

5291

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈԶՆԵՐ

ԳՐԵՑ

ՂԱՆՈՆԻ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՀՈԳ ՀՈԿԻԻ ՀԱՅՈՑ ՄԱՐԶԵՍԹՐԻ

Ե. ՀԱՏՈՐԻ

« Աւետարանել աղբատաց
առաքեաց զիս, բռնկել զբեկեալս
սրտիւ, քարոզել գերեաց զՅո-
ղու թիւն եւ կուրաց տեսանել, ար-
ժակել զվիրաւորս ի Թողու թիւն,
քարոզել զտարեկան Տեառն
ընդունելի եւ զօր հատուցման:»

(Ղուկ. Դ. 18-19:)

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Կ. Յ. ՆԵՐՍԷՍ

Փ Ա Ր Ի Զ

1927

241.1

7-99

1 OCT 2009

24/1

Դ-99

ՊԱՐԶ

ՔԱՐՈԶՆԵՐ

Գ Ր Ե Ց

ՂԵՒՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՀՈԳԵԻՈՐ ՀՈՎԻԻ ՄԱՆՁԵՍՔՐԻ

Ե. Հ Ա Տ Ո Ր

« Աւեսարանել ափառաց առաքեաց
զիս, բժշկել զբեկեալս սրտիւ, քարոզել
զերեաց զթողութիւն եւ կուրաց ճեսանել,
արձակել զվիրաւորս ի թողութիւն, քա-
րոզել զսարեկան Տեառն ընդունելի եւ զօր
հասուցման : »

(Ղուկ. Դ. 18—19:)

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Ե. ՆԵՐՍԷՍ

Փ Ա Ր Ի Զ

1927

4 APR 2013

5291

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐԱԼԻ ՏԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՄԻՏԵ

(542.59)

4952.88

Բարեպաշտի Տիկին ԷՅՏԻՆ ՊԱՊԱՆՆԵ
(† 1917)

Առ Ազնուամեծար և Առաքինագարդ
Տիար ԼԵՒՈՆ ՊԱՊԱՆՆԵ
ի Թորոնթո

Ազնի Տիար,

Զվիռնիոյ առաջնորդութեան շրջանին, երբ Զեր
Ազնուաբիւնը Դանաստեկն եկած կ'աչցէիք նաեւ Ազգ.
Առաջնորդարան՝ խորհրդակցելու համար որոնց և
գաղթականական խնդրոց շուրջ, չէի կրնար զայն
հիացումս այն իրական հոգածութեան մասին զոր
Զեր Ազնուաբիւնը ցոյց կուտար ազգային ցարհու
դարձանումին հետ եկեղեցւոյ հիմնական քարեկար-
գութեան անհրաժեշտութեան նկատմամբ:

Արդ՝ մօտէն զիսակ Զեր ազնի նախանձախնայու-
թեան և փառանքութեան ձեր համակարգի խախտչեկն՝
կը փութաւ ՊԱՐԶ ԲԱՐՈՉՆԵՐՈՒՍ Ե. Զատոր ձեզ
մօտէն ի յիշատակ քարեւորութեան և աղփաստախո-
թեան ծանօթ ձեր ողբացեալ ծնոյրաց ԳՈՂՆԱՆԷԱՍԻ
(† 1896) և ԷՅՏԻՆԻ († 1917) ՊԱՊԱՆՆԵ:

Օրհնելով յիշատակն հանգուցելոց և նուիրելով
քառադոյն մաղթանքներս Զեզ և Զեր քարեկարաւ
գերդաստանի բոլոր անդամոց արեւշտութեան համար:

Մնաւ աղօթարար՝

13 Սեպ. 1926
Մանչեսթր

ԶՈՂԵՐՈՐ ԶՈՂԻՒ ՄԱՆՉԵՍՏԵՐԻ ԶԵՅՈՐ
ՂԱՆՈՆԵՐ ԵՊՍ. ԴԱՐՈՉՆԵՐ

Բարեպաշտի Տիկին ԷՅՏԻՆ ՊԱՊԱՆՅԱՆ
(† 1917)

Առ Ազնուամեծար եւ Առաքինագարդ
Տիար ԼԵՒՈՆ ՊԱՊԱՆՅԱՆ
ի Թորոնթո

Ազնիւ Տիար,

Զմիռնիոյ առաջնորդութեան շրջանին, երբ Ձեր
Ազնոութիւնը Գաւաստեան եկած կ'այցեցէր նաեւ Ազգ.
Առաջնորդարան՝ խորհրդակցելու համար որոնց եւ
գաղթականական խնդրոց շուրջ, չէի կրնար զայեղ
հիացումս այն իրական հոգածութեան մասին զոր
Ձեր Ազնոութիւնը ցոյց կուտար ազգային ցարեւոյ
դարձանուիին հետ եկեղեցւոյ հիմնական քարեկար-
գութեան անհրաժեշտութեան նկատմամբ:

Արդ՝ մօտէն զիսակ Ձեր ազնիւ նախանձախնդրու-
թեան եւ քաջաշէնութեան ձեր համակրադիր խախտոյսեմ՝
կը փութամ ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՉՆԵՐՈՒ Ե. Հասորը ձեզ
ձօնել ի յիշատակ քարեւորութեան եւ աղփաստախո-
թեան ծանօթ ձեր ողբացեալ ծնողաց ՅՈՎ. ՀԱՆՆԷՍԻ
(† 1896) եւ ԷՅՏԻՆԻ († 1917) ՊԱՊԱՆՅԱՆ:

Օրհնելով յիշատակն հանգուցելոց եւ նուիրելով
շաւազոյն մաղթանքներս Ձեզ եւ Ձեր քարեհաւքաւ
գերդաստանի քոյր անդամոց արեւշատութեան համար:

Մնաւ աղօթարար՝

13 Սեպ. 1926
Մանգեսթր

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻԻ ՄԱՆՉԵՍԹԻ ՀԱՅՈՑ
ՂԵՒՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Նախորդ Բ. և Դ. Հաստ ԳԱՐԶ ՔԱՐԱԶՆԵՐՈՒ առթիւ իմ Հոգեւոր Ծնողիս, Ն. Ս. Օծոռթիւն Տ. Տ. Գեորգ Ե. Վեհափառ Արքայազնական Կաթողիկոսի կողմէ Ս. Էջմիածնայ Դերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի գրած նամակն առ իս այնքան խօսուն է, որ պարսփ զգացի երախտագիտութեամբ կցեղ Յառաջաքանիս և զայն նկատեղ ներկայ հաստիս շուսեղին Յարացոյցը:

Այս առթիւ շնորհակալութեան զգացմամբ կը փութամ յայտնեղ թէ ինձ համար քանկագին արժեք ունեցած են՝ քաղնաթիւ կրօնականներէ և աշխարհականներէ առհասարակ ստացուած զնահասական նամակներն և քերթերու ու հանդէսներու ի մասնաւորի «Կոչնակ» ի, «Հայ Խօսնակ» ի, «Ազատ Եկեղեցի» ի, «Ժամանակ» ի, «Հայ Սիր» ի, «Արագած» ի եւլն, գրախօսականները:

Մաղթելով որ երկնային օրհնութեան ներքեւ հաւաստեալ ընթերցողը կարենաւ զտնեղ իր յոյսը, յոյսը և զօրութիւնը սոյն քարոզներէն:

7 Սեպտ. 1926

Մանգեօր

Մնամ աղօթարար

ՀՈԳԵՆՈՐ ՀՈՎԻԻ ՀԱՅՈՑ ՄԱՆԶԵՍԹԻ

ՂԱԽՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՑՆ ԼՈԳԵԻՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԸՆԴ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ

ՎԵՀԱՓԱՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

ԵՆ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲԻ

Ա. Մ. Ե. Ա. Ե. Է. Ա. Ե. Ո. Յ.

2 Յունիսի 1926 ամի

Ս. Էջմիածին

Թիւ 435

Մանչեսթրի Հայոց Հոգեւոր Հովիւ
Գերապոսիւ Տ. Ղեւոնդ Եպիսկոպոսին

Ամենայն Հայոց Վեհ. Կարողիկոսը
ստացել է շնորհակալութեամբ Ձեր ՊԱՐԶ
ՔԱՐՈՉՆԵՐ գրական աշխատութեան Բ. եւ
Գ. հատորները: Վեհափառ Հայրապետն
այդ առթիւ իր գոհունակութիւնը յայտնե-
լով եւ ֆաջալերելով ընդհանրապէս այս-
պիսի օգտաւէտ գործունէութիւնը, յիշոյշ

է միանգամայն, որ քորր հայ հոգեւորականները իրենց կենդանի խօսնոյ եւ մանաւանդ համապատասխան օրինակելի գործով կ'աշխատեն, քրիստոնէական սիրով եւ եղբայրական համերաշխ ոգով տոգորուած, յօգուտ հայ ժողովրդի կրօնական-քարոյշական դաստիարակութեան, մեր հայրենիքի վերաշինութեան եւ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ պայծառութեան:

Անդամ Գեր. Հոգ. Խորհուրդի՝

ԲԱԳԱՐԱՏ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Դիւանապետ՝ **Թ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ**

Քարտուղար՝ **Կ. ԲՈԶԱՐԵԱՆ**

Ա.

Աղբատը եւ Հարուստը

ԱՂՔԱՏԸ ԵՒ ՀԱՐՈՒՍԸ

« Պարծեսցի եղբայր խոնարհ 'ի
բարձրութիւն իւր, եւ որ մեծացունն
իցէ 'ի խոնարհութիւն իւր: »

(Յակոբ. Ա. 9-10:)

ՄԷՆ

անգամ՝ որ Ս. Գրոց մէջ աղքատաց
և հարուստներու վրայ կը խօսուի,
միշտ՝ աղքատները կը ջատագովուին
և հարուստները կը պարսաւուին:
Յակոբոս Առաքեալ ինքն ալ իր կարգին նորադարձ
Քրիստոնէից ուղղեալ իր թուղթին մէջ խիստ լեզու մը
կը գործածէ հարուստներու հասցէին, իսկ աղքատաց
մասին միշտ քաղցր: Այս օրուան ընտրած բնաբանս
Յակոբոս Առաքեալի այն խօսքերէն է՝ որ առաջին
ակնարկով իսկ կրնայ հասկցուիլ թէ բաւական անհա-
ճոյ տրամադրութիւններ ունի հարուստներու նկատմամբ:
Նաև եթէ նկատի առնենք Աւետարաններն, հոն ևս պիտի
հանդիպինք հարուստներու ուղղեալ շատ կծու ակնար-
կութեանց: Հոն Յիսուսի առակներու մէջ հարուստներուն

միշտ անշահ և տգեղ դեր մը կը տրուի, մինչդեռ աղքատներուն աւելի ազնիւ և փառաւոր հանդամանք մը: Հոն կը հանդպինք չար հարուստի մը առակին, բայց չենք հանդպիր չար աղքատի մը առակի. կը հանդպինք անմիտ հարուստի առակի, բայց չենք հանդպիր անմիտ աղքատի առակի: Ասկէ աւելի տարօրինակը կայ: Աւետարանները կը բանան լայնօրէն երկնքի դուռները՝ աղքատներուն, իսկ կարծես ուժգնօրէն կը գոցեն հարուստներու երեսին. « Երանի՛ աղքատացոյ, զի ձեր է Արքայութիւն Աստուծոյ^[1] ». « Վնայ ձեզ մեծատանցոյ, զի ընկալայք զմխիթարութիւն ձեր^[2] »:

Ներկայիս մէջ՝ հարկ է ըսել որ այս լեզուին և ոճին թափը նուազած է, և այս օր եթէ քարոզիչ մը ուղէր Յիսուսէն և Առաքեալներէն կիրարկուած բառերով և ոճով խօսիլ, իրաւունք ունի՞մ կարծելու թէ բաւական պիտի դժուարանար քարոզչին անձնական զիրքը և իր ունինդիրներուն թիւն ալ մեծապէս պիտի սլակսէր զժողովներէն առթելով յանդիման:

Իրաւամբ զարմանք պիտի պատճառէր մեզ Յիսուսի և Առաքելոց ցոյց տուած այս ակնյայտնի քաղցր վերաբերումը հանդէպ աղքատաց և խիստ ու դաժան վերաբերումը հանդէպ հարուստներու եթէ չգիտնայինք պատճառը, որ ուրիշ բան չէ եղած բայց եթէ քրիստոնէ-

(1) Ղուկ. 2. 20:

(2) Ղուկ. 2. 24:

ութեան սկզբնաւորութեան Աւետարանի նկատմամբ աղքատներու ցոյց տուած համակիր խանդավառութիւնը և հարուստներու ատելալատ մոլեռանդութիւնը: Թերեւս ըսուի որ նորադարձ քրիստոնէայ ժողովուրդներէն Կորնթոսի՝ ժողովուրդը որ ընդհանրապէս բարեկեցիկ ժողովուրդ մը կը նկատուէր, ինչպէս ընդունեց Աւետարանը և ինչպէս Պօղոս Առաքեալ կրցաւ հոն հիմնել եկեղեցի. պէտք է ըսել որ նոյն իսկ Կորնթոսի եկեղեցիին մէջ հարուստ դասակարգի պատկանողները շատ աննշան թիւ մը կը կազմէին: Այլուր և ամէն տեղ այդպէս էր: Այդ շրջանին հարուստները որոնք ընդհանրապէս հրեայ կամ հեթանոս էին, ցոյց կուտային հազուադէպ կերպով համակրութիւն Աւետարանի քարոզութեան: Անոնք Աւետարանի քարոզութիւնը շատ խիստ կը նկատէին, քանի որ ան կը պատուիրէր զթութիւն, անձնակրութիւն և սրբութիւն: Այս քարոզութիւնը իրենց անհաճոյ էր բոլորովին, վասնզի այս վարդապետութեամբ դատապարտութեան կ'ենթարկուէր իրենց բոլոր սովորութիւններն, բոլոր զուարճութիւններն և բոլոր մոլորութիւններն: Բայ աստի քրիստոնէութեամբ քարոզուած նոր գաղափարները զիրենք անհանդիստ կ'ընէր և կը խախտէր բոլոր այն կարգ ու սարքերը որոնցմէ ցաւելու և դժգոհելու պատճառ մը չունէին, քանի որ այդ դրութեանց և կարգ ու սարքերու ներքեւ կրցած էին տիրանալ և պահել իրենց սեփականութիւնը,

ինչքը և ստացուածքը: Ընդհակառակը անդին աղքատները, որոնց թշուառութիւնը չափ ու սահման չունէր, Աւետարանի քարոզութեան մէջ կը գտնէին անհուն մխիթարութիւններ և անսպառ յոյսեր. բան մը որ ոչ Հեթանոսութիւնը և ոչ ալ Հրէութիւնը կրցած էին բերել:

Այսպէս եղաւ ոչ միայն Քրիստոնէութեան ծագման, այլ նոյն իսկ յաջորդ դարերուն: Եթէ ուսումնասիրութեան առարկայ ընենք նախնական շրջաններու Հռովմայ գեոնագրամբաններու մէջ տակաւին անաղարտ մնացած քրիստոնէից գերեզմանաքարերու քանդակներն և արձանադրութիւններն՝ պիտի տեսնենք թէ հոն քանդակուած են արհեստաւորներու աշխատութեան գործիքներ, և արձանադրութիւններու մէջ կ'երեւին այնպիսի ոճի և նոյն իսկ ուղղադրութեան տարօրինակ սխալներ՝ որ կ'առաջնորդեն մեզ համոզուելու թէ Քրիստոնէութեան այդ հերոսական շրջաններուն Եկեղեցին չունէր « մարմնոյ » կողմանէ հարուստներ, զօրաւորներ և աղետականներ:

Այսօր Քրիստոնէութեան և Եկեղեցւոյ ծոցին մէջ իրերը շատ փոխուած են... Թերեւս շատ խիստ: Այժմ՝ ընդհակառակը հարուստ և բարեկեցիկ դասակարգերն են որ ցոյց կուտան ամենէն աւելի յարում և համակրութիւնը եթէ ոչ Քրիստոնէութեան՝ գէթ Եկեղեցւոյ: Կը ճանչնամ մեծաշուք հարուստներ որոնք թերեւս սկեպտիկ. բայց բուռն և հաստատամիտ կուսակիցներ

են Քրիստոնէութեան, վասնզի զայն կը նկատեն ամենէն մեծ զօրութիւններէն մին ընկերական պահպանութեան: Անոնք կը նկատեն Եկեղեցին աւելի դատարաններ և կղերն ալ ոստիկաններ, որոնք կը պահպանեն բարոյական կեանքի վսեմ ուղղութիւնը: Ընդհակառակը աղքատ և ժողովրդային դասակարգերը կարծես դարձած են թշնամի Քրիստոնէութեան, և շատ անգամ՝ յայտնի կերպով կը թշնամանեն զայն. անոնք Եկեղեցին այժմ կը նկատեն հիմնադրութիւն մը որ իրենց ազատագրումը արգելքի տակ առած և զիրենք կապած ու կաշկանդած է: Աղքատաց այս թշնամական տրամադրութիւնը այնքան աւելցած կ'երեւի որ այսօր ցաւօք կը հաստատենք թէ աղքատները հետզհետէ կը պակսին տաճարներէ, միշտ հեռու են եկեղեցիներէ և կը նախընտրեն աղտոտ և ապականուած մթնոլորտներու մէջ կազդուել ինքզինքնին: Կրնանք ըսել իրաւամբ թէ Յիսուսի ժամանակ եթէ Աւետարանը աղքատներու ծանուցուեցաւ, այսօր աւելի կը յարմարի ծանուցանել հարուստներու. « Երանի՛ ձեզ Մեծաշուք... զի ձեր է Արքայութիւն երկնից »:

Չկարծուի թէ այս բացատրութիւններով կ'ուզեմ գգուել մեր հարուստները: Ո՛չ: Այլ այս բացատրութիւնները կուտամ միմիայն հաւատարիմ մնացած ըլլալու համար ճշմարտութեան և լուսաբանած ըլլալու համար Աւետարանի այն համարներն, որոնց համեմատ մարդ կը տարուի խորհելու թէ անխուսափելիօրէն աղ-

քատները փրկուած են և հարուստները կորսուած:

Ինձ կը թուի թէ քարոզիչ մը եթէ ուզէր այս մասին հաւատարիմ մնալ Յիսուսի և Առաքելոց ուղղութեան, պիտի փառաբանած ըլլար աղքատ դասակարգերուն և ժողովրդային խաւերու մէջ գոյութիւն ունեցող բուռն և քինականորէն կիրքերը ու հոն աւերներ գործող անհանդուրժելի ապականութիւնները, և մեծապէս սխալած պիտի ըլլար ճշմարտութեան և արդարութեան պարտականութեան մէջ: Անշուշտ հարուստներու մեղքերն նդովէ պէտք է զտրել, այլ սակայն ինչո՞ւ չճանչնալ և ինչո՞ւ չտեսնել Աստուծոյ փառքը որ հարուստներու մէջ ի յայտ եկած է այսօր Աւետարանին խորունկ աղիեցութեամբ. և եթէ կան այսօր, ինչպէս Յիսուսի ժամանակ կային, եսասէր և լսիտ անողոք հարուստներ, լի ինքնահաւանութեամբ և հպարտութեամբ, կան նաև այնպիսի հարուստներ որոնց սիրտը համակրութեամբ լի է մարդկային տառապանքներու հանդէպ և ունին անձնուիրութիւն զժբաղդներու և զրկեալներու նկատմամբ, և բարեգործութիւնը իրենց ամենէն լաւագոյն ուրախութիւնն է կեանքի:

Ա.

Անհրաժեշտ է մեր բնաբանին շուրջ այս քանի մը նշմարները ընել՝ ցոյց տալու համար թէ Առաքեալին այս խօսքը կը պատկանի մասնաւորապէս այն շրջանին՝

ուր գրուեցաւ. բայց աւելցնենք որ Առաքեալին այս յորդորը կը պարունակէ սքանչելի դաս մը՝ որ ամէն ատենի կրնայ յարմարի:

Այս համարներով Առաքեալը կը բացատրէ թէ աղքատները և հարուստները ինչ բանի մէջ պէտք է պարձենան: Նախ աղքատներուն համար կ'ըսէ. « Թող խոնարհ եղբայրը պարձենայ իր բարձրութեան վրայ: » Այս խօսքը կ'ուղղուի այսպիսի մարդոց՝ որոնք կը նկատուէին նուաստ դասակարգ մը. ի հնումն աղքատները ոչ միայն անտանելի զժբաղդութիւններ կը կրէին, այլ աննկարագրելի անարգանքներու կ'ենթարկուէին, այն աստիճան որ այլեւս աղքատները իրենք իրենց աչաց առջեւ ալ նուաստացած էին: Առաքեալը կ'ուզէ զգացնել տալ իրենց արժանիքը զանոնք հրաւիրելով պարձենալու « իրենց բարձրութեան վրայ: » Զմարդ մեծացուցանողը ստուգիւ չէ թէ իր հազած հագուստն է կամ իր բնական ապարանքը, զի ասոնք իրականապէս չեն պատկանիր իրեն, այլ զմարդ մեծացուցանողը հոգին է: Արդ կրնայ գտնուիլ առիւծասիրտ հերոսի հոգի մը ցնցոտիներ հազած ամենաաղքատին կուրծքին տակ, ինչպէս որ կրնայ ալ ըլլայ « արքայական ծիրանի ներքեւ ստրուկ հոգի մը ^[1] »:

(1) Տակիսոս:

Ահա ասոր համար է որ Սրբազան մատենագիրը իր խօսքերը ուղղելով աղքատիկ և խոնարհ պայմաններու տակ գտնուողներուն՝ կ'ուզէ ըսել. — Եթէ դուք քրիստոնեաներ էք, եթէ ճանչցած էք անսահման նշանակութիւնը ձեր հոգւոյն, ինչպէս և այն փրկութեան վսեմութիւնը որ ձեզ ընծայուած է, այն երկնային ժառանգութեան հարստութիւնը որ ձեզ վերապահուած է, վերջապէս եթէ դուք Աստուծոյ զաւակներն էք և Յիսուսի եղբայրները, ուրեմն դադրեցէք զձեզ քարշելէ փոշիներու մէջ և ձեզ նկատելէ իբր մարդկութեան թափթփուքը, վեր կանգնեցէք և քալեցէք ճակատնիդ միշտ բարձր, վասնզի դուք մեծ էք, և չկայ երկնաւոր մեծութիւն մը որ կարելի ըլլայ բաղդատել ձեր մեծութեան հետ. « Թող խոնարհ եղբայրը պարծենայ իր բարձրութեան վրայ »:

Այս խօսքերով ոչ միայն ճշմարտութիւն մըն է՝ որ Յակոբոս Առաքեալ մեզ կ'ուսուցանէ, այլ հոգեկան աշխարհի մէջ ցնցում՝ յառաջ բերելու դրութիւն մըն է. և այս դրութիւնը պիտի յանձնարարէի ամէն անոնց որոնք ինքզինքնին նուիրած են հոգեւոր բարձրացումի և ազնուացումի գործին: Այս դրութիւնը որքան եւս առաւել կիրարկելի է ամէն անոնց որոնք մեր բնազդին բառերով կը կոչուին « խոնարհ եղբայրներ »: Երբ կ'զբաղուիք աղքատներով, կը հանդիպէ աշխարհի ինկածներու և թշուառ յուսալքուածներու, որ կը շուարի

մարդ թէ ինչպէս զանոնք վերականգնելու և փրկելու է, վասնզի անոնց մէջ բարոյական զսպանակը խորտակուած և ջախջախուած կը տեսնէք: Յառաջացող բանականութեամբ մէջ միշտ յետամնաց դժբաղդ զինուորներ կ'ըլլան, որոնք ի վիճակի չեն իրենց զէնքի ծանրութիւնը կրելու, անոնք շատ ակար կ'զգան ինքզինքնին և մեծ դժուարութեամբ կը յառաջանան ու վերջապէս ընկճուած, սպառած կը նստին ճամբուն եզերքը չուհնալով քաջութիւն ոտքի ելնելու, և կը մնան խուլ իրենց պետերուն հրամաններուն և նոյն խակ սպառնալիքներուն: Մարդկութեան անդադար յառաջացող պայքարին մէջ կը գտնուին նաեւ յետամնացներ, անկարող այլ եւս ընթանալու « պատերազմի ասպարէզ »-ին մէջ: Վհատութիւնը զիրենք ընկճած է. անոնք վհատած կ'իյնան կեանքի ճամբուն վրայ. անկարող են անհրաժեշտ ճիգը ընելու ինքզինքնին վեր կանգնեցնելու և պայքարելու համար: Այսպիսեաց չեմ՝ կարծեր որ կարելի ըլլայ բարոյական կորով ներշնչել զարնելով, մտաւելելով և նախատինքներ տեղացնելով: Զանոնք իրենց վհատեալ և թշուառ կիճակէն դուրս հանելու համար, կարեւոր է ստուգիլ զիրենք համալել որ իրենք իրենց կարծածին չափ թոյլ և անկարող չեն, թէ իրենց մէջ կայ թաքուն ուժեր և գանձեր ուշիմութեան, խմաստութեան և քաջութեան, որք ցայն վայր չէին օդատործուած: Թերեւս մինչեւ հիմա քարոզիչներ փոր-

ձած էին զանոնք վեր և բարձր պահելու համար խօսիլ աշնալիսի քարոզներ որոնց ամփոփումը կարելի պիտի ըլլար խտացնել բառով մը. « Խոնարհեցէք »: Արդ՝ հիմա փորձեցէք Յակոբոս Առաքեալի կիրարկած եղանակը և ըսէք այդ յուսալքուածներուն. » Պարծնեցէք »: Թող խոնարհ եղբայրը պարծենայ իր բարձրութեան վրայ:

Բ.

« Պարծնեցէք », այս խօսքը Առաքեալը չէ թէ միայն աղքատներու կ'ուղղէ. այլ կ'ուղղէ նաև հարուստներուն, յիշեցնելով անոնց թէ ճշմարիտ փառքը արտաքին պերճանքներու մէջ ինչպէս և ամբոխի մեծաշուքին դափողջոյններու մէջ չկայանար:

Սրբազան մատենագրին յայտնած ճշմարտութիւնը հիշեցուն մէջ անձանօթ չէր. նոյն իսկ այն դարուն՝ ուր կը գրէր իր առաքելական թուղթը, Հռովմի մէջ կ'ապրէր Եպիկղետ իմաստասէր գերին, որուն առաւները թերեւս բարոյական տեսակէտով ամենէն գեղեցիկ գործն է որ հիշեցէն մեզ փոխանցուած է: Յակոբոս Առաքեալի աղքատութեան և հարստութեան վրայ յայտնած կարծիքները կը գտնուին Եպիկղետի առաւներուն մէջ, աւելի խիստ ուժգնութիւնով մը արտաբերուած: Ան ուղղելով իր խօսքերը չար հարուստի մը, կ'ըսէ. « Դուն ունիս տանդ մէջ թանկագին ոսկեաց և արծաթեաց անօթներ, բայց քու հոգիդ շինուած է

տիղմով »: « Փոխանակ կահաւորելու տունդ սքանչելի կահերով, կահաւորէ հոգիդ արդարութեամբ և բարութեամբ »:

Բայց Յակոբոս Առաքեալի այս պատուէրը կը գերադանցէ իր խիղախ պերճութեամբը ստոյլիկեանն Եպիկղետի գեկոյցը: Առաքեալը չբաւականանար ըսելով թէ հարուստը պէտք է պարծենայ հոգւոյ առաւելութիւններով, այլ կը յայտարարէ թէ հարուստը պէտք է պարծենայ խոնարհութիւնով: « Թող հարուստը պարծենայ իր խոնարհութեան վրայ »: Ո՛հ, ասիկա չէ այլ ևս ստոյլիկեան վարդապետութիւն. ասիկա աւետարանական վարդապետութիւնն է: Այն օրէն որ Նազուրեցի Մարգարէն երեւցաւ երկրագունդիս վրայ, այն օրէն մեծութեան հին ծանօթութիւնը յեղաշրջուեցաւ, այնուհետեւ ճշմարիտ մեծութիւնը անբաժանելի մնաց խոնարհութենէն: Ո՛րքան կը հիանանք գեղեցկութեան, գիտութեան և առաքելութեան վրայ, երբ կը տեսնենք որ անոնք չեն յիշատակեր և կը մոռնան իրենց կենդանի գեղեցկութիւնը, իրենց խորունկ գիտութիւնն ու աղնիւ առաքելութիւնը: Մարդկային ամէն մեծութիւն ինքնին կ'անշքանայ, երբ կ'երեւի ան պարծենալով իր բարձրութեան վրայ:

Ասիկա ճշմարիտ է մասնաւորապէս այն մեծութեան համար, որ թերեւս ներկայիս ամենէն հրապուրիչն և ամենէն ցանկալին է, կ'ուզեմ՝ ակնարկել

Հարստութեան: Հարստութեան մէջ եղողը ընդհանրապէս կը վտանդուի պերճութեան, շքեղութեան և փառքի առթած շլացումներէն. այդ փորձութեանց դէմ՝ դնելու միակ պայմանը պարզութիւնն է, որով՝ չենք մոռնար անոնք՝ որոնք այնպիսի ընկերական դասակարգի մը կը պատկանին որ մերինէն տարբեր է, և նաև չպիտի ցոյց տանք անոնց նկատմամբ ցուրտ վերաբերում մը, ընդհակառակը միշտ ժպտա մը պիտի ունենանք մեր շրթանց վրայ և պատրաստակամութիւն՝ յօժարութեամբ կատարելու դորձ մը որ պիտի կրնար դանոնք ազատել այն կացութենէն որ դառն է և դժուարին:

Մարդ գրեթէ միշտ հարուստ մըն է, և պէտք չկայ անպայման ապրելու պալատի մը մէջ մեծատան զիրքը ունենալու համար: Հարուստ է մարդ, մեծատուն է մարդ իր եղբայրներուն նկատմամբ ունեցած յարաբերութեամբ՝ երբ գիտէ մոռնալ իր արտաքին բարձրութիւնը և առաւելութիւնը, երբ իր հարստութիւնը չհամար իր արժանիք մը, այլ առանձնաշնորհում մը՝ որուն համար երախտագիտութեամբ պարտաւոր կ'զգայ ինքզինքը Արարչին առջեւ: Ամէն ով որ մարդոց խղճին առջեւ, ինչպէս և Աստուծոյ դատաստանին առջեւ ինքզինքը կը խոնարհեցնէ, պիտի բարձրանայ. « Թող հարուստը իր խոնարհութեան վրայ պարծենայ »:

Եկէք նվ հաւատացեալներ, միտ բերենք Աստուծոյ Որդոյն խոնարհութիւնը և անկէ ուսանինք այդ վսեմ՝

առաքինութիւնը: Երկնքի այդ լուսեղէն փառքը ծառայի մը կերպարանքով է որ կը ներկայանայ ձեզի: Դուք կը սիրէք մտովին Անոր հետեւելու Գալիլիոյ ծովուն զմայլելի եղերքներուն վրայ, այն անբաւ բաղմունքեան հետ որ խանդավառութեամբ կապուած է Անոր քայլերուն: Բայց կը փոխադրուիք արդեօք մտովին նաև Նազարէթի սա իր աշխատանոցին մէջ...: Մտէք, տեսէք հոն սա մարդը, գործաւորը որ ուրազի ուժգին հարուածներով գերան մը ուղղանկիւն կը կտրէ: Դիտեցէք. . իր փոշոտ հագուստները... նրբան աղտոտ են, իր ձեռքերը... նրբան կոշտացած են, իր ճակատը... նրբան քրտնած է: « Ո՛վ հպարտ, եկնր տես այս տեսարանը^[1] »: Այս գործաւորը որ տեղացիները կը կոչեն պարղապէս « հիւսնը^[2]», ձեր Տէրն է, նվ ունկնդիրներ: Արդ՝ կը հարցնեմ՝ ձեզի. գիտէք գնահատել անոր քաղցր լուծը և փոքրողի բեռը, կ'ուզէք հետեւիլ իրեն ինչպէս իր փառքի նմանապէս իր դժնդակ պահերուն, եթէ այո՛, ո՛հ, դուք ապահոված կը նկատուիք ձեր լուսեղէն ապագան:

Խոնարհութիւնը անհրաժեշտ է բոլոր հաւատացեալոց համար, չկայ շնորհ եթէ չկայ խոնարհութիւն. բայց շատ աւելի անհրաժեշտ է այն զիրքին մէջ եղողներուն համար՝ որոնք միշտ ենթակայ են ինչապէս աշխարհի

(1) Bossuet.

(2) Մարկ. Զ. 3:

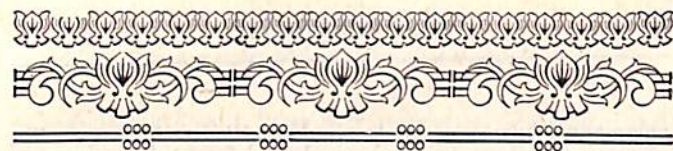
ունայն փառքի և զաղփաղփուն մեծութեան մէջ: Որքան կը մեծնանք այնքան պէտք է ճիշդ թափեմք խոնարհ ըլլալու. որքան բարձրանանք այնքան պէտք է ձգտինք վարերը իջնելու:

Դիտունած է որ արծիւները և ընդհանրապէս բոլոր այն թռչունները որոնք երկար թեւերով և զօրեղ թռիչքով են, դէպի երկինք թռիչք մը ունենալէ առաջ վայրկեան մը գետնի շատ մօտէն կը թռչին և իրենց թեւերով կը բաղխեն հողն ու փողին: Այսպէս է նաեւ բարոյական զարգացումի պայմանը, պիտի ըսէի նոյն խակ պայմանը փրկութեան: Բարձրանալու համար արդարութեան և ճշմարտութեան մէջ, դէպի երկինք պլացք մը ընելու համար, պէտք է նախ ինքզինքնիս խոնարհեցնենք, իջնենք դէպի երկիր և որքան մեծ ըլլայ մեր թեւերը և զօրաւոր, այնքան պէտք է վարէն սկսինք բաղխելու փողին:

Այս վարդապետութիւնը չէ թէ միայն քրիստոնէական վարդապետութիւն մըն է, այլ նոյն խակ քրիստոնէութիւնն է, այն քրիստոնէութիւնը՝ որ միշտ մեզ կը հիացնէ և կ'սքանչացնէ, վասնզի մեզ միշտ վեր կը բարձրացնէ: Եկէք ուրեմն, սորվինք և ճանչնանք այդ քրիստոնէութիւնը և զայն ապրինք հաղորդակցութեան մէջ զնեով ինքզինքնիս Անոր հետ՝ որ պարծանք համարեց խոնարհիլ մինչեւ խաչին՝ մեզ փառքի գագաթնակէտը բարձրացնելու համար:

Բ.

Զոհողութիւնը

ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

« Զգեաց Աբրահամ զձեռն առնուլ
զսուր եւ զենուլ զորդին իւր: »
(Ծննդ. ԻԲ. 10:)

ԱՍԱԾ էր ամենէն սարսուղը եղիկ վայր-
կեանը: Աբրահամ Մօրիայի լեռան
վրայ զոհի սեղանը շինած, փայ-
տերն ալ շարած էր. հիմա պէտք
էր զոհն ալ դնէր փայտերուն վրայ. ահա ամենէն
դժուարին եւ տաժանելի գործը: Արդեօք ի՞նչ մեծ դժուա-
րութեամբ եւ աղիքի զալարումներով ձերունի Նահապետը
կապեց ոտքերն ու ձեռքերը իր սիրելի միակ զաւակին՝
զանիկա փայտերուն վրայ դնելու եւ զոհելու համար:
Ընթերցողը կարդալով Ս. Գրքի այս մասը ինքն իրեն
պիտի ըսէր. այսպիսի պատմութիւն մը հաւանական չէ
որ Ս. Գրքի հարադատ մէկ մասը կազմէ. վասնզի զա-
ւակը զոհելու արարքը հեթանոսական բնոյթ ունի եւ

բարբարոսներու յատուկ սովորութիւն մըն է: Ուրիշներ ալ պիտի ըսէին. կարելի չէ որ Աստուած հրամայած ըլլայ Աբրահամու որդէսդի իր զաւակը զոհէ. ինչ անգութ պիտի ըլլար Աստուած որ հրամայէր այդպիսի զոհ մը. եթէ գիտենք որ նահապետները և մարգարէները իրենց խղճին ձայնով խօսած և գործած են, ինչպէս կարելի է խիղճ տեսնել այսպիսի զոհադրժումի մը մէջ: Աստուած չկրնար ոճիր մը արտօնել. ասիկա աւելի աւանդավէպ մըն է քան իրական պատմութիւն:

Յիրաւի կ'ընդունիմ թէ Աստուած մարդուն հրաման չտար խղճի հակառակ. զաւակ զոհել պիտի նշանակէր հնազանդիլ Աստուծոյ մը՝ որ խիղճ չունի: Երբ նկատի չենք առներ խիղճը և կ'ուրանանք անոր գոյութիւնը ուրացած կ'ըլլանք ճշմարիտ Աստուածը, զի յաւիտեանական Աստուածը խղճի Աստուածն է: Մեր խիղճը՝ որ կը դաստիարակուի և կը լուսաւորուի Հին Կտակարանով և մանաւանդ Աւետարանով, այս եղբրական և միանգամայն վսեմ պատմութեան առթիւ պիտի ըսէր մեզի. Աստուած երբեք չկրնար հրամայել, նոյն իսկ փորձի համար զոհել քու զաւակդ. զի զոհել զաւակը կը նշանակէ ոճիր գործել: Քանի մը տարիներ առաջ Ամբրիկայի մէջ հայր մը և մայր մը կարծեցին Աստուծոյ պատգամ ստացած ըլլալ և զոհեցին իրենց զաւակը: Այս մտամուրդը դժբաղդները հետապնդուեցան և դատաւարստեցան իբր ոճրագործներ և դատարանի վճիռն

ալ գործադրուեցաւ: Բայց կայ պարագայ մը որ կ'ուզեմ ձեր ուշադրութեան յանձնել. խորհեցէք որ Աբրահամու խիղճը տակաւին լուսաւորուած և դաստիարակուած չէր. մենք զաւակ զոհելը կը նկատենք անհեթեթ և հրէշային արարք մը մինչդեռ Աբրահամու համար վսեմ բան մըն էր. զի ինչպէս բարոյագէտները կը նկատեն, խղճի հետ առնչութիւն ունեցող բարոյական գաղափարներն ալ իրենց բարեշրջումը ունեցած են: Աբրահամու ժամանակ տակաւին չէր գրուած Տասնաբանեայի «Մի սպանաներ»ը, տակաւին չէր ըմբռնուած արժէքը և սուրբ նկարագիրը ամէն անհատականութեան և ամէն մարդկային կեանքի: Այդ նախնական շրջաններուն կը տեսնենք որ ընտանիքի կամ ցեղի պետը վեհապետական և գերադաս հեղինակութիւն ունէր բոլոր այն բաներուն վրայ որ իրեն կը պատկանէր: Իւր կամքը օրէնքն էր: Հնազանդութիւն, ահա բոլոր պարտականութիւնը անոնց՝ որոնք ենթակայ էին ընտանիքի կամ ցեղի պետին. որքան ևս առաւել այն աստուածութիւնը զոր ցեղը կը պաշտէր, ունէր նոյն այն ցեղին բոլոր անդամներուն վրայ կենաց և մահու իրաւունք մը: Այն ժողովուրդներուն մէջ որ կ'ապրէր Աբրահամ, չէ թէ միայն կենդանեաց արիւն, այլ և մարդկային ամենէն մաքուր արիւնը կը հոսէր զոհի սեղաններուն վրայ: Անշուշտ Պաղեստինի մէջ երկար ատեն մնաց պաշտամունքի այս սարսափելի սովորութիւնը, երբ մանաւանդ սիրագոծար կը զոհէին իրենց անդրանիկ արու

զաւակը, թէ արեան տուրք մը Աստուծոյ վճարած ըլլալու և թէ ապահոված ըլլալու համար ցեղին կամ ժողովուրդին բարդաւածումը և տեւականութիւնը^[1]: Բարեբաղդաբար շուտ դադրեցաւ այս սովորութիւնը, թէև «Աքաղ ալ իր զաւակը կրակէ անցուց^[2]» բայց Իսրայէլի ժողովուրդին մէջ շուտով նոր սովորութիւն մը տեղը գրաւեց հին այդ սովորութեան. մարդկային զոհերուն տեղ կենդանեաց զոհը փոխանակուեցաւ: Ոչխար մը կամ գառնուկ մը զոհուեցաւ փոխանակ անդրանիկ զաւակի: Պիտի գար ժամանակ մըն ալ որ անարիւն զոհը, պատարագը պիտի գրաւէր տեղը կենդանեաց զոհերու, ըստ այն պատգամին թէ « Ողորմութիւն կամիմ և ոչ զզոհ »: Արդէն չէ մի որ Մօրիայի լեռան զոհի պաշտօն իսկ հրեշտակը բաղուկէն կը բռնէ Աբրահամու և թոյլ չտար որ զոհէ իր զաւակը: Այդ վայրկեանէն իսկ արդէն չէք տեսներ որ մարդուն գիտակցութեան մէջ կ'սկսի նոր համոզում մը ճշմարիտ զոհագործումի:

Զոհագործումի օրէնք մը տինյայտնի կ'երեւի բնութեան ամէն երեւոյթներուն մէջ: Համայն տիեզերքը զոհողութեան օրէնքի ենթակայ է: Այս բարձրագոյն և վսեմ օրէնքը՝ որ ուշադիր մարդուն հոգին կ'ողեւորէ և կը զարգացնէ, խորունկ օրէնքն է տիեզերքի. չէք տեսներ

(1) Գ. Թագ. Գ. 27:

(2) » ԺՁ. 3:

այդ օրէնքը գրուած սքանչելի լուսեղէն տառերով բնութեան ամէն կողմերը, երկնքի մէջ և երկրի վրայ: Այս զոհողութիւնը ամէն կողմ է. ան կը լսեմ, կը տեսնեմ՝ երկրի մէկ ծայրէն միւսը. ինչ կ'ընեն այն անհուն աշխարհները որոնք կը թաւալին անսահման միջոցին մէջ, ինչ կ'ընեն և ինչու կ'ապրին. անոնք իրենց համար չեն ապրիր. իրենց լոյսը, իրենց ջերմութիւնը, իրենց անսահման պարունակը, իրենց քաղցր և մոգական ճաճանչը չէ թէ իրենց համար է, այլ այլոց համար է. անոնք իրենց լոյսէն, իրենց ջերմութենէն, իրենց պարունակէն, իրենց ճաճանչէն կուտան այլոց, անոնք չեն կրնար գոյութիւն ունենալ և շարժիլ առանց իրենցմէ բան մը զոհելու ուրիշներուն. անոնք կ'ապրին և կը շարժին իրարմով: Տիեզերական շղթայաւորում մը ակընյայտնի կ'երեւի ամէն կողմ: Դիտած էք բնութեան մէջ թէ ինչպէս զանազան տարրեր անհրաժեշտ են միմեանց, անոնք իրարու կը զոհեն. երկիրը՝ բոյսին, բոյսը՝ կենդանիին, կենդանին՝ մարդուն, և մարդը՝ Աստուծոյ: Այն լեռան կամ բլրակին մէկ խորհրդաւոր և չքնաղ անկիւնէն ահա աղբիւր մը, մաքուր ջուր մը կը բղխի. ո՞ր կ'երթայ այդ ջուրը, — զոհողութեան... յանձնուելու համար առուներուն, և այն առուները. անոնք ո՞ր կերթան. կ'երթան զոհուելու գետակներուն և գետակները իրենց կարգին յանձնուելու գետերուն և գետերը ովկիանոս կը հոսին արագալազ. ինչո՞ւ համար. ան ալ ըստ կարգին

շողիացմամբ զոհուելու և դառնալու երկնքի ամպերուն և ապա բարձրաբերձ լեռներու կատարներուն սպիտակափաշ սառը կաղմելու և դարձեալ զոհողութեան շրջանը ընելու, և աղբիւրին պողպատէն ջուրովը վերստին աշխարհի սնունդ, ոյժ, կեանք, ոգեւորութիւն տալու համար: Ասիկա է կեանքի անսահման շրջանը, տիեզերական համերաշխութիւնը. նկատի առէք բնութեան տալիս բերքը դուք պիտի համոզուիք թէ զոհողութիւնն է օրէնքը տիեզերքի:

Եւ երբ անգամ մը կը համոզուիք թէ տիեզերական օրէնքի դուք ևս մաս կը կաղմէք, յայնժամ գիտակցաբար պիտի ուզէիք կատարել զոհողութիւնը ձեր ունեցած ձիրքերուն համեմատ, կամ գիտութեան, կամ հայրենիքի և կամ կրօնի կալուածներուն մէջ: Ամեն անոնք որ ըմբռնած են զոհողութեան անհրաժեշտութիւնը, ամէն անոնք որ լսած են զոհողութեան հնչեղ ձայնը, արիաբար առաջ անցած են կատարելու համար իրենց վրայ զրուած պարտականութիւնը և պատմութիւնն ալ հիացմամբ արձանագրած է անոնց անունը: Այս զոհողութեան ձայնը անոնց մէջ միայն աւելի զօրեղ կը հնչէ, որոնք ունին հաւատք. և ինչպէս որ Աբրահամ իր հաւատքովն էր որ մղուեցաւ մինչեւ իսկ զոհելու իր զաւակը, նմանապէս և գիտութեան, հայրենիքի, և կրօնի կալուածներուն մէջ զօրեղ և հաստատուն հաւատքն է որ զմարդ զոհողութեան կ'առաջնորդէ: Գիտութիւնն ալ, հայրենիքն

ալ, կրօնն ալ իրենց զոհողութեան լեռը Մօրիան ունին:

Ահա գիտութեան նուիրուած մարդը. ան իր միտքը կը զոհէ, կը մոռնայ ինքզինքը ի լոյս ածելու համար ճշմարտութիւն մը. ան կ'ուզէ երևան հանել բնութեան հրաշալեաց մէջէն նոր օրէնք մը, թաղուն մնացած օրէնք մը և անով բարիք բերել մարդկութեան. ան կը նուիրուի բոլոր հոգիովը, բոլոր մտքովը, վերջապէս կը զոհուի. ան չխորհիր իր անձնական շահուն վրայ, այլ այն լոյսին և փայլին վրայ որ իր գիտութիւնը պիտի արձակէ մարդկութեան վրայ. ան կը մերժէ բաղդաւորութեան, հարստութեան հրապոյրները, կը մերժէ հանգիստը և զբօսանքը, ան չընկրկիր որևէ յոգնութեան առջև, ան միայն ծարաւի է աստուածային ճանաչողութեան, բան մը որ զմարդ կը բարձրացնէ մարդկութենէն վեր:

Ահա հայրենիքի նուիրուած մարդը. ան կը սիրէ բոլոր սրտովը իր հայրենիքը. անոր հայրենասիրութիւնը հայրենիքի հողը սիրելուն մէջ չկայանար, ոչ ալ հայրենիքի տեսարաններուն գեղեցկութեամբը պարծենալուն մէջ, և ոչ ալ անոր հարստութեան բնական աղբիւրներով հպարտանալուն մէջ: Ան իր ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը ցոյց կուտայ իր երկրացիները սիրելուն, ինքզինքը անոնց բարօրութեան համար զոհելուն մէջ. ան միշտ հաւատարիմ է անոնց և երբեք իր անձնական շահուն համար չծառայեցներ զանոնք: Գիտութիւնն ալ, հայրենասիրն

գլխոյ հայրենիքի բարդաւածման համար աշխատել, ճիշդ-
նիլ, անոր բեռը սիրով տանիլ առանց որեւէ ակնկալու-
թեան, առանց սպասելու որ աշխատութեան փոխարէն,
իր թափած քրտինքի փոխարէն դափնինքը յօրինուին
ճակտին վրայ: Ծշմարիտ հայրենասէրը այն է որ հայ-
րենիքի փառքին և մեծութեան համար զոհուած է, որ
իր ետը մոռնալով միայն խորհած է հայրենիքի ապահո-
վութիւնը, իր եղբայրներուն փրկութիւնը և երջանկու-
թիւնը, իր երկրին բարդաւածումը, և այսպիսի պայ-
մաններու մէջ զոհողութեամբ ըմբռնուած հայրենասի-
րութիւնը հայրենիքի կրօնն է:

Կայ հայրենասիրութիւն մը որ նիւթապաշտական է,
կոյր է. որ կը նուիրէ ինքզինք միայն յաղթանակի և
տիրապետութեան: Հայրենիքին համար զոհողութիւն մը
որ զուրկ է խիղճէ, չկրնար կրօնք ունենալ. այնպիսի
զոհողութիւն մը հակաքրիստոնէական է: Ան որ հայրենիքը
խղճէն աւելի գերադաս կը նկատէ՝ ան կը նուաստացնէ
Աստուծոյ փառքը և զայն կը վերածէ զղուելի կուռքի
մը: Կը կարծուի թէ Աւետարանը հայրենիքի դէմ է, թէ
անոնք որ հաւատքի մարդիկ են անոնք հայրենիքի նկատ-
մամբ անտարբեր կ'ըլլան: Ընդհակառակը. Աւետարանը
ծշմարիտ հայրենասէրի մըն ալ գիրքն է. Յիսուսի լացը
Երուսաղէմի վրայ, ուշագրաւ ցոյց մըն է հայրենասիրու-
թեան: Յիսուսի իր հայրենիքի մասին ունեցած սիրոյն և
զոհողութեան նշանները չէ՞ք տեսներ սա խօսքերուն մէջ.

« Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, որ կոտորէիր զմարգարէսն
և քարկոծ առնէիր զառաքեալսն առ քեզ, քանիցս ան-
գամ կամեցայ ժողովել զմանկունս քո զոր օրինակ
ժողովէ հաւ զձագ իւր և ոչ կամեցարուք »: Պատ-
մութեան մէջ ապրող ազգերը անոնք եղած են՝ որոնք
զոհողութեան նշանակութիւնը գիտցած են: Եսասէր
ժողովուրդները կործանուած են:

Կրօնի մէջ ալ զոհողութիւն կը փնտռուի: Մենք կը
կարծենք թէ կրօնական մեր պարտականութիւնը կատա-
րած կ'ըլլանք մեր սովորական աղօթքը կատարելով, մեր
բարեպաշտական պարտականութիւնը կատարելով, եկե-
ղեցի յաճախելով, պղտիկ ողորմութիւն մը տալով, Ս.
Գիրք կարդալով, ուխտի երթալով և նոյնիսկ պահեցո-
ղութեան ենթարկելով ինքզինքնիս: Ասիկա եսասիրական
բարեպաշտութիւն է, ասիկա հպարտ կրօնք է. ասիկա
զոհողութիւն չէ. կրօնի նկատմամբ զոհողութիւնը այն
է որ գլխոյ իրեն հետ բերել Աստուծոյ մօտ ուրիշ հոգի
մը, որ գլխոյ իր սրտէն զատ ուրիշ սիրտ մըն ալ մօ-
տեցնել Աստուծոյ. հին շրջաններու մէջ մանաւանդ միջին
դարու մէջ կրօնը եսասիրական դարձաւ և ուր կը պակսէր
զոհողութիւնը. զի կը տեսնենք ամէն կողմ որ ճգնարան-
ներ և մենաստաններ կ'աւելնան, անապատներու և վան-
քերու մէջ մենակեացներ միայն իրենց հոգւոյն փրկու-
թեան համար կը խորհին. այս չէ բուն կրօնասիրութիւնը,
բուն բարեպաշտութիւնը: Սուրբ և նուիրական բարեպաշ-

տուժիւնը այն է որ կրնայ ցոլացնել Աստուծոյ փառքը, որ ուրիշներու փրկութեան պատճառ կ'ըլլայ. հակառակ պարագային այնպիսիին կրօնը անձկամիտ և եսապաշտ կրօն մը պիտի ըլլար, զի ան միայն պիտի ուզէր խորհիլ իր անձին փրկութեան համար և ուրիշներու անկումէն նոյնիսկ զոհ պիտի մնար: Ո՛հ, այդպիսի կրօնի մը մէջ չկայ սրբութիւն, չկայ աստուածային դրոշմ. հոն փարիսեցիութիւնն է որ կը վերերեւի, որ չունի ներշնչում, չունի համակրութիւն, չունի սէր: Այն որ Աստուծոյ մարդն է՝ իրաւունք չունի ապրելու իրեն համար. եթէ ունիք ճշմարիտ և լայն բարեպաշտութիւն՝ տուէք ուրիշներուն ևս, հաղորդակից ըրէք ուրիշներն, անոնց հետ մէկ եղէք, անոնց տառապանքով տառապեցէք: Ձեր հոգեւոր երջանկութիւնը կը թունաւորուի երբ ուրիշներ կը տառապին. սիրեցէք զանոնք իրենց փրկութեան համար. չկայ երջանկութիւն երբ չենք գիտեր բերել Աստուծոյ մօտ մեր ծանօթները: Կը հարցնեմ՝ ձեզի ո՞վ հաւատացեալ ունինդիրներս, կ'ընէք այսպիսի զոհողութիւն մը. շատ քիչեր թերեւս պատասխանեն թէ այլոց փրկութեան համար աշխատած են. ուրիշներ ալ պիտի պատասխանէին. ատիկա կրօնականներուն պարտականութիւնն է: Կը սխալիք: Կրօնը կրօնականին չափաւանդիր, կրօնը դասակարգութիւն չընդունիր, կրօնը ամենուր կը պատկանի և ամենուր վրայ պարտք կը կը ծանրանայ այլոց հոգեւոր փրկութեան համար խորհե-

լու և գործելու. եթէ չունիք կրօնի մէջ զոհողութեան այս ոգին, ուրեմն եսասէր էք, ուրեմն չունիք նաև կրօն, վասնզի կրօնի հիմը զոհողութիւնն է:

Ահա՛ այդ զոհագործումի, զոհողութեան պատկերն է որ կը հանդիսադրենք ամէն կիւրակէ ձեր ամենուր աչաց առջև: Հոս՝ այս Ս. Սեղանին առջև պատարագը կը մատուցանենք ոչ թէ պարտաւորիչ կերպով և անպայման Ս. Հաղորդութիւն տալու, այլ աւելի ներշնչելու ձեզի զոհողութեան ոգին և հաղորդակցութեան մէջ դնելու զձեզ Մեծ Զոհին հետ: Աստուծոյ ուղածը Ս. Պատարագի շրթերով հաղորդութենէ աւելի՝ հոգւոյ և սրտի զոհողութիւնն է: «Պատարագ Աստուծոյ հոգի խոնարհ, զսիրտ սուրբ և զհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ:» Աստուծոյ ուղածը հոգւոյ, սրտի և մտքի կատարեալ, բացարձակ և վճռական զոհողութիւնն է. այսպիսի զոհողութիւն մը բարիք մըն է թէ մեզի և թէ մեր նմանեաց համար: Աստուծոյ ուղածը այն է որ թօթափենք ինքզինքնիս, նուիրուինք և զոհուինք Իրեն անվերապահօրէն. և Իրեն նուիրուելու և զոհուելու համար պէտք է նուիրուինք և զոհուինք մեր նմանեաց համար: Ասիկա մեզի դժուար կ'երեւի, ձեզի կը թուի նոյնիսկ անկարելի. դժուար չէ, ձեզմէ մեծ զոհողութիւն չուզուիր. փոքր, աննշան զոհողութիւններ են որ կ'ուզուի. այդ աննշան զոհողութիւնները իրարու վրայ աւելնալով մեծ զոհողութիւն մը կը կազմեն: Դուք քրիստոնեայ էք և

քրիստոնէութիւնը արդէն ինքնին զոհողութիւն կը նշանակէ: Հոս, ով հաւատացեալներ, Պատարագի խորանի արտաքին երեւոյթը թող ձեր աչքերը չշլացնէ. այս Սեղանին վեհութիւնը և վայելչութիւնը թող ձեզ չնախապաշարէ: Ի միտ բերէք որ հոս Աբրահամէն մեծ մէկը կայ. «Մեծ քան զԱբրահամ է աստ»: Ի միտ բերէք որ հոս Իսահակէն աւելի մեծ մէկը կայ. «Մեծ քան զԻսահակ է աստ»: Ո՛վ Խաչեալին հետեւողներ, ով աստուածասէր հաւատացեալներ, յիշեցէք որ Մօրիայի լեռան վրայի Աբրահամու սեղանէն դերիւ վեր նշանակութիւն ունեցող սեղան մը կայ հոս: Յիշեցէք որ ասիկա կենդանի պատկերն է Աստուծոյ Իւր Միածին Որդին զոհելուն: Մօրիայի տեղ Գողգոթայի բարձունքն է որ կը պատկերանայ հոս: Աբրահամ երբ երկարած էր իր բազուկը իր որդին Իսահակը զոհելու համար, հրեշտակ մը արգիլեց զայն: Բայց ահա հոս այս քառաթև սեղանին, Խաչին մօտ չկայ հրեշտակ մը որ Երկնաւոր Հօր բարձրացուցած բազուկը արգիլէ չզոհելու համար Իր Միածին Որդին: Եւ մտաբերեցէք որ զոհագործումը կատարուեցաւ արիւնալի և կսկծալի հոգեւարքով մը:

Շրջապատենք ուրեմն այս Սուրբ Զոհը՝ որուն մաքուր ճակտէն, կողէն, ձեռքերէն ու ոտքերէն տակաւին սրբագործ ու փրկարար արիւնը կը հոսի: Շրջապատենք ծնրաղիր այս Սուրբ Զոհը՝ որ օրինակն եղաւ զոհողու-

թեան և պիտի մնայ յաւերժական փրկագործութեան խորհուրդը: Եւ երգենք անգամ մը ևս Հայ եկեղեցւոյ Ս. Պատարագի սա մասը.

« Գրիստոս պատարագեալ բաշխի

« 'ի միջի մերում.

— Ալելուիա:

« Զմարմին իւր տայ մեզ կերակուր

« և սուրբ զարիւն իւր ցօղէ 'ի մեզ.

— Ալելուիա:

« Մատիւր առ Տէր

« և առէք զլոյս.

— Ալելուիա:

« Ճաշակեցէք և տեսէք

« զի քաղցր է Տէր.

— Ալելուիա:

« Օրհնեցէք զՏէր յերկինս.

— Ալելուիա: Ամէն.

Կարգադրութիւնք ի վերջոյն իմաստասիրական
 և քաղաքական արարածքս քաղաքացիական
 և քաղաքական արարածքս քաղաքացիական

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

— Երկրորդ —

4.

Միամտութիւնը

ՄԻ ԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

« Եղբրուք միամիտ իբրեւ զաղաւնիս: »

(Մատթ. Ժ. 16:)

ԿԱՐԳ մը պարագաներու մէջ երբ մէկու մը համար ըստի թէ «միամիտ է», իր մասին գովեստ մը ըրած չենք նկատուիր: Սակայն այս բառը որ յաճախ նախատինքի խմաստով կը գործածուի, կ'արտայայտէ նաև ամենէն գնահատուած հանգամանքներէն մին ի մասնաւորի դպրութեանց և գեղարուեստից մէջ: Շատ իրաւամբ ըսուած է. « Միամտութիւնը գեղեցկութեան գլխաւոր նկարագիրներէն մին է և վսեմին համար էական⁽¹⁾:» Եւ ինչ որ ճշմարիտ է այս կալուածին մէջ, նոյնքան և ճշմարիտ է նաև հասարակաց կեանքի մէջ: Այսպէս երբ մէկու մը համար կ'ըստի թէ միամիտ է, կրնայ նպաստաւոր խմաստով ալ մեկնուիլ: Մեր

(¹) Didero.

լեզուին մէջ արդարեւ այս բառը ունի երկու իմաստ բոլորովին ներհակ իրարմէ. կայ անմեղ միամտութիւն մը՝ որուն մէջ չկայ խորամանկութիւն, կայ նաեւ անմիտ միամտութիւն մը՝ որուն մէջ ալ չկայ ողջամիտ կարծիք, օղջմտութիւն:

Ու եթէ այս զանազանութիւնը ուղեցի ցոյց տալ, պատճառը այն է որ Ս. Գրքի մէջ ևս այս զանազանութիւնը կ'երեւի: Ըստ այսմ, մինչդեռ Յիսուս կը յանձնարարէ իր աշակերտաց ըլլալ միամիտ աղանձներու պէս, Ովսէ մարգարէն կը մեղադրէ իր ժամանակակիցները իրենց միամտութեան մէջ զեղծանելուն համար երբ կ'ըսէ. « Եւ էր Եփրեմ իբրեւ զաղանի անմիտ, որոյ ոչ իցէ սիրտ: » — « Ու Եփրեմ միամիտ աղանձի պէս եղաւ ^[1] »:

Ուրեմն բարոյական և կրօնական տեսակէտով կայ միամտութիւն մը որ բան մը չարժեք, որ աւելի անխելքութիւն կամ անմտութիւն է. և անշուշտ ասոր համար էր որ Տէրն մեր իր նոյն պատուէրին մէջ միամտութեան կը կցէ խորագիտութիւնը. « Եղբուք խուսափէ՛ք իբրեւ զօձս և միամիտ իբրեւ զաղանիս: » Խորագիտութիւնը և միամտութիւնը երկու առաքինութիւններ են խիստ նախանձեղի, պայմանաւ որ իրարու ձեռք տան և միմեանց նեցուկ ըլլան: Միացեալ՝ անոնք ար-

(1) Ովսէ, է. 11:

ժանի են ամէն գովեստներու, վասնզի մին լի է իմաստութեամբ և միւսը լի է շնորհօք:

Իրարմէ բաժանեալ, անջատ ըլլալու պարագային, անոնք կ'իշխան անպատուութեան մէջ: Խորագիտութիւնը առանց միամտութեան խորամանկութիւն է, խաբեբայութիւն է, նենգամտութիւն է, և միամտութիւնը առանց խորագիտութեան իմացական տկարութիւն է, դուրսխաբութիւն է, անմտութիւն է: Այս միամտութիւնն է ահա որ Տէրը մեզի բնաւ չյանձնարարէ:

Այս սահմանումը ընելէս յետոյ կ'անցնիմ՝ այժմ՝ իմ նիւթիս: Իմ ծրագիրս է միայն սահմանել աւետարանական միամտութիւնը և ցոյց տալ ձեզ թէ ինչ է ան: Երանի՜ թէ կարենայի ունկնդիրներուս բացատրել թանկագին արժէքը այս անմեղ միամտութեան և այսու ձեր մէջ կարենայի աւելցնել զայն սեփականացնելու բաղձանքը:

Ա.

Միամտութիւնը, ամէն բանէ առաջ, ինչպէս որ բառն ալ ցոյց կուտայ, երկրորդական հակառակն է: Երկրորդականը պէտք չէ նկատել աննշան և թեթեւ թերութիւն մը. երկրորդականը ըրած կ'ըլլանք երբ երկու դէմքով կը վերաբերուինք այլոց նկատմամբ, կամ երկու անձով կը գործենք, կամ՝ երկու կերպով կը խօսինք. այսինքն թէ երբ տունի կեանքը տարբեր և զուրսի կեանքը տարբեր է, ընտանեկան բարոյականը տարբեր

է և գործոց բարոյականը տարբեր է, երբ լեզուն տարբեր կը խօսի և միտքը տարբեր: Անուրանալի է որ շահերու պայքարը և գոյութեան կռիւը շատ մը անձերու խիղճը աւրած են. հաղուադէպ չէ այս օր երբ կը լսենք կազմուիլը հրէշային, անհեթեթ առաձներու որոնք կը նկատուին դժբաղդաբար իբր յայտնի և անվիճելի սկզբունքներ: Հաղուադէպ չէ օրինակի համար սա խօսքերուն յեղեղուիլը. « Գործոց մէջ կարելի չէ կիրարկել հանրային բարոյականի կանոններ » — կամ լաւ ևս. « Գործնականի մէջ սուտեր կան որ ներելի են վասնզի անխուսափելի են անոնք » — կամ աւելի ևս. « Երբ նենգութիւն մը գործածական կ'ըլլայ բոլոր աշխարհէ՝ այլ ևս կը դադրի նենգութիւն ըլլալէ, հետեւաբար և կրնայ կիրարկուիլ այն առանց խղճահարութեան: »

Ահա ինչպէս կը տեսնէք ասոնք սկզբունքներ են... որոնք սակայն չեն նմանիր Աբրահմի Բարոյի սկզբունքներուն: Եւ ցաւալի է ըսել թէ, և ասիկա անպատուութիւն մըն է մարդկային խղճին համար, կը գտնուին յարգելի մարդիկ որոնք նոյնպիսի առաձներ կ'արտայայտեն..., ինչպէս և կը գտնուին քրիստոնեաներ որոնք ներդաժնաբար կը վերաբերուին այսպիսի պարագաներու մէջ: Թէև և կը հաւատամ՝ նաև որ անդին կան շատեր ալ որոնք յանուն ուղղամտութեան և պարկեշտութեան՝ նենգամտութիւնը կամ խաբեբայութիւնը խալաւ կը

տարամերժեն և կը նախընտրեն վտանգուիլ ուղղամտութեամբ քան յաջողիլ խաբեբայութեամբ: Բարեբաղդաբար կ'ապրինք այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր մեծամասնութեան ուղղութիւնը եղած է խորագիտութեամբ միամտութիւն, այսինքն ուղղամտութիւն: Ինչ ցաւալի է այն ուղղութիւնը որ ուրիշ բանի մէջ չկայանար բաց եթէ խորհիլ թէ ինչպէս և ինչ հնարքներով կարելի է խաբել զիմացինը: Եկեղեցւոյ պարտականութիւնն է յիշեցնել իր ժողովուրդին թէ երկու բարոյական չկայ, այլ մէկ բարոյական միայն, և այն ալ խղճի բարոյականն է, որ ըսել է Աւետարանի բարոյականն:

Ընկերային արդի սլայմաններուն մէջ, եթէ չունենանք ծայրալիւր արթնամտութիւն, շատ դիւրաւ կ'իյնանք երկղիմութեան մէջ և կը կորսնցնենք միամտութիւնը: Այսպէս օրինակի համար կը կորսնցնենք միամտութիւնը երբ մէկու մը շնորհը վայելելու համար գովասանքներով կը փառաբանենք զինք, այն համոզմամբ թէ գովասանքները և մեծարանքները աշխարհային կեանքի ընթացիկ դրամներն են: Ի՞նչ ունայնամտութիւն... այս է ահա տկար կողմը մարդուն՝ որով կարելի է զիւրաւ զայն ցանցի մէջ առնել: Ունայնամտութիւն... ահա այն մեծաբաց ճեղքուածքը մեր բարոյական կեանքին, ուրիշ կարելի է ներս մտնել առանց դժուարութեան և տիրանալ հոգւոյն բոլոր զգացումներուն: Պէտք է չկայ մեծ ճիգերու սպրդելու

համար ներս մինչև մարդուն սիրտը. ունայնամտութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ գրաւելու համար մարդուն ամբողջ հոգին: Համայն աշխարհի ծանօթ է ասիկա. մանաւանդ վայելչութեան և քաղաքավարութեան սիրահար և մոլի ընկերութեանց աւելի ևս ծանօթ է, ուր ունայնամտութիւնը գրեթէ միշտ կը շահագործուի:

Դարձեալ կը կորսնցնենք միամտութիւնը երբ մեր շահերը չլսանդելու նախդրուշութեամբ կ'արտայայտուինք այնպէս մը որ, չպիտի ըսէի ճշմարտութեան հակառակն է որ կ'արտայայտուինք, այլ ճշմարտութիւնը անորոշութեան և մութին մէջ թողլով է որ կ'արտայայտուինք, այնպիսի նրբութիւնով մը զոր Աւետարանը կը դատապարտէ և զոր խիղճը չներեր: Քանին՝ կան որոնք առանց ստախօս ըլլալու չեն ըսեր ճշմարտութիւնը:

Դարձեալ կը կորսնցնենք միամտութիւնը երբ մեր նպատակին հասնելու համար կամ որեւէ ձեռնարկ մը յաջողցնելու համար մեզի կը ծառայեցնենք չըսեմ անպատիւ միջոցներ, այլ զարտուղի միջոցներ, կը գործածենք չըսեմ ապօրէն հնարքներ, այլ շփոթ և զիկզակ հնարքներ, որոնցմով ոչ ոք պիտի ուզէր գովաբանուի: Քանի՛ պատուաւոր անձեր կան որոնք երեւոյթով անկեղծ և միամիտ են աղանիի պէս, բայց կը ծածկեն օձի նենգամտութիւնը:

Յիսուս այս պատուէրը կուտար այն պահուն, երբ իր աշակերտները կը զրկէր զոչ զոչ Աւետարանը ծանուցանելու և Աստուծոյ թաղաւորութիւնը հիմնելու համար: Այս պատուէրը կը նշանակէր ուրեմն, մի փորձէք յաղթանակել տալ ճշմարտութիւնը մթին ու շփոթ միջոցներով. այն Աստուածը որուն դուք կը ծառայէք, լուսոյ Աստուածն է Ան. դուք պէտք է գործէք մութին մէջ: Եւ ինձ անհրաժեշտ կը թուի յիշեցնելու այս պատուէրը իմ՝ կրօնակից եղբայրներուս՝ որոնց եկեղեցական քաղաքականութիւնը զժաղղաբար եղած է մթին և շփոթ: Երբ Աստուծոյ դատը կ'ուզենք պաշտպանել, երբ ժողովուրդի բարոյականը կ'ուզենք ուղղել, պէտք է խոհեմ և խորագէտ ըլլանք անշուշտ, բայց պէտք է որ այդ խոհեմութիւնը ըլլայ վարպետութիւն, հնարամտութիւն և ճարակիւն: Կամ պէտք է պարզ ըլլալ, այսինքն միամիտ, և կամ բնաւ, և այս՝ անշուշտ նոյնիսկ յօգուտ և իշահ ճշմարտութեան: Գարակիւնութիւնը օգտակար է հրամանատարի մը կամ քաղաքական մարդու մը համար, բայց ֆիւսսէ զատ ան որեւէ պետութիւն մը և շահիլ պատերազմ մը, ան չկրնար փրկել ճշմարտութիւնը: Յաղթանակը անոնցն է՝ որոնք ինքզինքնին կը նետեն կռուի մէջ առանց հնարամտութեան ղէնքերու, միայն ի ձեռին ունենալով ճշմարտութեան և սիրոյ նշանակը, Խաչը: Այս ախիւ և վսեմ՝

սլատերաղմին մէջ կան սուրբ անխոհեմութիւններ, որոնք գերազանց խոհեմութիւններ են իսկականին մէջ: Ըլլանք միամիտ նոյն խակ երբ մարդկային տեսակետէն կորսնցնենք սլատերաղմը, ինչ փոյթ, բաւ է որ կարենայինք ըսել թագաւորի մը այն նշանաւոր խօսքը որ ըսաւ մեծ ճախողութեամբ մը յետոյ. «Ամէն բան կորսնցուցինք բացի պատիւէ»: Ի՞նչ փոյթ թէ կորսնցնենք մեր աշխատութիւնները, կորսնցնենք մեր ծրագիրները և ձեռնարկներն, կորսնցնենք մեր հիմնարկութիւններն, կորսնցնենք նոյն խակ մեր եկեղեցին, բաւ է որ այս սրբազան աւերակներուն վերև ճշմարտութիւնը որ անկորնչելի է, կարենայ բարձրացնել իր ճակատը մաքուր և անբիծ, փոյթ չէ թէ կասկածացած:

Բ.

Ըսի թէ միամտութիւնը հակառակն է երկդիմութեան. այսու ուղեցի դատաւարտել բոլոր կիրարկուած միջոցները և հնարքները այն մարդոց, որոնք կը խուսափին ճշմարտութեան համեմատ շարժելէ:

Այժմ կ'աւելցնեմ որ միամտութիւնը հակառակն է արուեստականութեան: Գիտէք որքան անհաճոյ կը նկատուին այն անձերը որոնք պարագայի համեմատ կը յերկուրեն դէմք մը, նոր կերպարանք մը, նոր խօսք մը, նոր ժպիտ մը: Թշուառ մարդիկ, որոնք կ'ստիպեն ինքզինքնին, կը ճգնին ամէն կերպով հաճելի ըլլալ ալլոց, չեն գիտեր թէ այսու ինքզինքնին աւելի դէշ դրութեան մէջ

կը դնեն: Ո՛րքան աւելի զրաւիչ և սիրելի են անոնք որոնք չունին որևէ սեթևեթ, չունին որևէ արուեստականութիւն, որոնք զուրաի աշխարհի մէջ այն են ինչ որ են ընտանեկան ներքին կեանքի մէջ, և ինչ որ են ընտանեկան ներքին կեանքի մէջ նոյնն են նաև առանձնութեան մէջ: Մարդ իր բոլոր թերութիւններով աւելի-տանելի է քան երբ ան կը ծածկէ յատուկ դիմակով մը ինքզինքը, յայտնի չընելու համար իր թերութիւնները: Ես կը սիրեմ մարդը իր բոլոր թերութիւններով քան այն դիմակ կրող մարդը որ զգուշի է իր արուեստականութիւնով: Ան ուղած վայրկենին դիմակը կը փոխէ. տունէն դուրս տարբեր դիմակ մը, գործին մէջ ուրիշ դիմակ մը, ընկերական շրջանակի մէջ այլ ուրիշ դիմակ մը և աւելի սոսկալին տունէն ներս ալ տարբեր նոր դիմակ մը կ'առնէ: Ո՛վ մարդ, վար առ դիմակդ, և եղբր ճշմարիտ: Թող ամէն մարդու երևոյթը համապատասխան ըլլայ իրականութեան, թող արտաքինը ըլլայ հաւատարիմ ցոլքը ներքինին:

Ըստ այսմ հարկ է որ միամիտ ըլլանք նաև մեր սիրոյն մէջ: Եթէ ունինք դառնութիւն մը մեր ծանօթներէն միոյն դէմ, պէտք է ջանանք մոռնալ զայն, թէև շատ դժուար է մոռնալ, բայց չծածկենք մեր դէմքը համակրութեան դիմակով, որքան ատեն չենք զգար համակրութիւն ներսէն: Աւելի կ'արժէ բան մը չըսել մարդու մը քան կեղծել ձևացնել և ըսել այնպիսի հա-

մակրական խօսքեր, որ իր մասին երբեք չենք խորհիր: Եթէ կայ մեր ներսիցին ծածկուած դառնութիւն մը, որքան և որպիսի դիմակներ դնենք մեր երեսին ան ինքզինքը կը մատնէ նոյնիսկ այն քանի մը խօսքերէն որ կ'ուղէինք փոխանակել, և ինքնին մեր հմայքը կ'անհետի: Կը հանդպինք երբեմն կարգ մը քրիստոնեաներու որոնք կ'օրհնեն բարձրաձայն և կ'անիծեն ցած ձայնով, որոնք ունին սէր իրենց շրթանց վրայ և ոխ ու ատելութիւն իրենց սրտին մէջ: Անշուշտ ատելութիւնը միշտ դարձելի բան է, բայց աւելի դարձելի է երբ ան կը փորձէ ծածկել իր աղտն ու ամօթը սիրոյ վերարկովին տակ:

Ո՛հ, գիտնանք միամիտ ըլլալ մեր քրիստոնէական զգացմանց մէջ. միամիտ ըլլանք, այսինքն ըլլանք այն ինչ որ ենք, այս կը սլահանջէ սլարկեշտութիւնը և այս է ամենէն պատուաւոր ու ապահով բանը:

Գ.

Վերջապէս, միամտութիւնը հակառակն է անխտաշութեան: Միամիտ մարդ մը, բառին ուղիղ իմաստով բնական է կը վստահի, կը հաւատայ դիւրաւ բարիին, բնաւ չկասկածիր չարին, կ'ապաւինի ուղղամտութեան անվարան, կը վստահի անկեղծութեան անոնց՝ որ իրեն կը խօսին, կը հաւատայ սիրոյն և գորովանաց անոնց՝ որոնք զինքը կը շրջապատեն, կ'ապաւինի բարութեան

անոնց՝ որոնք իրեն կը ծառայեն: Անշուշտ երբեմն ան կը խաբուի, վասնզի մարդիկ միշտ չունին այն ուղղամտութիւնը զոր կ'ենթադրուէր որ ունենային, և անգամ մը որ մարդ իր վստահութիւնը կը խախտէ ուրիշի վրայէ, այլ ևս արհամարհանքն է որ կը յաջորդէ և արհամարհանքին՝ կասկածանքը, բան մը որ համարժէք է պատիւէ և յարգանքէ անկման: Վստահութիւն և համարում վայելելը այնպիսի թանկագին բարիք մըն է, որ շատ քիչեր պիտի ուղէին անաարբեր ըլլալ այդ մասին:

Ո՛րքան կարևոր է ուրեմն որ ըլլանք միամիտ, այսինքն վստահ մարդոց նկատմամբ և պիտի աւելցնէի որքան կարևոր է նաև որ ըլլանք միամիտ և վստահ Աստուծոյ վրայ, միամիտ մեր հաւատքին մէջ, «Պարզ մտօք և միամիտ սրտիւ»: Եւ սակայն թերևս պիտի ըսէիք ինձի. Վարդապետ, կ'ուզես որ անմիտ մարդու մը պէս կոյր զկուրայն հաւատանք աստուածային յայտնութեանց ըստ այն առածին թէ. Credo quia absurdum—«Կը հաւատամ՝ վասնզի արտառուց է»:— Բնաւ երբեք: Երբ կ'ըսեմ թէ կը հաւատամ, ասով հրաժարած չեմ ըլլար մտքիս կատարած դերէն. կը հաւատամ, վասն զի ողջմտութիւնը ունիմ՝ հաւատալու. երբ բնութիւնը և պատմութիւնը հետզհետէ կը ճանչնամ, հոն կը տեսնեմ՝ ծրագիր մը՝ որուն եթէ մանրամասնութիւնները չեմ կարող ըմբռնել, բայց կ'ընդհմարեմ՝ այդ ծրագրին գլխաւոր գիծերը և կ'սկսիմ հիանալ, վասնզի այդ ծրագիրը

ինձի հրաշալի կ'երևի, և դուք զիս չպիտի կրնայիք համոզել որ այս ծրագիրը ինքն իրեն եղած է. ընդունեցէք ուրեմն որ իրաւունք ունիմ իմ Աստուծոյս հաւատալու:—Դարձեալ երբ նկատի կ'առնեմ մասնաւորապէս մարդկութեան բարոյական կեանքը, կ'ընդնմարեմ արտակարգ իրողութիւն մը. այսինքն յեղաշրջուած աշխարհ մը նազովրեցի՝ Յիսուսի երկրագունդիս վրայ ոտք կոխելէն ի վեր. բաղդատեցէք Իրմէ առաջ և ետքի բարոյական կեանքը և դուք պիտի համոզուիք որ Անոր բերած բարոյականը, այսինքն հոգեւոր թագաւորութիւնը կը մեծնայ, կ'ընդարձակուի 20 դարերէ ի վեր. կը կերպարանափոխէ համայն երկիրը հետզհետէ, ծանր՝ բայց հաստատ և ամուր կերպով: Ընդունեցէք ուրեմն որ իրաւունք ունիմ Յիսուսի աստուածութեան հաւատալու:—Դարձեալ՝ երբ կը փորձեմ իջնել անհատներու ներքին կեանքին մէջ, կ'ընդնմարեմ որ մարդկային ընկերութեան բարոյապէս ազնուագոյն մասը անոնցմէ կազմուած է որոնք կը կարգան և կ'ուսումնասիրեն Ս. Գիրքը, և գիտեմ որ աշխարհի մէջ անթիւ հոգիներ կը մխիթարուին, կը լուսաւորուին և կը վերածնին Աւետարանով: Ընդունեցէք որ իրաւունք ունիմ հաւատալու թէ Աւետարանը չէ թէ սովորական գիրք մըն է, այլ գիրք մը որուն հանդէպ պարտաւոր եմ վերաբերուիլ մասնաւոր յարգանքով և նոյնիսկ մեծ վստահութեամբ:

Կ'ընդունիմ ուրեմն որ հաւատքին մէջ կայ իմա-

ցական տարր մը, համոզուած եմ որ այս իմացական տարրը միշտ կը գտնուի հաւատքի ծագումին մէջ: Աս ըսելով հանդերձ կը պնդեմ նաև թէ հաւատքը էականապէս վստահութեան գործ մըն է և չկրնար ուրիշ բան ըլլալ: Մտքով չըմբռնուիր Աստուած. ինչպէս որ յիմարութիւն պիտի նկատուէր ովկիանոսի անսահմանութիւնը մեր ափին մէջ առնել ուզելը, նոյնպէս նաև յիմարութիւն պիտի ըլլար պահանջել որ Աստուծոյ գաղափարը մեր ուղեղին մէջ ներմուծուի և հասկնալի դառնայ: Ուղիղ չպիտի ըլլար ըսել. « Զեմ հասկնար, ուրեմն չեմ հաւատար »:

Այսպէս ըսողները միայն յամառ անհաւատները չեն. անդին տակաւին կան Եկեղեցւոյ մէջ ալ մարդիկ որ խոստովանելով հանդերձ իրենց խորունկ յարգանք մը ունեցած ըլլալը Աստուծոյ խօսքին համար և յայտարարելով կողմնակից իբր առաքելական Եկեղեցւոյ, այսու ամենայնիւ տակաւին բուն հաւատացեալ չեն կրնար նկատուիլ: Զի անոնք գործնականապէս քրիստոնեայ ըլլալու համար կ'սպասեն որ պատասխանուի իրենց « Ինչու » ներուն և « Ինչպէս » ներուն: Անոնք կ'սպասեն որ լուծուի իրենց յարուցած առարկութիւնները կամ գէթ անոնցմէ ամենէն ծանրակշիւները, անոնք կ'սպասեն որ Ս. Գիրքը, Յիսուսի խօսքերը հաշտեցուցուին իրենց ըմբռնումներուն հետ: Թոյլ տուէք որ ըսեմ այսպիսիներուն. Ո՛վ դուք սկեսարիկ-

ներ, դուք չէք կրնար երբեք ըլլալ հաւատացեալ. չէք կրնար երբեք դարձի գալ, վասնզի հաւատացեալ ըլլալու առաջին պայմանը միամիտ և պարզ ըլլալն է, և Աստուած կը յայտնուի միայն միամիտներու, բան մը որ դժբաղդաբար ձեզմէ կը պակնի:

Ո՛վ հաւատացեալ ունկնդիրներս, հաւաստի եմ որ դուք ողջմտութիւնը ունիք հաւատալու, գոհացեք այդ ողջմտութենէն. մի դիմադրէք այն առաջին տպաւորութեան զոր Աւետարանը կ'ընէ ձեր վրայ: Վստահ եղէք: Եւ փոխանակ երկարօրէն ճառելու սրբարանի դռան առջև, ներս մտէք, և մտէք անմիջապէս, մտէք միամտօրէն: Եւ անգամ մը որ ներս կը մտնէք, չալիտի ուշանաք ստանալու վարձատրութիւնը ձեր միամտութեան, վասնզի սրբարանէն ներսն է որ ալիտի գտնէք բացատրութիւնները, ինչ որ չալիտի կարենայիք գտնել երբեք դուրսը: Ամէն պարագայի մէջ ներսը ալիտի գտնէք անհունապէս լաւագոյն ապացուցումը որուն կը բաղձայիք այնքան:

Եթէ քրիստոնէութիւնը փրկիսոփայական վարդապետութիւն մը կամ դրութիւն մը եղած ըլլար, չալիտի յոգնեցնէի զձեզ և չալիտի ստիպէի որ միամտօրէն վստահութիւն և հաւատք ունենաք Աստուծոյ, Յիսուսի և Ս. Գրքի վրայ: Քրիստոնէութիւնը փրկիսոփայութիւն չէ, ան ուրիշ բան մըն է, քրիստոնէութիւնը կեանք է, քրիստոնէութիւնը շնորհ է, քրիստոնէութիւնը փրկու-

թիւն է: Եւ ահա թէ ինչո՞ւ համար ալիտի ուղէի որ անիկա ընդունուի ամենէն, ընդունուի միամտօրէն:

Կը վերջացնեմ քարոզս Ս. Պատարագի միջոցին սպասաւորող Սարկաւաղին հետեւեալ զեկուցումովը.

« Մի խղճիւ և գայթակղութեամբ, մի
« նենգութեամբ և խորամանկութեամբ, մի
« պատրանօք և խաբէութեամբ, մի երկմը-
« տութեամբ և մի թերահաւատութեամբ,
« այլ ուղիղ վարուք, պարզ մտօք, միամիտ
« սրտիւ, կատարեալ հաւատով... կացցուք
« յաղօթս առաջի սրբոյ սեղանոյս Աստուծոյ
« և գտցուք զողորմութեան զշնորհս:» Ամէն:

9.

Տրտմութիւնը

ՏՐՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

« Այլ սրտուրիւն ձեր յուրախութիւն
դարձցի: »

(Յովն. ԺԶ. 20:)

Ը ՀԱՐՑՆԵՄ ունկնդիրներուս. ուրիշ ատե-
նէ աւելի զուարթ էք և աւելի ուրախ
կ'զգամք ինքզինքնիդ արդեօք: Կը կարծեմ՝ թէ ժխտական
պիտի ըլլայ ամէնուդ պատասխանը: Ինձ այնպէս կը
թուի թէ քանի մարդ կը յառաջանայ, քանի կը զար-
գանայ մասնաւորապէս գիտական կալուածի մէջ, այն-
քան աւելի տրտմութիւնը կ'աւելնայ իր մէջ: Մակըն-
թացութեան մը նման ան տակաւ առ տակաւ կը
տարածուի մարդկային ընկերութեան ամէն դասակար-
գերու մէջ և ինչ ալ ըլլայ այդ դասակարգերու բաղկա-
ցուցիչ տարրերուն խառնուածքը, յայտնապէս կ'երեւի
որ օր մը բոլորովին պիտի ընկլուզուին տրտմութեան
ողողումին ներքեւ: Նման աշնանային երկերի, մռայլ

ամպեր ծածկած են մեր ժամանակակիցներու շատերուն կեանքին երկնակամարը, և եթէ կայ ցաւալի պարագայ մը, այն է թէ տակաւին կան այնպիսիներ որք կը կարծեն թէ երջանիկ պիտի ըլլան այն գիւտերու շնորհիւ որոնց մասին ամէն ատեն կը կարդանք թերթերու մէջ տեղեկութիւններ. կամ այն հարստութեան և ընչից շնորհիւ, որոնց ետեւէն հասնելու մտօք սրարշաւ կ'ընթանան: Բայց երջանկութիւնը, ուրախութիւնը չի գար, ան ընդհակառակը կը հեռանայ, կը խուսափի և կարծես անսպասելի կրկներեւոյթի մը պէս կը փախչի մեզմէ:

Ինչպէս անհատներ, նմանապէս ժողովուրդներ կ'անցնին մանկութեան շրջանէ մը՝ յորում մեծ յոյսերով է որ կը լեցուի անոնց սիրտը: Այդ շրջանին՝ լաւատեսութիւնն է որ կը յաղթանակէ, անոնք կ'երեւակայեն որ կը գտնուին աշխարհներու լաւագոյնին մէջ և թէ կեանքը խոստովներով լի է: Բայց որքան անոնք կը յառաջանան տարիքով, յոյսը կ'անհետանայ, երկինքը հեռոյհեռէ կը մթննայ. այն երբեմնի ուրախալի երգերը հետզհետէ կը դադրին, և անոնց տեղ կը յաջորդեն տրտուեցներ, գանգատներ և ողբեր, նոյն իսկ և երբեմն վշտի և ցաւի ու ըմբոստութեան աղաղակներ. և ասիկա ոչ թէ գործաւոր կամ արհեստաւոր դասակարգին մէջ՝ այլ և մեծատուն և միջնակարգ նկատուած դասակարգերուն մէջ:

Գիտեմ, ինծի պիտի պատասխանեն ոմանք թէ ոչ մէկ ատեն մարդիկ այնքան կը զուարճանան և կ'ուրախանան որքան ներկայ ժամանակիս մէջ. տեսէք կ'ըսեն. ահա զբոսատեղիներ, սրճարաններ, թատրոններ, հաճոյքի վայրեր՝ ուր յաճախող խուռներամ՝ բազմութիւն մը կը տեսնուի, բազկացած մանաւանդ ուրախութեան ծարաւի երխտասարդներէ: Յիրաւի, բաւական է անցնիլ երեկոյ մը կամ կիրակի օր մը արդիական քաղաքի մը մէկ պողոտայէն, տեսնելու համար թէ զբօսանքի համար ինչեր խորհուած է: Ուրեմն ուր է ձեր երեւակայած տրտմութիւնը. կը հարցնեն ինքզինքնին զուարճութեան տուողները: — Բայց ով չհասկնար թէ՝ բոլոր այս հաճոյքները, այս զբօսանքները միակ նպատակ մը ունին, այն է մոռցնել այն տրտմութիւնը որ կը ծանրանայ մարդուն վրայ և որ իր ներսիդին կը թափանցէ: Այդ բոլորը ցոյց կուտան յայտնապէս թէ աշխարհ տրտում է, տրտում: Եթէ մարդ ճշմարտապէս զուարթ ըլլար, ինքզինքը չպիտի տար զբօսնելու. եթէ մարդ երջանիկ ըլլար չպիտի փորձեր սիրավառ մովին դառնալու զուարճութեան:

Թերեւս ուրիշ անձեր ալ ըսեն, առարկելով թէ իրենք զժբաղղ չեն. վասնզի իրենք իրենց վիճակով գիտեն գոհանալ, վասնզի չունին բարձր փառասիրական ձգտումներ, չունին նաև անդենականի յոյս կամ երկիւղ և գիտցած են ինքզինքնին կարգի դնել և գոհ մնալ

փոքր բաներով: — Նոյն իսկ ենթադրելով թէ այս հաւաստիքներն անկեղծ են, կը պնդեմ որ անոնք ինքզինքնին կը խաբեն. ապահով եմ որ իրենց սրտին խորը տրտմութիւն կայ: Իսկ եթէ իրենց թուիչքի թեւերը կտրած են, եթէ իրենց զգացումները ոտքի տակ առած են, այնպիսիները կը նկատուին կարծրասիրտներ, քար-սիրտներ և այլապիսիները չեն կրնար բնաւ երջանիկ ըլլալ, զի երջանկութեան և ուրախութեան առաջին պայմանը սիրտ կրելն է, սիրտ ունենալն է:

Զգենք այս ամէնը, միթէ արդէն չենք լսեր ամէն կողմէ քրթնիչիւններ, ընդվզումի աղաղակներ և արտմութեան ու սուգի ողբեր: Բաւական է աչքէ անցնել թերթ մը, որուէ հանդէս մը, բաւական է կարդալ վէպ մը և ահա ամէն էջերու մէջ պիտի գտնէք տրտմութեան նշան մը: Ո՛ւրկէ կուգան բոլոր այն սուգերը: Ի՞նչ է շարժառիթը բոլոր այն անձնասպանութեանց: Ինչո՞ւ այդ խոստմնալից երիտասարդները ձանձրացած կեանքէ կ'որոշեն դուրս ելնել անկէ՝ ոտքի տակ առնելով, մարդկային բնութեան ամենախորունկ բնազդը, այսու բեկանելով անգթօրէն ճնողաց սիրտը որ կը սիրէին այնքան և որոնցմէ սորվեցան սիրել:

Ո՛ւրկէ կուգայ ուրեմն այս հոգեկան դառն վիճակը. ինչպէս պէտք է բացատրել ժամանակակից այս տրտմութիւնը: Այլք կը պատասխանեն թէ ժամանակիս դժուարութիւնները, կեանքի պայքարը, անդուստ մրցակ-

ցութիւնները, ահա ասոնք են որ զմարդ կ'առաջնորդեն տրտմութեան, և այս իսկ պատճառաւ մարդկային գոյութիւնը վերածուած է կատարեալ պատերազմի մը, իրական ճակատամարտի մը, ուր մարդ հաղիւ ժամանակ կ'ունենայ շունչ մը առնելու, և այդ ճակատամարտի մէջ տկարները, անկարողները և բոլոր անոնք որոնք չեն կրնար ուժեղօրէն դիմադրել, կ'ընկճուին և որով ինքնին յառաջ կուգայ տրտմութիւնը:

— Շատ ճիշդ է որ կեանքի մէջ կան մեծ դժուարութիւններ և շատ տաժանելի և իրապէս ծանր է կեանքի կռիւը. և բնական է թէ համակրութեան արժանի ըլլալէ չեն դադրիր անոնք որոնք տկար զինուած են և չեն կարող դիմագրաւել պայքարի: Շատ ճիշդ է նաև որ չունին բաւական ժամանակ կեանքը վայելելու և քաղելու անկէ ծաղիկներ, բացց ասոնք չեն բուն պատճառներն արդի տրտմութեան: Կը կարծեմ թէ պէտք է երթալ ալ աւելի առաջ աշխարհի տրտմութեան պատճառը գտնելու համար: Բաւական ժամանակէ ի վեր կ'աշխատին արմատախիլ ընել մարդոց մտքին մէջէն աստուածութեան գաղափարը: Ամէն միջոց ի գործ կը դնեն Սիրոյ Աստուծոյ հաւատքը խորտակելու, փշրելու մարդուն հոգիին մէջ, այնպէս որ կ'ուզեն մարդուն ուշադրութիւնը դարձնել երեք կուռքերու վրայ՝ որք կը կարծեն թէ տեղը կրնայ գրաւած ըլլալ Սիրոյ Աստուծոյ: Այս երեք կուռքերն են Բնութիւնը,

Գիտութիւնը և եսը: Արդ՝ մարդ կեդրոնացուցած ըլլալով իր ուշադրութիւնը այս երբեակութեան վրայ՝ զարհուրելի կերպով կը տեսնէ թէ խաբուած է և թէ բոլոր այն ճառերը և բացատրութիւնները ուրիշ բան չեն եղած, եթէ ոչ առանց իրականութեան կրկներեւոյթ մը, պատրանք մը:

Նախ անոնքն էր բնութիւնը: — Անոնք կ'ըսեն. բնութիւնը պէտք է վայելել, բնութեան մէջ պէտք է սպրիլ, զի բնութեան գեղեցկութիւններն հրապուրիչ են և կազդուրիչ: Գիշերուան աստեղադարդ կամարը, ցերեկի կապուտակ երկինքը, լճակին հմայիչ երեւոյթը, լեռանց վեհութիւնը, դաշտի ծաղիկներու և հովտաց շուշաններուն անոյշ բոյրը պէտք է վայելել, հաղորդակից պէտք է ըլլալ անոնց, պէտք է սպրիլ բնութեան ծոցին մէջ: — Բայց՝ ուշ զրէք որ բնութիւնը խիստ է, անողորմ է. պիտի ըսէի կոյր է. բնութիւնը իր դնացքը կը շարունակէ առանց աղդուելու քու ցաւերէդ կամ քու խնդրանքներէդ. որքան կ'ուզես տառապէ, որքան կ'ուզես աղաղակէ, ան չլսեր. չպատասխաներ. ան փոթորիկի պահուն մարդուն մտքին արդիւնքները, հրաշալիքները, գեղարուեստները կը խորտակէ, կը ջախջախէ առանց պատճառի: Ինչո՞ւ համար: Վասնզի բնութիւնը սիրտ չունի. բնութիւնը զգացում չունի: Մարդ երբ կը տառապի և կուլայ, չկրնար մխիթարութիւն գտնել բնութեան քարէն, փայտէն,

ծառէն. անձ մը պէտք է, զգայուն սիրտ մը պէտք է որ մարդուն սրտին միանայ. արդ՝ բնութեան մէջ չկայ այդ սիրտը. ան անձնաւորութիւն չէ, իւր կուրութիւնը, իւր անզգայութիւնը յայտնի կ'երեւի: Եւ ահա թէ ինչո՞ւ մարդ համոզուելով թէ երկնքի աստղերը չեն կրնար իր մուայ հոգւոյն լոյս տալ, համոզուելով թէ առաւօտեան արշալոյսի շամանթաղները չեն կարող այրուած սրտին քաղցրութիւն բերել, համոզուելով որ բնութիւնը իր մէջ չունի այն ի վիճակի եղող էակը որ զինքը հասկնայ և սիրէ, ահա թէ ինչու տրտում է, խորապէս տրտում իր պաշտած կուռքին, բնութեան առջև: Ո՛րքան բնութեան վստահի, այնքան պատրանքը և յուսախաբութիւնը մեծ պիտի ըլլայ:

Երկրորդ՝ Գիտութիւնը: — Սա եւս այժմ եղած է անաստուած մարդուն հոգւոյն մեծ կուռքերէն մին. իր գիւտերը եղած են շատ գեղեցիկ, իր դրութիւնները շատ ճշդուած, իր յառաջդիմութիւնները շատ հրաշալի, այնպէս որ մարդ գլխապտոյտ կ'ունենայ և կը տարուի համոզուելու որ օր մը գիտութիւնը Աստուծոյ տեղը պիտի գրաւէ: Յիրաւի կը տեսնուի որ որքան գիտութիւնը կը յառաջանայ, այնքան հաւատքը կը տկարանայ, կարծես յետս կ'ընկրկի և ասկէ ան կ'ենթադրուի թէ գիտութիւնը երբ իր բոլոր գործը աւարտէ, հաւատքը ինքնին գոյութիւն ունենալէ պիտի դադրի, քանի որ ան արդէն մնացորդ մըն է աւելորդապաշտութեան և

տգիտութեան մէկ շրջանի, և տգիտութեան միանդամ ընդ միշտ անհետանալով հաւատքն ալ ինքնին անօգուտ պիտի դառնայ: Բայց եկէք տեսէք որ գիտութիւնը սկսած է յետաշրջութեան. ան ահա կը նշմարէ որ բոլոր իր ճիգերը կ'առաջնորդեն այն արդիւնքին ուր գիտակցութիւնը և ճանաչողութիւնը կ'ունենայ իր կատարեալ տգիտութեան: Նեւտոնի խօսքը ամէն օր աւելի ճշմարիտ կը դառնայ. « Գիտեմ՝ մէկ բան մը, այն է թէ բան մը չեմ գիտեր. կամ աւելի իմ գիտութիւնս կը նմանի ոստրէի խեփորին մէջի կաթիլ մը ջուրին որ հանդէպ անդնդայեղոյ ովկիանոսին ոչինչ կը համարուի: » Գերմանացի բնախօս Տիպուա Ռէմօնի նշանաբանը եղած է բոլոր մեծ գիտուններու ալ նշանաբանը. « Ignoramus, ignoramus » — (Կ'անգիտանանք, կ'անգիտանանք): Արդ՝ գիտութեան ապաւինող մը երբ հետզհետէ կ'ընդշմարէ թէ իր ապաւինած կուռքը կը քայքայուի և ոչինչի կը վերածուի, երբ կ'ընդնշմարէ թէ իր սպասած և երազած ոսկի դարը գոյութիւն չունի, բնականաբար աւելի խորունկ կերպով տրտմութիւնն է որ կ'զգայ:

Երրորդ աստուածը որուն շատեր նուիրած են ինքզինքնին մարդկային եան է ան: Մարդ կը կարծէ թէ իր շահը կը պահանջէ որ ինքզինքը միշտ կեղդոն նկատէ աշխարհի, ամէն բան իրեն անձին հաղորդակցութեան ձեռք դնելու և ամէն ինչ կեղդոնացնելու իր սեփական

անձին վրայ: Ապրիլ իրեն համար միայն, սիրել ինքզինքը ամէն բանէ վեր, ուրիշները նկատել շահագործումի առարկաներ, այս է ահա գաղափարը կարգ մը մարդոց: Գիտութեան և ճարտարարուեստի յառաջդիմութիւնները նպաստած են իր եսասիրական զգացումը աւելցնելու: Բայց ահա տեսէք որ այս գուրգուրանքի առարկայ եղած եսը, ահա ան կ'զգայ թէ ինք բանտ մըն է, կամ լաւ ևս գերեզման մը ուր խեղդուելու ենթարկուած է. երբ եսը իր կապը կը խզէ յաւիտենականին Աստուծոյ հետ, այլ ևս ան չկրնար առնել թուիչք սլանալու և ապրելու համար: Ահա այս աստուածացուցուած եսը, մարդը, նոյն իսկ աննշմարելի մանրէի մը հետեւանքով կրնայ վտանգուիլ և իրեն հետ կը կործանուի նաև բոլոր իր եսին շուրջ շինուածները: Անհաւատին այն խօսքը թէ « Ո՛չ Աստուծմէ կը վախնամ՝ որ գոյութիւն չունի և ոչ մարդոցմէ որոնք ինծի հաւասար են. միայն և միայն կը վախնամ իմ եսէս », « Ես » ին նկատմամբ ճշմարտութիւն մըն է: Իսկապէս մարդ կը տարուի տրտմութեան երբ կը տեսնէ թէ իր պաշտած եսն ալ իր բոլոր իմացական, ընկերական առաւելութիւններով և բարգաւաճումներով կը խորտակուի անկանգնելի կերպով. արդ՝ եսասէրն ալ ուշ կամ կանուխ խորտակուած տեսնելով իր ես-կուռքը, տրտմութեան խոր թախիծի մէջ կը մնայ յուսահատ և լքեալ:

Արդ՝ կը հարցնեմ ձեզ, ինչպէս կրնայ մարդ այս տրտմութենէն ազատիլ, ինչպէս կրնայ իր տրտմութիւնը ուրախութեան փոխել: Ծառ պարզ և բնածին եղանակ մը մեզ կ'ուսուցանէ Աւետարանը: Ո՛չ իմաստասիրական է ան և ո՛չ դաւանաբանական, այլ Յիսուսի նշանաբանն է, Սէրը: Աստուած մարդուն կուրծքին տակ զրած է սիրոյ զգացումը, մաքուր և սուրբ սիրոյ և մարդ եթէ զիտէ արծարծել զայն և հաւատալ անոր հրաշագործ դերին, ահա յայնժամ իսկ տրտմութեան ամպերն փարատած կը նկատուին: Սէրը պէտք չէ շփոթել կրքին հետ որ զգայարանքներէ կուգայ, որ չունի իր բնութեան մէջ կենսագործող ուժը. սէրը մաքուր և բարի սրտին կը պատկանի. չարերը չեն կրնար սէր ունենալ. ուր որ չարութիւն կայ և չարութիւն կը գործուի, հոն կարելի չէ որ ուրախութիւն գոյութիւն ունենայ: Ունեցէք սէր առ Աստուած, սէր առ մարդիկ, սէր առ ընտանիս, սէր առ բարեկամս, սէր առ թշնամիս, և դուք ինքզինքնիդ աշխարհի ամենէն երջանիկը և ամենէն ուրախը պիտի զգաք, նոյն իսկ ձեր տառապանքներուն և հիւժեցնող ու նեղող ցաւերուն մէջ: Սէրը աստուածային է, սէրը հրաշագործ է, սէրը անսահման և յաւիտեական է, սէրը վերջապէս ինքն իսկ Աստուածն է: Եկէք ուրեմն ո՛վ դուք, որ տրտմութեան ուրուականէն կը հալածուիք, դուք որ տրտմութեան մռայլ ամպերով կը տեսնէք երկինքը, եկէք յանձ-

նուեցէք Սիրոյ, Սիրոյ Աստուծոյն, անկիւս ձեզի սեփականեցուցէք, ան ձեզի առաջնորդ ըրէք, և ան թող ձեր կեանքին լուսատու փարոսը ըլլայ, ան թող ձեր պահական հրեշտակը ըլլայ, ան ձեր գործերուն հրեղէն նշանաբանը ըլլայ որպէսզի ձեր կեանքի տրտմութիւններն ինքնին փոխուին քաղցր ուրախութեանց: Ամէն:

ԱՍՏՈՒԼԺԱՇՈՒՆՅՐ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶԸ

« Ամենայն գիրք աստուածաբանից եւ օգտակար՝ ի վարդապետութիւն եւ ի յանդիմանութիւն եւ յուղղութիւն եւ ի խրատ արդարութեան: »

(Ք. Տիմ. Գ. 46:)

« Ճիշդ եւ բանք եւ սփռ իմոց, եւ լոյս տան շաղկապ իմոց: »

(Սաղմ. ճԺԸ. 105:)

Թէ չենք հաւատար Ս. Գրքին երկինքէն ինկած ըլլալուն, ինչպէս կը հաւատան աշխարհիք իրենց Խուրանին թերթերուն երկինքէն ինկած ըլլալուն, բայց կը հաւատանք թէ Ս. Գրքը Աստուծոյ հրաշալի մէկ պարգեւն է, որով մարդկութիւնը հաղորդակից եղած է Անոր մտքին:

Աւելորդ չափով ըլլար նախ և առաջ բնագրական ծանօթութիւն մը տալ աւելի ևս լաւ ըմբռնելու համար առաջադրած նիւթս: Բնաբանիս մէջ յիշատակուած ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶ քառը յունարէն

Թեֆէէ-է-Նու- բառին թարգմանութիւնն է, և այս բառը Ս. Գրքի մէջ միայն այս համարին մէջ յիշատակուած է. ան կը նշանակէ Աստուծոյ շունչովը ոգեւորուած, աստուածային ներշնչում ստացած. այս բացատրութեամբ ոմանք կ'ուզեն հասկնալ թէ Աստուած շնչած է իր Հոգին Ս. Գրքը գրող մարդոց մաքին ու հոգեոյն մէջ: Ըստ այսմ՝ Աստուծոյ շունչը ստացողը աւելի մարդն է քան գիրքը:

Դժբաղդաբար բնաբանիս խօսքը յաճախ սխալ կը թարգմանուի: Ամենէն սխալ և վտանգաւոր թարգմանութիւնը հետեւեալն է. « Ամենայն գիրք են Աստուածաշունչք և օգտակարք ի վարդապետութիւն » և այլն: Այս սխալ թարգմանութեան հեղինակները Աստուածաշնչականք կը կոչուին, որոնց տեսութիւնը պարզ է թէ Առաքեալին ըմբռնումին բոլորովին կը հակառակի: Ճշգրիտ թարգմանութիւնը կը կարծեմ թէ հետեւեալն է. « Ամենայն գիրք Աստուածաշունչք օգտակարք ի վարդապետութիւն », և այլն, առանց շաղկապի և առանց բայի՝ որ կը նշանակէ. « Բոլոր Աստուծոյ շունչով գրուած գիրքերը օգտակար են վարդապետութեան համար », և այլն, այսինքն. « Որքան ատեն գիրքերը Աստուծոյ շունչովը գրուած են, օգտակար կրնան ըլլալ »: Ուրեմն ըստ Առաքեալին կան գիրքեր կամ հատուածներ Ս. Գրքի մէջ որք Աստուծմէ ներշնչեալ չեն համարուիր և հարկ է դանոնք դատորոշել ներշնչեալներէն, անշունչ

ոչ թէ դուրս հանելու համար ամբողջական Սրբազան Մատեանէն, այլ զգուշանալու համար որ անոնցմէ հաւատքի յօդուած մը չկազմենք քանի որ անոնց մէջ հեղինակութեան մը արժէքը աւելի կամ նուազ կը պակսի:

Այս սխալ թարգմանութեան հետեւանօք է որ Աստուածաշնչականք կը պնդեն թէ Ս. Գրքը իր ամբողջութեան մէջ իր տառերովը, գլխակարգութիւններովը և կէտադրութիւններովը Աստուծոյ շունչովը գրուած է, որպէս թէ անոնք հրաշիւք իմն երկինքէն ինկած ըլլային, հետեւաբար և բնագրին մէջ գրչագրական ճշդում մը ընել ուզողը իր վրայ ամենամեծ մեղադրանք հրաւիրած պիտի ըլլար:

Ս. Գրքի այս կերպ պաշտպանողներուն տեսակէտը, անշունչ տեսեալն է իրենց անկեղծութեան և համոզումի: Բայց չենք կրնար այսպիսի սխալ համոզումի մը առջև լուռ մնալ. եթէ պիտի ընդունինք թէ Ս. Գրքի ամէն մէկ կէտերը, տառերը, բառերը, խօսքերը Աստուծոյ շունչովը գրուած են, ինչպէս պիտի բացատրենք « Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման » ի պէս վրէժխնդրական պատուէրները, կամ « Զատամուռն մեղաւորաց փշրեսցես » ի պէս խնդրանքները, կամ « Քանա նացուց կոտորած » ին պէս արտօնուած արիւնհեղութիւնները: Դարձեալ՝ եթէ պիտի ընդունինք Ս. Գրքի ամէն մէկ տառերը, բառերը, խօսքերը Աստուծոյ շունչով գրուած ըլլալը, ինչպէս պիտի բացատրենք Ծննդոցի

երկու առաջին գլուխներուն մէջ երկու անգամ նկարագրուած ստեղծագործութեանց տարբերութիւնը, ինչպէս պիտի բացատրենք նաեւ Աւետարանական չորս խմբագրութիւնները Յիսուսի յարութեան՝ ուր դարձեալ զանազանութիւններ կ'երեւի մանրամասնութեանց մէջ: Այս ամէն կէտերը ցոյց կուտան թէ Ս. Գիրքը ոչ թէ տառականաբար Աստուծոյ շունչովը կամ վերին զօրութեան մը ճշնշումովը գրուած է, այլ հեղինակներու ներշնչումով, անկախ աղատութեամբ եւ ըմբռնումով, անշուշտ իրենց ուղիղ կամ սխալ տեղեկութիւններովը:

Ս. Գրքի տառականապէս ներշնչուած ըլլալուն վրայ պնդողներու տեսակէտը ինքնին կը քանդուի Պօղոս Առաքեալի սա այնքան խորիմաստ խօսքովը, «Գիրն ռպանանէ, այլ Հոգին կեցուցանէ[1]»: Ան ըսել կ'ուզէ. տառերուն մի կապուիք, խօսքերուն արտաքին յօրինուածութեան մի կապուիք, ներշնչումը մի փնտռէք բառերը կազմող տառերուն մէջ, այլ պատուէրները եւ պատմութիւնները գրողներուն հոգիին մէջ փնտռեցէք: Եթէ այսօր յարգելի եւ ուղղամիտ անձեր պաղած են Ս. Գիրքէն՝ պատճառը պէտք է փնտռել ներշնչումի մասին տրուած հակասական բացատրութեանց մէջ եւ դժբաղդաբար այս իսկ պատճառաւ անդին կան նաեւ ծայրայեղութեանց գացողներ որոնք

(1) Բ. Կորնթ. Գ. 6:

բոլորովին կ'ուրանան Ս. Գրքի ներշնչումը:

Յիսուս Ս. Գրքի ներշնչման մասին որեւէ յայտարարութիւն մը չէ ըրած, բայց երկու առիթներով Ս. Գրքի ընթերցման կարեւորութեան մասին կը խօսի եւ ինքնին կը հետեւցուի թէ Յիսուս Ս. Գրքի մասնաւոր կարեւորութիւն տուած և ուսումնասիրած էր: Բացի յաճախի Ս. Գրքի մասին իր ըրած՝ «Որպէս և գրեալ է» ակնարկութիւններէն ան ըսաւ նաեւ Հրեաներուն. «Քննեցէք գիրքերը[1]», ուրիշ անգամ մըն ալ հարցուց անոնց. «Չէք կարդացեր Գիրքերը».[2] այս վերջին հարցումով Յիսուս կը հաւաստէ թէ ինք կարդացած է Ս. Գիրքը, և թէ հոն պատմուած դէպքերը իր վրայ տառաւորութիւն թողուցած են. ան ըսել կ'ուզէ որոշապէս — եթէ դուք չէք կարդացած, ես կարդացած եմ՝ սակայն:

Ինչպէս Յիսուսի կեանքէն, գործքերէն ու խօսքերէն կը հասկցուի, ան Ս. Գրքի իմաստին, ոգիին նախապատուութիւն տուած էր և ոչ թէ փարիսիցիներուն և դպիրներուն պէս տառին էր կապուած, և այս իսկ տեսակէտով զլիսաւորաբար Յիսուս կը տարբերէր փարիսեցիներէն և դպիրներէն: Յիսուսի ուղղութեան հետեւեցաւ Պօղոս Առաքեալ. ան մինչեւ վերջ այդ ուղղութեան մէջ մնաց, ան բնաւ Ս. Գրքի տառին չի կապուե-

(1) Յովն. Ե. 39:

(2) Մատթ. ԺԲ. 3:

ցաւ: Եթէ տառին կապուինք Ս. Գիրքը իրապէս իր հմայքը կը կորսնցնէ և առառաւելն կը դառնայ մանուկներու համար առասպելական պատմութիւն մը: Վօլթերի այն գուշակութիւնը թէ Ս. Գիրքը այլ ևս հաղիւ կրնայ հարիւր տարի ապրիլ, ես պիտի ըսէի աւելի կարճ ժամանակի մէջ գոյութեան իրաւունք ունենալէ կը դադրի եթէ կապուինք տառին և անոր մէջ միայն տեսնենք ներշնչումը: Վօլթեր բացարձակ սխալեցաւ. զի Ս. Գիրքը ոչ միայն կ'ապրի, այլ աւելի ևս իր նշանակութիւնը և արժէքը աւելցած է, ինչպէս և աւելցած է իր հմայքը և իր ներգործութիւնը: Այսօր շուրջ ութ հարիւր երեսունըմէկ այլազան լեզուներու թարգմանուած է և ամէն կողմ իր ծաւալմամբ բարոյական մեծ փոփոխութիւն յառաջ բերած է, և Նսայի մարդարէութիւնը իրաւամբ իրականացած է. «Զի լցաւ երկիր ամենայն գիտութեամբ Տեառն իբրեւ զջուրս բազումս, որ ծածկեն զծովս [1]»:

Եթէ նոյն իսկ Ս. Գիրքը նկատենք ոչ թէ Աստուածաշունչ այլ պարզ ազգային պատմութեան գիրք մը, դարձեալ կը գերազանցէ բոլոր ազգաց պատմութեան գիրքերը: Ոչ մէկ ազգի պատմութիւն բարոյացուցիչ դեր մը չէ կրցած կատարել, մինչ Եբրայական պատմութիւնը իր ազնուացուցիչ դերը կատարած է և կը

(1) Նսայ. ԺԱ. 9:

կատարէ տակաւին հոգիներու վրայ և պիտի կատարէ ընդ միշտ: Ընթերցողը անպայման կ'առաջնորդուի բարձր և վսեմ գաղափարներու, կ'առաջնորդուի արդարութեան, սրբութեան և ճշմարտութեան: Ս. Գիրքն է որ ծնած է զՅիսուս: Յիսուսի նկարագիրը մեծ բան կը պարտի Ս. Գրքին: Բաց աստի Ս. Գրքի հմայքը միշտ բարձր է և չնմանիր ուրիշ գիրքերու. զի անիկա բարոյական և կրօնական տեսակէտով գերազանցօրէն անվիճելի, սուրբ հատորն է որ միշտ և անդադար զԱստուած իր գահուն վրայ կը տեսնէ և զմարդ կը նկատէ փոշի մը որ հաղիւ կարող է նժարին թաթը շարժել: Այս գեղապանծ վսեմութիւնը մեծ տեղ մը գրաւած է Հին և Նոր Կտակարաններու մէջ և տակաւին ան իր հմայիչ և հիացնող դերը կը պահէ բոլոր քննադատ մտքերու վրայ, որոնք երկար էջեր գրած են պանծացնելով իրենց տեսած սրբութեան և սիրոյ Աստուծոյ քով գեղեցկութեան և ճշմարտութեան Աստուածը:

Թող ուրիշներ թերութիւններ մատնանշեն Ս. Գրքի մէջ, ես առանց ծածկելու զանոնք ցոյց կ'ուզեմ տալ այն լոյսը Ս. Գրքի որ նոյն իսկ կը փայլի այնքան գեղեցիկ կերպով բոլոր ակնարկեալ թերութեանց մէջէն: Ս. Գիրքը ինչպէս Աստուծոյ՝ նմանապէս և մարդուն պատմութիւնն է. հետեւաբար և ինքնին հասկնալի է թէ հոն պակաս չպիտի ըլլար նաև թերութիւններ:

Նաև Ս. Գիրքը պատմութիւնն է ամենէն յուզիչ և յանկուցիչ իրողութեան մը ուր կը տեսնենք որ Աստուած կը փնտռէ զմարդ և մարդն ալ փոխադարձաբար իր կարգին կը փնտռէ զԱստուած, և ահա վերջապէս այս երկու էութիւններն կը հանդիպին պաշտելի անձին, Աստուածային փրկչին, մարդ-Աստուծոյն մէջ: Աստուածաշունչ Ս. Գիրքը միայն կարդալով պէտք է բաւականանալ ինչպէս կ'ընէին դավիթները և փարիսեցիները: Միայն կարդալով կրնայ մարդ յաճախ ամենասարսափելի կեղծաւոր մը ըլլալ, որ կ'առաջնորդուի նոյն խակ Սուրբը և Արդարը կրկին խաչ հանելու՝ նեցուկ ունենալով, ո՛հ, ինչ հեղեղութիւն, նոյն խակ Ս. Գիրքը: Ամէն զնով պէտք է Ս. Գիրքը կարդալ անոր հոգւոյն թափանցելով, մինչև որ ան մեղի փոխակերպէ, մինչև որ մենք ըլլանք խօսքին մարմնացումը, բանն մարմին եղած կամ կենդանի սուրբ Գիրք մը, Աստուածաշունչ մը: Պօղոս Առաքեալ Կորնթացիներուն կ'ըսէր. « Դուք Քրիստոսի թուղթերն էք » — « Զի էք թուղթք Քրիստոսի⁽¹⁾ » այնպէս որ զանոնք տեսնելով կարելի ըլլար կարդալ Առաքեալին միտքը: Պէտք է որ մենք ևս ըլլանք Աստուծոյ Ս. Գիրքը և որովհետև շատեր չեն կրնար կարդալ սուրբ հատորը, ապրինք այնպէս մը որ անոնք կարենան կարդալ զայն մեր կեանքին մէջ,

(1) Բ. Կորնթ. Գ. 6:

ամենէն առաջ մեր տան մէջ, մեր ընտանեկան յարաբերութեանց մէջ, յետոյ շուկան, դրամատունը, գրասենեակը, աշխատանոցը, յետոյ քաղաքականութեան մէջ և վերջապէս ամէն տեղ: Ապահով եղէք որ անոնք չալիտի ժխտէին Ս. Գրքի արժէքը եթէ անոնք տեսնէին անվիճելի արժանիքը և անժխտելի գերազանցութիւնը այն մարդոց որոնք կը կարդան Ս. Գիրքը և որոնք կարգ մը երկիրներու մէջ կը կոչուին « Ս. Գրքի մարդիկ »:

* * *

Արդ այս Ս. Գիրքը ըրած ենք մեր կեանքի ուղիին լոյսը: Ահա հարց մը որը յատկանշող Աստուածաշունչ Ս. Գիրքէն համար մը նշանակած եմ իբր երկրորդ բնաբան քարոզիս: Կը կարծեմ թէ սխալած չեմ ըլլար երբ ըսեմ թէ Աստուածաշունչ Ս. Գիրքը միակ նպատակայարմար գիրքն է մարդկային ազդի դաստիարակութեան համար: Մարդկութիւնը մեծապէս զբաղեցնող այս օրուան օրակարգի ամենէն կենսական խնդիրը կամ ըսենք մահու կենաց հարցը դաստիարակութեան հարցն է: Ես կը կարծեմ որ ներկայ ուղղութեամբ դաստիարակութիւնը մարդուն ազնուացման տեսակէտով չէ կրցած իր որոշ դերը կատարել. զի ինչպէս պէտք է բացատրել այն ահաւոր պատերազմները որոնք պատմութեան մէջ չտեսնուած եղանակով յառաջ տարուեցան: Դաստիարակութիւնը բարձրացնել կը նշանակէ

մարդկութիւնը բարձրացնել, այս բանին համար ոչ թէ կրթութեան լայն տեղ և դաստիարակութեան նեղ տեղ տալով կ'ըլլայ, այլ երկուքն ալ զուգընթաց պահելով՝ հակառակ պարագային ինչպէս ըսուած է. « Գիտութիւնը առանց խղճի, հոգւոյն աւերումն է^[1] »:

Մեծ միտքեր, ականաւոր խորհողներ Ս. Գրքի մասին հիացումով արտայայտուած են. այսպէս Scherer նշանաւոր աստուածաբանը կ'ըսէ. « Սրբութեան բաղդը երկրի վրայ կապուած է Ս. Գրքի բաղդին »: Huxley անգլիացի մեծ գիտնականը կ'ըսէ. « Մենք պիտի պահենք բոլոր անգլիական դպրոցներու մէջ հանապազօրեայ ընթերցումը Ս. Գրքի, վասնզի ան է որ մեծ ըրած է Անգլիան »: Ուրիշ հեղինակ մըն ալ ըսած է. « Ս. Գիրքը այն կենդանի դիրքն է որ կ'ապրեցնէ մարդիկը »: Դարձեալ ուրիշ մը արտայայտուած է Ս. Գրքի մասին շատ յատկանշօրէն. « Ս. Գիրքը այն գիրքն է որ կը ստեղծէ մարդիկ »:

Ինչո՞ւ համար: Անոր համար որ անոր էջերուն մէջ կը հանդիպենք այնպիսի դէպքերու՝ որոնք զմարդիկ դաստիարակելու բնոյթը ունին. այսպէս օրինակի համար. Աբրահամու պատմութիւնը. ուր կը տեսնենք անոր ճրպիսի փորձութիւններէ անցնելը, ի վերջոյ կարծես ըլլալու համար « հաւատքի մարդը » և « հաւատացելոց

(¹) Rabelais.

հայրը »: Ահա Յակոբը, այդ « խաբող »ը, « ստող »ը, որուն ընթացքը իրապէս ընդվզեցուցիչ և գայթակղեցուցիչ է և սակայն կը դառնայ կ'ըլլայ « Իսրայէլ », « Յաղթող Աստուծոյ », և սլաշքարներու մէջէն, հակառակ շատ անգամ ծանր և սոսկալի ըլլալուն, կը դառնայ նոր, բոլորովին նոր մարդ մը: Ահա Մովսէսը, « Կրթող մարդ »ը որ իր բարկութեան նոպային մէջ Եգիպտացին սպաննելէ վերջ, ինչպէս և ի տես ոսկեղէն հորթին Օրէնքի տախտակները փշրելէ վերջ, կը դառնայ, ինչպէս մեղ կը հաւաստէ սրբազան մատենագիրը, « Ամենէն քաղցր մարդը [¹] » և պիտի աւելցնէի, կ'ըլլայ մին ամենէն մեծ հանճարը տիեզերական պատմութեան: Ահա Յովսէփը, այդ փափուկ երիտասարդը կը բարձրանայ փարաւոններու դահլը, կը փրկէ իր ժողովուրդը և կը փրկէ Եգիպտացին, շնորհիւ իր խմացակա՛նութեան, իր գթութեան և փորձիչին վրայ տարած իր զմայլելի յաղթութեան: Ահա խաշնարած Դաւիթը, խարտիշագեղ այդ երիտասարդը կ'ըլլայ թագաւոր, որ հակառակ իր անկումներուն և ոճիրներուն կը ներշնչուի աշնալէս մը ողորմութեան Աստուծմէն որ կը գրէ անգու՛ղական այն գեղեցիկ Սաղմոսները և երգերը որոնք դա՛րուց ի դարս միլիոնաւորներու հոգեկան շինութեան մէջ մեծ դեր կատարած են և պիտի կատարեն ընդ միշտ:

(¹) Թիւ. ԺԲ. 3:

Ահա Յոննանու Ուրդին Սիմոնը, մարդ մը որ նախապէս թոյլ, վատ, աննկարագիր, յաճախ երկմիտ՝ կ'ըլլայ անշարժելի « Վէմը », Եկեղեցւոյ գլխաւոր « Սիւներէն » մին՝ որուն մօտ կ'ապաստանին այնքան սերունդներ։ Ահա Յովհաննէսը, Զեբեթէոսի որդին, փառասէր հպարտը որ կը դառնայ կ'ըլլայ Փրկչին հոգեկցորդը և քաղցր ու խոնարհ մարդը առաքեալներուն մէջ։ Սօղոսը, այդ մոլեռանդ փարիսեցին, ահա կը փոխակերպուի Պօղոսի, իր Տիրոջ պատկերին, և կ'ըլլայ ամենէն մեծը քրիստոնէից և միանգամայն մեծը առաքելոց։ Ինքն է որ կը կերպարանափոխէ Հին աշխարհը իւր Տիրոջ սկզբունքներու հիման վրայ, և կը պատրաստէ յաղթանակը քրիստոնէութեան։ Այս Աստուածաշունչ Ս. Գիրքն է որ վայրենի ցեղեր, վայրենի երկիրներ, վայրենի և արիւնկղակ թագաւորներ փոխակերպած է խաղաղ և հանդարտ բնակչութեան և բարի ու առաքինի անձերու։ Հեղինակին մէկը կը պատմէ թէ Վօլթէրի հետեւող Գաղղիացի անհաւատ մը ճամբորդած ատեն, Ֆիճի ըստած կղզին կ'ելնէ, և երբ կը տեսնէ որ տեղւոյն բնիկները քրիստոնէայ եղած են, զի նախապէս հեթանոս և վայրենի մարդակերներ էին, չախորժիր և կը սկսի անոնց առջև քրիստոնէութիւնը և Աստուածաշունչը վարկաբեկել և ի մէջ այլոց ըսել թէ Եւրոպայի կրթեալ ժողովուրդները իբր խաբէական գիրք մը մերժած են Աստուածաշունչը և քրիստոնէութիւնը կեղծաւորութիւն միայն

կը համարին։ Բնիկներէն ճերունի մը որ ուշի ուշով մտիկ կ'ընէր անհաւատին խօսքերուն, ոտքի ելնելով պատասխանեց իրեն. « Բարեբաղդ էք պարոն որ մենք հիմա Ս. Գիրք կը կարդանք և քրիստոնէաներ ենք. և չենք ինչ որ էինք առաջ, ապա թէ ոչ շատոնց կերակուր եղած էիք դուք մեզի։ » Ծերունիին այս պատասխանը բացարձակ ճշմարտութիւն մըն է։ Ս. Գիրքն է որ դաստիարակը եղած է մարդուն, և դաստիարակութեան գիրքն է և պիտի մնայ միշտ իբր վարդապետ դաստիարակներու։ Պօղոս առաքեալ իրաւունք ունէր երբ կ'ըսէր իր երիտասարդ աշակերտին Տիմոթէոսի. « Ամէն Աստուծոյ ներշնչուած գիրքեր օգտակար են ուսուցանելու, համոզելու, ուղղելու և կրթելու համար արդարութեան մէջ, որպէսզի Աստուծոյ մարդը ըլլայ կատարեալ և մաքուր ամէն բարի գործերու մէջ »։

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս հրաշալի գիրքը կրնայ կազմել իրական, ուժեղ նկարագրով մարդիկ. պատճառը անշուշտ այն է որ Ս. Գիրքը երբեք չչողոքորթեր զմարդիկ, ան ցոյց կուտայ մարդուն թերութիւնները, յանցանքները և ամօթալի անկումները, բայց չթողուր, չլքեր զանոնք, ընդհակառակը անոնց հետեւէն կ'երթայ սիրով, կ'ուղղէ զանոնք համբերութեամբ և կը սրբագրէ գուրգուրանքով. երբեմն կը զարմանանք թէ ինչ անսահման համբերութիւն ի գործ կը դնէ ան մարդուն հանդէպ, ու երբ մարդ յուսահատած է իր կորուստի

ճամբուն մէջ և կը դարձնէ ակնարկն դէպի ետ վերա-
դառնալու համար, ան կ'սպասէ բազուկները երկարած
սիրոյ զգացմամբ, այնպէս որ եթէ Ս. Գիրքը գրքերու
մէջ ամենէն յուստես գիրքն է, կրնայ ըսուիլ միանգա-
մայն թէ ան լաւատես գիրքն է: Յուստես գիրքն է
այն՝ վասնզի մարդուն բնական սրտին ընդվայր բոլոր
հակումները կը մերկացնէ և կ'ըսէ անոր «Սիրտը ամէն
բանէ աւելի խաբեբայ ու խիստ չար է^[1]», «Ինչու
որ ներսէն մարդոց սրտէն կ'ելլեն չար խորհուրդները,
շուռթիւններ, սրտնկութիւններ, սպաննութիւններ, գո-
ղութիւններ, աղահուլութիւններ, չարութիւններ. այս բո-
լորը ներսէն կ'ելլեն և կ'ապականեն մարդը^[2]» Անոնք
որ հպարտ և յաւակնոտ մարդեր են և չեն ուզեր
տեսնել այնպէս ինչպէս որ են, երես կը դարձնեն այս
հայելիէն որպէսզի չտեսնեն իրենց դէմքը անոր մէջ:
Դարձեալ անոնք որ անօթի և ծարաւի են արդարու-
թեան և ճշմարտութեան, որոնք չեն ուզեր պատրանք-
ներու մէջ մնալ և կը նախընտրեն տեսնել ինքզինքնին
երես առ երես, ինչպէս որ են, առանց ինքզինքնին
խաբելու, անոնք կը դառնան և կը նային անոր: Ս.
Գիրքը միանգամայն գրքերուն լաւատեսն է. վասնզի
եթէ ան զմեզ կը մերկացնէ բոլոր մեր չար հակումնե-

(1) Երեմ. Ժ. 9:

(2) Մարկ. Է. 21:

րուն մէջ, ան սակայն գիտէ նաև փոխակերպել զմեզ
Աստուծոյ նմանութեան: Զի նկատի առէք որ մարդուն
բոլոր տգեղ կողմերը նկարագրելէ յետոյ ցոյց կուտայ
անոր բարձրացումն ու փառաւոր յաղթանակը, և անոր
համար ալ ան կ'ըսէ մեզի. «Եղէք սուրբ ինչպէս որ
Ան Սուրբ է^[1]», «Եղէք կատարեալ, ինչպէս որ Ան
կատարեալ է^[2]»: Ահա թէ ինչո՞ւ համար Հայ եկեղե-
ցին Պողոս Առաքեալին հետ զայն կ'անուանէ «Աս-
տուածաշունչ»:

Արդ՝ քանի որ այսպիսի գիրք մը մեզի Աստուած
պարզեւած է, կը հարցնեմ՝ ձեզի ո՞վ հաւատացեալներ.

1) Արդեօք կը կատարէք այս յաւիտենական պար-
գելին համար ձեր անսահման երախտագիտական պարտքն
այն տեսանող հոգիներուն հանդէպ՝ որ զայն հաղորդե-
ցին մեզի:

2) Արդեօք ջախջախիչ պատասխանատուութեան
չէնք ենթարկուիր երբ 831 լեզուներու թարգմանուած
այս Աստուածաշունչի պատմութիւնը չգիտնանք:

3) Արդեօք մեզի հրամայական պահանջը չէ՞ խոր-
հրդածելով կարգալ զայն իբր ուղեցոյց ծառայեցնելու
համար մեր անհատական և ընկերական կեանքին:

4) Արդեօք փորձած և կիրարկած էք ձեր կեանքի

(1) Ա. Պետ. Ա, 15:

(2) Մատթ. Ե. 48:

էլեւջներուն մէջ անոր վսեմ սկզբունքները:

Ու եթէ չէք անդրադարձած անոր վրայ, ո՛հ, կրկին և կրկին պիտի խնդրէի, աղաչէի որ կարդայիք ինչ վիճակի և ինչ դիրքի մէջ ալ ըլլայիք, եթէ ընտանիքի տէր էք, եթէ միայնակ էք, եթէ նեղութեան մէջ էք, եթէ ուրախութեան մէջ էք, եթէ հալածանքի մէջ էք կարդացէք դայն և դուք պիտի գտնէք ձեր մռայլ կեանքի շաւղին մէջ լոյս մը, ձեր տկարութեանց մէջ ուժ մը, ձեր արհաւիրքներուն մէջ արիութիւն մը, ձեր միայնութեան մէջ բարեկամ մը, ձեր կրած հալածանքներուն մէջ պաշտպան մը որ պիտի առաջնորդէ բաղձացուած ապահով վայրը կեանքի և յաւիտենականութեան:

Ե.

Մի՛ սպանաներ

ՄԻ՝ ՍՊԱՆԱՆԵՐ

« Մի՝ սպանաներ: »
(Ելից. Ի. 13:)

ՀԱՅԻՒ բնաբանս արտասանած թերևս ձենէ
ոմանք սրտնեղած ըսեն. այսպիսի բնաբանով
քարոզ չպատշաճիր քաղաքակիրթ և բարեհամբաւ այս
քաղաքին եկեղեցւոյն մէջ. թերեւս ըսէք նաև. այս պա-
տուիրանը աւելի կը յարմարի ուղղել թաքստոցներու մէջ
ապաստանած աւաղակներու, որոնք կարաւաններու և
ճամբորդներու վրայ կը յարձակին, կը կողոպտեն և կը
սպաննեն. այսպիսի բնաբանով խօսիլ ժողովուրդի մը որ
իր սպառնաւորութեամբը կ'ապրի և հաղիւ տարին մէկ
քանի սպաննութիւններ կը լսէ, չգիտնալ է ժողովուրդի
ներքին կեանքը: Մեզի ինչո՞ւ կ'ուղղէք այսպիսի պա-
տուէր մը. մենք մէկը սպաննած չենք, մենք արիւն
խակ տեանենք սրտերնիս գէշ կ'ըլլայ, նոյն խակ հաւ մը
չենք կրնար մորթել, սպաննել, ո՞ր մնաց մարդ սպան-
նել: Բայց ես առանց շեղելու իմ՝ նիւթէս դարձեալ

իւրաքանչիւրիւ պիտի ուղղէի Տասնաբանեայ պատուիրանին այս կարուկ զեկոյցը. « Մի սպանաներ »:

Ձեզ հետ միասին մտամիտի խորհրդածութիւն մը ինքնին երեւան պիտի բերէ և մեզ պիտի համոզէ թէ մենք շատ անդամ անգիտակցաբար կամ գիտակցաբար սպանութիւններ կ'ընենք, և հասկնալի է թէ այս « Մի սպանաներ » պատուիրանը որքան Մովսէսի օրով, նոյնքան և արդի քաղաքակիրթ քսաներորդ դարու հաժար այժմէութիւն ունեցող պատուիրան մըն է:

Սպանանել կը նշանակէ մէկու մը կեանքը կարճել, և միթէ կի՛ց աշխարհի մէջ անսահմանօրէն անգին արժէք ունեցող բան մը քան կեանքը: Ոչ մէկ բան աշխարհի մէջ կրնայ մարդկային կեանքի համարժէք ներկայանալ: Աստուած զայն մեզ տալով ամէն բան տուած կը նկատուի. վասնզի բոլոր միւս բարիքներուն պայմանն է, այնպէս որ զայն կորսնցնել ամէն բան կորսնցնել կը նշանակէ. զայն շահիլը և անոր տիրանալը ի վիճակի ըլլալ է բարիքներու բոլորը ստանալու: Միշտ կեանքը մեծ բարիք մըն է. նոյն իսկ երբ ան կ'երեւի իր ստորին յայտնութիւններովը. ան կը դառնայ հետզհետէ թանկագին, բաւ է որ ան զարգանայ, զի քանի կեանքը զարգանայ ան նոյնքան կը ճոխանայ, և որքան ճոխանայ ան նոյնքան թանկագին կը դառնայ և աւելի գիտակից իր վիճակին կը մօտենայ հետզհետէ բարձրագոյն կեանքի, այսինքն աստուածային կեանքի:

Առանց չափազանցութեան կրնայ ըսուիլ որ ամէն կեանք մասնիկ մըն է աստուածային կեանքին, և ահա թէ ինչո՞ւ համար ան ինք իր մէջ կ'ամփոփէ իրական զարգացման անհունապէս ընդունակ զօրութիւն մը: Կեանքը բոլոր կարելիութեանց և բոլոր կատարելութեանց սերմն է, և սակայն պէտք է խոստովանինք որ կեանքը մեծ խորհուրդներէն մին է, և իրականին մէջ չենք գիտեր թէ անիկա՞նքս ինքեան ի՞նչ է: Բարոյագէտները տակաւին չեն կրցած մեզի տալ գոհացուցիչ և ճշգրիտ սահմանը իրականութեանց ամենէն խորհրդաւորին, այսինքն կեանքին: Եթէ կայ բան մը որով մարդկային կեանքը մասնաւորապէս մեծ նշանակութիւն կը ստանայ, այն ալ յաւիտենականութեան սկիզբն ըլլալն է. ըստ այսմ կրնանք ըսել թէ մարդկային կեանքը կը պարունակէ իր մէջ յաւիտենականութեան սերմը: Ի՞նչպէս չգնահատենք կարողութիւն մը որ կրնայ զարգանալ մինչև յաւիտենականութեան մէջ, և ի՞նչպէս Աստուած չպիտի իրաւունքը ունենար մեզի հրամայելու որպէսզի յարգենք այդ կարողութիւնը:

« Մի սպանաներ »: Ուշադիր եղէք այս պատուէրին բացարձակ նկարագրին. ան չըսեր. « Մի սպաններ քու ընկերդ »: Եթէ այդպէս ըսէր, կրնար հետեւցուիլ թէ թոյլատրելի է անձնասպանութիւնը. դարձեալ ան չըսեր. « Մի սպաններ այս ինչ կամ այն ինչ պարագաներուն »: Եթէ այդպէս ըսէր, պիտի հետեւցուէր թէ զանազան

պարագաներու տակ և ինչ ինչ առիթներու մէջ իրաւունք ունինք սպաննելու զայլս:

Ստուգիւ կ'սպաննենք կամ՝ կը կարճենք օրերը մէկու մը զանազան կերպերով. կ'սպաննենք գողութեան առթիւ կամ՝ վրէժխնդրութեան հետեւանօք կամ՝ չարիք հասցընելու նպատակաւ. կ'սպաննենք երբ այլոց կարօտութեան հանդէպ անտարբեր կը գտնուինք. կ'սպաննենք երբ իբր անշնորհ զաւակներ վիշտ կը պատճառենք մեր ծնողաց և անոնց օրերը կարճեցնելու պատճառ կ'ըլլանք. կ'սպաննենք երբ երկտասարդութեան մէջ երկտասարդութեան հիւ մը վստահութիւնը չարաչար գործածելով վատ հաճոյքով մը կը վիրաւորենք մեզ վստահուած սիրտ մը. կ'սպաննենք երբ այլոց պատիւը և հաւատքը անխղճօրէն կ'արատաւորենք: Խոստովանինք որ ասոնք կերպեր են մեր ընկերին կեանքը կարճեցնելու, մեր ընկերն սպաննելու:

Պէտք է սակայն աւելի յառաջ երթանք. միայն մարմինը մեռցնելով չէ որ սպաննութիւն գործած կ'ըլլանք, այլ հոգին մեռցնելն ալ կը նկատուի սպաննութիւն. հոգին՝ որ աւելի թանկագին է մարդկային էութեան մէջ քանի որ աստուածային տարրն է ան մարդ-անասունին մէջ: Մարդուն հոգին կ'սպաննենք երբ կը գայթակեցընենք մէկը, երբ մէկու մը բարեպաշտութիւնը կը խանգարենք, երբ անխորհուրդ բառով մը կամ գէշ օրինակով մը մարդուն հաւատքը կը վտանգենք: Քանիներ այս-

օր համոզուած քրիստոնեաներ և մարդկային կեանքի օրհնութիւնն, պատիւն ու օգտակար գործիչն պիտի ըլլային եթէ իրենց երկտասարդութեան մէջ ծնունդ առած և զարգանալու վրայ եղած հոգեկան կեանքը անբարիշտներու կողմէ հեղնութեան չենթարկուեր և բարոյապէս չսպաննուեր: Ոչ այսչափ միայն այլև կան այնպիսիներ որոնք անամօթաբար կ'առաջնորդեն երկտասարդ առողջ հոգիներ անբարոյականութեան սուրին տակ մեռցնելու: Ասոնք սպաննութեանց տեսակներ են, և թէև արիւն չհոսիր այս սպաննութիւններէն, այլ սակայն աւելի երկիւղալի են քան արիւնաւոր սպաննութիւններն. չէ՞ մի որ Յիսուս ալ ըսաւ. «Մի երկնջիք յայնցանէ որ սպանանեն զմարմին և զոգի ոչ կարեն սպանանել. այլ երկերուք զուր յայնցանէ որ կարողն է զոգի և զմարմին կորուսանել ի գեհենի [1]»:

Բայց Յովհաննէս Առաքեալ մեզ աւելի հեռուն կը տանի, երբ իր առաջին թուղթին մէջ կ'ըսէ. «Ասիկա այն պատուիրանն է որ զուր սկիզբէն լսեցիք, որ մէկըմէկ սիրէք. չէ թէ Կայէնի պէս որ չարէն էր ու իր եղբայրը սպաննեց: Եւ ինչու համար սպաննեց զայն: Անոր համար որ իր գործքերը չար էին, ու իր եղբորը՝ արդար: Մենք զիտենք որ մահէն կեանքի անցանք, քանի որ կը սիրենք մեր եղբայրները: Ան որ չը

(1) Մատթ. Ժ. 28, Դուկ. ԺԲ. 4:

սիրեր, կը բնակի մահուան մէջ: Ամէն ով որ իր եղբայրը կ'ատէ մարդասպան է. ու զիտէք որ ամէն մարդասպան յաւիտենական կեանք չունի: ^[1] » Ատելութիւնը ուրեմն, ըստ ասելոյն Յովհաննու, նման է սպաննութեան. ատելը սպաննել է: Այս այսպէս ըլլալով, ով պիտի համարձակէր ըսել թէ երբեք մէկը չէ սպաննած՝ ըստ որում երբեք չէ ատած: Ատելը ուրիշ բան չէ բայց եթէ սրտին խորէն բաղձալ ջնջումը մէկու մը: Երբ մէկը լաւ կը թուած է կամ երբ մէկը կը վախնայ պատիժէն, յայտնի է որ տառական իմաստով չսպաններ, բայց քանի որ ունի իր սրտին մէջ ատելութեան զգացումը, ան արդէն սպաննութեան սկիզբը դրած կ'ըլլայ: Ձմռանք որ ատելութիւնը մեր մէջ չսկսիր յանկարծակի. սոսիւրաբար ան կ'սկսի նախանձով, կամ՝ չար զգացումով, կամ սխալութեամբ, կամ՝ զայրոյթով, կամ՝ բամբասանքով, կամ զըպարտութեամբ. երբ այս չար զգացումները կը պահուին սրտին մէջ և կը մշակուին, անոնք ահա կը փոխակերպուին ատելութեան, որ իւր կարգին սկիզբն է ոճրագործութեան:

Տեսնենք հաւատացեալ ունկնդիրներ, կից մեր մէջ մէկը որ պիտի կարենար ըսել. « Ես չեմ սպաննած վասնզի երբեք չեմ նախանձած, վասնզի երբեք չեմ չարաստած, վասնզի երբեք ոչ մէկու դէմ կիրք չեմ

(1) Յովն. Գ. 11-15:

սնուցած: Ո՛հ, բաւական է անդրադառնալ մեր մէջ լսելու համար խիղճը որ մեզ պիտի գոչէր ահաւոր ձայնիւ. « Դուն բուն իսկ այն ակնարկեալ մարդասպանն ես: »

Բայց չվերջացուցի տակաւին. առանց սպաննելու իր ընկերը, մարդ կրնայ սպաննել նաեւ իր անձը: Անձնասպանութիւնն ևս մարդասպանութիւն է: Արդ՝ զժբաղդաբար ներկայ դարուս մէջ անձնասպանութիւնը նորոյթ մը եղած է. և կարգ մը շրջանակներու մէջ կը խորհին որ ինչ ինչ պարագաներու մէջ անձնասպանութիւնը ներելի է. այսպէս երբ ծանր զժբաղդութեան պարագայ մը մեզ շփոթեցուցած է, երբ կեանքի բեռը շատ ծանր դարձած է, երբ կեանքը իր պատճառած սրտնեղութիւններով չարժեք այլեւս ասլիլ, երբ անպատուութեան պարագայ մը մեր կեանքը արատաւորած է. հարկ է կեանքի վերջ տալ կ'ըսեն. որպէս թէ իրաւունք ունեցած ըլլայինք այդ բանին: Ասկէ աւելի մեծ սխալ չկրնար ըլլալ. վասնզի կեանքը հաճոյք մը ըլլալէ աւելի պարտականութիւն մըն է և Աստուած տուած է մեզ կեանք, ոչ թէ մեր ուզած ատեն կամ մեզի բաւական նկատուած պարագային վերջացնելու համար: Կեանքի Տէրը միայն իրաւունք ունի մեր զիրքէն զմեզ հանելու. որքան ալ ըլլանք հիւանդ, ախտացեալ, շուարած, ջղայնացած, բնաւ իրաւունք չունինք վերջ դնելու կեանքին: Դժբաղդաբար աստ անդ պատահած անձնասպանութիւններ յաճախ արձագանք կ'ըլլան թերթերու մէջ,

և կրնանք երեւակայել թէ այդպիսի անձնասպանութիւններն սրբան անհուն ցաւ կը պատճառեն ծնողաց և պարագայից: Անձնասպանութեամբ կրկին ոճիր գործուած կ'ըլլայ. ըստ որում անձնասպանը իր ձեռքով ինքզինքը սպաննելէ վերջ իրեն հետ կապ ունեցողներու սիրտն ալ կտոր կտոր ըրած կ'ըլլայ:

Անձնասպանութեան ուրիշ մէկ կերպ մըն ալ կայ: Մարդ երբ իր հոգւոյն հարկ եղած անունը չի տար, երբ զայն լքեալ կը թողու, երբ կը մարէ հոգւոյն հօրը, երբ վերջապէս փոյթ չի տանիր հոգւոյն փրկութեան, ամենաճանր անձնասպանութիւնն է որ ի գործ դրած կ'ըլլայ. « Ձիւնջ օդտիցի մարդ եթէ զաշխարհն ամենայն շահեսցի և զանձն իւր տուժեսցէ. կամ զիւնջ տացէ փրկանա ընդ անձին իւրոյ: ^[1] »

Սպաննութեան բոլոր այն տեսակներն զորս յիշեցի, սպաննութիւններ էին ընդդէմ մարդուն. բայց կայ աւելի ուրիշ ծանր սպաննութիւն մը որ ընդդէմ Աստուծոյ Որդւոյն է. անկարելի է նկարագրել ահաւորութիւնը այդ ոճիրին քանի որ անկարելի է նկարագրել զոհին սրբութիւնը և արդարութիւնը: Անիկա իրական պատկերն է Աստուծոյ, Աստուծոյ իմաստութեան, Աստուծոյ արդարութեան: Ան « Աստուած ընդ մեզ » ն է: Արդ՝ ինչպէս կրնայինք զԱստուածորդին սպաննել, պիտի

(1) Մարթ. Ժ. 26:

հարցնէք թերեւ . ո՞վ պիտի խորհէր Ամենասուրբը սպաննել. որո՞ւ մտքէն պիտի անցնէր Ամենասուրբը վիրաւորել. Կարելի է միթէ Ամենաբարին սպաննել: Կը հասկնանք բոլոր սպաննութիւնները, բայց չենք հասկնար զԱստուածորդին սպաննելու պարագան: — Այո՛, ես պիտի ըսէի ձեզի թէ դուք կ'սպաննէք նաև Աստուծոյ Որդին:

Կը յիշէք թէ Աստուծոյ Որդին մարդոցմէ սրբան տառապեցաւ. հաղիւ ծնած՝ Հերովդէսէն սպառնալիքի ենթարկուեցաւ. զայն սպաննելու մտք գիւղի մը ամբողջ մանուկները կոտորուեցան. թշուառութեան մատնուած՝ Ան նոյն իսկ գլուխը դնելու տեղ մը չունեցաւ. Ան ատելի եղաւ, նախատուեցաւ և զրպարտուեցաւ. զայն անարգօրէն անուանեցին Նալովրեցի, Սամաւրացի, Գալիլիացի, մեղաւոր, շաբաթը լուծող, յիմար, ուտող, արբեցող, հայհոյող, դիւահար: Ոչ այսչափ միայն, այլ և լքուեցաւ իր աշակերտներէն, մատնուեցաւ Յուդայէն, երկիցս ուրացութեամբ Պետրոսէն լքուեցաւ, լքուեցաւ և իր ծանօթներէն, ձգուեցաւ անպաշտպան բոլոր սուտ վկաներու ձեռք, ապտակեցին, թրին, մորակեցին, փշէ պսակի տակ գլուխը և մարմինը հարուածներու ներքեւ արիւնեցին և զԱնիկա առաջնորդեցին խաչի՝ ծանրութեան տակ կառավանաեղին՝ ուր մեռաւ երկու աւաղակներու մէջտեղ ծաղրուելով: Ծաղրուեցաւ Հրեաներէն և Հռովմայեցիներէն. ծաղրուեցաւ ծարաւցած ըլլալուն համար, ծաղրուեցաւ իր անձկալից

աղաղակներուն համար, ծաղրուեցաւ վերջին աղօթքին համար: Ահա թէ ինչպէս Աստուծոյ Որդին սպաննուեցաւ: ԶԱնիկա սպաննելու խորհուրդը ունեցան ոչ թէ միայն իր ծնած օրէն սկսեալ, այլ այդ սպաննելու խորհուրդը այսօր ալ կը շարունակուի. Անիկա տակաւին կ'սպաննուի հալածուելով, չարչարուելով, խաչուելով: Որոնցմէ. — Մարդոցմէ: Ո՞րպիսի մարդոցմէ, ձեզմէ, մեզմէ պիտի հարցնէիք:—Այո՛, ձեզմէ և մեզմէ: Զեզմէ և մեզմէ: —Այո՛, ձեզմէ և մեզմէ: Յիսուս խաչը հանողները միայն Հռովմայեցի զինուորները չէին, Յիսուսը Պիղատոսի առջեւ քաշկռտելով առաջնորդողները միայն փարիսեցիները չէին. միայն Հրեայ ամբոխը չէր որ « Ի խաչ հան զդա » աղաղակեց. ներկայիս մէջ ալ տակաւին դա՛ն խաչ հանողներ, դա՛ն անարդողներ անոր մահուան պատճառ եղողներ կան: Ահա թէ ինչ կ'ըսէ Պօղոս առաքեալ. « Այն որ Աւետարանը ճանչնալէ յետոյ նորէն կը մեղանջէ, այնպիսին կրկին Աստուծոյ Որդին խաչը հանած և զԱնիկա խայտառակութեան մատնած կ'ըլլայ: » Պիտի հարցուի. ինչպէս կը խաչեն զԱնիկա այժմ:—Ոչ թէ կը խաչեն բեւեռներով այլ կը խաչեն մեղքերով: Մասնակից էք զԱստուածորդին կրկին խաչ հանուելուն, անոր մահուան. անոնց հետ էք որոնք Աստուծոյ արեան թափուելուն պատճառ եղան: Կը՛հարցնեմ՝ վեցերորդ պատուիրանին դէմ՝ կը շարժիք, Աստուծոյ Որդին կը խաչէք կամ խաչած էք. մէկը կա՛յ հոս ուն-

կընդիրներուս մէջ որ խաչած ըլլայ Աստուծոյ Որդին. կա՛յ մէկը հոս որ խաչած չըլլայ Աստուծոյ Որդին: Ես ոչ զոք կրնամ դատել. ոչ մէկուդ համար վճիռ կրնամ արձակել. իւրաքանչիւր ոք թող այս հարցումներուն տայ իր պատասխանը ինքն իրեն:

Այս ամէնը կ'առաջնորդեն աւելի խորը հարցին. առանց չափազանցութեան կրնամ՝ ըսել թէ մենք նոյն իսկ յառաջ կ'երթանք սպաննելու զԱստուած, ոչ թէ զԱստուած ինքն իր մէջ, այլ զԱստուած մեր մէջ, այսինքն այն աստուածային շունչը որ ծածկուած է մեր էութեան մէջ, որ մարդ էակին կուտայ բոլոր իր արժեքը: Սպաննել չէ՞ զԱստուած երբ մարդ իւր ԽԻՂՃը կը խեղդէ, երբ կը մերժէ աստուածային կոչերը, երբ չուզեր որ աստուածային հեղինակութիւնը իշխէ իր ներսը, երբ կ'ըսէ. « Ո՛չ զԱստուած, ո՛չ զՏէր և ո՛չ զոք կ'ուզեմ որ իշխէ իմ մէջ: » Միթէ ասիկա չէ՞ աղաղակը ըմբոստ, անդուսպ անզգամ մարդուն՝ որ Աստուծոյ գոյութիւնը ուրանալէ վերջ կ'ուզէ սպաննել նաև աստուածային շունչը, խեղդելով իր մէջ խղճին ձայնը որպէսզի իր եսին յաղթանակը ապահովէ:

Այս ահաւոր սպաննութեանց շարքին դարմանը պէտք է, ո՛հ, դարմանը: Ի՛նչ յուսահատական, ինչ ահաւոր պիտի ըլլար եթէ դարման մը ունեցած չըլլայինք: Այս բոլոր սպաննութեանց դարմանը ուրիշ բան չէ բաց եթէ թափանցել տալ սէրը սրտին, այն սրտին որ չէ

ուղած այլևս սիրել: Պէտք է որ քարէ սիրտը մարմնեղէն սրտի փոխուի, պէտք է որ սառած սիրտը Աստուծոյ անհուն սիրոյն ճառագայթներուն ներքև կենդանութիւն ստանայ, պէտք է որ գիտնանք թէ ճշմարիտ երջանկութիւնը կը կայանայ ոչ թէ անձնասիրութեան մէջ այլ անձը նուիրելուն մէջ. « Մեծ եւս քան զայս սէր ոչ ոք ունի եթէ զանձն իւր զիցէ ի վերայ բարեկամաց իւրոց: »^[1]

(1) Յովն. Ժե. 13:

2.

Յոյսը

Յ Ո Յ Ս Ը

« Յոյս ոչ երբեք ամաչեցուցանէ: »

(Հռովմ. Ե. 4:)

տորին եգիպտոսի ընդարձակածաւալ անա-
պատներուն մէջ արեւին կիզիչ ճա-
ռագայթներուն տակ կը գոյանայ երբեմն արտակարգ
տեսարան մը, որ կը կոչուի կրկներեւոյթ, և որուն
գիտական բացատրութիւնը Ժ.Թ. դարուն սկիզբը միայն
տրուեցաւ: Ճամբորդը իր յոգնութենէն և ծարաւէն
ընկճուած հետզհետէ կ'ընդնշմարէ բլշակնաձ աչքերով
հորիզոնին վրայ կապտագոյն ընդարձակ լիճեր, նոյն
խակ եղերուած բնակարաններու տարտամ ուրուագիծե-
րով, աշնակիսի հրապուրիչ երեւոյթով որ կարծես ճամ-
բորդը հանդիստի հրաւիրել ուզէր: Նաբոլէոն Ա. ի
եգիպտական արշաւանքներու ժամանակ՝ յոգնութենէ և
ծարաւէ ուժաթափ զինուորները անապատին մէջ կը
տեսնէին այս գեղեցիկ և երկնագոյն համատարած

լիճերը գիւղահներով շրջապատուած, անոնք կը վազէին դէպի այդ կարծեցեալ մաքուր ջուրերն նոր ուժ և կեանք ստանալու համար: Անողորմ՝ և խաբուսիկ երեւոյթ: Կրկներեւոյթ մըն էր: Ի միտ բերէք թէ ինչ տաժանելի և մեծ յուսախաբութիւն է անապատի կիզիչ աւաղներուն վրայ ճամբորդողի մը համար՝ երբ յուսալից և ուրախութեամբ այդ լիճերուն զիմաժ պահուն, իր բուն բաղձանքը դոհացնելու համար, յանկարծ ահա այդ հմայիչ տեսարաններն բոլորը մէկանց կ'աներեւութանան:

Մարդկային բոլոր յոյսերն ալ կրկներեւոյթի մը պէս են, կ'ըսեն յոռետեսները: Այս նմանութիւնը որքան դառն և վշտազին է բոլոր անոնց որոնք կը սիրեն յուսով խնդալ, յուսով ընթանալ, յուսով խանդավառուիլ, յուսով զօրանալ: Ստոյգ է որ յուսախաբութիւնը սարսափելի բան է. անիկա անդութ և անողորմ է. որքան մեր յոյսը կենդանի ըլլայ, այնքան մեր ցաւը վշտազին և խոր կ'ըլլայ երբ կը տեսնենք թէ չիրականանար մեր յոյսը: Տառապանքը, սառնամանիքը, մռայլ գիշերը, մահը այնքան չեն կրնար դառնացնել, որքան երբ մեր յոյսերուն մէջ կը խաբուինք:

Գրեթէ ամէն մարդ յոյս մը ունի, կը յուսայ. անհաւատն իսկ կ'ըսէ ինքն իրեն. « Թերեւս նոր յաջողութիւն մը ունենամ, թերեւս աւելի լաւագոյն օրեր տեսնեմ: » Այսօր նիւթապաշտներ, անիշխանականներ, նոյն

իսկ քրիստոնէական կրօնի ոխերիմ թշնամիներ, աղատ խորհողներ, ընկերվարականներ կը յուսան, անոնք իրենց ճառերուն մէջ թէեւ ատելութեան և վրէժխնդրութեան խօսքեր ունին, բայց կը հանդպինք այնպիսի արտայայտութեանց որք յոյսի խօսքեր են: Գժբաղդաբար քրիստոնէական շրջանակներու մէջ, որ աւելի պէտք էր զօրաւոր ըլլար յոյսը, ընդհակառակը տկար ի յայտ կուգայ. կը յուսան շատ տարտամ՝ կերպով. անոնք կ'ըսեն. ինչպէս յուսանք լաւագոյն օրերու երբ երկրի վրայ չարն է որ կը յաղթանակէ, երբ զօրաւորին և ետսէրին է որ կը մնայ վերջին խօսքը:

Չարը գոյութիւն ունի և միշտ պիտի ունենայ. մարդկութեան յառաջդիմութիւնը չպիտի ապահովուած ըլլար եթէ չարը գոյութիւն չունենար: Չարին գոյութեան հետեւանքով է որ պայքար կ'ստեղծուի և եթէ չարը գոյութիւն չունենար պայքարը պիտի դադրէր և ուր պայքար կայ չարին դէմ, հոն անխուսափելիօրէն բարիք ի յայտ կուգայ. գացէք ան երկիրները ուր կեանքի դուարութիւն և փորձութիւն գոյութիւն չունի, հոն մեղկութիւնն ու մահն է որ կը տիրէ: Բայց հոն ուր դուարութիւններ, ճախողութիւններ, փորձութիւններ գոյութիւն ունին՝ ինքնին մարդուն մէջ կ'ստեղծուի պայքարի ուժը և պայքարը կը տանի զմարդ յաղթանակի: Ուր պայքար չկայ, յաղթութիւն ալ չկայ: Այն ժողովուրդները որ աւելի տառապած և տառապանքի դէմ պայքարած

են, անոնք աւելի յուսով ապրած են և չեն խաբուած: Այդ յոյսը պատրանքներու չառաջնորդեր. ան օրհնութիւն մըն է. վասնզի կը բերէ իրեն հետ ուրախութիւն և կեանք: Անիկա կրկներեւոյթի պէս չէ ինչպէս յուեռեսները կ'ուզեն նմանցնել. և ինչ օգուտ յուսահատութենէ. ո՞վ կ'օգտուի, ո՞վ ուրախ է. յուսալից մարդը թէ յուսահատը. յուսալից մարդը միշտ լաւատես և ողջախոհ կ'ըլլայ և լաւատեսութիւնը և ողջախոհութիւնը կը բերեն մարդու բարիք. մինչ յուեռեսը ամէն ինչ մոռնի կը տեսնէ, ու ամէն ինչ սխալ կը դատէ և ինքնին կը բերէ իր վրայ և իրեններուն չարիք:

Ա.

Այս ընդհանուր ակնարկէն յետոյ կ'անցնիմ' քրիստոնէական յոյսի: Քրիստոնէական յոյսը մասը կը կաղմէ մեր բարոյական էութեան. անիկա հիմնուած է ոչ թէ երազի վրայ, ոչ թէ անհամբեր բաղձանքի կամ հաճոյքի վրայ, այլ՝ հիմնուած է մեր հոգեւոր կեանքի իրական ուժերուն վրայ, մեր փորձառութեանց վրայ, մեր հաւատքին վրայ, մեր սիրոյն վրայ:

Ներքին փորձառութիւնը ինչպէս և պատմութիւնը մեզ կ'ըսեն թէ, երբեք իրականապէս այս յոյսը չէ խաբած ոչ մարդը և ոչ ալ մարդկութիւնը: Բոլոր բարեպաշտ սրտերու վկայութիւնը ունինք. երբ բարեպաշտը Տիրոջ կ'սպասէ և կը յուսայ, երբեք չխաբուիր:

Անիկա ի դուր տեղ չի յուսար Աստուծոյ արդարութեան և գթութեան: Տէրը երբեք մարդը չէ մերժած: Քրիստոնէին յոյսը բնաւ չէ եղած պատրանք կամ յուսախաբութիւն: Այս խօսքերը թերեւ անհասկնալի ըլլան ամէն անոնց որոնք վշտի և սուգի հարուածներուն տակ են տախալին և թերեւս ըսեն. ինչպէս յուսամ' Աստուծոյ մէջ բարիք երբ հաւատքիս և աղօթքներուս փոխարէն միայն կորուստ և մահ ունեցայ. երբ բաղձանքներս չիրականացան. ինչպէս այլևս յուսամ' Աստուծոյ: Սխալ դատողութիւն. հաւատքով աղօթքները միշտ լսելի կ'ըլլան Աստուծոյ. այս մասին պէտք է բացարձակ վստահ ըլլանք. բայց Աստուծոյ մեր բաղձանքին համաձայն չի շարժիր ամէն ատեն. եթէ այդպէս ըլլար՝ Աստուծոյ մեր իրաւասութեան ներքեւ ծառայի մը հանդամանքը առած պիտի ըլլար, որուն ուղածնիս, պահանջանիս կատարել տալ պիտի ստիպուէինք: Աստուծոյ կը լսէ մեր աղօթքները. բայց կը կամի այն միայն՝ որ մեր բարիքին հետ կապուած է. կը կատարէ այն միայն՝ ուրկէ մեզի բարիք կրնայ գալ, մենք կը կարծենք թէ մեր խնդրանքները բարիք կը բերեն: Ընդհակառակը: Հարկ է հետեւաբար Աստուծոյ ըսել. « Գու. կամբող ըլլայ ինչպէս երկնքի նոյնպէս երկրի վրայ » . պէտք է զիտնանք մեր կամքը անոր կամքին ենթարկել: Փոխանակ Յիսուսի հետ ըսելու. « Ոչ իմ' կամքս ըլլայ այլ՝ քուդ ըլլայ », »

մարդկային հպարտութիւնը կ'ըսէ իմաստութեան և ողորմութեան Աստուծոյ. « Ոչ քու կամքդ այլ իմ թող ըլլայ » : Զգուշանանք այս յանդգնութենէն և ունայնամտութենէն, որոնք չեն կրնան հաշտ նկատուիլ սիրոյ, հաւատքի, աղօթքի և քրիստոնէական յուսոյ հետ : Եթէ Աստուած շատ անգամ չշնորհեր մեր ուղածը, բայց կը շնորհէ անպայման բարիք մը, տարբեր կերպով բարօրութիւն մը : Աստուծոյ ճամբաները մարդոց ճամբաներուն չեն նմանիր : Կրնայ ըլլալ որ Աստուած կը շնորհէ մեզ նիւթապէս այն բարիքները և այն գոհացումները զոր իրմէ կը խնդրէինք, կրնայ ըլլալ նաև որ մեր ճամբուն փուշերը և դաւնութիւնները տակաւին մնան, կրնայ դարձեալ ըլլալ որ տրտմութեան բաժակը ցմրուր մեզ ըմպել տայ այն պահուն իսկ՝ որ խնդրած էինք բաժակը հեռացնել մեզմէ, և սակայն դարձեալ պէտք չէ դադրինք յուսալէ : Երբ կ'աղօթենք Յիսուսի ողիւյնը Աստուած մեզ կը պարգեւէ այն գերագոյն շնորհը՝ որ յինքեան կը պարունակէ բոլոր միւս շնորհներն, կը պարգեւէ լաւագոյն բարին որ յինքեան կը պարունակէ բոլոր աշխարհի հոգեւոր բարիքներն. այսինքն է հոգեւոր խաղաղութիւնն, սրտի անդորրութիւնն որոնք հիմն են մեր կեանքի երջանկութեան և գաղանկը մեր էութեան :

Աստուած ինչպէս որ չի խաբեր մարդը, չի խաբեր նաեւ մարդկութիւնը : Պատմութիւնը դայդ կը հաստատէ :

Մեր ամենուն բաղձանքն է որ բարին և ճշմարիտը յաղթանակէ, որ յաւաքղիմութիւնն արագ իրականանայ, որ երկրի վրայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը գայ, որ չարը խորտակուի իւր բոլոր զէնքերովը. ասիկա բոլոր քրիստոնէից յոյսն է : Բայց ուր է իրականացումը այդ յոյսին : Անձկամտութիւն է երբ կը կարծենք թէ հրաշիւք իմն արագ փոփոխութիւններ չեն ըլլար աշխարհի մէջ. մենք կը կարծենք թէ արագ փոփոխութիւնք Աստուծային են. ոչ կը սխալինք. Աստուծոյ գործերուն մէջ ոստում չկրնար ըլլալ, Աստուած կը գործէ ոչ թէ յանկարծակի, հրաշիւք, այլ կը գործէ բնաշրջմամբ. հոն ուր ոստում կայ՝ հոն չի կրնար հաստատ ոյժ գոյութիւն ունենալ : Աստուած կը գործէ. Ան երբեք չի դադրիր գործելէ : Բոլոր մարդկային պայքարներու մեջ և ահաւոր յեղաշրջումներու մէջէն, փոթորիկներու և աւերումներու մէջէն ահա կը տեսնենք թէ ճշմարտութեան սերմերը կը ծլին, կը ծաղկին և կը կրեն հզօր պտուղներ : Մեծարժէք մարգարիտները կարելի է գտնել և ժողովել վտանգներու և փոթորիկներու մէջէն : Այս է յաւաքղիմութեան օրէնքը մարդկութեան համար : Եւ Աստուծոյ թագաւորութիւնը կը տեսնենք թէ կը տարածուի թէեւ ծանր, բայց հաստատ կերպով : Արդ՝ մարդկութիւնը կը յուսայ որ Աստուծոյ թագաւորութիւնը գայ՝ և իրաւունք ունի իր յոյսին մէջ և ան երբեք չէ խաբուած. այս տեսակէտէն պատմութիւնը լոյս մը և

ոյժ մըն է. ան հաստատութիւնն է այն ճշմարտութեան թէ յոյսը երբեք չամէջներ և չխաբեր զմարդ:

Ի՞նչպէս ուրիշ կերպ պիտի ըլլար. փորձառութիւնը և պատմութիւնը միթէ անհատական մեր հաւատքին յայտնութիւնը չեն: Կը հաւատանք թէ Աստուած կայ, և ո՞վ չի հաւատար Աստուծոյ գոյութեան այսօր. արդ՝ մեզ հանդէպ ի՞նչ վերաբերում կրնայ ունենալ, ի՞նչ կը կարծէք. Աստուած կրնայ անտարբեր ըլլալ իր ստեղծածներուն հանդէպ: Ան՝ որ մեր մէջ սէր, գուրգուրանք և գութ զրած է, կրնայ մակաբերել որ Ինք սիրոյ և գթութեան զգացումէ զուրկ ըլլայ. արդ՝ երբ Աստուած սէր և գուրգուրանք ունի, կը կարծէք որ ան մեր դժբաղդութիւններէն հաճոյք զգայ, կը կարծէք որ յուսով իրեն սպասողի մը հանդէպ անտարբեր ըլլայ: Մեր հաւատքը Աստուծոյ նկատմամբ որքան մեղ ողբուրէ, այնքան աւելի յոյսը կը զօրանայ մեր մէջ: Որ չափով որ մեր հաւատքը առ Աստուած մեծ ըլլայ, նոյնքան և մեր յոյսը զմեզ կը բարձրացնէ: Ի՞նչպէս չյուսալ Տիրոջ մը, Հօր մը որ կը հաւատանք թէ ան կը սիրէ զմեզ, և կարելի է միթէ որ ճշմարտապէս սիրող մէկը խաբէ զմեզ: Ստոյգ է որ չենք կրնար ըմբռնել իր ծամբաները. անոնք ծածկուած են թանձր մթութիւնով մը, բայց ինչ որ ալ ըլլայ չենք կրնար չյուսալ, քանի որ կը հաւատանք թէ Աստուած սէր է և սէր կրնայ միայն ըլլալ: Թերեւս դառն և բիրտ փորձութիւններէ անցնինք.

թերեւս ժամանակ մը լքուինք իրմէ, դարձեալ պէտք չէ գաղրինք յուսալէ քանի որ Աստուած սէր է և մեր Երկնաւոր Հայրն է:

Թէ իսկ տեսներ որ անիրաւութիւններ կը յաղթանակեն, թէ իսկ մեր սիրելի հոգեհատորը կորսնցնենք, թէ իսկ մեր գուրգուրանքն ու սէրը խորտակուի առանց վերադարձի, թէ իսկ ոչ մէկ աստղ երեւի երկնքի տխրամած կամարին վրայ, թէ իսկ ստիպուինք պարպել ցմբուր դառնութեան բաժակը, թէ իսկ վշտի հարուածներուն խտութիւնն անտանելի դառնայ և զմեզ հիւժեցնէ ու մաշեցնէ և մահուան գիրկը նետէ, դարձեալ չպիտի գաղրէինք յուսալէ Աստուծոյ, վասնզի Ան մեր Հայրն է. և մարգարէին վսեմ աղաղակովը պիտի գոչէինք. « Ի քեզ յուսացայ, մի՛ ամաչեցից յաւիտեան: »

Քրիստոնէական յոյսը ուրեմն բացայայտ ստուգութիւն մըն է, անիկա չի խաբեր, վասնզի մեր հաւատքին և մեր սիրոյն ամբողջական մասը կը կաղմէ. եթէ ան մեզի խաբէր ամենայն ինչ մեր մէջ խաբէութիւն պիտի ըլլար: Ահա այն հիմունքը՝ որուն վրայ կը հաստատուի յոյսը, որքան այս յոյսը հաստատուն, զօրաւոր և ամուր ըլլայ, այնքան աւելի ան անպարտելի ուժ մը կ'ըլլայ մարդուն համար:

• Բ.

Այս յոյսն է ահա որ մարդուն կուտայ նաև խանդավառութիւն. երբ կը պակսի սրտին մէջ յոյսը, մարդուն

աշխատութիւնը այլևս անկարելի կը դառնայ և կատարեալ վճատութիւնը զինքը կը պաշարէ: Ի՞նչպէս կարելի է աշխատութեան մէջ ջանք դնել՝ երբ վստահութիւն չկայ գործին նկատմամբ, երբ չի տեսնուիր որ և է կարելիութիւն զայն վերջացնելու: Գործաւորը ընկճուած իր բիրտ տաժանքին ներքեւ՝ պէտք ունի յոյսի. եթէ ըսէ. « Պիտի չհասնիմ երբեք վախճանը իմ աշխատանքիս », չկրնար շարունակել գործը, ան կը կորսնցնէ ամէն բան. բայց երբ ունի յոյս յաջողցնելու, բուռն տենջ մը շարունակական, արդէն գործը յաջողուած պիտի նկատուէր: Մտքի աշխատաւորն ևս ունի թերևս աւելի մեծ պէտք մը յոյսի. եթէ իր իմացական աշխատութեան սկիզբը կամ կիսուն դժուարութիւններ յարուցուելուն, վտրձութիւն ունենայ ըսելու. « Անօգուտ է մտքի այս յոգնութիւններն և ժամանակի կորուստ է, չպիտի կրնամ վերջացնել », վստահ եղէք որ ան չպիտի կրնար յաջողիլ: Վճատութիւնը կը բեկանէ հոգւոյն զսպանակը: Յաջողութիւնը ձեռք կը բերուի յոյսով: Նմանապէս և բարոյական աշխատութեան մէջ պէտք ունինք յոյսի: Նախապաշարում մը ջնջելու, աւելորդապաշտութիւն մը խորտակելու և մոլորութիւն մը արմատախիլ ընելու համար պէտք կայ յոյսի: Եթէ մեր ջանքերն անպտուղ և ապարդիւն մնացած ըլլալուն հետեւանօք ըսէինք. « Ինչ օգուտ, ի գճար տեղ կը պայքարինք », այն վայրկեանին իսկ կը

ջլատուէինք, կը կորսնցնէինք մեր թափը: Բայց եթէ պայքարինք խորունկ յոյսով մը, յաղթութիւնը ապահովուած կը նկատուինք:

Հայ եկեղեցին ու ազգն յուսոյ ամենէն կարկառուն պատկերն ու արտայայտութիւնն են եղած: Յոյսը անպարտելի զօրութիւն, կեանք և տեւականութիւն եղած է Հայ եկեղեցիին և ազգին: Ամենէն մեծ հաւածանքներու, տարագրութեանց մէջ, եղեռնագործներու աներեւակայելի բռնութեանց միջոցին, Հայ ազգը ինչպէս Եկեղեցին յուսացած են և դիմադրած են դւեցադնաբար ամէն դժուարութեանց: Ուրկէ՞ կուգար այդ ուժը. այդ ուժը հետեւանքն էր Եկեղեցւոյ ներշնչած հաւատքին: Հայ ժողովուրդը կը հաւատայ և միշտ պիտի հաւատայ Արդարութեան և Սիրոյ Աստուծոյ: Այդ զօրեղ հաւատքն է որ հաստատուն պիտի պահէ իր յոյսն ու անկկալութիւնը, մինչև որ կարենայ վայելել « Նոր երկինք մը և նոր երկիր մը ուր արդարութիւնը բնակի^[1] »:

Առաքեալն Պօղոս ուրիշ տեղ մըն ալ կ'ըսէ. « Յուսով խնդացէք^[2] »: Յոյսը չէ թէ միայն խանդ և զօրութիւն կը ներշնչէ այլ և կ'ընծայէ ուրախութիւն: Քրիստոնէին կեանքը չէ թէ միայն յուսով կը դառնայ

(1) Բ. Պատմ. Գ. 13:

(2) Հռով. ԺԲ. 12:

զօրաւոր, այլ անով կ'զգայ ներքին բերկրանք մը, անհուն ուրախութիւն մը:

Ստուգիւ մարդ այնքան ուրախ չըլլար երբ կը տիրանայ բանի մը, որքան երբ կը յուսայ այդ բանին. ապիկա փորձաւորութիւնով հաստատուած ճշմարտութիւն մըն է: Մենք շատ անգամ մեր դաւաններուն համար գեղեցիկ երազներ ալ կ'ունենանք, կը փափաքինք անոնց համար այս ինչ կամ այն ինչ դիրքը կամ տապալէզը. հաճոյք կ'զգանք խօսիլ այն դիրքին վրայ որ կուզէինք որ անոնք հասնէին. այդ յոյսը իրապէս ուրախութիւն մըն է. մեր փառասիրութիւնը և մեր փափազը թերեւս դոհացում ստանան օր մը, բայց շատ անգամ մեր փափազը իրականացած վայրկեանին չենք զգար այնքան քաղցրութիւն, որքան երբ կը յուսանք մեր փափազին իրականացման:

Գ.

Քարոզս վերջացնելէ առաջ կ'ուզեմ նաեւ խօսիլ քրիստոնէական հաւատքի յաղթանակը եղող մեծ յոյսի, երկնքի յոյսին վրայ: Այս յոյսն ևս պէտք է ըսենք որ զմեզ չէ խաբած, զմեզ չէ ամչցուցած: Վասն զի ան իր արմատներն ունեցած է նոյն խի մեր բարոյական էութեան կազմութեան մէջ, մեր հոգեկան բնութեան ամենազօրեղ պահանջներուն մէջ: Երկնքի յոյսն է որ մեր ներկայ կեանքին կուտայ խանդավառութիւն,

բարձրացում և ուրախութիւն, առանց երկնքի այդ մեծ յոյսին երկրի վրայ ամէն բան պիտի պզտիկնար, ամենայն ինչ տրոսութեան պիտի փոխուէր, ամէն ինչ պիտի նուաղէր և հիւժէր: Աստուած դրած է մեր մէջ արդարութեան, սրբութեան տենչը, ու երբ երկրի վրայ կը տեսնենք անարգօրութիւն և անսրբութիւն, մեր հոգին կը փնտռէ վերին աշխարհ մը, երկնք մը՝ ուր կարենար գտնել իր բոլոր մաքուր բաղձանքներուն իրականացումը, ուր կարենար տեսնել իր սիրելի Էսկեներուն մաքրափայլ և լուսափայլ վիճակը: Ամէն բան մեզ կը մղեն դէպի այդ վերին կեանքը ուր Աստուծոյ մօտ կ'զգանք շնչել սիւքը երկնային և վայելել լոյսը սիրոյ սրբութեան: Այդ երկնքի ճառագայթն է որ կը լուսաւորէ և կը տաքցնէ մեր դժբաղդ երկիրը և այդ յոյսը իրապէս մեծ ուրախութիւն մը կ'ըլլայ ընդ միշտ մեզի:

Ապրեցէք, ո՛վ հաւատացեալներ, այդ երկնային յուսով. վայելէցէք դայն երախտագիտութեամբ և ղեղուն հաւատքով: Կը սխալիք երբ կը հարցնէք ի՞նչ պիտի ըլլայ երկնքի կեանքը, ի՞նչ պիտի ըլլայ անոր պայմանները: Կը հարցնեմ ձեզի. սահմանաւոր մարդը ի՞նչպէս կրնայ անսահմանի վրայ տեղեկութիւն ուղեկարելի է միթէ որ մենք անսահմանը սահմանաւորենք: Աստուած նոյնիսկ չկրնար զայն մեզ յայտնել: Հունաւորին վրայ տարած ատեն անհունին լեզուն չէ կարելի խօսիլ.

բայց Աստուած մեզի բան մը տուած է երկնքի համար: Յոյան է այն: Ան չկրնար տալ մեզ երկնքի նկրագրութիւնը, զի կարելի չէ երկրի վրայ եղած պահուն երկինքը նակարագրել. եթէ կարենայի իմ ասլիկարութիւնովս և սահմանափակ լեզուաւ չափել երկնքի յաւիտենական իրականութիւններն, զանոնք արտայայտել և ձեւակերտել, անոնք չալիտի ըլլային այլեւս յաւիտենական իրականութիւններ: Եթէ անոնք իմ դատողութիւնէս վեր բարձր չըլլային, անոնք զիս չալիտի կրնային յաիշտակել, չալիտի կրնային հիացնել, չալիտի կրնային զիս բարձրացնել իմ Աստուծոյս:

Բացէք ուրեմն ձեր սրտերը յուսալից, սեւեռեցէք ձեր աչքերը դէպի ասպռան, փոյթ չէ, եթէ երկինք մռայլ ու ամպամած ըլլայ, դրէք զինուորի սը պէս յուսոյ սաղաւարտն ի գլուխ ձեր, վստահ եղէք թէ յոյսը ձեզ երբեք չալիտի խաբէ և չալիտի ամչցնէ, վստահ եղէք թէ ուշ կամ կանուխ ամպերը պիտի փարատին, լոյսը պիտի ձառագայթէ, և դուք աւելի խանդավառ, զօրացած և ուրախ, պիտի կատարած ըլլաք ձեր վրայ դրուած պարտականութիւններն: «Քաջակերպարուք և զօրացին սիրտք ձեր ամենեքեան ոյք յուսացեալ էք ի Տէր: [1]» Ամէն:

(1) Սաղմ. ԼԱ. 25:

Է.

Ո՛ւր է եղբայրդ

ՈՒՐ Է ԵՂԲԱՅՐԴ

« Եւ ասէ Տէր ցկային .
Ո՞ւր է Հաբէլ եղբայր Ին : »

(ԾՆՆՂ. Գ. 9:)

Գ.Բ.Ի առաջին գլուխներուն մէջ ընթերցողին ուշադրութիւնը կը գրաւէ հետեւեալ երկու հարցումները՝ զորս Աստուած ուղղած է մարդուն.

— « Ո՞ւր ես^[1] », և

— « Ո՞ւր է եղբայրդ^[2] »:

Այս երկու հարցումներէն սկիզբ առած է աշխարհի փրկութիւնն, ինչպէս անհատական նմանապէս և ընկերային փրկութիւնը: Այդ հարցումներն Աստուած մեղի կ'ուղղէ այսօր ալ նոյնքան հանդիսաւորութեամբ և մեր խղճին միջոցաւ: Կարեւոր է մեղի որ այդ հարցումներուն տանք որոշ պատասխան մը:

Այս հարցումներէն առաջինը հազիւ թէ ուղղուեցաւ

(1) ԾՆՆՂ. Գ. 9:

(2) » Գ. 9:

առաջին պատուիրանադանց մարդուն՝ ան սարսափահար հեռացաւ և ծածկուեցաւ ծառերուն ետին կարծելով՝ որ կրնայ խուսափիլ Աստուծմէ, իբր թէ Աստուած եղած ըլլար իրեն ոխերիմ թշնամին։ Այս խուսափումով մարդ իր վրայ կը բերէ ծանր աղէտ, անխուսափելի քայքայում։ Ղի անգամ մը որ մարդ կը հեռանայ Աստուծմէ, ան կը հեռանայ իր նմաններէն ալ. երբ չունենար վստահութիւն Աստուծոյ վրայ, այլևս չկրնար վստահութիւն ունենալ նաեւ իր նմանեաց վրայ և այնուհետեւ կ'սկսի մարդոց մէջ պատերազմ, աւեր և քայքայում։

Երկրորդ հարցումը որ քարոզիս բնաբանն եմ ընտրած, ուղղուած է Ազամի անդրանիկ որդւոյն Կայէնի, որ սպաննած էր իր Աբէլ եղբայրը։ Երկու եղբայրներ Աստուծոյ ընծաներ մատուցած էին։ Կայէն իր երկրի պտուղներէն. իսկ Աբէլ իր ոչխարներուն պարարտներէն։ Տիրոջ ընդունելի եղաւ Աբէլին պատարազը, իսկ Կայէնինը՝ ոչ։ Անշուշտ ոչ անոր համար որ միայն պատարազը պտուղներէ էր և միւսինը կենդանիներէ, այլ վասնղի այդ երկու պատարազներու մատուցման ոգին իրարմէ կը տարբերէր։ Պատարազին սրբութիւնը մատուցանողին մաքուր ըմբռնումին հետ կապուած է. պատարազին արաքինը նշանակութիւն չունի. Աստուած կը նայի սրտին և միայն սրտին, մինչ մարդ աւելի հակամէտ է նայելու արտաքինին։ Կայէն

սրտնեղած իր պատարազի ժխտական արդիւնքէն, յարձակեցաւ իր եղբորը վրայ և զայն սպաննեց։ Ահա այն ատեն է որ Գերադոյն Դատաւորն անոր խղճի միջոցաւ սա հարցումը ուղղեց. « Կայէն, ո՞ւր է Աբէլ եղբայրդ. ինչ ըրիր, քու եղբորդ արեան ձայնը երկրէն ինծի կը բողբէ։ » Այդ օրէն ի վեր նոյն այդ հարցումը կ'ուղղուի ամէն մարդու, և ունկնդիրներուս մէջ չեմ կարծեր որ ըլլայ մէկը՝ եթէ անկեղծ է, և ուշադիր ներքին ձայնին, որ ըսէ թէ իւր խիղճը չէ ձայնած իրեն. « Ո՞ւր է քու եղբայրդ »։

Այս ցնցող հարցումին երեք պատասխաններ կրնան արուլի։ Միաբն հասկցնելու համար կ'ուղեմ քարոզս պատկերադարձել Բարի Սամարացիի⁽¹⁾ առակով։ Շատ անգամ մարդ Կայէնի պէս կը մեռցնէ իր Աբէլ եղբայրն և կամ կիսամեռ կը վիրաւորէ Երիբովի ճամբորդ եղբայրը։ Եւ երբ Աստուած մարդուն կը հարցնէ. « Ո՞ւր է եղբայրդ », ոմանք կը պատասխանեն ոճրագործ Կայէնի պէս. « Միթէ եղբօս պահապանն եմ »։ Այլք կը պատասխանեն Քահանային եւ Դեատացիին անտարբերութեամբ և անհոգութեամբ, իսկ ուրիշներ Բարի Սամարացիի աղնիւ եւ անձնուէր սրտով կը պատասխանեն. « Եղբայրս պանդուկը դրած եմ. հոգ և խնամք կը տանիմ »։

(1) Ղուկ. Ժ. 30—37։

և ամէն կարգադրութիւն ըրած եմ՝ իր առողջութեան և հանգստութեան համար »:

Այս երեք պատասխանները կը ներկայացնեն մարդոց մէջ ի յայտ եկած մտայնութիւններն: Ո՛րքան կարեւոր է որ զխոնայինք թէ մենք ռոպլիսի մտայնութեամբ կը ներկայանանք մեր վիրաւոր եղբարց նկատմամբ:

Նախ և առաջ կ'ուզեմ՝ խօսիլ այն մարդոց մասին որոնք անխղճօրէն կ'սպաննեն իրենց ընկերն: Այսպիսեաց համար պիտի ըսէի թէ անոնք նուազ բարեշուքաւ են հետեւաբար աւելի մօտ են անասուններու յիրաւի թէեւ անոնց ոճրագործութիւններն կարմիր արիւնով չէ ներկուած, յիրաւի թէեւ անոնք բանտի մէջ չեն և կամ մահուան չեն դատապարտուած, յիրաւի թէեւ անոնք շատ զգայուն են և նոյն իսկ չեն կրնար հաւ մը մորթել, նոյն իսկ սրտերնին կը յուզուի երբ արիւն տեսնեն, այլ սակայն անոնք իրական ոճրագործներ և աւաղակներ են, սա տարբերութեամբ որ իրենց ստացած կրթութեան շնորհիւ անոնք անարիւն սպանմամբ կը մեռցնեն իրենց եղբայրը: Միայն ոճրագործ չեն անոնք՝ որ յարձակմամբ և զէնքով իրենց նմաններն կ'սպաննեն, այլ ոճրագործներ են նաև աւելի անոնք՝ որ իրենց նմաններուն արիւնը տղրուկի պէս կը ծծեն, անոնց կեանքը կը շահագործեն՝ վտանգելով անոնց փիղիքական կամ բարոյական առողջութիւնը և քաջբայման ենթարկելով անոնց նիւթականը: Երբ սխալ

ըմբռնուած զրամատիրական զրութեամբ գործաւորին բաւարար վարձքը չտրուիր, երբ անոր հանգստեան ժամերն չապահովուիր, երբ անոր նիւթական բարեկեցութեան և մանաւանդ հոգեկանին համար հոգ չի տարուիր՝ զայն ֆիղիքապէս և հոգեպէս սպաննել է: Կրնան գործարանատէրներ զրամ շահած ըլլալ, կրնան սպարանքներու մէջ ապրիլ, բայց որքան ատեն վիրաւոր կամ՝ կիսամեռ կը թողուն գործաւորն, այդպիսեաց շահած զրամն և ունեցած սեփականութիւնն արիւնով արատաւորուած պիտի մնան: Դարձեալ՝ երբ մեր նմանեաց համբաւը և պատիւը զրպարտութեամբ կ'արատաւորենք, երբ անոնց նկատմամբ զրոյցներ և շշուկներ կը յերկրենք, մենք ոճիր է որ գործած կ'ըլլանք և այսպիսի սպաննութիւն մը աւելի անգութ է քան ֆիղիքական սպաննութիւնը: Անոնց անմեղ արիւնին համար վրէժ պիտի պահանջէ ան՝ որ ըսաւ Տասնաբանեայով. « Մի՛ սպանաներ »: Արդ՝ երբ մեր խիղճը կը ձայնէ մեզի և տեղեկութիւն կը պահանջէ մեր վիրաւորեալ ընկերոջ մասին, մենք մեր արիւնածիր աչքերը վեր դարձուցած չըսենք Կայէնի պէս. « Մի՛թէ եղբօրս պահապանն եմ »:

Բայց բարեբաղդաբար այս առաջին դասակարգի անձերը բացառութիւն կը կադմեն: Բարի Սամարացիի առակին մէջ յիշուած քահանայի և Գեւտացիի նմաններ շատ աւելի մեծ թիւ մը են և կը կ'աղմեն երկրորդ դասակարգ մը: Քահանայն և Գեւտացին լինչ ըրին

Ներքովի ճամբուն վրայ, անոնք անցան վիրաւորեալին քովէն բացառիկ անտարբերութեամբ և անհոգութեամբ: Վիրաւորեալն ալ ընդհիւստակը մեծապէս կ'ուրախանար և յուսով կը լեցուէր տեսնելով Աստուծոյ մարդոց մօտենալը: Անշուշտ անոնք կուգային Երուսաղէմէն կամ հաւանականաբար կ'երթային Երուսաղէմ իրենց պաշտամունքը կատարելու այն ծաճարին մէջ, որուն Աստուծոյ անուան կանգնուած ըլլալուն համար կը պարծէին: Ո՛րքան բարեբաղլ կ'զգար արդեօք վիրաւորեալը երբ կ'երեւակայէր թէ կրօնի պաշտօնէից հոգածութեան և գուրգուրանաց անպայման առարկան պիտի դառնար: Ի՞նչ մեծ ուրախութիւն կ'զգար արդեօք և փառք կուտար Աստուծոյ որ իր հրեշտակներուն միջոցաւ օգնութեան կը հասնէր: Բայց ո՛հ, ինչքան ահաւոր եղաւ իր սարսափը երբ տեսաւ որ անոնք կ'անցնէին քովէն առանց նոյն իսկ պահիկ մը իր մօտ կենալու: Թերեւս անոնք աղօթք կը միմնջէին իրենց շրթունքներն շարժելով: Բայց աւաղ, որ և է բան չըրին և որ և է կարեկցութեան բառ իսկ չարտասանեցին: Կրնայ երեւակայուիլ թէ ինչքան խորունկ եղաւ վիշտը վիրաւորեալին և ինչքան աննկարագրելի իր ցասումը և նոյն իսկ իր գայթակղութիւնը՝ ապշահար տեսնելով անոնց անգութ վերաբերումը: Այսպիսի ընթացք մը ոճրագործներու ընթացքէն աւելի բիրտ է, վասնզի բարոյական վէրքեր կան որ շատ ծանր են և չեն բուժուիր որ և է

կերպով. և խորհեցէք թէ որքան աւելի ևս ցաւ կը պատճառեն երբ մանաւանդ Սիրոյ կրօնի ներկայացուցիչներն են որ կը վիրաւորեն:

Եթէ Աստուած հարցուցած ըլլար այս քահանային և Ղեւտացիին « Ո՞ւր է եղբայրդ ». անոնք պիտի պատասխանէին. « ճամբուն վրայ մահամերձ մէկուն հանդիպեցանք, բայց թողուցինք հեռացանք վասնզի բան մը չէինք կրնար ընել »: Կրնաք երեւակայել այն ամօթի ստուերը որ իրենց ճակատը պիտի մթաղէր, և այն սուրբ բարկութիւնը Աստուծոյ որ իր պաշտօնէից նկատմամբ պիտի յայտնուէր: Լեզէոններով են անոնք, որոնք այսպէս անտարբեր և անզգած կը վերաբերուին. որոնք ուշադրութիւն իսկ չեն ուղեր դարձնել իրենց եղբարց տառապանքներուն, որոնք այնքան մխրճուած են զրամ շահելու գործով կամ աշխարհային զբօսանքներու հաճոյքներով, որ իրենց սիրտը մեռած է և չեն զգար որ այլ ևս իրենց աչքերը կուրցած են ու չեն տեսներ, որ իրենց ականջները խլացած են ու չեն լսեր: Ի՞նչ տխուր է երեւոյթը այս անտարբերներուն. անոնք կը կարծեն թէ մարդուն արժանիքը կը կայանայ ինք իր համար ապրելուն մէջ և կը յաւակնին երեւակայելու թէ իրենք ազնիւ մարդիկ են քանի որ ո՛չ սպաննութիւն, ո՛չ գողութիւն և ո՛չ ալ ո՛ր և է չարիք ըրած են: Վստահ եղէք՝ ո՛ր եթէ աշխարհ այսօր այնքան անհաւատ և ըմբոստ դարձած է և շատ դժուար

րութիւններ կան զայն առաջնորդելու և բերելու Աւետարանի Աստուծոյ, պատճառն այն է որ անդգաներ և անտարբերներ իրենց զարշէլի կեանքէն դուրսիացած ամպերով ծածկած են Աստուծոյ լոյս երեսը և այդու արդեք կ'ըլլան և եղած են աշխարհի փրկութեան: Աստուած ծխական ու արարողական պաշտամունքներէ աւելի կը պահանջէ ողորմութիւն և կարեկից վերաբերում իր նմանեաց հանդէպ: Ողջամիտ հաւատացեալ մարդը իր բարոյական պարտականութեանց կատարմամբ է որ կը փառաբանէ զԱստուած և այնու կատարած կը նկատուի իր կրօնական պարտականութիւնն: Չէք կարգացել Աւետարանը, և դուք ի՞նչ կրօնականներ, դուք որ ամէն ատեն ի ձեռին ունիք Ս. Գիրքը, չէք կարգացել Աստուծոյ կամբը յայտնող սա խօսքը. « Յագեալ եմ ողջակիզօք խոյոց ձերոց, և զճարպս դառանց և զարիւն ցլուց և նոխաշաց ոչ կամիմ^[1] » և զարձեալ թէ. « զՈղորմութիւն կամիմ և ոչ զպատարագ ^[2] »:

Եթէ կ'ուզենք որ այդ վերաւորեալը, այսինքն մարդկային ցեղը բժշկուի, յոտին կանգնի և վերսկսի իր գնացքը, հարկ է բացարձակապէս որ կրօնասէր և բարեպաշտ կարծուած մարդիկ Երկրորդի ճամբէն անցնող քահանայէն և Դեւոյցիէն աւելի բան մը արժեն, բան մը ըլլան ու աւելի բան մը ընեն:

(1) Եսայ. Ա. 11:

(2) Ովսէ. 2. 6:

Ո՛հ, գիտեմ, անոնք որ կրօնական բարեպաշտութեան մէջ քարացած են, անոնք իրենց սեւեռամտածումը ունին. անոնք կ'ուզեն զգոյշ ըլլալ հանդէպ այլոց, չխառնուիլ բնաւ այլոց գործերուն և տեղի չտալ ըսի ըսաներու: Այս առարկութիւններն անհիմն են, և իրողութիւնը այն է՝ որ անոնց սրտին սէրը ցամբած է, անոնց սիրտը մեռած է. իրողութիւնը այն է՝ որ անոնք չտակաւին չեն ըմբռնած բարոյական օրէնքին ա. ք. գ.ը, այսինքն անոնք չեն գիտեր թէ ինչ ըսել է սիրել իր ընկերը իր անձին պէս^[1], կամ ընել այն ամէն բաները որ մարդ պիտի ուղէր որ նոյնը ուրիշները իրեն ընէին^[2]:

Եթէ իմ՝ ունկնդիրներուս մէջ կը գտնուին այնպիսիներ, որոնք Երկրորդի քահանային և Դեւոյցիին մտայնութեամբ կ'ապրին, պիտի խնդրէի իրենցմէ որ անորոգաւորեալին իրենք իրենց մէջ և մտիկ ընէին հոգւոյն խորը արձագանգող խղճի ձայնին որ շարունակ կը հարցնէ իրենց. « Ո՞ւր է եղբայրդ », և պատասխատէին պատասխան մը որ բարի Սամարացիին պատասխանը ըլլար:

Երբ բարի Սամարացին ճամբուն վրայ երեւցաւ, շատ կտրելի է որ վերաւորեալը ճանչցաւ անոր հա-

(1) Մատթ. ԺԺ. 19:

(2) Մատթ. 12:

գուտէն Սամարացի մ'ըլլալը և անշուշտ հաւանական է որ անհանգիստ ալ զգաց. զի ինչպէս գիտէք Հրէից և Սամարացուց մէջ այնպիսի ատելութիւն մը և խոր խրամատ մը կար՝ որ ոչ միայն խնդրուած գաւաթ մը ջուրը կը զլանային իրարու տալ, այլ նոյն խկ իրարու չէին բարեւեր:

Արդ՝ հոս խնդիրը գաւաթ մը ջուրի վրայ չէր կայանար այլ նկատելի նեղութիւն մը կար մէջ տեղ: Հաղար ու մէկ խնամքի պէտք կար, ժամանակ և զրամ՝ վատնելու անհրաժեշտութիւն մը կար, և ասկէ աւելին ալ կար, վտանգի պէտք էր ենթարկել ինքզինքը: Արդ՝ այս Սամարացին չվարանեցաւ բոլոր այս ամէնը ընել առանց վայրկեան մ'իսկ կորսնցնելու. անիկա տեսնելուն պէս թէ իր ընկերը վիրաւորուած գետինը թողուած է, վար իջաւ իր անդրուարէն, մօտեցաւ անոր, պատեց անոր վէրքերը, զրաւ իր անդրուարին վրայ և տարաւ զայն պանդոկ մը ու պէտք եղած դարմանը տանելէ վերջ, յանձնարարեց պանդոկապետին որպէսզի մինչև իր վերադարձը հարկ եղած խնամքը տանի՝ խոտտանալով վերադարձին վճարել բոլոր ծախքերը: Ո՛հ, ինչ օրինակելի ուղղութիւն, ո՛հ, ինչ գլուխ գործոց նկարագրութիւն լաւ ըմբռնուած գթութեան: Չեմ գիտեր թէ այս մարդը հաւատացեալ մըն էր. չեմ կարծեր որ իրաւունք ունեցած ըլլար երուսողէմի Տաճարէն ներս մտնելու, զի իր տեղը, եթէ ան

տեղ մը ունէր, այն ալ Տաճարին հեթանոսաց գաւիթն էր: Բայց ինչ որ գիտեմ, այն է թէ անիկա քահանայէն և Ղեւտացիէն աւելի հաւատացեալ մըն էր և անշուշտ ան աւելի մեծ ուրախութիւն մը պիտի զգար երբ երեկոյն իր խղճին հարցնելուն թէ « Ո՛ւր է եղբայրդ » կարենար պատասխանել. « Պանդոկն է ան, լաւ և հանգստաւէտ անկողնոյ մը մէջ, տաք և ապահով ձեռքերու մէջ է »: Կը վստահացնեմ՝ ձեզ թէ անհաւատ և անկրօն նկատուած Սամարացին իր այս գթութեան օրինակելի ընթացքովը գերազանց բարեպաշտութիւն մը ցոյց տուած եղաւ, որը աւելի ընդունելի է առաջի Աստուծոյ քան քահանային և Ղեւտացիին ձեւական ծիսական բարեպաշտութիւնը:

Մենք ինչ կ'ընենք և ինչ ըրած ենք մեր եղբոր մասին որ Աստուած զրած է մեր կեանքի ճամբուն վրայ: Ի՞նչ խնամք տարած ենք անոր նկատմամբ. ո՛ւր զրած ենք զայն, ո՛ւր պահպանած ենք զայն: Ո՛հ, սրբան երջանիկ են անոնք որ կրնան պատասխանել բարի Սամարացիին պէս, և անշուշտ իմ ունկնդիրներուս մէջ կան շատեր որ կարենային ըսել. « Ես իմ վիրաւոր եղբորս համար պէտք եղած խնամքը տարած եմ և կը տանիմ, զայն զրած եմ լաւ պայմաններու մէջ, իրեն համար ըրած եմ այն ամէն բաները որ սիրտս ինծի կը թելադրէր »: — Շնորհաւորելի էք, զի զուք բարի մասն ընտրած կը նկատուիք. և եթէ երբեք ըլլայ

որ ձեր աշխատութիւններն ապարդիւն մնան և անյուս-
տալի երեւին, նոյն խակ եթէ հանդալիք անշնորհութեանց
և քննադատութեանց և տարուիք հարցնելու թէ իրա-
ւունք չունէ՞ին արդեօք անոնք որ քահանային և Ղևտա-
ցիին պէս կը մնան անտարբերութեամբ և անկարեկից,
մի՛ յուսահատիք, հաստատ կեցէք, ո՞վ սիրելի հաւա-
տացեալներ: Յիրաւի մեր վիրաւոր եղբարց պատճառած
հոգերն ու անձկութիւնները կրնան ձեզ շատ զբաղեցը-
նել, ձեզ ձանձրոյթ և տաղտուկ պատճառել և շատ
անգամ՝ ծանր և ջախջախիչ դառնալ, բայց պիտի
կրկնէի դարձեալ մի՛ յուսահատիք, մի՛ վհատիք, մի՛
հո դառնաք. այլ հաստատ կեցէք: Այո՛, հաստատ կե-
ցէք և ինչ որ ալ ըլլայ հո մի՛ դառնաք ձեր պար-
տականութենէն. և անախորժութիւններ որքան ալ
անտանելի դառնան, հաստատ և ամուր կեցէք. ինչ որ
ալ խօսին, ինչ շշուկներ ալ որ հանեն, շարունակեցէք
ձեր գթութեան գործը ձեր ամուր հաւատքովը: Եւ
վստահ եղէք թէ պիտի կրնաք վայելել լաւագոյնը
վարձատրութեանց և ունենալ մաքուր խիղճ՝ մը, որ
Աստուծոյ կողմանէ պիտի մրմնջէր ձեզի աղու և դաշն
ձայնով մը. « Աղնիւ, ծառայ բարի և հաւատարիմ,
մնտ յուրախութիւն Տեառն քո. » Ամէն:

Բ.

Երկրաւարժ
բայց ոչ արտաւարժ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԲԱՅՑ ՈՉ ՄՐՏԱՇԱՐԺ

« Աստուած մեր ապաւեն եւ զօրութիւն
օգնական յոյժ գեանի 'ի նեղութիւնս. վասն
այսորիկ ոչ երկիցում մեզ 'ի խռովել երկրի,
'ի փոփոխել լեռանց 'ի սիրսս ծովու : »

« Տէր զօրութեանց ընդ մեզ, ապաւեն է
մեր Աստուած Յակոբայ : »

(Սաղմ. ԽՁ. 1, 2, 12 :)

ԱՅԱՍՏԱՆԻ քաղաքներէն Լենինա-
կանի և շրջակայ 37 գիւղերու երկրա-
շարժի հետեւանօք կործանիլը մեզ
ամենուս խորունկ ցաւ պատճառեց
և նոր վերք մը աւելցուց մեր սրտին
խորը: Հետզհետէ հասնող հեռագրական տեղեկութիւն-
ներ և թղթակցութիւններ ցոյց կուտան թէ 100,000
ժողովուրդ ձիւնի, բուքի և անձրևի տակ մնացած են:
Երկրաշարժի աւերակներու տակ հարիւրաւորներ մեռած

կամ վերադարձնում են. բայց աստի քոլերայի համաճարակ սկսած է և բազմաթիվ մահեր կան:

Հաղիւ թէ Լենինականի և շրջակայ գիւղերու մեր սրտի հատոր հայրենակիցները խաղաղ սրտով շինարարութեան գործին լծուած էին, հաղիւ թէ աւերուած մեր գիւղերն ու անտառներն շէնցնելու և ծաղկեցնելու գործով կ'ըբաղէին, հաղիւ թէ սղաւոր սրտեր այլ եւս իրենց տան մէջ ապահով կ'ըզային, ահա բոլոր աշխատութիւնք, բոլոր իրենց ջանից և քրտանց արդիւնք կը կործանին գրեթէ ամբողջութեամբ:

Ի՞նչ պէտք է ընենք այս նոր աղէտի առջեւ, որ մեզ իրապէս կ'անդամալուծէ և պիտի ըսէի կրկին զմեզ յուսահատութեան կ'առաջնորդէ: Բաց ի՞նչ, միթէ այս երկրաշարժը որ պատմական մեծ քաղաք մը և գիւղեր աւերեց՝ պիտի կրնար նաեւ աւերել մեր սիրտն ու զգացումներն ալ, պիտի կրնար յուսահատեցնել և սոսկացնել զմեզ: — Ո՛չ երբեք: Բնականաւորաբար ուրիշ ժամանակէ աւելի պէտք է կանդուն մնանք և պէտք է պահենք մեր լաւատեսութիւնը հանդէսը ամէն վտանգներու և աղէտներու և կրկինք Ամբաստան մարգարէի հետ. « Այլ ես 'ի Տէր ցնծացայց և ուրախ եղեց յԱստուած փրկիչ իմ. Տէր Աստուած զօրութիւն իմ: »^[1]

Զէ մի որ բնական սիրտն ալ անշատաբար մար-

(1) Ամբակ- Գ. 18-19:

դուն հաւատքէն մեղի նոյնը կը խօսի: Փարիզեան թերթ մը կը պատմէ թէ Ճաբոնի վերջին մեծ երկրաշարժի ահաւոր աղէտին, իր խմբագիրներէն մին կը հանդավ ծանօթ Ճաբոնցիի մը, որ փոխանակ ընկճեալ և տխրադէմ երեւոյթ մը ունենալու, ուրիշ ատենուան պէս ժպտաղէմ երեւոյթ մը ունէր, և անոր կը յայտնէ իր ցաւակցութիւնը երկրաշարժի մեծ աղէտին առթիւ: Ճաբոնցին առանց այլայլելու իր ժպիտը կը պատասխանէ. « Ա՛հ, երկիւղի կամ ցաւի բան չկայ. մենք Ճաբոնի մէջ վարժուած ենք երկրաշարժներու, մեր կողմները միշտ կը շարժին... » Խմբագիրը հետեւեալ օրը դարձեալ անոր հանդիպելով կը կրկնէ իւր ցաւակցութիւնը աւելի զգայուն շեշտով մը, քանի որ նոր հասած թարմ լուրեր աւելի դառն կը նկարագրէին երկրաշարժի հետեւանօք յառաջ եկած ցաւագին վիճակը:

Ճաբոնցին միշտ ժպտաղէմ՝ պատասխանեց. « Ծրջմարիտ է որ աղէտը մեծ է, բայց այդ աղէտէն բարիք պիտի դայ անկասկած. կործանած քաղաքներու թաղերը խիստ վատառոյջ պայմաններով ըլլալուն, պարտաւորեալ ենք զանոնք վերաշինել առողջապահական կանոններու համեմատ: » Քանի մը օր վերջ խմբագիրը կրկին հանդիպելով Ճաբոնցիին և բացատրելով թէ աղէտը կարծուածէն աւելի սահմակեցուցիչ և ահաւոր եղած է, Ճաբոնցին առանց իր ժպիտը այլայլելու պատասխանեց խմբագրին. « Իրաւունք ունիք, աղէտը

սարսափելի է. բայց խորհեցէք որ դարձեալ բաղդաւոր ենք. վասնզի կայսրը անվտանգ աղատուած է երկրաշարժէն. բայց աստի որովհետեւ երկրաշարժը շաբաթ օր պատահած է, դպրոցականներէն մեծ մասը զերծ մնացած է վտանգէն, ըստ որում նոյն օրը դպրոցները փակ կ'ըլլան մեր մէջ. ասիկա միթէ բարեբաղդութիւն չէ. վասնզի վերջապէս նկատի առէք որ տղայք հայրենիքի ապագան են: »

Երբ կը կարգանք Այսպիսի անվեհեր մտայնութիւն ունեցող ժողովուրդի մը արտայայտութիւնն, կ'զգանք ինքզինքնիս շփոթուած ի նկատի ունենալով որ ոչքրիստոնեայ մը հաւատաւոր նկատուած քրիստոնեայէ աւելի լաւատես և վստահ է ամենաճանր աղետներու հանդէպ և կը նայի յառաջ անայլայլ և անվրդով: Արդ հեթանոս մարդուն կեցուածքին մէջ միթէ չէք տեսներ ազդարարութիւն մը մեզի ուղղեալ՝ մնալու համար կանգուն և հաստատուն ամէն ինչ որ ալ հասնի մեր վրայ: Բնաբանս այն ընտրելադոյն համարներէն է որ սահմանուած է զմեզ քաջալերելու աղետներու մէջ. « Աստուած մեր ապաւէնը և զօրութիւնն է, նեղութեանց մէջ օգնական կը գտնուի: Անոր համար չափաւի վախնանք թէ իսկ երկիրը խռովուի, թէ իսկ լեռները տեղափոխուին ծովերու մէջ: Զօրաց Տէրը մեզի հետ է: Յակոբին Աստուածը մեզի ապաւէն է: » Ո՛րքան փափաքելի պիտի ըլլար որ ամէն հաւատացեալ իրեն սե-

փականացնէր այս խօսքը և իր վտանգի և փորձութեան պահերուն կարենար վստահաբար կրկնել զայն միշտ լաւատես ոգւով մը:

Նախ և առաջ հարկ է ըսել որ Հայաստանի այս նոր աղէտը, ինչպէս ամէն տեսակ սահմակեցնող յեղաշրջումներ, ուժգնօրէն մեզ կ'ստիպեն նիւթական աշխարհէ վեր ուրիշ տեղ մը փնտռել մեր յենակէտը: Այս երկրաշարժի ցնցումները շատ խօսուն են. անոնք մեզի պատգամներ ունին, անոնք զմեզ կ'ստիպեն խորհելու թէ զոգացող երկիրը մեր ճշմարիտ յենակէտը, մեր ամուր խարխիւր չկրնար ըլլալ, այլ թէ անպայման նիւթէն վեր աննիւթական աշխարհ մը պէտք է ըլլայ: Ընդհանրապէս նիւթերուն յայտնութիւններուն հետեւանքով մեր հակումները զմեզ ծայրայեղօրէն կը կապեն նիւթական աշխարհի և մենք կը կարծենք թէ ամէն բան նիւթական տշխարհի մէջ է: Այսպիսի աղետներն են որ նիւթական աշխարհի մեր կապը կը խզեն և մեզ կը մղեն խորհելու աննիւթական, հոգեկան աշխարհի մը վրայ: Եթէ այդպէս չըլլար՝ մենք հոգեկանապէս մահուան պիտի ենթարկուէինք: Երբ արծիւին ձագերը կ'սկսին մեծնալ, ծնողքնին անգթօրէն կ'աւերեն այն բոյնը՝ որուն մէջ տակաւին մեր կարծեօք ձագերը պէտք էին մնալ, տակաւին պէտք էին սնանկիլ ու մեռնալ: Զագերը կը մնան առանց բոյնի ցուրտ և լերկ ժայռերու վրայ բոլորովին շուարած: Այս բուռնազուրկ

վիճակն է սակայն որ ձագերն կը մղէ որ զգան թէ թւեր ունին թռչելու, սլանալու, և ինչ սքանչելիք, ահա այդ ճուստող և հաղիւ թւերնին շարժող ձագուկներն կ'սկսին բաղխել իրենց թւերն և թռիլ..., թռիլ հրաշալիօրէն, թռիլ մինչև անտառներու վերև, մինչև լեռանց գագաթները: Այսպէս է նաև մարդուն համար. անիկա երկինք սլանալու, վերանալու կոչուած է անիկա սահմանուած է երկնքի: Հայրական ձեռք մը շատ անգամ կ'աւերէ, քար ու քանդ կ'ընէ մեր տաքուկ բոյները, մեր օճախները, մեր աշխատութեամբ կանգնած և մեր քրտինքով շինած տուները, ու կը մնանք անպատասար, անօգնական: Այս խղճալի ու ցաւազին վիճակն է սակայն որ մեզ կը մղէ ինքնին խորհելու թէ ուրիշ տեղ մը պէտք է փնտռենք մեր յենարանը, մեր հաստատուն և ամուր վայրը, և ահա հոգին յաջնժամ կը վերասլանայ նիւթական աշխարհէն դէպի աննիւթական աշխարհը, հոն փնտռելու համար իր յենակէտը: Աննիւթական աշխարհի կեդրոնը Աստուած ինքն իսկ է որ կը կոչենք Երկնաւոր Հայր: Մարդ երբ կը տառապի ոչ թէ կը փնտռէ նիւթական առարկայ մը, բան մը, այլ կը փնտռէ մէկը, հոգեկան ու բարոյական էակ մը, զօրութիւն մը՝ որուն կարենայ արտայայտուիլ, որուն կարենայ ապաւինիլ, անփոփոխ և հաստատ ուժ մը, վէժ՝ մը՝ որուն կարենայ պինդ կառչիլ, որով կարենայ ամրանալ: Արդ՝ այս զօրութիւնը, այս վէժը կայ.

այս հաստատ ամբողջութիւնը նոյն ինքն Աստուած է:

Ո՛հ, գիտեմ թէ շատեր պիտի առարկեն թէ իրենց դժուար է հաւատալ տակաւին Աստուծոյ մը որ ուզէ կամ՝ թոյլատրէ այսպիսի աղէտներ: Միթէ Աստուած սիրոյ Աստուածը չէ պիտի ըսէին: Միթէ թշնամանել չպիտի ըլլար զինք, միթէ սրբապղծել չպիտի ըլլար իր անունը երբ կը կարծենք թէ այդ աղէտները իր ծրագրին մաս կը կազմեն: Ճիշտ է. մենք կը գտնուինք անգութ խորհուրդի մը առջև և անկարող ենք զայն բացատրելու, հասկնալու: Զի ստուգիւ ըսել թէ Աստուած կը թոյլատրէ այս աղէտները, ըսել կը նշանակէ թէ Աստուծոյ կամքովն է որ կը կատարուին այդ աղէտները: Բայց մենք գիտենք թէ Աստուծոյ կամքը ուրիշ բան մըն է. Աստուած աւերումի, կործանումի մէջ չէ: Միեւնոյն ժամանակ գիտենք նաև սակայն թէ ամէն բան Աստուծոյ գիտութեամբ կ'ըլլայ, նոյնիսկ ճիշդուն կետին չիցնար տուանց գիտութեան Աստուծոյ: Արդ՝ Աստուած բոլոր աղէտներէն կը բերէ բարիք, բաւական է որ սիրտը մարդուն յենակէտ ընարած ըլլայ զԱստուած, և իր սիրտը հանգչեցնէ Աստուծոյ սրտին վրայ: Աերան քարոզին մէջ իմաստուն և յիմար մարդոց շինած տուներուն առակով Յիսուս կը բացատրէ թէ իմաստուն մարդը ինչպիսի հիմերու վրայ պէտք է կառուցանէ իր տունը որպէսզի երկրաշարժի նման փոթորիկներու, հեղեղներու հետեւանքով չկործանին, չաւե-

րուին. « Ամենայն որ լսէ զբանս իմ և առնէ զսոսա, նմանեացէ առն իմաստնոյ որ շինեաց զտուն իւր 'ի վերայ վիմի »: Վէմի վրայ շինուած տունը ուրիշ բան չէ բայց եթէ Աստուծոյ բարութեան հանդէպ խորունկ գիտակցութիւն և անայլայլ հաւատք և հետեւաբար հնադանդութիւն հանդէպ անոր նախախնամական կամքին: Եւ անգամ մը երբ այս խորունկ գիտակցութիւնը, այս զօրեղ հաւատքը, այս հնադանդութեան ընթացքը հիմ կը գտնէ մարդուն մէջ, ո՛չ մէկ երկրաշարժ, ո՛չ մէկ հեղեղ, ո՛չ մէկ փոթորիկ չեն կարող քանդել իրականին մէջ իր տունն. զի եթէ նիւթական շէնքերը կը կործանին, հոգեկան շէնքը իրականին մէջ հաստատ կը մնայ, հոգեկանին հետ սիրտը անսասան կը մնայ: Ընդհակառակը երբ տունը շինուած է տարակոյսի, աննկարագիր բնութեան աւաղի վրայ, « ի յառնել հեղեղաց բախեաց դետ զտունն, և վաղվաղակի անկաւ և եղև զկործանում տանն այնորիկ մեծ [1]: »

Կ'ուզէի որ բոլոր ուժովս գոչէի ասիկա անոնց որոնք կը յաւակնին թէ չեն կրնար մնալ հաւատացեալ հանդէպ բնութեան այս աղէտներուն և պատմութեան տակնուվրայութեանց: Ես միայն պիտի խնդրէի իրենցմէ որ ունենան այն պատշաճ կեցուածքը հանդէպ Աստուծոյ ինչպէս որ ունեցած են մեր նախնիք, և յայնժամ

(1) Ղուկ. 2. 48, 49:

պիտի համոզուին թէ այս երկրաշարժներն եթէ կը կործանեն քաղաքներ, չեն կրնար կործանել հաւատքի հիմերու վրայ կառչած ազգ մը, և թէ փոխանակ քննադատելու զԱստուծոյ, թող նայէին անգամ մը անցեալ մեր պատմութեան վրայ որ լուսեղէն հաւատքի խորան մըն է, ու պիտի համոզուէին թէ երկրաշարժները քաղի մօտեցուցած են զմեզ մեր Աստուածային կոչումին քան հեռացուցած զմեզ: Կարդացէք Յովհան Պատմաբանը, կարդացէք Թովմա Արծրունին, և պիտի համոզուիք թէ մեր հայրենիքին անմանօթ չեն աղիտաբեր երկրաշարժները: Անոնք մանաւանդ կը նկարագրեն Դուինի մեծ երկրաշարժը, մենք կրնանք այդ նկարագրութենէն դասեր առնել. ան տեղի ունեցած է յերրորդ ամի թագաւորութեան Սմբատայ, այսինքն 893 ին որ սաստկագոյն երկրաշարժը կը նկատուի քան Զաքարիա Չաղեցիի օրով տեղի ունեցած երկրաշարժը, որ երեք ամիս տեւած է: Դուին ի հիմանց տապալեալ կործանեցաւ, « տեղիք սրբութեանց զշարժման կիրս կրեցին », 70,000 է աւելի մարդիկ մեռան, որոնց թաղումը անհնար ըլլալով « ի վիհս և ի խորափոսս » կը նետուէին և աղեկաւոր տեսարաններ տեղի կ'ունենային:

Աւագ, չունիմ արժանիքը Մաշտոց Եղիվարդեցիի որ իր Սեւանայ անապատէն Դուինի երկրաշարժին աղէտեալներուն ուղղած միախառնութեան նամակով սփո-

Վանք բերաւ բոլոր սգաւորներու և արկածեալներու. բայց ունիմ աղաչանք մը և կ'ուզեմ յայտնել զայն բոլոր սրտիս ալբերովը, այն է թէ երբ մեր հաստատութիւններն, մեր շէնքերն, մեր բնակարաններն կը վերաշինենք, շինենք զանոնք Տիրոջմով ^[1], շինենք զանոնք հաւատոյ վէմին վրայ, շինենք զանոնք իբր լուսոյ խորաններ, որպէսզի երբ երկրաշարժներ գան և աւերեն մեր նիւթական շէնքերը, չկարենան քանդել և աւերել մեր սրտերը, որպէսզի մենք դարձեալ կարենանք դօրեղ հաւատքով մը ըսել Սաղմոսերգուին հետ. « Աստուած մեր ապաւենը և զօրութիւնն է, նեղութեանց մէջ խիստ օգնական կը գտնուի: Անոր համար պիտի չվախնանք թէ իսկ երկիրը խռովուի, թէ իսկ լեռները իյնան ծովերու մէջ. վասնզի Զօրաց Տէրը մեզի հետ է, Յակոբին Աստուածը մեզի ապաւեն է:»

(1) Սաղմ. ճիշ. 1:

Թ.

Թերահաւատութիւնը

ԹԵՐԱՀԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

○○○○●○○○○

« Հաւատամ, Տէ՛ր օգնեա անհաւա-
սութեանս իմում:»
(Մարկ. Թ. 24:)

ՄԱՐԴՈՅ մէջ կը հանդալինք այնպիսիներու,
որոնք կարծես թէ մութին մէջ քալած ըլլա-
լին, հոգեւոր ոչ մէկ բան չեն տեսներ, և թէև երբեմն
լուսաւոր էր իրենց կեանքի ճանապարհը բայց այժմ՝
մութ կը տեսնեն ամէն բան. մռայլ ստուերներ ամէն
կողմ՝ վարագուրած են: Այս հոգեկան տխուր վիճակը
հետեւանք է հաւատքի տկարացման. և այս տկարացման
հետեւանօք անոնք սկսած են ամէն բանի տարակուսիլ,
թերահաւատիլ: Անոնք կը տարակուսին Աստուծոյ վրայ,
կը տարակուսին Աւետարանի վրայ, կը տարակուսին
Կրօնի և անոր անուանով ամէն բանի վրայ:

Ներկայ դարուս մէջ ամէն բան քննական և զի-
տական վերլուծումի կ'ենթարկուի և այս իսկ պատճա-
ռաւ հաւատքի տեղ տարակոյսը և անվստահութիւնը

մեծ համեմատութիւններ ստացած՝ կարգ մը մարդիկ սկսած են թերահաւատիլ ամէն բաներուն վրայ որոյ մասին երբեմն հաւատք ունէին: Այս թերահաւատութիւնը սկսած է վտանգ մը ըլլալ: Այժմ՝ ամէն մարդ կ'ուզէ աւելի ըմբռնել քան հաւատալ. երբ մարդ կրօնական կալուածի մէջ դժուարիմաց կէտերու կը հանդիպի և չհասկնար, կը տարուի տարակուսելու և անընդունելի նկատել չհասկցած կէտերը: Երբ դիտութիւնը տակաւին չէր յառաջացած, զիւրաւ մարդ կը հաւատար առանց հասկնալու. այժմ՝ ասոր հակառակ ամէն ոք կ'ուզէ հասկնալ և կարենալ հասկնալէ յետոյ է միայն որ կ'ըսէ. « Այժմ՝ կը հաւատամ: »

Տարակոյտի և թերահաւատութեան աւելնալովը ուր պիտի երթայ Եկեղեցւոյ վիճակը. ասիկա կենսական հարց մըն է. այսօր առանց ծածկելու սկսեց է ըսենք թէ թերահաւատութիւնը սկսած է հետզհետէ մեծ համեմատութիւն առնել նաև նոր սերունդին մէջ. շատեր հաղիւ իմացական զարգացում մը ստացած՝ կը ծաղրեն, կը հեգնեն այն ամէն բաները որ Եկեղեցւոյ և կրօնի կը պատկանի: Եկեղեցին արդեօք այս վտանգին առջև պիտի կրնայ ինքզինքը փրկել: Ապագան, մօտիկ ապագան Եկեղեցւոյ յաղթութիւնը պիտի բերէ թէ անանկութիւնը: Ես չեմ կրնար գուշակել թէ ապագան ինչ պիտի բերէ, բայց գիտեմ մէկ բան. այն է թէ Եկեղեցւոյ ներկայ հոգեւորական վիճակը բացարձակապէս

չկրնար գոհացուցիչ նկատուիլ: Ճշմարիտ հաւատացեալը կը տեսնէ այս ամէնը, կ'ազդուի այս ամենէն, կը տառապի ան խորապէս, և անհամբեր կ'սպասէ թերահատութենէ յառաջ եկած աւերակներու առջև այն յոյսով՝ որ աւելի ամուր և փառաւորը պիտի կառուցուի ինչ որ Եկեղեցւոյ և կրօնի կը պատկանի: Ամենէն զօրեղ հաւատացեալն իսկ իր սպասումին մէջ երբեմն այլոց թերահաւատութենէն ազդուած, ան ալ իր կարգին կ'սկսի թերահաւատիլ խորհելով որ մի գուցէ իրեն հաւատքն ալ զառանցանք մը ըլլայ. զի տեսնելով Աւետարանի յաղթանակին ուշանալը ան ալ իր կարգին կը խռովուի ինք իր մէջ և տարակոյտի տպաւորութեան ներքև շփոթած ու շուարած հիւսնոյ տղուն հօրը պէս կը գոչէ. « Հաւատամ, Տէր օգնեա անհաւատութեանս իմում: »

Ահա այս թերահաւատութեան վրայ է որ ձեր ուշադրութիւնը կ'ուզէի հրաւիրել և բացատրել թէ ինչպէս կարելի է թերահաւատութեան մշուշը փարատել և մեր մէջ հաւատքը զօրացնել:

Հարկ է ըսել թէ կայ օրինաւոր տարակոյտ մը. որ ընդունելի և յարգելի է: Անշուշտ պէտք չէ որ մարդ հաւատայ անոր համար որ իր ծնողքը հաւատացեալ և բարեպաշտ եղած են. ըսել թէ կը հաւատամ, վասնզի ծնողքէս այնպէս տեսած եմ, Եկեղեցի կ'երթամ՝ վասն զի ծնողքէս այնպէս սորված եմ, սխալ է: Զի նոյն

խակ այսպիսի աւանդամոլ հաւատացեալներն ալ պիտի ունենան իրենց կեանքին մէջ այնպիսի վայրկեան մը՝ յորում իրենք իրենց պիտի հարցնէին. ինչո՞ւ կը հաւատամ: պէտք է կոյր զկուրացն հաւատամ: Շատ ճիշդ է որ մարդ իմացական ըլլալով հաւատքի վերաբերեալ հարցերու մէջ որոշ չափով մը միտքը պէտք է մասնակցի հաւատքի դերին մէջ: Աւետարանը չպատուիրեր որ անպայման համոզուինք. ան կը թողու մեզ ազատ և համարձակ. Յիսուս մեծապէս կը յարգէ մարդկային ազատութիւնը: Արդ՝ հաւատոյ վերաբերեալ հարց մը քննութեան ենթարկեցէք, ինքնին ձեր մտքին մէջ ծնունդ պիտի առնէ տարակոյս մը: Բարեպաշտ նախանձախնդիրներ թերեւս ըսեն. հաւատոյ վերաբերեալ հարցերուն մէջ պէտք չէ քննութիւն. զի ան զմարդ կ'առաջնորդէ կորստեան: Այս խօսքը միջնադարեան պահպանողականի մը կարծիքը միայն կրնայ ըլլալ, զի ինչ պէտք է ըսել այն երկիրներուն ուր Ս. Գրքի և կրօնի հարցերը մանրակրկիտ քննութեան կ'ենթարկուին, և հոն աւելի խորունկ հաւատք կը տեսնուի քան այնտեղ ուր Ս. Գիրքը գոցած՝ կրօնական հարցերու մէջ բացարձակ աւանդամոլ են և չեն ուզեր պրպտել այդպիսի հարցեր: Հարկ է ձեռք ըսեմ որ այդպիսեաց հաւատքը և կրօնական եռանդը յարգելի չէ. զի այդ եռանդը մոլեռանդութիւն մըն է, և մոլեռանդութիւնը տեսակ մը մոլութիւն է որ երբեք ընդունելի չէ. մոլեռանդութիւնը ծնունդ կուտայ վիժած

կրօններու. մոլեռանդութենէն կը ծնի և անձկամտութիւնը և տգիտութիւնը որոնք մեծ վնասներ կը հասցնեն մարդկային ընկերութեան: Թերեւս հարցուի ինչ պիտի ըսենք անոնց համար որոնք տկար են մտքով: Կը կարծեմ թէ կրօնը կամ Աւետարանը ունի իր ապացոյցները ոչ միայն իմացական մարդուն այլ և սրտի և խղճի մարդոց, զի ան կը գրաւէ ոմանց միտքը, այլոց սիրտը և ոմանց ալ խիղճը. պէտք չկայ աստուծաբան ըլլալ կարենալ հաւատալու համար Յիսուսի և անոր հրաշալի դերին. բարի խիղճ մը. մաքուր սիրտ մը նոյնքան և կրնան ըմբռնել և հաւատալ:

Կրօնական հարցերու մէջ քննութիւն մը առանց կանխակալ կարծիքի թէև ի սկզբան տարակոյսի կ'առաջնորդէ զմարդ, բայց երբ մտքին հետ խիղճն ու սիրտն ալ կը մասնակցին քննութեան յայնժամ ի յայտ կուգայ կրօնի սրբութիւնը, Աւետարանի վսեմութիւնը, և Քրիստոսի աստուածութիւնը, որով միայն մարդ կրնայ ստանալ հոգւոյ խաղաղութիւն և յաւիտենական կեանքի ապահովութիւն. այնպէս որ այդ քննութիւնը ընելէ յետոյ մարդ կրնայ թերահաւատութեան կապանքներէն ազատած ըսել. « Գիտեմ թէ ինչ բանի կը հաւատամ: »

Կեանքի մէջ կան բաներ որոնք զմեզ թերահաւատութեան կը մղեն արդարեւ, Աւետարանի գերազանցութիւնը, վշտին հարուածները և աղօթքի անխելի

մնալը: Աւետարանը իր գերազանցութեամբ ոմանց ենթադրել տուած է թէ անոր մէջ վիպական մասեր կան: Պարզեցէ՛ք Աւետարանը որպէսզի հաւատանք Քրիստոսի և իր փրկարար դերին կ'ըսեն. ինչ հարկ մտիկ ընել հինցած քարոզութիւններու որոնցմէ երբեք օգուտ չկայ կ'ըսեն: Ճիշդ է որ մարդ Աւետարանը կարդալուն կարծես ողի մը, չար ողի մը գլխուն վերև հաւած իրեն կ'ըսէ. « Մի կարդար, հաւատալու բաներ չեն ատոնք: » Նոյն այդ ողին աւելի յառաջ կ'երթայ ու ախանջիդ կը փափսայ երբ կ'աղօթես, և կարծես քեզ կ'ըսէ. « Ի՞նչ օգուտ աղօթելէն »: Եւ ահա մոռնալ ու մռայլ խորհուրդներ կուգան կը շրջապատեն զքեզ և դուն որ մինչ ցայն վայր հաւատքի լուսով էիր, հետզհետէ ան կը մարի և օր մը ինքզինքդ կ'զգաս խաւարին մէջ և կը մղուիս ըսելու. « Երբեմն էի լոյս և այժմ՝ խաւար: » Դարձեալ ճիշդ է որ աշխարհի ցաւերը կուգան զմեզ կ'ընկճեն և մենք որ կը կարծէինք յաջողութիւն ձեռք բերել՝ ահա ամենայն ինչ անյաջողութեան կը մատնուի: Մենք որ կ'սպասէինք բարօրութիւն մեզ և մեր զաւակաց համար՝ զժգազղութիւններ իրարու կը յաջարդեն, անկարգութիւնք վերսկսել կը շրջեն մեր ձեռնարկութիւնք և մարդ կը տարուի խորհելու թէ ուրիշ պէտք է սպասել արդարութիւն, ուր պէտք է փնտռել Աստուծոյ Նախախնամութիւնը: Այդ ձախողութիւններուն մէջ այլեւս մարդ չզգար Աս-

տուծոյ ներկայութիւնը ո՛չ իր մօտ ո՛չ ալ իր սրտին մէջ. ալ ան կ'աներեւութանայ և թերհաւատութեան ձայնը հեղնօրէն կը հարցնէ քեզ ստէպ. « Ո՞ւր է քու Աստուծոյ: »

Ի՞նչպէս կարելի է այս թերահաւատութեան ցանցէն խոյս տալ. ի՞նչպէս հարկ է փարատել թերահաւատութեան մշուշը: Ի՞նչ կ'սպասէք արդեօք որ ձեզ այս բեմէն քարոզեմ, կոչը հաւատք. բնաւ երբեք:

Թերահաւատութիւնը փարատելու մէկ եղանակ մը կայ: Բայց այս ըսելէ առաջ կ'ուզեմ ձեզ յիշեցնել թէ կարելի չէ չհաւատալ որեւէ բանի: Երբ Աւետարան և Քրիստոս վիպական կը նկատէք, երբ Աստուծոյ գոյութիւնը տարակուսելի կը նկատէք, երբ թերահաւատութեան շունչով ամէն բան կ'ուրանաք, անշուշտ բանի մը կը հաւատաք:— Ո՛չ, մենք բանի մըն ալ չենք հաւատար, հաւատքը ի՞նչ է պիտի պատասխանեն թերես:— Հաւատքը, բայց կեցէք, յառաջ մի երթաք: Թերահաւատութիւնը որքան ալ ձեզ մղէ ամէն բան ուրանալու կուգայ տեղ մը որ այլեւս չկրնար յառաջ երթալ, վառնդի առանց հաւատքի չէ կարելի ապրիլ: Մէկ կողմ՝ թողունք վերացական բաներու հաւատալու խնդիրը ձեռք առնենք տեսանելի, նկատական բաներն, հոն պարտաւոր ենք հաւատքը զանց չընել. զի նկատի առէք որ ամէն կողմէ խորհուրդներով շրջապատուած ենք, վարը, վերը, ամէն կողմ, չենք գիտեր թէ ուրիշ կու-

գանք և ուր կ'երթանք. և մեր գոյութեան հանելուկը
 չկրնալ լուծելէ զատ կենդանի մը, թռչնոյ մը, ծառի
 մը, նոյն խի ամենէն աննշան խոտին գաղտնիքը կ'ան-
 գիտանանք: Վիշտը խորհուրդ մըն է, չենք հասկնար
 թէ ուրկէ կուգայ ան և ինչո՞ւ կուգայ մեր վրայ,
 նոյնքան և երջանկութիւնն ալ խորհուրդ մըն է ինչ-
 պէս մահը, նմանապէս և կեանքն ալ խորհուրդ մըն է:
 Մեծամասնութիւնը մարդոց ասոնց ոչ մէկուն մասին
 չկասկածիր, որովհետեւ չանդրադառնար անոնց վրայ,
 այլ ինքզինքը կը թողու մեքենայի պէս ապրելու,
 առանց հարցնելու թէ ինչո՞ւ կ'ապրի և ապա թէ ինչո՞ւ
 կը մեռնի: Անոնք որ կը խորհին չեն կրնար զանց առ-
 նել իրենց առջեւ յարուցուած հաղար ու մէկ ինչունե-
 լուն, զորս պիտի ուզէին լուծել և հասկնալ. ահա
 հոս է որ հաւատքը կուգայ օգնութեան, ան կուգայ
 օգնութեան հոն՝ ուր միտքը կը դադրի իր տեսութենէն.
 բոլոր կալուածներու մէջ անհրաժեշտ է որ հաւատքը
 օգնութեան գայ և գործակցի. վասնզի ան է որ մար-
 դուն հոգւոյն կուտայ թռիչք և կ'ազատէ անտանելի
 վիհէն որուն մէջ մնացած է. և երբ անգամ մը մարդ
 կը համոզուի թէ առանց հաւատքի գործակցութեան կա-
 ռելի չէ որ բանականութիւնը գործէ, ահա յայնժամ
 միտքը կը լուսաւորուի և կը գտնէ ելից ճանապարհը
 թերահաւատութենէ ազատելու:

Արդ թերահաւատութիւնը հակադրելու համար մէկ

եղանակ մը կայ, տարակուսելի ամէն բան քննութեան
 ենթարկել ոչ միայն մտքով այլ և սրտով և խղճով.
 այն որ առանց խղճի և սրտի կը քննէ կրօնական
 հարցերը, անելանելի բաւիղի մը մէջ կը մղուի. չեմ'
 ըսեր որ միտք մի' դնէք ձեր քննութեանց մէջ, զի
 պէտք է ընդունիլ որ միտքը իր տեղը ունի կրօնքին
 մէջ, և մէկը որ կը քննէ այս կերպով՝ կարելի չէ որ
 թերահաւատ մնայ, ան անալոյման կ'առաջնորդուի
 աւելի և զօրեղապէս հաւատալու: Սխալ է կարծել որ
 գիտութիւնը հաւատքը կ'սպաննէ, ընդհակառակը կ'աւել-
 ցընէ. գիտական մեծ դէմքերը խորունկ հաւատացեալներ
 եղած են:

Օրինակի համար Աւետարանը մտքով միայն քննե-
 ցէք, ձեր քննութիւնը կրնայ զձեզ շեղեցնել: Երբ միտքն
 է որ միայն կը գործէ քննութեան մէջ, ան միայն
 կը քննէ, կը դատէ, կը բաղդատէ, կը քննադատէ, կը
 զարմանայ հրաշքներուն վրայ, զանազանութիւնները աչ-
 քին կը զարնեն, և ահա կ'սկսի տարակուսիլ, թերահա-
 ւատութեան հոսանք մը կ'անցնի և ահա վերջապէս
 կ'սկսի չհաւատալ Աւետարանի վաւերականութեան:
 Վճռական է այս եզրակացութիւնը, վասնզի ան միայն
 մտքով քննեց: Երբ սակայն սիրտը և խիղճը կը գոր-
 ծակցին այս քննութեան, երբ իր քննութիւններուն մէջ
 կ'ուզէ սիրտն ու խիղճն ալ գոհացնել, ահա յայնժամ
 Աւետարանը իր վսեմութեամբ կը փայլի, ահա յայնժամ

Գրիստոսը իր սրբութեամբը կ'աստուածանայ և միտքը սրտին ու խղճին հետ կը խոստովանի ըսելով. « Եթէ կայ Աստուած մը այն ալ հոս կրնայ ըլլալ: »

Գիտցէք որ Աստուած չյայտնուիր հետաքրքիր միտքերու. փնտռեցէք սրտի մաքուր զգացումով և խղճի ձայնով, և դուք պիտի հանդպիք Աւետարաններու մէջ սիրոյ և սրբութեան Աստուածը, որուն առջև պիտի խոնարհիք պաշտումով մը ու երկիւղածութիւնով մը և պիտի գոչէիք. « Տէր իմ և Աստուած իմ: »

Այս կերպ կարելի է միայն թերահաւատութիւնը զինաթափ ընել. ուրիշ տարբեր կերպեր առաջարկողներու մի' հաւատար: Այս եղանակով երբ անգամ մը կը չէզոքացնէք թերահաւատութիւնը ալ անկէ յետոյ կ'աւենայ, կը զեղու հաւատքը ձեր հոգւոյն մէջ և որքան աւելնայ ան, այնքան երջանկութեան մօտ կ'զգաք ինքզինքնիդ. զի եթէ կայ աշխարհի մէջ բան մը որ կրնայ զմարդ մխիթարել և երջանկացնել՝ սիրոյ, սրբութեան և ճշմարտութեան կրօնն է: Մտքի մշակումը երջանկութիւն չբերեր, ընդհակառակը ցաւերը կ'աւելցընէ. մտքի մշակումով մարդուն նկարագիրը չփոխուիր, բայց սրտի և խղճի առաքինութիւնով կարելի է ապահովել երջանկութիւնը:

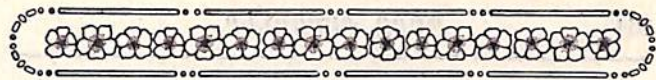
Իսկ ամէն անոնք որոնք սիրտը և խիղճը մեկուսացուցած կ'ուզեն միայն մտքով կրօնքը բացատրել, և թէ իսկ յաջողին բացատրել, պէտք է համոզուած

ըլլան որ այդպիսի կրօն մը կը դադրի ճշմարիտ կրօն ըլլալէ. կրօնը չբացատրուիր. կրօնը սրտին և խղճին կը յայտնուի. զի կրօնը խորհուրդ է և պէտք է խորհուրդ մնայ: Բասգալ ըսած է. « Պէտք չէ վստահիլ այն կրօնին որ առանց խորհուրդի է: »

Այսպէս երբ մենք ամէնքս ալ կեանքի դառնութեաց ազդեցութեան տակ կը տարուինք տարակուսելու և թերահաւատելու Աստուծոյ սիրոյն և ողորմութեան վրայ, գիտնանք սթափիլ և հիւանդ մանկան հօր նման աղաղակել Աստուծոյ. « Հաւատամ, Տէր օգնեա անհաւատութեանս խնամ: »

Վ. Գահուլթիւնը

ԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆԸ

« Զգոյ՛ց լերու՛ք յամենայն ագա-
հութենէ : »

(Լուկ. ԺԲ. 15:)

ՐՆ Է ԱՅՆ քարոյախօսը կամ՝ քարոզիչը որ մէկէ աւելի անգամներ բացատրած ըլլայ թէ « Ոսկին և մեծութիւնը չեն կրնար տալ երջանկութիւն »: Այս ճշմարտութիւնը շատ անգամներ կրկնուած է, և ամէն ոք գիտէ թէ որքան ալ մարդ ճոխացած ըլլայ ինչքերով, օր մը, թերեւս վաղը, կամ՝ նոյն իսկ թերեւս վայրկեան մը վերջ պարտաւորեալ պիտի ըլլայ բոլորն ալ հանդիսաւորապէս թողելու գերեզմանի մուտքին առջեւ:

Սոյն քարոզովս չպիտի ուղէի, ինչպէս կ'ընեն ոմանք, զէմ՝ արտայայտուիլ հարստութեան կամ՝ դրամի: Ո՛չ, ընդ հակառակը պիտի ուղէի աւելի շեշտել թէ զրամը ինքնին իր արժէքը ունի, թէ անիկա խտացած աշխարհի մը հանգամանքը ունի մեր ձեռքին մէջ, և

թէ անով է որ ոչ միայն կը հասնինք մեր պէտքերուն, այլ և նուիրական և սուրբ պէտքերու գոհացում՝ կուտանք և հետեւաբար անոր բաղձալ, անոր փափաքիլ օրինաւոր և անհրաժեշտ պիտի ըլլար, ինչպէս և պիտի ըսէի անմեղ բան մը պիտի ըլլար: Յիսուս երբեք հարուստներն չարդիւնեց որ հարստութիւն ղիլեն: Մարդ ինչո՞ւ յանցաւոր ըլլայ զրամ՝ ղիլելուն համար կամ ունեցած հարստութիւնը աւելցնելուն համար. հարստութիւնը մարդուն իմաստութեան պսակն է: Եթէ անխոհեմութիւն ունենայինք քարոզիչներս ըսելու ժողովուրդին թէ զգոյշ ըլլան հարստութիւն աւելցնելէ, ես իրաւունք պիտի տայի վաճառականներուն, որոնք կիրականօրեայ այդպիսի քարոզ մը լսելէ վերջ՝ հեղնութեամբ և արհամարհանքով արտայայտուէին քարոզին և քարոզչի մասին և դարձեալ յաջորդ օրը կրկին եռանդեամբ շարունակէին աւելցնելու իրենց շահածներն: Ուրեմն սխալ բան մը կայ որ կը քարոզուի և որ չազդեր բնաւ ունկնդրին վրայ և բնաւ չկրնար տպաւորիչ ըլլալ: Մարդ բնութեան օրէնքներուն ենթակայ է, պէտք է բարգաւաճի, ճոխանայ այն շրջանակին մէջ ուր կը գտնուի: Երբ բարգաւաճումի այս ձգտումին արդեւր կ'ըլլայ կրօնքը, հարուած մըն է որ կուտայ այն բոլոր ձեռնարկներուն, որոնք մարդկային բարօրութեան համար սահմանուած են, հետեւաբար ան կ'սպաննէ աշխատութեան և յառաջդիմութեան ոգին:

Յիսուս ազահութեան դէմ է միայն որ կ'արտայայտուի. և ազահութիւնը հարստութեան հետ առնչութիւն մը չունի, զի աղքատներ կան որ մոլի ազահներ են: Ազահութիւնը այն մոլութիւնն է որով մարդ պաշտումով կը սիրէ զրամը՝ մոռնալով ընտանիք, Աստուած, կրօնք, աղքատ: Ան կը սիրէ զայն այն համոզումով թէ կեանքը և երջանկութիւնը կախեալ է զրամէն և ոչ թէ Աստուծմէ, և հետեւաբար ան կը պաշտէ զրամը իբր կուռք, և իբր թէ զրամն եղած ըլլար իր վստահութեան և հաւատքի միակ առարկան, ան կ'ըսէ զրամին, « Դուն իմ վստահութիւնս ես [1] »: Իրաւամբ Պօղոս առաքեալ ազահութիւնը կը նկատէ կռապաշտութիւն [2]:

Ա.

Դժբաղդաբար այս մոլութիւնը կարծուածէն աւելի շատ հասարակ է: Ոմանց մէջ այս մոլութիւնը խառնուածքի հետեւանք է, իսկ այլոց մէջ ստացուած կրթութեան հետեւանք:

Խառնուածքի հետեւանքով եղած ազահութիւնը նոյն իսկ կը յայտնուի երկտասարդութեան շրջանէն: Տեսէք, սա երկտասարդը. ան տակաւին չգիտեր կեանքի ղըժ-

(1) Յօդ. Ա. 24:

(2) Եփես. Ե. 5:

ուարութիւնները և ոչ ալ վաղուան հոգերը, և սակայն կը փորձէ արդէն անհրաժեշտաբար խնայելու, ան կը խնայէ ամէն բանի վրայ, իր զգեստներուն վրայ, իր գիրքերուն վրայ, իր զբօսանայ վրայ: Ան անշուշտ կը սիրէ հաճոյքը, զբօսանքը որքան որեւէ անհատ պիտի սիրէր. բայց կը նախընտրէ բնագլմամբ բոլոր այն հաճոյքներն և զբօսանքներն որոնք առանց ծախսի պիտի ըլլային և անտեղիտալիօրէն խորշում կը զգայ այն ամէն բաներէն որոնք ծախս կը պահանջեն: Հաւառակ որ իր կարողութիւնները սովորական եղած ըլլային, ան ցոյց կուտայ հազուագիւտ իմացականութեան մը ապացոյցը երբ խնդիրը դրամականի շուրջը կը դառնայ, և իր ծնողքը կ'ուզեն տեսնել անոր մէջ կոչում մը գործնական մարդու: Իրականին մէջ պէտք է ըսել թէ անիկա նորաբոյս ազա՛հ մըն է:

Տեսէք այժմ, ան հասունութեան տարիքին թեւակոխած է, իրեն հետ մոլութիւնն ալ հասունցած է, թերեւս ան զիւրակեաց մէկն եղած ըլլայ, և թերեւս հարստութեան մըն ալ տիրացած ըլլայ. բայց ոչ որ, նոյն իսկ իր շուրջը եղողները չեն գիտեր ինչ որ ունի, ան ամէն բան գաղտնի կը պահէ, իր գաղտնիքը ոչ որի չուզեր յայտնել, միայն կը պնդէ որ ինք հարուստ չէ և կը գանգատի դառնապէս կեանքի սղութեան վրայ, յայտնելով միանգամայն թէ գործերը շատ գէշ կ'երթան, թէ տարին շատ գէշ է: Ան պիտի ըսէր անշուշտ

նոյն այն բաները յաջորդ տարիներուն եւս: Տունին ծախքը այնքան կը ճատած է որ պիտի կարծուէր թէ կարօտ և նեղութեան ենթարկուած մարդու մը վիճակին հասած է: Ան սակայն չնեղուիր անկէ. ընդհակառակը կը փառաբանէ պարզութիւնը և սակաւապետութիւնը: Նոյն իսկ ծանր հիւանդութեան մը պարագային կը յայտարարէ թէ չի հաւատար ո՛չ բժիշկներու և ոչ դեղերու, և կ'զգուշանայ որեւէ ծախք մը ընել բժիշկի կամ դեղօրէից վերաբերեալ: Բնաւ չուզեր հետաքրքրուիլ իր այն ազգականներով որոնք թշուառութեան մատնուած են, զանոնք ուժգնապէս կ'ամբաստանէ կանխահոգութիւն և խնայողութիւն չունենալուն համար: Բայ աստի ան բնաւ անբարիշտ մըն ալ չէ, ընդհակառակն պահպանողական մըն է, և բարեկամ է կրօնի. և սակայն յաճախ զիտել կուտայ թէ մեր Եկեղեցիները գէշ կը մատակարարուին, թէ շուայութիւններ և անպէտ ծախքեր կըլլան, նոյն իսկ կ'ենթադրէ զեղծումներ... և այսու կը մէրժէ որեւէ մասնակցութիւն Եկեղեցւոյ պէտքերուն յատկացուելիք ծախուց:

Կան նաեւ ազա՛հներ որոնց ազահութիւնը ոչ թէ մեր նկարագրածին համեմատ խառնուածքի հետեւանքով է, այլ ստացուած կըթութեան: Պողոս Առաքեալ կ'ըսէ թէ ինք ուսած է գո՛հ ըլլալ: Միայն գոհունակութիւնը չէ այն առաքինութիւնը որ կարելի կ'ըլլայ սորվիլ, այլ վեհանձնութիւնը և առատաձեռնութիւնն ալ

կարելի է սորվիլ: Շատ քիչ ծնողքներ կան որ գիտնային սորվեցնել զայն իրենց զաւակաց: Երբ տղայ մը իր ծնողքէն կ'ստանայ զրամ, կը յանձնարարուի պահել զայն, և կամ առ առաւելն կը յանձնարարուի յատկացնել զայն ուտելիքի, խաղալիքի կամ որեւէ հաճոյք պատճառող բանի: Շատ հաղուազիւտ կերպով կը հանդիպինք ծնողաց որոնք զրամը իրենց զաւակաց տուած պահուն բացատրեն այն ուրախութիւնը որ պիտի կրնար առթել զաւակաց եթէ անոնք ալ իրենց կարգին զրամը տային գթութեան կամ օգնութեան վերաբերեալ գործի մը: Տղայք կը մեծնան անգիտակ այն ուրախութեան զոր գթութեան որեւէ գործ պիտի առթէր իրենց, և այսու անոնք կը դառնան ազահներ: Ազահութեամբ կը թուած մարդիկ ծայրայեղօրէն առատաձեռն են երբ խնդրը իրենց վրայ է, անոնք ունին իրենց շքեղազարդ վայելուչ տունը, ունին իրենց յարգարեալ սեղանը, ունին ամենայն ինչ որ նորոյթի կը պատկանի: Ազահութիւնը կ'երեւի այն ատեն երբ պէտք է տալ: Ո՛հ, տալ... ասիկա իրենց ուժերէն վեր է: Թերեւս կարծուի թէ այսպիսիք պարզապէս եսասէրներ են: Ո՛հ...: Պահանջեցէք իրենցմէ որեւէ ծառայութիւն, սիրով պիտի ընէին զայն. խնդրեցէք իրենցմէ այցելել թշուառներու, աղքատներու կամ անդամաւոր յանձնախումբերու, անոնք տաք վերաբերումով փութկոտութիւն ցոյց պիտի տային ձեր խնդրանքներուն: Բայց կայ ծա-

ռայութիւն մը զոր պէտք չէ սպասել իրենցմէ. զրամի ծառայութիւնն է այն, անոնք պարտաւոր են ընելու ամէն զոհողութիւն բացի զրամի զոհողութենէն, և եթէ զիմէր իրենց խնդրելու համար զրամ, մեծապէս զայրացուցած՝ և գէշ մարդ կ'ըլլաք իրենց հետ:

Կը ճանչնամ գերազանց ընտիր անձեր, որոնք ամէն առիթներու մէջ հանդարտ և խաղաղ ըլլալով հանդերձ երբ իրենցմէ զրամ կը խնդրուի որեւէ բարենպաստակ ձեռնարկի մը համար յանկարծ կը մոլեգնին և կը կատարին: Այսպիսի ազահութիւն մը կը կրկնեմ դժբաղդաբար շատ սովորական է, և թող իւրաքանչիւր որ իր անձին հարցնէ թէ այդ ախտով ինքն ալ վարակեալ է թէ ոչ:

Բ.

Դիտուած է որ մարդ երբեք չուզեր խոստովանիլ իր ազահութիւնը, ան կ'անգիտանայ այդպիսի մոլութիւն մը ունենալուն: Խոստովանա՞ծ որ մը այն յայտնութիւնը թէ շատեր իրենց մեղքերը կ'արտայայտեն բացի ազահութենէն, ճշմարիտ է: Ձեզմէ շատեր թերեւս հանդաձ ըլլան անձերու՝ որոնք խոստովանին թէ բարկասիրտ, վրէժխնդիր, ոխակալ են, բայց երբեք հանդաձ էք մարդու մը որ ամբաստանէ ինքզինքը իր ազահութեանը համար: Ձեմ՝ կարծեր որ հանդիպած ըլլաք: Թերեւս նոյն իսկ պատահիք այնպիսի ազահ անձերու որոնք յուզեալ շեշտերով այլոց ազահութիւններու դէմ ճա-

ուեր խօսին առանց գիտակցութիւն ունենալու թէ իրենք իրենց խնայամուտութեամբ արդէն ազահներու կարգը դասուած են և իրենց ազահութիւնը առակի կարգ անցած է:

Մէկ եղանակ մը կայ բանալու աչքերը ազահին. այն է մտերմաբար մօտենալ հարցին, համարձակօրէն ըսել իրեն ամէն բան ինչ որ ամէն ոք գիտէ իր մասին և որուն ինք զժբաղդաբար անգիտակ է, և շօշափելի փաստերով ցոյց տալ թէ ինք գերին դարձած է ամօթալի մոլութեան: Այսու հանդերձ մի սպասէք որ կաբենաք բոլորովին յաջողիլ ձեր ձեռնարկին մէջ, զուք թերեւս զայն ընդվզեցնէք ձեզ դէմ և թերեւս ան նոյն խիսկ խղէ իր յարաբերութիւնները ձեզմէ: Բայց մի ընկրկիք, զուք կատարեցէք ձեր պարտականութիւնը, վստահ եղէք թէ ան չպիտի մոռնայ երբեք զձեզ, վասնզի ձեր թողուցած վերքը երբեք չպիտի գոցուի իր սրտին մէջ:

Ճշմարիտ քրիստոնեան ան է միայն որ զերծ կրնայ մնալ ազահութեան մոլութենէն. այս սլահուս իւրաքանչիւր ոք թող հարցնէ իւր անձին թէ իրապէս ճշմարիտ քրիստոնեայ մը կրնայ նկատուիլ ինք. թող հարցնէ թէ ստուգիլ ազահ մը կրնայ համարուիլ: Արիւթիւն ուրեմն, քննենք ինքզինքնիս, և հարցնենք սա սլահուս. այս մոլութիւնը ստուգիլ իմն է, ստուգիլ ազահ մըն եմ... Բառը բաւական տգեղ է և կը յուսամ թէ ինձի չպատ-

շածիր... Բայց տակաւին, կան մարդիկ որոնք անտաւակոյս ազահ են... Պէտք է քննեմ ինքզինքս և քաջութիւն ունենամ ճշմարիտը երեւան բերելու: Տեսնենք կուտամ: Գործեր կան որոնք կը սիրեմ և որոնց բարգաւաճման համար միշտ սրտագին մաղթանքներ ունիմ: Այդ գործերն իմ հաշուեցոյցին մէջ տեսնենք տեղ մը գրաւած են հաւասար անոր՝ որ սրտիս մէջ ունի տեղ մը:

Այն, անտարակոյս... Փնռք Աստուծոյ, երբեմն այդ գործերուն համար կուտամ դրամ. օրինակի համար կիրակի օրերը Եկեղեցւոյ գանձանակին կամ պնակին ներկայացուելուն՝ լուծաս անպայման կը ձգեմ և անտես ընաւ չեմ առներ շրջապայծ պնակներն... որբերն:

Եւ սակայն իրականապէս ինչ կուտամ. ճիշդ հաշիւը ըրած եմ. կրնամ ըսել մօտաւորապէս թէ ինչ է համագումարը տարեկան իմ նուէրներուս: Եթէ այս հաշիւը չեմ ըրած, գործիս պիտի գնար ընել այդպիսի հաշիւ մը, թէ ոչ աւելի շահս պիտի սլահանջէր անպէտ մնալ այս մասին: Եթէ ուղէին հասկնալ թէ քանի՞ կ'ենէ այս նուէրներուս համագումարը բարդատմամբ հաճոյքներուս համար ըրած մախտմներուս, պիտի կարենայի առանց կարմրելու արդարացնել ինքզինքս: Վերջապէս ինչ են իմ տպաւորութիւններս երբ որ կոչ ըլլայ իմ առատաձեռնութեան. ինչ է իմ առաջին տպաւորութիւնս երբ կ'իմացնեն այցելութիւն մը որեւէ

օգնութեան յանձնախումբի. քնն ընդունելութիւն կ'ընեմ՝ աշղպիսի յանձնախումբերու. կուտամ՝ ի սրտէ խընդորուած կամ՝ ակնկալուած գումարը: Յիսուս ըսած է թէ « Երանելի է մանաւանդ տալն քան առնուլն ^[1] »: այս տալու երջանկութիւնը փորձած եմ՝ երբեք. օգնութեան համար որեւէ դրամ՝ տալու պարագային սրտնեղութիւն ցոյց կուտամ թէ բարեյօժարութիւն:

Բոլոր այս հարցումներն շատ պարզ են. եթէ այս հարցումներն գիտակցաբար ուղղենք մենք մեզի, անոնք մեզի պիտի օգնեն լուծելու ազահութեան հարցը: Արդ՝ ազահ եմ թէ ոչ:

Գ.

Այս հարցը ամէն գնով հարկ է լուծել. վասնզի այս հարցին խորը հոգւոյն փրկութեան հարցը կայ: Մեր մոլութիւններէն շատերը մեր կրած դառնութիւններուն հետեւանքով և ժամանակ անցնելով կը հանդարտին. ազահութեան համար չէ կարելի նոյնը ըսել. դրամի սէրը, ուշադրութիւն եթէ չընենք և անոր դէմ չը դառնանք, տարուէ տարի կ'աւելնայ, կը ծանրանայ երկաթեայ շղթաներու պէս մեր վրայ, կը տիրէ հետզհետէ մեր հոգւոյն մէջ, կը վիրաւորէ և կ'աւերէ բոլոր մեր առաքինութիւններն և նոյն իսկ բոլոր մեր ազնիւ

(1) Գործք. Ի. 35:

ձգտումները և ան կը վերջանայ մեր ծերութեան մէջ յառաջ բերելով մեր մոլքին մէջ տեսակ մը նշաններ խելագարութեան, հետեւանք՝ շղթայակալ գերութեան մը:

Ստուգիւ, որքան այս մոլութիւնը տիրէ հոգւոյն մէջ, այնքան աւելի կը ցամաքի սիրտը և դիտուած է որ ազահը այնքան չի վշտակլիր իր սիրելին կորսնցուցած ատեն որքան երբ կը կորսնցնէ իր հարստութիւնը: Անոր հոգին իր կուռքը ունի և Աստուած չի կրնար թագաւորել տեղ մը որ իր սեփական կուռքը ունի: Պէտք է կամ խորտակել կուռքը և կամ վանել զԱստուած, և ազահը անմտաբար կը վանէ զԱստուած:

Թէև ազահը գիտէ պահել երեւոյթները և սովորութիւնները բարեպաշտութեան, բայց իրականին մէջ կռապաշտ մըն է: Ան կրնայ պահել կեղեւը բարեպաշտութեան. բայց այս կեղեւին ներքեւ հիւթը չորցած է և ծառը կեանք չունի:

Մարդուն մէջ խիղճը գերազանցապէս կրօնական կարողութիւնն է. ազահը այս կարողութիւնն ալ գիտէ իր բռնակալ մոլութեան ներքեւ խոշտանգել թէև նախ կ'ուզէ անոր հետ իրաւախօսութեան դալ. բայց խիղճը չգիտեր իրաւախօսութիւն, ան կը բողբէ ուժգնօրէն, և երբ իր բողբները տնդելի կը մնան, այլ եւս կը լուէ, եւ երբ ան կը լուէ այլեւս կը նշանակէ թէ ազահին մէջ չկայ կրօնական կեանք: Անկէ յետոյ ազահը Աստուծոյ մերժելիք որեւէ բան մը չունի, վասն

զի Աստուած բան մը չխնդրեր իրմէ. այլ ևս անոր խիղճը կրնայ քննալ խաղաղութեամբ մինչեւ յաւիտեանական զարթնումի օրը:

Եւ երբ անգամ մը սիրտը կը զօրանայ և խիղճը լուծեան կ'ենթարկուի, յետ այնու ազահը կը դառնայ կատարեալ անդգայ մը, անխիղճ մը, կարծրասիրտ մը, որ միայն իր անձը կը խորհի և յոշատող գայլի մը պէս կը լափէ ամէն ինչ:

Պէտք է հոգին ազատել այս ողբալի վիճակէն. մարդ իր կոչումը ունի. անիկա Աստուծոյ որդի է և նախաստանուած է երկնքի. ազահութիւնը ամենէն մեծ արգելքն է այս կոչումին իրականացման. մէկ միջոց մը կայ ազահութեան երկրաքարշ շղթաները փշրելու. մարդ իր հարստութիւնը փոխանակ կռնակը առնելու պէտք է ոտքին տակ առնէ. որքան ատեն կռնակն առած է, ան պիտի կքի և չպիտի կարենայ գլուխը վեր բարձրացնել երկնքի անպատում շնորհներն վայելելու համար. եթէ մարդ գիտցաւ ոտքին տակ առնել հարստութիւնը, յայնժամ այդ հարստութիւնը պիտի բարձրացնէ զինք մինչեւ երկնք, մինչեւ կատարելութիւն:

Մէկ խօսքով փոխանակ մենք զրամին գերի ըլլալու զայն ընենք մեր գերին և այսու ազահութեան շղթաները խորտակած պիտի ըլլանք: Արդ խորտակեցէք այդ շղթաները վեհանձնութեան և առատածեռնութեան

ուժերով, ո՛վ դուք որ կը տառապիք ազահութեան վերքերով. խորտակեցէք այդ շղթաները որպէսզի ձեր հոգին վերադառնայ դէպի երկնքի կատարեալ ազատութիւնը, երկրի վրայ Աստուծոյ որդւոց փառաւոր ազատութիւնը վայելէ յետոյ:

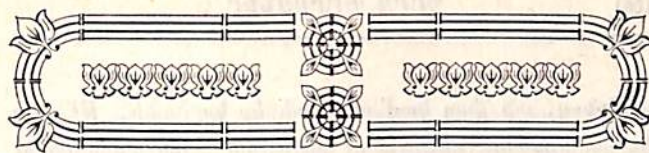

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ
 ԵՐԱՅԻՆ ԴԱՐՈՒՄԸ
 ԵՐԱՅԻՆ ԴԱՐՈՒՄԸ
 ԵՐԱՅԻՆ ԴԱՐՈՒՄԸ
 ԵՐԱՅԻՆ ԴԱՐՈՒՄԸ

ՏՈՒ.

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆ

ՀԱՒԱՏՔԸ

« Եւ ասէ Յիսուս, խաչալեռեաց,
դուստր, հաւաճ՛ քի կեցուցին զքեզ,
երբ 'ի խաղաղութիւն: »

(Ղուկ. Ը. 48:)

պիտի հասկնայինք Աւետարանի պատ-
մուածքներուն, ի մասնաւորի Յիսուսի
գործած բժշկութիւններուն ո՛չ գեղեցկու-
թիւնը և ո՛չ շահեկանութիւնը՝ եթէ ուշադրութիւն չը
դարձնէինք այն նպատակին դոր ի մտի ունին աւետա-
րանիչներն իւրաքանչիւր բժշկութեան մէջ:

Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ Յիսուսի ձեռամբ
կատարուած նշաններն և սքանչելիքներն իր ժամանա-
կակիցներուն համար ապացոյցներ էին իր աստուածա-
յին պաշտօնին: Այս կարծիքը հիմնովին սխալ է: Յիսուս
երբեք չուզեց իր կրօնը հրաշքներու վրայ հիմնել.
կրօն մը որ հրաշքներու վրայ հիմնուած է չկրնար

դիմանալ, ան վաղ կամ անագան կը կործանի, թէ իսկ կարակալաներ, մեհեաններ կանգնին հրաշագործներու անունին, այդպիսի կրօններ առ առաւելն դար մը կըրնան տեսել:

Սխալ է կարծել թէ Աւետարանները հրաշքներու հաւաքածոյներ են: Ընդհակառակը: Աւետարանիչները եթէ կարգ մը հրաշքներ նկարագրած են, իրենց նպատակ ունեցած են ընթերցողին ներշնչել այնպիսի տրամադրութիւն մը՝ որ կարենայ տեսնել իւրաքանչիւր հրաշքի մէջ խորհրդանշան մը: Այսպէս օրինակի համար ի ծնէ կոյրին ^[1] բժշկութիւնը նկարագրելու առթիւ Աւետարանիչն Յովհաննէս ոչ թէ կ'ուզէ ապացուցանել թէ Յիսուս ուղեց ջնջել երկրի վրայէն կտրութեան տաժանքը, այլ ապացուցանել ամենէն անհաւատներուն թէ Յիսուս ինքն է միայն որ կրնայ փառտել իրենց հոգեւոր խաւարը, ինք է միայն որ կրնայ եւ իրաւունք ունի ըսելու. « Ես եմ լոյս աշխարհի ^[2] »: Դարձեալ՝ Ղազարոսի յարութիւնը նկարագրած ատեն Աւետարանիչին նպատակը այն չէ որ մեզ ցոյց տայ թէ ինչպէս յարոյց զՂազարոս, այլ ապացուցանել է թէ Յիսուս ինքն է « Յարութիւնը եւ կեանքը ^[3] », և թէ

(1) Յովն. Թ. 1-38:

(2) » Թ. 5, ԺԲ. 35, 46:

(3) » ԺԱ. 25:

ինքն է միայն որ ամէն ժամանակ կրնայ ազատել և յարուցանել զմարդ մոլութեանց գերեզմանէն տալով անոր նոր կեանք մը: Հրաշից մեծ մասին նպատակը հոգեւոր փրկութեան հետ առնչութիւն ունենալով ըստ այսմ՝ այդ հրաշքներն կ'ստանան միշտ այժմէութիւն և միշտ կը պահեն իրենց մէջ անհրաժեշտ հարկաւոր դաս մը:

Քիչ օրինակներ գիտեմ այնքան ուշագրաւ և հրահանգիչ որքան այս անձանօթ կնոջ բժշկութիւնը որ բազմութեան մէջ կորսուած գաղտնաբար կը հպի Փրկչի հանդերձի քղանցքին: Ի՞նչ է ստուգիւ տիրող ուշագրաւ պարագան այս հրաշքին նկարագրութեան մէջ: Անշուշտ Աւետարանիչին նպատակն էր ցոյց տալ այն արտակարգ հակապատկերն որ կար ընդ մէջ բազմութեան եւ կնոջ: Բազմութիւնը թէեւ կը շրջապատէր զՅիսուս նեղելու աստիճան, սակայն չէր կրցած ստանալ անկէ որեւէ բժշկութիւն կամ փրկութիւն. մինչդեռ կինը թէեւ հազիւ կը հպէր Յիսուսի վերարկուի ծոպին այլ սակայն աղօթքի եւ հաւատքի ուժովը կ'ստանար բժշկութիւն եւ փրկութիւն իր յուսացածէն աւելի:

Աւետարանի այս տեսարանը կրնայ վերանորոգուիլ մեր մէջ եւս. և միթէ չկայ բազմութեան ճնշումի և կնոջ հպումի այս հակապատկերին մէջ սորվելու բան մը այսօր մեզի համար: Այս դասը սորվելու համար հարկ կը տեսնեմ պատմել անձանօթ կնոջ բժշկութեան սքանչելիքը:

Յիսուսի փառքը օրէ օր կ'աւելնար: Աստուծոյ այն գին որ երկար ատեն ամուլ և անբեր մնացած էր ահա կը ծլէր նորէն իր զօրեղ ձեռքին տակ: Յիսուս Երուսաղէմէն Գալիլիա, ամէն կողմ կը սփռէր օրհնութիւն և կը հնձէր հաւատք: Միշտ խանդավառ բաղմունքիւն մը կը հետեւէր իր քայլերուն, ամէն կողմէ բաղմունքիւնը կը շրջապատէր ղինք և ծարաւի էր տեսնելու անոր հրաշքներէն գէթ մէկը:

Եւ ահա ան Կափառնաուլի մէջ էր: Մեծ դժուարութեամբ բաղմունքիւնը ճեղքելով կ'երթար դէպի Յայրոսի տունը անոր զաւակը բժշկելու համար: Ահա հոս է որ յանկարծ Աւետարանիչը կ'ընդմիջէ իր պատմութիւնը եւ կը յիշատակէ անձանօթ կին մը արժանի ամէն գթութեան, կին մը որ բռնուած էր այնպիսի ախտէ մը որ չէր կրնար խոստովանիլ ոչ ոքի, վասնզի Մովսիսական օրէնքը կը նկատէր զայն անբուժելի ախտ և հետեւաբար ան ստիպուած էր բորոտներու նման հեռու մնալ ծառարէն: Նա երկար տարիներ ի դուր փորձած էր զանազան դեղեր և դարմաններ, զիմա՞ծ էր ամենէն ճարտար բժիշկներուն, ծախսած էր ամէն ինչ որ ունէր, և հետեւաբար սպառած էր ունեցածը: Այժմ՝ թշուառութեան մատնուած, առանց օգնութեան, յոյս ալ չունէր ապագայի համար: Բայց անուն մը կը հնչէ ահա իր ականջներուն: Յիսուսի անունն է այն: Ան ամէն ինչ կը մոռնայ, կը մոռնայ իր երկար և

տաժանելի օրերը, կը մոռնայ իր անօգուտ ծախքերը և կ'ուզէ ամէն գնով մօտենալ Փրկչին գէթ հպելու համար անոր հանդերձին ծայրին, այն համոզմամբ թէ եթէ հպէր պիտի բժշկուէր: Ան այլ եւս ըմբռնած էր թէ արժէք չունի զրամը, խնամքը, դեղը, բժիշկը, իրեն կը մնար միայն մէկ բան մը, երկրէն վեր փնտուել գերագոյն զօրութիւն մը:

Անշուշտ այս աննշան և անձանօթ կինը ի լրոյ միայն կը ճանչնար զնա իբր աստուածառաք մարգարէ մը, ոչ անշուշտ իբր Երրորդութեան երկրորդ անձը, կը ճանչնար իբր մէկը ուրիշ միայն պիտի կարենար ստանալ գերահրաշ փրկութիւնը: Արդ՝ կը հարցնեմ՝ ձեզի, ո՞վ դուք վշտակիր հոգիներ, նման այս կնոջ ճանչցած էք Յիսուսի դերը: Ձեմ՝ զիտեր թէ ի՞նչ է ձեր գաղտնի վերքը որ ձեր կուրծքը կը կրծէ, թէ ի՞նչ է այն վիշտը որ ձեր սիրտը կը հիւժեցնէ, թէ ի՞նչ է այն ցաւը որ կը տրտմեցնէ ձեր հոգին. ատիկա դուք միայն կրնաք զիտնալ. բայց ինչ որ ալ ըլլան ձեր վերքերը, ձեր ցաւերը, ձեր անդարմանելի հիւանդութիւնները, զրան էք արդեօք ինքզինքնիդ յարսբերութեան մէջ Փրկչին հետ այն հոգիով որով այս կինը զրաւ ինքզինքը: Այդ հաղորդակցութեան կապը չկրնար ստեղծուիլ զաւանանքով, չկրնար շինուիլ «Հաւատամք»ով, չկրնար գոյանալ վարդապետական բանաձեւերով. այդ կապը միայն կրնայ ինքնաբուխ հաւատքով մը ամրանալ որը յատուկ

է միայն անոնց որոնք ըմբռնած են թէ աշխարհի և ոչ մէկ միջոց կրնայ դարման բերել վշտի և ցաւի բայց եթէ միայն այն աստուածային լրութիւնը մարմնացնող մարդը որ ըսաւ. « Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք և ես հանդուցից զձեզ: [1]» Մարդուն մէջ այնպիսի վերքեր և տկարութիւններ կան որ ոչ բժիշկը կրնայ ճանչնալ և բուժել և ոչ ալ որեւէ սրտակից մը կրնայ դարման տանիլ: Եւ ո՞վ կրնայ ըսել թէ ինք չունի որեւէ ներքին հոգեկան վերքեր և տկարութիւններ: Խորհած էք զիմեկ Յիսուսի այն ոգիով որով այս կինը խորապէս զգացած անգորութիւնը և անբաւականութիւնը ամէն ծանօթ դարմաններու, արտակարգ վստահութեամբ մը զիմեց անոր ամենազօրութեան, խորհելով «թէ միայն մերձեցայց ի հանդերձս նորա, փրկեցայց:»

Անոր այս խորհելակերպին մէջ կայ բան մը խորապէս մարդկային. ինչպէս հիւանդ տղան պէտք ունի մօրը կուրծքին, մօրը բազուկներուն՝ հոն հանգչեցնելու համար իր գլուխը, տառապեալ հոգին ալ պէտք կըզգայ իրեն սիրտը հանգչեցնելու կենդանի Աստուծոյ հայրական սրտի վրայ: Մեր վշտերուն, մեր փորձութեան և տրտմութեան օրերուն պէտք է մեղի հալիլ էակի մը որ մեղի պէս գիտցած ըլլայ վիշտը: Ո՞վ կրնայ զձեզ

(1) Մատթ. Ժ.Ա. 28:

աւելի մխիթարել. այն մարդը որ բնաւ չէ տառապած թէ անիկա որ վշտի ամեն կերպ բովերէն անցած է: Ո՞վ դուք, մտախռով և հոգեխռով մարդիկ, ո՞վ ձեզ պիտի կարենար լաւագոյնս հանդարտեցնել: Զէ մի որ միայն ան պիտի կարենար բերել մխիթարութիւն և խաղաղութիւն որ գիտցաւ կրել տառապանքներու ամենէն ծանրը, որ ենթարկուեցաւ երկրի ամենէն մեծ ցաւերուն և կրցաւ այդ դառնութիւններուն մէջ բարձր պահել աստուածային նկարագիրը իր մարդկային բնութեան մէջ: Աչքի առջեւ բերէք զինքը իր արիւնովը օծուած խաչին վրայ, տեսէք զինքը իր փուշերէն կապուտցած աստուածային ճակատովը և ահա յայնժամ միայն ձեր սիրտը պիտի մրմնջէր նման այս դժբաղդ կնոջ. «Եթէ կայ մէկը որ կրնայ իմ փրկիչս ըլլալ, այն ալ աս մարդը կրնայ ըլլալ:»

Եթէ տակաւին կը կասկածիք, ահա օրինակը մէջ տեղն է, ահա տեսէք թէ ան ինչպէս կ'ընդունի փրկութիւնը: Հաւատքը ներգործիչ ըլլալու համար պէտք չկայ իմացական և լուսաւորեալ հաւատքի: Ստուգիւ, եթէ մօտէն զիտելու ըլլանք այս դժբաղդ կնոջ հաւատքին խառնուած պիտի գտնէք իր աւելորդապաշտութիւնը, ըստ որում ան կը յուսար բժշկուիլ Փրկչին հանդերձին պարզ հպումով. դարձեալ խառնուած պիտի գտնէք իր տգիտութիւնը, ըստ որում ան կը կարծէր թէ առանց Յիսուսէն նշմարուելու պիտի կարենար բժշկուիլ:

Բայց ինչ սուրբ վստահություն, ինչ վսեմ յանդգնություն հաւատքի. ան կը համարձակի մօտենալ Անոր առանց անկէ քաջալերական բառ մը լսած ըլլալու. ան կը հաւատայ առանց տեսած ըլլալու անոր որեւէ մէկ հրաշքը, ան կը հաւատար այն հաստատ վստահութեամբ թէ անոր մէջ միայն կայ շնորհաց լրութիւնը որ պիտի բաւէր իր աղատագրութեան, բաւական էր որ հպէր հանդերձին ծայրին: Ան երկչոտ և միանգամայն անվեհեր յանդգնութեամբ բաղմութեան մէջէն կը սողոսկի և կը մօտենայ... ու ահա կը հպի անոր հանդերձին ծոպին, և «նոյն ժամայն, կ'աւելցնէ աւետարանիչը, ան զգաց իր մէջ թէ բուժուած է իր տանջանքէն:»

Եւ ինչ կ'ընէ Յիսուս: Յանկարծ կը կենայ: Ինք որ ստիպուած էր փութացնելու իր քայլերը Յայրոսի զաւկին բժշկութեան համար, կը կենայ: Հակառակ անոր որ անդին կենաց և մահու միջեւ տարբերութեան զաւկի մը կեանք պէտք էր տար, ան կը կենայ: Անշուշտ կը կենայ ոչ անոր համար որ առիթ տայ կնոջ որպէսզի իր երախտագիտութիւնը յայտնէ իրեն որ աղատեց զինք, այլ կը կենայ անոր համար որ տայ անոնց և ամէն ժամանակի համար հոգեւոր դաս մը թէ ան որ փրկեց կինը ոչ թէ հագուստին ծայրն էր, այլ այն իսկապէս և միմիայն հաւատքն էր կնոջ:

«Ո՞վ մերձեցաւ յիս:» Հաղիւ թէ կեցած էր այս

հարցումն էր որ կ'ընէր. ո՞վ դաւա ինծի. աշակերտները կը զարմանան. ո՞վ կրնար զպիլ անոր: Պետրոս ամենէն տարեցը կ'ըսէ. «Տէր, ժողովուրդը կը պնդէ և կը նեղէ, և դուն կըսես թէ ո՞վ մերձեցաւ ինծի,» բայց Տէրը կը կրկնէ թէ մէկը դաւա իրեն: Ան զգաց տարբերութիւնը ընդ մէջ անհաւատ և հետաքրքիր ժողովուրդի հրելուն և ճնշելուն և հաւատացեալ կնոջ թեթեւակի հպելուն: Եւ երբ կինը զգաց երեսն ելնելը՝ արտասուածոր աչքերով ինկաւ անոր ոտքերուն և բոլոր ժողովուրդին առջեւ յայտարարեց թէ ինքն էր որ հպած էր: Անմիջապէս Յիսուս զայն քաջալերեց և վստահացուց ըսելով. «Դուստր իմ, երթ ի խաղաղութիւն, զի հաւատք քո կեցուցին զքեզ:»

Հաւատքը, միշտ հաւատքը...: Հաստատուն հաւատքը, համբերատար հաւատքը: Այսօր ալ տակաւին նոյնն է միակ միջոցը փրկութեան մասնակից ըլլալու համար: Ինչպէս Յիսուսի ժամանակակիցներն, չիմա ալ հարկ է ուղղել ամէնուն սա բացարձակ ճշմարտութիւնը թէ «եթէ կամիս հաւատալ, ամենայն ինչ հնարաւոր է այժմ որ հաւատայն:»^[1]

Ո՞վ հաւատացեալներ, թէեւ դարեր անցած են այս անտուն և անձանթ կնոջ բժշկութենէն ի վեր, բայց հակառակ ժամանակաց տարբերութեան, նոյն

(1) Մարկ. Թ. 22:

տեսարանը ամէն օր մեր մէջ կը վերանորոգուի: Յիսուս թէև անտեսանելի, և սակայն ան միշտ ներկայ, է՛նչէ՛նք շէ՛ք: Իր անցքին վրայ տակաւին կայ բազմութիւն մը, որ ամէն օր կաւենայ ալիքներու պէս և որ կը հրէ, կը ճնշէ, կը նեղէ զինքը: Այդ բազմութիւնը չկրնար զսպել իր հիացումը և չկրնար չկրկնել այն խօսքերը ինչպէս երբեմն Երուսաղէմի մէջ զինքը մտիկ ընողները ըսին. « Ոչ երբեք այնպէս խօսեցաւ մարդ որպէս այրն այն: [1] » Բայց այս բազմութեան մէջ կան անտարբերներ, մանաւանդ վարանողներ որոնք պիտի ուզէին հետեւիլ և սակայն կը տատամսին հետեւելու, վախնալով որ մի գուցէ իրենցմէ պահանջուի լքել ամէն աշխարհային հոգերը հնազանդելու համար անոր ձայնին. ահա նաեւ տախկուսողներ որոնք կը պահանջեն քանի մը աւելի հրաշքներ, տպացոյցներ որպէսզի կարենան հաւատալ անոր: Բազմութիւն մը որ խոնուած է միայն հետաքրքրութեան համար, եկած է առանց պատրաստութեան և առանց աղօթքի, ինչպէս զարմանալ երբ անոնք կը մեկնին, կը հեռանան առանց ստանալու ամենադոյզն օրհնութիւն մը:— Բայց դուք որ ճիշդ հաւատացեալներ, դուք որ կը նկատուիք իր աշակերտներն և կը փնտռէք իր ներկայութիւնն, ինչ զգացմամբ եկած էք իրեն: Նոյն այն բազմութիւնն էք որ

(1) Յովն. է. 46:

կը հրէ, կը ճնշէ, կը նեղէ թէ ոչ այն կնոջ նման էք որ զիտէ հպիլ իր հաւատքովը:

Յիսուս կ'անցնի տակաւին Ժէ՛ք-Ի՛նչէ՛ք-Պէ՛ք: Եթէ մենք իրեն հաւատարիմ ենք պարտաւոր ենք կեանքի որոշ պահերուն հաւաքուիլ ու միանալ իր խօսքերուն շուրջը, և ծնրաղիւր անոր ուղղել մեր աղօթքները: Արդ՝ կը հարցնեմ՝ ձեզի ձեր ընտանեկան յարկի մէջ այս անձանօթ կնոջ հաւատքովը գէթ կը հալիք Յիսուսի, կը մօտենանք անոր ձեր սրբազան խորհրդածութիւններով, ձեր աղօթքներով: Աղօթքը՝, ան նման է ձեռքի մը որ կ'երկարի փնտռելու համար աստուածային ձեռքը: Եւ ճիշդ է այն որուն ձեռքը երկարած ըլլայ Աստուծոյ առանց ստացած ըլլալու անկէ իր խնդրածը: Թերեւս մէկը կամ միւսը ըսէ. շատ ձեռքս երկարեցի երկինք ու չկրցայ ստանալ ուզածս. ու տակաւին կը մնամ աղքատ, վհատեալ որպէս թէ չէի աղօթած: Բայց յանցանքը Աստուծոյ է թէ մեր աղօթներուն է: Կը հարցնեմ՝ ձեզ աղօթած էք ամէն բանէ առաջ որ Տէրը աղատէ հպարտութեան, ազահութեան և անիրաւութեան չար ոգիէն: Ունեցնաք քաջութիւնը խորտակելու ձեր նախընտրած կուռքերը: Եթէ խնդրեցիք Աստուծոյ արգարութիւնը, եթէ խորտակեցիք ձեր կուռքերը արդէն ամէն բան աւելցած և ճոխացած պիտի ըլլայ ձեր մէջ: Մենք դժբաղդաբար քրիստոնէական ոգիով չենք աղօթեր, մենք հեթանոսներու պէս

կ'աղօթենք այսպէս. «Օրհնեա՛ն Տէր, այն մեքենայութիւններն որոնք ինծի անհրաժեշտ են աս աշխարհի գործոցս յաջողութեան համար: Օրհնեա՛ն Տէր, այն գործերս որոնց մէջ ուղղամտութիւնը կը պակսի, քանի որ ստիպեալ եմ այդպէս շարժելու: Օրհնեա՛ն Տէր, այն զգացումներն որ նախանձս կը թելադրէ և որոնցմէ չեմ կարող բաժանուիլ:»

Կը հարցնեմ՝ ձեզ, այս աղօթքները նաեւ չե՞ն նմանիր Յիսուսի աշակերտաց այն աղօթքներուն, որոնց մէջ սրբութիւն և սէր կը պակսէր, որ աւելի վրէժխնդրական էր և անոր համար ալ Յիսուս այդ աղօթքներն չնկատեց իր անունով աղօթքներ. «Մինչեւ ցայժմ՝ ոչինչ խնդրեցէք յանուն իմ: ⁽¹⁾» Հոս որ հաւաքուած էք, այն բաղմութիւնն էք որ կը հրէ և կը ճնշէ միայն, թէ ոչ այն անձանօթ կնոջ նման եկած կ'ուղէք հպիլ, հաղորդակցիլ ձեր հաւատքովն:

Վերջապէս սիրելիներ, Յիսուս *Կ'անցնէ Եկեղեցիէն Բնակարանէն*: Եկեղեցիները Քրիստոսի մարմինն են. անոնք միջոցներ են շնորհաց զորս կ'ընծայուին հաւատացեցոց: Պատարագ, քարոզ, սուրբ խորհուրդներ, բոլոր ասոնք իբր տեսանքի նշաններ՝ նպատակ ունին հոգեկան շնորհներն խորհրդանշելու և մեզի հասկնալի ընելու: Պաշտամանց մէջ չկայ բան մը այնքան կենդանի ըլլայ որքան

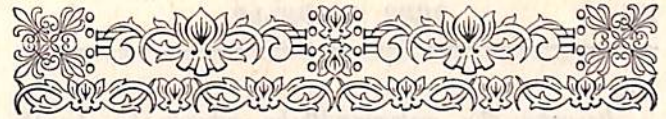
(1) Յովն. ԺԶ. 24:

Աւետարանը՝ որ կը ներկայացնէ զՅիսուս անձնապէս: Ըստ այսմ, անհրաժեշտ կը պահանջուի անձնական յարաբերութիւն ունենալ ուղղակի իրեն հետ: Բաւական չէ մասնակցիլ իր 'շնորհաց, խառնուիլ երկրապագուներու բաղմութեան. բուն մեզմէ իւրաքանչիւրէն պահանջուածը ուրիշ բան չէ բաց եթէ անձանօթ կնոջ նման հաւատքով հաղորդակցիլ անոր անձին հետ: Արդ՝ կը հաղորդակցի՞ք հաւատքով այդ կնոջ նման թէ անտարբերութեամբ կամ առ առաւելն նման բաղմութեան հետաքրքրութեան համար միայն կը հետեւիք:

Ո՛վ հաւատացեալներ, երբ կուգաք Եկեղեցի, մի՛ ըլլաք անտարբերներու կամ հետաքրքիրներու բաղմութիւն մը: Աստուած մեզի պանծալի Եկեղեցի մը շնորհեր է, գիտնանք անոր յարգը, գիտնանք անկէ օգտուիլ մեր հաւատքով, նման այն այդ անձանօթ կնոջ: Մի՛ թողուք Եկեղեցին, մի՛ բաժնուիք Եկեղեցիէն մինչեւ որ Յակոբի նման չզգաք թէ օրհնուած էք: Եւ եթէ աշխարհային աղմուկներն, զանազան մտահոգութիւններն զձեզ շփոթեցուցած՝ կ'զգաք տկարացած ձեր հաւատքին մէջ, դարձեալ եկէք և թող ձեր աղօթքը ըլլայ միայն սա անձկազին աղաղակը. «Տէր, Տէր, գթա՛ն յիս, օգնեա՛ն անհաւատութեանս իմում:» Քաջասիրտ եղէք, եկէք և դուք պիտի լսէք Տիրոջ սա խօսքերը, ինչպէս երբեմն Աւետարանի յիշատակած այդ կինը լսեց. «Ե՛րթ ի խաղաղութիւն. հաւատք քո կեցուցին զքեզ:» Ամէն:

ԺԳ.

Հանգիստի օրը

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ՕՐԸ

« Յիշեսցիւ զօրն շաբաթու սրբել զնա: »
(Ելից. Ի. 8:)

« Ասէ ցնոսա Յիսուս. շաբաթ վասն
մարդոյ եղեւ, եւ ոչ քէ մարդ վասն
շաբաթու: Ապա ուրեմն տէր է որդի
մարդոյ եւ շաբաթու: »
(Մարկ. Բ. 27-28:)

ԱՐԱՅԻ ՕՐԸ սուրբ պահելու առաջին յիշա-
տակութեան կը հանդալինք ստեղծագործու-
թեան պատմութեան մէջ, ուր կը բացատրուի որ Աս-
տուած բոլոր տիեզերքը վեց օրուան մէջ ստեղծելէ յե-
տոյ եօթներորդ օրը հանգեալ, այսինքն գործելէ դա-
դարեցաւ. « Եւ օրհնեաց Աստուած զօրն եօթներորդ եւ
սրբեաց զնա զի 'ի նմա յամենայն գործոց իւրոց հան-
գեալ զոր սկսաւ առնել Աստուած: » Այս պատմական
յիշատակութիւնը հետզհետէ օրէնքի ուժ եւ հանգամանք
առաւ եւ ապա Տասնաբանեայի կարգին մէջ չորրորդ
Պատուիրանը եղաւ:

Իրապէս մեր աշխատութիւնը պէտքը կը շեշտեն հանգիստի մը. եթէ անտեսենք այս հանգիստը կը վտանգենք մեր անձը: Ապրիլ շոգեպինդ կամ՝ ելեքտրակա-նացած, ապրիլ ըսել չէ. մարդը մեքենայ մը չէ, անիկա աստուածային և մարդկային էակ մըն է, որ թէեւ կնճռոտ գործարանաւորութիւն մը՝ և սակայն սքանչե-լիօրէն կերտուած ըլլալով՝ ան կը ձգտի իրականա-ցնելու փառաւոր նպատակ մը: Հանգիստի օրուան հրա-մանը վճռական է, անոնք որ չեն ուզած յարգել հան-գիստը, ուժգին հակադրեցութիւնը կրած են մտապէս, ֆիզիքապէս և նոյն իսկ կանխահաս մահուամբ:

Հանգիստի օրուան շուրջ բաւական խնդիրներ յու-զուած են. կ'ուզէի ներկայ քարոզովս նախ իրական հանգիստը բացատրել թէ ո՞ւր կը կայանայ և ապա կ'ու-զէի մեր քրիստոնեայ այն բարեկամներն լուսաբանել որոնք հանգստեան օրուան տառին կապուած՝ կը մերժեն կիրակին սուրբ պահել, և կը նախընտրեն հրէական շաբաթը անփոփոխ պահել իբր հանգստեան օր:

Նախ՝ հանգիստ կրնանք գտնել բնութեան հրաշա-լիքներուն մէջ: Բնութեան տեսարանները, լեռանց վե-հութիւնը, անտառներու հովանաւոր զովութիւնը, քաղցր-անոյշ ծաղիկներու բոյրը, մարգագետինն զմրուխտ կանաչութիւնը հոգւոյ և մարմնոյն հրճուանք պատճա-ռելէ զատ կը հայթայթեն բան մը կարծես հանգիստի որ մեզ այնքան անհրաժեշտ է: Բնութեան տեսարաններու

առթած հանգիստը չափաի համարձակէի ուրանալ: Ինք-զինքը բնութեան հետ յարաբերութեան մէջ դնելով՝ մարդ կը գտնէ իր յուզեալ և խռովեալ հոգւոյն հան-դարտութիւն մը, իր յոգնած գործարանաւորութեան համար վերանորոգող ուժ մը: Բնութեան ծոցին մէջ առանձնութեան մը մէջ, առանց բան մը ընելու և խօսելու նոյն իսկ մնալը՝ արդէն ամենամեծ բարիք մը չէ՞ կը հարցնեն:

Այո, թէեւ բնութիւնը գեղեցիկ, սակայն նոյնքան ալ խիստ ու դժան է, ան երբեմն շատ անգութ է, ան մանաւանդ անանձնաւոր է: Մարդ երբ միայնակ կը դիտէ բնութիւնը վայելելու համար, չուշանար զգալու տրամոթիւն մը իր սրտին մէջ: Լերկութիւնը բարձր գագաթներու լեռանց, միայնութիւնը անհունաճաւալ ծո-վերու եղերքներուն, մարդուն կ'զգացնեն նաև միայնու-թիւնը իրեն սրտին: Բնութիւնը յաճախ կը ժպտի ան պահուն երբ պէտք էր արտասուէր, և կուլայ՝ երբ պէտք էր երգէր. չկայ բնութեան մէջ այն արձագանքը զոր մեր հոգիները կ'ուզեն լսել: Բնութեան մէջ նոյն իսկ կայ յաճախ անողորմ պատասխաններ մեր սիրտ բղկտող կոչերուն ի պատասխան: Ահա թէ ինչո՞ւ անոնք որ կ'ուզէին մնալ երկար ատեն բնութեան ծոցին մէջ՝ պիտի ուզէին թելադրել իրենց որ չմնան երկար հոն փնտռելու համար հանգիստ, այլ երթան աւելի հեռուն, աւելի խորը:

Ո՞ւր պէտք է երթան...:

Արդեօք հանգիստը հմրկ է փնտռել բարեկամաց շրջանակի մը մէջ : Բարեկամութիւնը այնքան գեղեցիկ և այնքան լաւ բան է, որ աւելորդ պիտի ըլլար հակառակը խօսիլ: Բարեկամ ընտրել, սրտակից մը ունենալ, գաղափարակիցներու հետ շփման մէջ ըլլալ, անոնց հետ զուարթ վիճաբանութիւններ և նրբամիտ խօսակցութիւններ ունենալ արդարեւ մեծ առանձնաշնորհում մըն է: Բարեկամութիւնը կ'երիտասարդացնէ սիրտը, կուտայ հոգւոյն արիւթիւն և կեանքը կը քաղցրացնէ, առանց որոյ անտանելի պիտի ըլլար կեանքը:

Բայց չեմ կարծեր որ անոնք որ բարեկամական շրջանակի մէջ են կարենան գտած ըլլալ ճշմարիտ հանգիստը: Անշուշտ բարեկամները լաւագոյն հանգիստը կ'ընծայեն քան բնութեան հմայիչ տեսարանները, բայց անոնք ալ մեղի նման են, թերութիւններ ունին, անոնք ալ սառն և անտարբեր վերաբերումով կը վիրաւորեն մեր զգայուն սրտերը, և շատ անգամ կը լքեն զմեզ, մենք թէ իսկ ուղենք խորհիլ անոնց վրայ, անոնք կը մոռնան զմեզ, հակառակ անոր որ մեր աչքերն և սիրտը յաճախ զանոնք կը փնտռեն: Ո՛չ, բարեկամները չեն կրնար ճշմարիտ հանգիստ բերել մեզ, ամենէն լաւագոյններն նոյն իսկ չեն կրնար ընծայել զայն մեզ: Ուրիշ տեղ մը պէտք է փնտռել հանգիստը:

— Ո՞ւր պէտք է հապա փնտռել հանգիստը:

Արդեօք հանգիստը կարելի է գտնել մեր ներքին սրբարանին մէջ, մեր սրտին խորը, հոն կարելի է ապաստանիլ մեր տենդագին աշխատութիւններէն վերջ: Ստուգիւ անդրադառնալ իր իսկ անձին մէջ, օրհնութիւն մըն է. ասիկա մեր առաջին պարտականութիւնն է և մեր ամենափառաւոր առանձնաշնորհումը: Ասիկա մեր նկարագրին ամենէն իրական գործն է. զի այն պահուն որ մարդ կ'անդրադառնայ իր անձին մէջ՝ այն պահուն իսկ սկիզբը դրած կ'ըլլայ իր սուրբ և զեղուն կենսունակ ապագային:

Բայց դարձեալ պիտի ըսէի ձեզ թէ սիրտն ալ չկըրնար տալ մեզ փափագուած հանգիստը: Զի, աւանդ, սիրտն է որ « 'Պ միտս չարին արձանացած է: » Զի որքան զգայուն և կարեկիր սիրտը սիրոյ աղբիւրն է, նոյնքան և սիրտը իր հակակրութեամբ, իւր նախանձով, իւր հպարտութեամբ, իւր տարակոյսներով, իւր եսասիրութեամբ կը թունաւորէ մեր օրերը, մանաւանդ հանգիստի օրը: Ասոր համար է որ մարդ կ'զգուշանայ և պիտի ըսէի վախ ունի և չուզեր ակնարկ մը ձգել իր էութեան խորը: Զի սիրտն է որ մարդուն կ'զգացնէ իր բոլոր դառնութիւնը և գիտակից մարդ մը զարհուրանքով կը տեսնէ զայն: Պօղոս առաքեալ անդրադարձած իր սրտին խորը և երազեկ այդ վիճակին կ'արտայայտէր իր յուզումը երբ կը գրէր. « Այր մի տառապեալ եմ ես, ո՞վ ապրեցուցէ զիս ի մարմնոյ աստի

մահու (1): » Ո՛հ, ճշմարիտ հանգիստը գտնելու համար աւելի խորը պէտք է երթալ:

— Ո՛ւր կարելի է այդ հանգիստը գտնել:

Մարդուն համար կատարեալ հանգիստ պէտք է. այսինքն հանգիստ մը որ թափանցէ մինչեւ մեր անձին ամբողջութեան մէջ, հանգիստ մը ֆիզիքապէս, բայց նաեւ և աւելի հանգիստ մը իմացական, հանգիստ մը բարոյական, բայց նաեւ և աւելի հանգիստ մը հոգեւոր, հանգիստ մը սրտի բայց նաեւ խղճի: Անփոյթ գտնուիլ մեր էութեան որեւէ մէկ մասին նկատմամբ, վտանգել է այն հանգիստը զոր կը փնտռենք մեր յոգնած մտքին, սրտին և մարմնոյն համար: Մեզի կատարեալ հանգիստ մը պէտք է, որ մեզի ուժ ներշնչէ և որ կարենանք վերանորոգուած կեանքի սկսիլ:

Ստուգիւ խիղճն է որ մեզի պիտի կրնար տալ ճշմարիտ հանգիստը. այդ խիղճը Աստուծոյ ներկայութիւնն է, եթէ խիղճը կրցած էք գոհացնել, երբ ան այլեւս չունի որէ բողոքի կամ յուզումի ձայն մը, ահա այն ատեն է որ նշանակութիւն պիտի ունենայ մեր հանգիստը: Խիղճը մարմնոյն ներքին սրբարանն է, ջանք խնայելու չէ դայն հանգիստ պահելու համար եթէ կ'ուզենք որ հանգստեան օրուան առաւելութիւններէն օգտուինք: Հանգչեցուցէք խիղճը, հանգչեցուցած կ'ըլ-

(1) Հռովմ. է. 24:

լաք մարմինն ալ, միտքն ալ, սիրտն ալ: Եւ երբ անգամ մը իրական հանգիստը կ'ապահովէք, յետ այնու միայն պիտի վերանորոգուած զգաք ձեր ուժերը և պիտի սկսիք եռանդեամբ պարտականութեանց կատարման, հանդէպ մեզ և հանդէպ մեր նմանեաց, հանդէպ Աստուծոյ և հանդէպ մեր հոգւոյն:

Այսչափ ինչ իրական հանգիստի մասին խօսելէ վերջ կ'անցնիմ մի քիչ բացատրութիւն տալու հանգիստի օրուան մասին:

Եկեղեցւոյ ծոցին մէջ շաբաթի մասին երկու որոշ հակումներ կան: Ոմանք ինքզինքնին կը դնեն Սինայի օրէնքին տակ և կը սիրեն կոչուիլ Շաբաթականք, և հիմնուելով Տառնաբանեայի յաւիտեական արժէքին վրայ կ'ուզեն մեզ ալ պարտաւորել պահելու Շաբաթը իբր սուրբ օր: Այլք յանուն քրիստոնէութեան իրաւամբ դիտել կուտան թէ այլ եւս մենք օրէնքի ներքեւ չենք, այլ շնորհաց ներքեւ ենք, հետեւաբար և կը յայտարարեն թէ Շաբաթը այլեւս մեզի համար պատուիրան մը չկրնար նկատուիլ և թէ պէտք է նկատել Կիրակին իբր եկեղեցւոյ հաստատութեան համար օգտակար, գերազանցապէս նուիրական սուրբ օր մը որ ինքնին արդէն իր վրայ կը կրէ աստուածային դրոշմը:

Ինչպէս քարոզիս սկիզբը յիշեցի, հանգիստի օրուան հաստատութիւնը Սինայի օրէնքէն կանխագոյն թուական մը կը կրէ: Եւ երբ կը բանանք Ծննդոցը՝ հոն

առաջին էջերուն մէջ, այդ պարզ և վսեմ՝ գրքին մէջ, արդէն կը ցայտի լոյսը անձանօթ հին աշխարհին. հոն կ'ուսանինք թէ Աստուած մէկ է, թէ ան հոգի է, թէ ան ազատ է: Դարձեալ կ'ուսանինք թէ ստեղծագործութիւնը Աստուծոյ ազատ կամքին մէկ գործն է և թէ իր ստեղծած մարդուն ալ տուած է ազատութիւն: Ապա կը կարդանք թէ երբ Աստուած աւարտեց իր ստեղծագործութիւնը հանգստացաւ եօթներորդ օրը:

Ձէք սպասե՛ր որ նիւթէս շեղիմ, բայց կ'ուզեմ՝ պարագայ մը ձեր ուշադրութեանը յանձնել: Աստուած պէտք չունէր հանգիստի, զի Աստուած միշտ կը գործէ: Ձեմ՝ կարծեր որ Մովսէս պէտքը զգար գիտցնելու իր ժողովրդին թէ Աստուած հանգիստէ վեր է, ինչպէս վեր է յոգնութենէ: Որոշ ըլլալով որ Աստուած պէտք չունի հանգիստի, ինքնին կը հետեւցուի թէ Շաբաթի հաստատութիւնը կը ղեկուցուէր միմիայն մարդ արարածը աչքի առջեւ ունենալով, այսինքն հասկցնելու թէ շաբաթը եղած էր մարդուն համար, ինչպէս որ Յիսուս ալ նոյն իմաստով արտայայտուած է: Ահա սկզբնական իրականութիւնը՝ հանգիստի օրուան: Բայց Շաբաթականը առանց ի նկատ ունենալու թէ շաբաթը մարդուն համար եղած է և չուղելով սուրբ պահել կիրակին, կը մղեն պաշար այն վճռականութեամբ որ ջնջեն կիրակին սուրբ պահելու քրիստոնէական Եկեղեցւոյ ամենահին մէկ կարգադրութիւնը: Իրենց այս ջանքերը քրիս-

տոնէական միութիւնը կը խափանէ և Քրիստոսի վսեմ՝ աղօթքին դէմ՝ ցոյց մ'ըն է. « Թող մէկ ըլլան անոնք, կատարեալ մէկ, ինչպէս որ մենք մէկ ենք: ^[1] »

Բայց նախ գիտնանք թէ ի՞նչ կ'ըսեն Շաբաթականը: Անոնք կ'ըսեն հետեւալը.

— Եկեղեցւոյ համար մեծ ոճիր է, աններելի ոճիր, նոյն իսկ Ս. Հոգւոյն դէմ՝ մեղանշում է հեթանոսական ազդեցութեամբ շաբաթ օրուան տեղ կիրակին սուրբ պահելը: Տասնաբանեայի համեմատ շաբաթի սուրբ պահելու խնդիրը աստուածային է, մինչդեռ կիրակնօրեայ հանգստեան կարգադրութիւնը մարդկային է: Ոչ մէկ բնագիր Ս. Գրական չարդարացներ կիրակին հանգըստեան օրի փոխելու կարգադրութիւնը: Այս կարգադրութիւնը Կոստանդիանոս կայսեր մէկ հրամանին հետեւանքն է: Ան հազիւ հաւատքի դարձած, և ըլլալով աւելի հեթանոս քան քրիստոնեայ, 321 ին հրովարտելով պարտադրեց կիրակին պահել իբր քաղաքային օր, ոչ թէ իբր Dies domini, « Տէրունի օր »՝ այլ Dies Solis, « Արեւու օր », համաձայն այն պաշտամունքին դոր կայսրը կ'ընծայէր Ապոլոնի. կամ թերեւս միացնելու նպատակաւ միեւնոյն խորհրդանշանին տակ Ապոլոնի պաշտամունքը Քրիստոսի պաշտամունքին հետ: Այս ամբարիշտ օրէնքը յաղթանակեց 364 ին, Լաւողի-

(¹) Յովն. Ժէ. 21, 23:

կէի ժողովէն վերջ, որուն 27-րդ կանոնը կ'արգիլէ խիստ կերպով շաքաթի պահպանութիւնը:

Ինչպէս տեսանք Շաքաթականք ուրեմն կիրակին սուրբ պահելը հեթանոսական կարգադրութիւն մը կը նկատեն, և այսու եկեղեցին ալ հեթանոսական և սատանայական ներշնչումի ազդեցութեան ենթարկուած հաստատութիւն մը եղած կ'ըլլայ: Աւելին կայ: Անոնք համոզուած ըլլալով որ շաքաթի տեղ կիրակին սուրբ պահելուն պատճառաւ է միայն որ յառաջ եկած է աշխարհը չկարենալ փրկելու ապիկարութիւնը, համոզուած ըլլալով որ նոյն պատճառաւ ալ Աստուծոյ թաղաւորութեան դատաստը կ'ուշանայ, որուն այնքան կարօտ է կորուսեալ մարդկութիւնը, կ'ըսեն. — « Անդամ մը որ քրիստոնեայ աշխարհը կիրակիին տեղ շաքաթը սուրբ պահելու սկսի, ամէն անհատ անպայման պիտի փրկուի »:

Ահա եղրակացութիւնը իրենց տեսութեանց: Ո՛վ հաւատացեալներ, ես ալ իմ կարգին կը հարցնեմ՝ ձեզի Շաքաթականաց փրկութեան մասին ըրած այս հաւատատումը կը հաւատաք թէ Պետրոս առաքեալի խօսքին որ կ'ըսէ. « Եւ պիտի ըլլայ որ ամէն ով որ Տիրոջը առնուր կարգայ պիտի փրկուի^[1] »:

Ինչպէս չբողոքել ընդդէմ Շաքաթականաց յայտարարութեանց. ինչպէս չվերադառնալ Տիրոջ այն

(1) Fordf. P. 21:

յայտարարութեան թէ. « Շաքաթը եղած է մարդուն համար և ոչ թէ մարդը շաքաթին համար, վասնզի մարդոյ որդին տէրն է նոյն իսկ շաքաթին »: Եւ ինչքն Յիսուս Քրիստոս վեր է շաքաթէն, անոր Տէրն է, և մարդն ալ, իր փրկութիւնն ալ շաքաթէն վեր կը մնան: Մենք պիտի ըսէինք նոյն իսկ. — « Թող կորսուի շաքաթը բաւ է որ մարդը փրկուած ըլլայ »: Բայց Շաքաթականք գրեթէ ասոր հակառակ կ'ըսեն իրենց գործքովը. — « Թող կորսուի մարդը բաւ է որ շաքաթը փրկուած ըլլայ »: Եւ միթէ Պօղոս առաքեալ իրաւունք չունէր խնդրելու Կոդոնացիներէն որ շաքաթի խնդիրներ չյարուցանեն, զի շաքաթը Քրիստոսի մարմնոյն շաքաթն էր, ուրեմն երեւոյթ մըն էր, ուրեմն շաքաթը պատրանք մըն էր և ոչ իրականութիւն:

Բայց բաւական չէ բողոքել. պէտք է յիշել այն պիտի իրողութիւններ որ ցոյց տան թէ Շաքաթականաց վարդապետութիւնը հիմնովին սխալ է: Արդ՝ ի պատմութենէ գիտենք որ նախնական եկեղեցւոյ մէջ նորադարձ Հրեայք կը շարունակէին պահել շաքաթը իբր սուրբ օր, և ասիկա բնական էր: Մինչդեռ նորադարձ հեթանոսներն ինքնացօժար կերպով կը նայէին և առանց որեւէ Տիրոջ գեկուցումին անոնք « Տիրոջ օր » կը հռչակէին յարութեան օրը: Ո՛վ կրնար համարձակիլ ըսելու թէ անոնց հռչակումը ոճիր մըն էր. և միթէ կար ակնի մեծ դէպք մը քան Յիսուսի յարութեամբ

յաղթութիւնը մահուան վրայ: Որոշ ժամանակ մը երկու օրերն ալ թէ՛ շաբաթը և թէ՛ կիրակին հաւասարապէս պահուեցան իբր Տէրունական օր: Եւ հաւանականաբար ժամանակ մը Հրեայ-քրիստոնեաներու և Հեթանոս-քրիստոնեաներու միջեւ շաբաթը և կիրակին սուրբ պահելու հարցը վիճաբանուեցաւ, գիտնալու համար թէ՛ շաբաթը թէ՛ կիրակին հարկ էր սուրբ պահել: Յետոյ երբ Հեթանոս-քրիստոնեայք կազմեցին մեծամասնութիւն մը, յայտնի և բնական էր թէ անոնք իրենց տեսակէտը արդարացուցին, և քրիստոնէական հոգին կազմող Յարութեան օրը սուրբ պահել նախապատիւ համարեցին: Կոստանդիանոս հրովարտակով օրէնքի կարգ անցուց կիրակին սուրբ պահելու սովորութիւնը, ոչ թէ իր քմահաճ կարգադրութեամբը եղաւ, այլ ժողովուրդի մէջ ընդհանուր սովորութիւն մը եղած ըլլալուն համար: Այս սովորութիւնը կատարելապէս օրինաւոր էր հետեւեալ որոշ պատճառներով:

Նախ և առաջ անոր համար որ ըստ ասելոյն նոյն ինքն Պօղոս առաքեալի, քրիստոնէից համար. « Ամէն օրեր հաւասար են »: ան կը գրէ հետեւեալը Հռովմի նորադարձ քրիստոնէից. « Մէկը մէկ օրը ուրիշ օրէն ակելի կը համարէ, ուրիշ մըն ալ ամէն օրը մէկ կը համարէ. թող ամէն մարդ իր միտքը հաճեցնէ [1]: »

(1) Հռովմ. Ժ. 5:

Յիսուսով ստուգիւ ամէն առանձնաշնորհումներ խափանուած են ինչպէս օրերու նմանապէս և մարդոց համար: Երբ կ'ըսուի թէ բոլոր մարդիկ Քրիստոսի անունով սուրբ պիտի ըլլան, ինչպէս և անոր անունով անդամակիցներ պիտի ըլլան սուրբ քահանայութեան, կրօնականութեան, բոլոր օրերն ալ պիտի ըլլային նաեւ հաւասար և սուրբ, և բան մը որ արտօնուած է այս ինչ օրուան համար նոյնը արտօնուած պիտի ըլլար և ուրիշ օրուան մը համար, և բան մը որ արգիլուած է այս ինչ օր, արգիլուած պիտի ըլլար նոյնքան միւս օրերուն ալ: Ամէնը պէտք է ըլլան սուրբ և նուիրականացած մեր կեանքովը. « Ըլլայ որ ուտէք, կամ ըլլայ որ խմէք, և վերջապէս ինչ որ ալ ընէք ամէն բան Աստուծոյ վառքին համար ըրէք[1]: » Շաբաթը և շաբաթի պաշտամունքը որքան սուրբ է նոյնքան և սուրբ է կիրակին և երկուշաբթին և նոյն օրերուն կատարուած պաշտամունքը:

Միւս կողմէ ըստ որում Տասնաբանեան մեզ կը հրամայէ մէկ օրը սուրբ պահել Եօթնի վրայ, այսինքն վեց օրերէն վերջ Եօթներորդ օրը, պատճառ չկայ որ այդ օրը ըլլայ այսինչ կամ այնինչ օրը, հետեւաբար և շաբաթն ալ, կիրակին ալ, ինչպէս և շաբաթուան որեւէ մէկ օրը վեց օրէ վերջ կրնայ « Եօթներորդ օր

(1) Ա. Կորնթ. Ժ. 13:

համապատասխան » նկատուիլ: Բայց աւելին կայ, քանի որ Շաբաթականը տառականապէս կառչած են իրենց տեսակէտին, բացարձակապէս անիրաւ են, նախ՝ անոր համար որ անոնք չունին որեւէ փաստ շաբաթին ստուգապէս ո՞ր օր գալուն: Այն շաբաթը որ կը յաջորդէ ստեղծագործութեան չէ կարելի ճշդել թէ ո՞ր օրուան կը համապատասխանէր. զի գիտենք որոշապէս թէ վեց օրուան արարչագործութեան օրերը 24 ժամուան շրջաններ չէին այլ երկար շրջաններ հազարաւոր տարիներու որոնց միջոցին երեւցան հետզհետէ արարչագործութիւնը մեր մոլորակին վրայ և շուրջը: Երկրորդ՝ Շաբաթականը անիրաւ են անոր համար որ շաբաթը չէ կարելի աշխարհի ամէն կողմ՝ նոյն պահուն իրադրծել. երկրագունդին տարածութեան և կլիմայի համեմատ կը փոխուի շաբաթը. այսինքն թէ զոր օրինակ Ճաբոնի մէջ շաբաթը կ'սկսի, մենք տակաւին Եւրոպայի մէջ ուրբաթի մէջ ենք. և երբ Ճաբոնի մէջ շաբաթ օրը կը վերջանայ Եւրոպայի մէջ ան տակաւին նոր կ'սկսի: Եթէ ճիշդ օրուան վրայ է հարցը՝ Ս. Գրքին մէջ պէտք էր ճշդուած ըլլար այս պարագան, քանի որ ըստ Շաբաթականաց Եկեղեցւոյ և աշխարհի փրկութիւնը կախում ունի շաբաթէն: Ահա թէ ինչո՞ւ չեմ կրնար հասկնալ Շաբաթականաց պնդումներն, հակառակ բոլոր բարի կամեցողութեանս. ինչո՞ւ կ'ընծայեն այսքան կաշեւորութիւն օրուան մը համար և կ'ուզեն անջատ

համայնք կաղմել Եկեղեցիէն կարծես զատորոշեալ: Ներկայ քարոզովս պիտի խնդրէի Շաբաթականներէն որ չկապուին Սուրբ Գրքի տառին, « Զի գիրն սպանանէ », որ ներշնչուին Յիսուսի հոգիովը և գիտնան ըմբռնել անոր խօսքը որ ըսաւ, « Մարդոյ Որդին շաբաթի տէրն է »: Պիտի խնդրէի որ անհետեւանք չթողուն Տիրոջ այն խնդրանքը. « Թող մէկ ըլլան անոնք, կատարեալ մէկ, ինչպէս որ մենք մէկ ենք »: Այն պահուն ուր մարդկութիւնը միութարութեան համար կեանք կը խնդրէ, փոխանակ Յարութեան յաղթանակը հռչակել տալու, պէտք չէ կեցնեն զայն Յիսուսի գոց գերեզմանին առջև. զի որքան ատեն կառչած կենան շաբաթին, մարդկութիւնը Յիսուսի անկենդան մարմնոյն առջև պահած պիտի ըլլան, մինչդեռ մարդկութիւնը չուզեր մնալ Յիսուսի գոց գերեզմանին առջև: Շաբաթականք կարծես կը հրաւիրեն մարդկութիւնը որ գլուխը հակեալ նայի միշտ գերեզմանին:

Հրէայք Յիսուսը Գողգոթա բարցրացուցին Շաբաթը չպահելուն համար: Դժբաղդաբար Շաբաթականք ալ Հրէից նման բոլոր Գրիառոսի անունով հաւատացեալները կ'ուզեն Գողգոթա բարձրացնել վասնզի անոնք չեն պահեր փարիսեցիներու պէս շաբաթը: Ո՛հ, երբեք նկատի չեն առներ հետեւանքները շաբաթական մոլեռանդութեան:

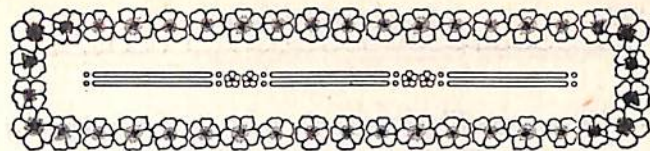
Եկէք ուրեմն ո՞վ դուք ամէնքդ՝ որ Յիսուսի անունը

կուտաք, եկէք, հաւաքուեցէք Անոր մօտ որ գիտէ ճշմարիտ հանգիստ մը տալ խղճի, որ գիտէ խռովեալ հոգիներու բերել խաղաղութիւն. « Եկէք ինծի ով աշխատեալներ և բեռնաւորութեան, և ես ձեզ պիտի հանգստացնեմ: » Եկէք անոր մօտ որ ըսաւ սա անմոռանալի և նշանակալից խօսքը. « Մարդու որդիին տէրն է և շաբաթին »: Ամէն:

Ժ.Գ.

Տէր թագաւորեաց

ՏԷՐ ԹԱԳԱԻՈՐԵԱՑ

« Ուրախ եղիցին երկինք եւ ցնծացե-
րեկիր, եւ ասացին 'ի նեքանոսս. Տէր
թագաւորեաց : »

(Ա. Մճաց. ԺԶ. 31:)

« Տէր թագաւորեաց՝ վայելչութիւն
զգեցաւ Տէր զօրութիւն ընդ մէջ իւր
ամաւ : »

(Սաղմ. ԴԲ. 1:)

ԲՐՈՒՄԻՈՑ Յրեաւերիկ Բ. թագաւորը որ ԺԸ.
դարու պատմութեան մէջ ուշագրաւ տեղ մը
կը գրաւէ, յաճախ իրեն սեղանակից կ'ունենար Հմուտ
խորհողներ, և կը սիրէր խմաստասիրական նիւթերու
շուրջ խօսակցութիւններ ունենալ անոնց հետ: Անգամ
մը խօսակցութիւնը դարձաւ կրօնի վրայ և վիճաբա-
նութիւնը զիրենք տարաւ մինչև ուրանալու Աստուծոյ
գոյութիւնն ու թագաւորութիւնը:

Խօսակցութեան միջոցին ներկայ խմաստասէրներէն
մէկը բոլորովին լուռ կը մնար: Այս պարագան թագա-

ւորին ուշադրութիւնը գրաւած ըլլալով դարձաւ հարցուց անոր. — « Տեսնենք դուք ի՞նչ կը խորհիք, դուք որ մինչեւ հիմայ լուռ մնացիք: » — « Տէր արքայ, պատասխանեց իմաստասէրը տրտում և լուրջ շեշտով մը, իմ տեսակէտովս ես պէտք կ'ըզամ հաւատարու հակի մը գոյութեան թագաւորներու վրայ: »

Այս իսկ է արդարեւ հրամայական և անկապտելի պահանջը բոլոր մարդկային հոգիներու: Այս խռովեալ աշխարհի յուզումներու, երկիւղներու և պայքարներու մէջ պէտք ունինք հաւատարու թէ « Յաւտենականը կը թագաւորէ, » այսինքն թէ Ան կ'ըզադուի իրապէս աշխարհի բոլոր անցքերով, թէ Ան կը միջամտէ ամէն դէպքերու մէջ, թէ Ան կը վարէ ամէն բան, թէ Ան է որ կուտայ ամէն բանի ուղղութիւն, թէ Ան է որ կ'ոգեւորէ մեծն ու պզտիկը իր անսահման հայրական նախախնամութեամբը:

Այս հաւատքը խարխիւն է բոլոր միւս հաւատալիքներուն, բոլոր դաւանութեանց և բոլոր համոզումներու: Այս հաւատքը հիմունքն է կրօնի մեծ շէնքին, եթէ այս հիմունքը վտանգուի բոլորը մէկանց կը խորտակուին: Կ'արժէ որ մեր խորհրդածութեան առարկան ընենք այս շատ կարեւոր նիւթը: Ասոր համար պիտի ուզէի ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել տիեզերքի ԲՆՈՒԹԵԱՆ և մարդկային ազգի ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ վրայ համոզուելու համար որ, Աստուած կը թագաւորէ ինչպէս

բնութեան նմանապէս և պատմութեան մէջ:

Նախ քննենք Աստուծոյ թագաւորութիւնը **ԲՆ-ՈՒԹԵԱՆ** մէջ: Բնութեան մէջ կայ երկու տեսանկի նկարագիրներ որոնք կը հաստատեն Աստուծոյ ներկայութիւնը և թագաւորութիւնը բնութեան բոլոր երեւոյթներու և շարժումներու մէջ: Բացատրենք մեր այս ըսածը: Բնութեան մէջ կայ նկարագիր մը որ ցոյց կուտայ մնայուն կարգ ու կանոնի մը գոյութիւնը: Այդ կարգ ու կանոնը կը տեսնենք բնութեան ծոցին մէջ արեւէն սկսեալ, երկնակամարի լուսեղէն գունդերու շարժումներէն սկսեալ, կը տեսնենք այդ կարգ ու կանոնը երկրի կանոնաւոր ընթացքին մէջ, եղանակի փոփոխմանց մէջ, ցերեկի և գիշերի իրարու յաջորդութեան մէջ, մարդոց և կենդանեաց անընդհատ և կանոնաւոր աճումին մէջ, ըստ իւրաքանչիւր կլիմայի երաշտութեան և անձրեւներու զուգախառնումին մէջ, և այս ամէնը յայտնի կերպով կը վկայեն թէ Աստուած անընդհատ և անալքալ կերպով կը հսկէ բոլոր արարածներուն վրայ:

Արդ՝ այս օրէնքները և կարգերը ճշունդ են իմացական խորհուրդի մը, անիմանալի իմաստութեան մը: Այդ իմաստութիւնն է որ կը չղանայ այս օրէնքները, այդ իմաստութիւնն է որ կը ղեկավարէ նոյն օրէնքներու և այդ իմաստութիւնն է դարձեալ որ կը պահպանէ նոյն այդ օրէնքներուն անփոփոխելիութիւնը: Բայց այս չէ ամէնը: Բնութեան մէջ կայ ուրիշ ոչ նուազ

յայտնի նկարագիր մը, որ յեղակարծ անակնկալ բնոյթ մը ունի: Այս նկարագիրն ալ դարձեալ կուգայ անգամ մը ևս ապացուցանելու թէ իմացական էակ մը կայ որ անկախ և տէր այդ դրած օրէնքներուն և ամէն բաներուն, ուղած ատեն յանկարծ կը միջամտէ: Խորհեցէք որ եթէ միայն անփոփոխ օրէնքները ըլլային, բնութեան մէջ յառաջ պիտի դար նոյն անփոփոխ արդիւնքները, այնպէս որ իւրաքանչիւր տարիի օրերը և եղանակները իրարու պիտի նմանէին և իւրաքանչիւր երկրամաս նոյնաման պիտի լինէր: Եւ սակայն ինչ կը տեսնենք բնութեան մէջ: Ո՛հ, ինչ մեծ պէտքստութիւն, ինչ տարօրինակ անակնկալներ ամէն կողմ: Ահա գարնան ժպտներուն մէջ յանկարծ օդերեւութաբանական փոփոխութեամբ մը կը տեսնենք որ կը ձիւնէ. կը ձիւնէ սաստիկ կերպով...: Անդին ահա ձմրան սառնամանեաց շրջանին յանկարծ գարնանային օրեր կը վայելենք: Ի՛նչ յանկարծական անակնկալներ: Դարձեալ ահա խաղաղիկ երկրամասի մը վրայ յանկարծ, կարծես անբնական ցնցում մը ըլլար, ամէն բան վերիվայր կը շրջէ, շէն քաղաքներ աւերակներու կը վերածէ: Այս արտակարգ երեւոյթներուն մէջ չենք կրնար հասնալ թէ ինչ նպատակաւ կ'ըլլան այդ անակնկալները: Եթէ ինծի հարցնէք ինչ է նպատակը այս անակնկալներուն, ինչո՞ւ այսքան տարօրինակութիւններ որոնք Աստուծոյ սիրոյն և իմաստութեան անհաշտ կ'երեւին, որոնք անհամա-

պատասխան են ըստ երեւոյթին անոր ողորմութեան՝ պիտի պատասխանէի. — Կ'անգիտանամ...: Եւ ճիշդ պիտի ըլլար այն յանդուգն մարդը որ պիտի յաւակնէր դատել Աստուծոյ ճամբաները: Չմոռնանք որ մենք սահմանափակ մտքի տէր էակներ ենք. տակաւին երէկ սկիզբ առած ենք. տակաւին նոր ոտք կոխած ենք երկրի վրայ. հազիւ առած ենք քայլ մը դողդոջուն այն անհունածաւալ դաշտին վրայ՝ որուն ճիշդ սկիզբը գիտենք և ճիշդ վախճանը և ինչպէս պիտի կրնայինք ճանչնալ ամբողջութիւնը: Եւ եթէ մենք կը նկատենք բնութեան մէջ այդ անակնկալները անկարգութիւնք, հետեւանք է մեր մտքին սահմանափակ վիճակին, մեր կարճատես տգիտութեան, զի այդ անկարգութեանց մէջ իսկ խորհուրդ մը կայ, գերազոյն իմաստութիւն մը՝ որուն չենք գիտեր բանալին. « Դու այժմ ոչ գիտես » կ'ըսէր Տէրը իր առաքեալին. խօսք մը որ կրնայ ուղղել նաև մեզի, վասնզի տակաւին ոչ մէկ բան իրականապէս գիտենք. « Դու այժմ ոչ գիտես բայց ապա գիտաւոր »⁽¹⁾:

Բայց թերեւս ուղղէք ինծի աւելի ուրիշ հարցում մը որ կը կրկնուի յաճախ և որուն պէտք է պատասխանել գէթ քանի մը խօսքով: — Ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ որ Աստուծոյ անսահմանօրէն մեծ է պիտի ուղէր բնութեան սահմանադրեալ աննշան բաներով զբաղուի:

(1) Յովն. Ժ. 7:

Այս հարցը շատ հին է: Հին և նոր իմաստասերներու մէջ խնդիր եղած է: Ըստ ոմանց իմաստասիրաց նոյն իսկ անվայելուչ նկատուած է զԱստուած մտցնել աննշան բաներու մէջ նկատելով որ Աստուծոյ փառքը կը նսեմանայ: Արիստոտել կ'ընդունէր նախախնամութիւնը միայն բնութեան երկնային մասին վրայ, և ոչ թէ երկրի վրայ եղած բաներուն մէջ: Իսկ այլք, նոյն իսկ քրիստոնեայ իմաստասէրներ, Հերոնիմոս և ուրիշներ կը կարծէին թէ « Աստուծոյ վեհափառութիւնը չկրնար այնքան խոնարհիլ վարերը, որ հոգ տանէր գիտնալու թէ քանի միջատներ կը ծնանին կամ կը կորնչին մէկ երկվայրկեանի մէջ, թէ քանի ձուկ կը պարունակէ ծովը, և այլն: » Սակայն Հերոնիմոսի և նմանեաց կարծեաց դէմ ելան Գրիգոր Նաղիանդացի^[1] և Յովհան Ոսկերեան^[2]: Ներկայիս մէջ Սոկրիսեաններն ևս չեն ընդունիր Աստուծոյ թագաւորութիւնը աննշան բաներու վրայ:

Եւ դժբաղդաբար տակաւին կարծողներ կան որ Աստուած միայն աշխարհներով, աղգերով կ'ըբաղուի և ոչ թէ անհատներու կեանքին մանրամասնութիւններով կամ ճնշողութիւն մը թռիչքով կամ ամպի մը դնացքով: — « Ի՞նչ, կ'ըսեն, կարելի՞ է միթէ հաւատալ որ այս

(1) Ասեմաբանութիւն. ԺԶ:

(2) Յաղագս Նախախնամութեան Աստուծոյ:

աննշան բաներով Աստուած զբաղուի »: Ես ալ պիտի ուղէի ուղղել այսպիսեաց սա հարցումը. — Ո՞վ ստեղծեց ամպը, ծաղիկն, թռչունը, միջատը. անշուշտ Արարիչն Աստուած: Արդ՝ երբ Աստուած իր մեծութեան համար նուաստութիւն չհամարեր ստեղծել զանոնք, ինչո՞ւ նուաստութիւն համարեր զբաղուիլ անոնցմով: Բաց աստի կը հարցնեմ. ո՞ւր պէտք է դնել սահմանը Աստուծոյ զբաղումին, եթէ կ'ուզէք անպայման սահման դնել որպէսզի իր մեծութիւնը չվտանգուի: Ո՞ր բաները կը նկատէք մեծ, և ո՞ր բաները կը նկատէք փոքր և անյարմար իր վեհափառութեան: Դուք կ'ըսէք թէ անսահման, անհուն էակին՝ Աստուծոյ առջեւ ի՞նչ կ'արժէ մարդը որով Ան զբաղուէր: Ես ալ ձեզ պիտի հարցնէի. ի՞նչ կ'արժէ ազգ մը, ի՞նչ կ'արժէ թագաւորութիւն մը և ի՞նչ կ'արժէ ամբողջ մարդկութիւնը: « Դոյլէն կաթած կաթիլի պէս են կը պատասխանէ մարգարէն, ու կշիռքի մէջի մանր փոշիին պէս կը համրուին: Ահա կղզիները ցրուած փոշիի պէս են: »^[1]

Կ'ըմբռնէք ուրեմն որ չէ կարելի սահման դնել մեծի ու փոքրի Աստուծոյ արարածոց մէջ: Աստուած կամ ամէնով կ'ըբաղուի կամ ոչ մէկով: Եւ եթէ պիտի ըսենք թէ Աստուած չզբաղուի որ մէկ բանով՝ յայնժամ անկա Աստուած ըլլալէ կը դադրի: Ինչպէս կը նկատէք

(1) Եսայ. Խ. 15:

զԱնիկա Աստուած, երբ ան անկարեկիր, անգործ, անհոգ, անշարժ Աստուած մըն է, և այնպիսի Աստուած մը աւելի վատ է քան հեթանոսաց մէկ կուռքը: Իսկ եթէ պիտի ըսէք թէ Աստուած կ'զբաղուի ամէն բանով, թէ անոր համար աննշան կամ մեծ բան չկայ, թէ ամէն բան անոր սիրոյն առարկան դարձած է, յայնժամ պիտի զգաք ճառագայթիւր ճշմարիտ Աստուծոյ ներկայութեան, Աստուած մը որ խղճի և սիրոյ Աստուածն է, որ երկնաւոր Հայրն է:

Եւ այս իսկ է ճշմարտութիւնը, զի նկատի առէք այն փոքր և աննշան նկատուած բաներու առնչութիւնը աշխարհի մեծամեծ զէպքերուն մէջ: Պատմութիւնը լի է ապացոյցներով: Նաբոլէոն Ա. ի պատմութենէն դրուագ մը անկարեւոր չպիտի ըլլար յիշել այս առթիւ: 1799ին Նաբոլէոն երբ իբր պարզ հրամատար եգիպտական բանակին՝ կը թողուր իր զօրքերը և նաւ կը նստէր Փրանսա անմիջապէս դառնալու, ծովուն բացը՝ ահա կը նշմարէ հորիզոնին վրայ անգլիական նաւատորմիդ որ կ'սպասէր ու կ'սպառնար իր որևէ մէկ շարժումին: Ան այլ ևս կորսուած կը նկատուէր...: Այդ տորմիդով կրնար ապագայ կայսրը գերի տարուիլ, և ատոր հետեւանքով ինչ մեծ փոփոխութիւն կրնար յառաջ գալ Փրանսայի համար, ինչպէս և բոլոր աշխարհի համար...: Բայց ինչ եղաւ, գիտէք: Ահա մշուշ մը ծովուն վրայ, ահա մշուշ մը՝ իսկզբան աննշան, բայց ահա ան խոշորցաւ, ծած-

կուեցաւ հետզհետէ, տարածուեցաւ ամբողջ ծովուն վրայ և այս մշուշին շնորհիւ Նաբոլէոն կրցաւ առանց նշմարուելու անգլիական տորմիդէն խոյս տալ և փախչիլ: Այսու Փրանսայի և աշխարհի բաղդը փոխուեցաւ...: Կրնա՞ք ըսել թէ մշուշ մըն է ան, և հետեւաբար Աստուած չուզեր զբաղուիլ աննշան մշուշով կամ ամպով: Աւելի չէ կրկնելու Յոբայ գրքին մէջ յիշատակուածը. «Տէրն է որ կը կառավարէ իր իմաստութեամբ ամպերուն շարժումը, որպէսզի ի գործ դնէ ուղածը երկրի վրայ: [1]»

Այժմ քննենք Աստուծոյ թագաւորութիւնը *դարձեալ* մէջ: Շատեր պատմութեան մէջ միայն ցոյց կուտան դիպուածներ, մարդկային կիրքերու բորբոքումներ, կոյր ատելութիւններ և անսանձ վրէժխնդրութիւններ և կ'ըսեն. — Այս ամէնուն մէջ ուր է, ուր անկիւնն է որ կարելի ըլլայ գտնել կամ գէթ նշմարել Աստուծոյ թագաւորութիւնը: Ո՞վ պիտի կարենայ ցուցնել նշան մը այդ թոհոբոհին մէջ Աստուծոյ թագաւորութեան: Ո՞վ պիտի կարենայ Փիլիպպոսի ըրածին պէս Նաթանայէի մը ցոյց տալ Աստուծոյ թագաւորութիւնը և ըսել. « Եկ և տես: » Ո՞ւր է Աստուծոյ թագաւորութիւնը երբ աղգեր կը կործանին հիմնայատակ, երբ պատերազմներ իրարու կը յաջորդեն, երբ աներեւոյթ ձեռք մը անխնայ մարդկային զանգուածներ կը հնձէ:

(1) Յոբ. ԼԷ. 12:

Ստուգիւ ասոնք հարցումն են որոնք բաւական զմեզ կը շփոթեցնեն և մեզ մտածեցնել կուտան:

Փրեւտերիկ Բ. թագաւորը, որուն մասին քարոզիս սկիզբը խօսեցայ, յաճախ կ'ախորժէր դժուարին հարցումներով նեղը դնել իւր մատրանապետը: Օր մը դարձեալ հարցուց անոր:— Պիտի ուզէի ապաացոյց մը պատմութենէն Աստուծոյ թագաւորութեան մասին, բայց պիտի ուզէի որ այդ ապացոյցը կարճ, յստակ և մէկ բառով ըլլայ:

— Տէր արքայ, պատասխանեց մատրանապետը ինքնամիտփութելէ յետոյ. « Իսրայէլ »ն է ան, ահա ձեր ուղած ապացոյցը, ահա կարճ, յստակ և մէկ բառով, « Իսրայէլ »ը: Եւ յիրաւի ճիւղի մէջ այնքան բնութոյշ ակներևութեամբ կ'երևի Աստուծոյ թագաւորութիւնը որքան « Իսրայէլ »ի ժողովուրդին մէջ:

Ուշադիր հայեացք մը անհատական և ժողովրդոց պատմութեան մէջ ցոյց պիտի տայ թէ Աստուած կ'ըշխէ, կը թագաւորէ իր նախախնամութեամբը: Մեր անհատական կեանքին մէջ դէպքեր կան որ ցոյց կուտան թէ գերազոյն կամքի մը իշխանութեան ներքեւ կը գտնուինք հակառակ որ տէր ենք անձնական ազատ կամքի: Ծրագիրներ կը շինենք, խորհուրդներ կը յղանանք, որոշ նպատակներ կը գծենք բայց ահա յանկարծ կը տեսնենք որ անակնկալ մը, չսպասուած դէպք մը վերի վայր կը շրջէ մեր ծրագիրները: Իրաւամբ ըսուած

է. « Խորհուրդ մարդկան՝ կամք Աստուծոյ: » Անձանօթ ձեռք մը մէկ ակնթարթի մէջ կը փոխէ մեր բոլոր ծրագիրները առանց բռնանալու մեր կամքին վրայ: Ոմանք թերեւս ըսեն.— « Այս անակնկալները դիպուածի արդիւնք են »: Եւ սակայն պիտի ըսէի.— « Ո՛չ: » Անակնկալները մեծ նշանակութիւն ունին մեր նկարագրի կազմութեան և մեր անձին կատարելութեան տեսակէտով: Եթէ այս անակնկալները չըլլային, մենք սարսափելի ինքնահաւան և անհանդուրժելի հպարտ նկարագրով անձեր պիտի ըլլայինք: Կենդանեաց մէջ ամենէն անսիրելի կենդանին ողնին է, վասնզի որ կողմին որ հալիս սուր փուշերով ծածկուած է: Մարդուն հպարտն ալ կը նմանի ողնի: Այդ փուշերը պէտք է անհետանան այս անակնկալներով որպէսզի Աստուծոյ պատկերին նմանի: Արդ՝ այս կեանքի անակնկալներն են որ մարդուն անտաշ և փշաւոր կողմերը կը հարթեն, ու մարդ կ'զգայ յայնժամ թէ Աստուծոյ ձեռաց ներքեւ է և չէ կարող անոր թագաւորութեան հովանիէն ինքզինքը հեռու նկատել:

Ժողովրդոց պատմութեան մէջ ալ նոյնը կը տեսնենք: Ստոյգ է որ մեծամեծ դէմքեր մեծապէս կ'ազդեն իրենց ժողովրդոց կեանքին և բարքին վրայ: Այսպէս օրինակի համար Մեծն Աղեքսանդր մը կամ Մեծն Նաբոլէոն մը մեծ դեր կատարած են իրենց պատկանած ժողովրդի նկարագրին և կեանքին ինչպէս և ապագային

վրայ: Կամ Մովսէս մը կամ Պօղոս մը մեծապէս կերպարանափոխած են ժողովրդոց ապագան: Ազգի մը ջողովթիւնը կամ թշուառութիւնը կապուած է այսպիսի հանճարեղ մարդոց անձին հետ: Բայց այդ անձերը զերծ չեն Աստուծոյ ազդեցութենէն, անոր թագաւորութենէն: Ստոյգ է որ անոնք իրենց ձեռքով, տաղանդով կը կառավարեն և ճարտար քաղաքականութիւնով կը պահեն իրենց ժողովուրդը բարօրութեան մէջ: Բայց ահա տեսէք որ անակնկալ դէպք մը յանկարծ ամէն բան վերի վայր կը շրջէ: Ոճրագործութիւն մը, կամ պաշտօնատարի մը սխալ մէկ հրամանը կրնայ երկրի իշխանութեան բաղդը յեղաշրջել: Ինչ մեծամեծ զօրութիւններ տապալուած են անակնկալ դէպքով մը. այն ուժը որ երկար տքնութիւններով յաջողուած էր կազմել՝ քարուքանդ կ'ըլլայ աննշան կարծուած անակնկալով մը: Համայն աշխարհի պատմութիւնը նկարագրութիւնն է Աստուծոյ ժողովրդոց հանդէպ բռնած ընթացքին: Հետեւաբար համոզուած ըլլանք որ Աստուած կը թագաւորէ պատմութեան մէջ ըլլայ անհատներու, ըլլայ ժողովրդոց վրայ:

Անհատական և ժողովրդոց պատմութեան մէջ շփոթութիւն և դժուարութիւն պատճառող այս կէտերը աչքի առջեւ ունենալով ումանք կը հարցնեն.— Եթէ Աստուած կը թագաւորէ, ինչ պիտի ըլլայ պատմութեան մեզի ընծայած այն շփոթ ու խառնակ վիճակը և այն

անկարգութիւնները որուն հետեւանքով մարդ՝ կը մղուի խորհելու թէ չկայ Աստուած, չկայ սիրոյ Աստուած: Ինչպէս պիտի բացատրենք այն անարդարութիւնն որ միշտ գոյութիւն ունի, երբ առաքինի մարդը կը ջախջախուի և անարդարը կը յաջողի, երբ ճշմարտութիւնը ոտնակոխ կ'ըլլայ և սուտը, խաբեբայութիւնը, կը փառաբանուի, ինչպէս մարդ կարենայ հաւատալ թէ Աստուած կը թագաւորէ երբ մարդկութիւնը հաղմակոծեալ նաւու մը նման արդէն ընկղմելու վտանգին մէջ է, և այս ամէնը տեսնելէ վերջ ինչպէս ականայ չպիտի ուղեինք հարցնել. «Ո՞ր է Աստուածը»՝ «Ո՞ր է Աստուծոյ թագաւորութիւնը»:

— Եւ սակայն Աստուած կը թագաւորէ, պիտի պատասխանէի, ճիշտ այն հաստատ համոզմամբ ինչպէս Գալիլէոս «E pur si muove» ն արտասանեց: Աստուած յիշուի կը ծածկուի յաճախ խառնակ շփոթութեանց և քառասլին յեղաշրջումներու մէջ. ան կ'ուշանայ կարգ կանոն հաստատելու մէջ: Բայց քիչ մը զիտցէք սպասել և համբերել: Աստուծոյ թագաւորութիւնը կուգայ շատ ծանր, բայց կուգայ շատ հաստատ: Այսօր շփոթ, խառնակ վերիվայր ու կործանուած կը տեսնէք, բայց վաղը պիտի տեսնէք թէ ձեր կարծած խառնաշփոթութիւնն կարգ ու կանոն ու ճշմարտութիւնն է եղեր: Ինչ կ'ուղեիք. կ'ուղեիք որ Աստուած ձեր ըմբռնումին համեմատ շարժէր. դուք որ

վրայ: Կամ Մովսէս մը կամ Պօղոս մը մեծապէս կերպարանափոխած են ժողովրդոց ապագան: Ազգի մը յաջողութիւնը կամ թշուառութիւնը կապուած է այսպիսի հանճարեղ մարդոց անձին հետ: Բայց այդ անձերը դերձ չեն Աստուծոյ ազդեցութենէն, անոր թաղաւորութենէն: Ստոյգ է որ անոնք իրենց ձեռքով, տաղանդով կը կառավարեն և ճարտար քաղաքականութիւնով կը պահեն իրենց ժողովուրդը բարօրութեան մէջ: Բայց ահա տեսէք որ անակնկալ դէպք մը յանկարծ ամէն բան վերի վայր կը շրջէ: Ոճրագործութիւն մը, կամ պաշտօնատարի մը սխալ մէկ հրամանը կրնայ երկրի իշխանութեան բաղդը յեղաշրջել: Ի՞նչ մեծամեծ զօրութիւններ տապալուած են անակնկալ դէպքով մը. այն ուժը որ երկար տքնութիւններով յաջողուած էր կազմել՝ քարուքանդ կ'ըլլայ աննշան կարծուած անակնկալով մը: Համայն աշխարհի պատմութիւնը նկարագրութիւնն է Աստուծոյ ժողովրդոց հանդէպ բռնած ընթացքին: Հետեւաբար համոզուած ըլլանք որ Աստուած կը թաղաւորէ պատմութեան մէջ ըլլայ անհատներու, ըլլայ ժողովրդոց վրայ:

Անհատական և ժողովրդոց պատմութեան մէջ շփոթութիւն և դժուարութիւն պատճառող այս կէտերը աչքի առջեւ ունենալով ոմանք կը հարցնեն.— Եթէ Աստուած կը թաղաւորէ, ի՞նչ պիտի ըլլայ պատմութեան մեղի ընծայած այն շփոթ ու խառնակ վիճակը և այն

անկարգութիւնները որուն հետեւանքով մարդ կը մղուի խորհելու թէ չկայ Աստուած, չկայ սիրոյ Աստուած: Ի՞նչպէս պիտի բացատրենք այն անարդարութիւնն որ միշտ գոյութիւն ունի, երբ առաքելն մարդը կը ջախջախուի և անարդարը կը յաջողի, երբ ճշմարտութիւնը ոտնակոխ կ'ըլլայ և սուտը, խաբեբայութիւնը, կը փառաբանուի, ինչպէս մարդ կարենայ հաւատալ թէ Աստուած կը թաղաւորէ երբ մաքդկութիւնը հողմակոծեալ նաւու մը նման արդէն ընկղմելու վտանգին մէջ է, և այս ամէնը տեսնելէ վերջ ինչպէս ականաց չպիտի ուղեկներ հարցնել. «Ո՞ր է Աստուածը», «Ո՞ր է Աստուծոյ թաղաւորութիւնը»:

— Եւ սակայն Աստուած կը թաղաւորէ, պիտի պատասխանէի, ճիշտ այն հաստատ համոզմամբ ինչպէս Գալիլիոս «E pur si muove» ն արտասանեց: Աստուած յիրաւի կը ծածկուի յաճախ խառնակ շփոթութեանց և քառասուն յեղաշրջումներու մէջ. ան կ'ուշանայ կարգ կանոն հաստատելու մէջ: Բայց քիչ մը դիտեցէք սպասել և համբերել: Աստուծոյ թաղաւորութիւնը կուգայ շատ ծանր, բայց կուգայ շատ հաստատ: Այսօր շփոթ, խառնակ վերիվայր ու կործանուած կը տեսնէք, բայց վաղը պիտի տեսնէք թէ ձեր կարծած խառնաշփոթութիւնն կարգ ու կանոն ու ճշմարտութիւնն է եղեր: Ի՞նչ կ'ուզէիք. կ'ուզէիք որ Աստուած ձեր ըմբռնումին համեմատ շարժէր. դուք որ

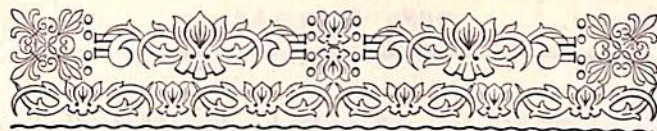
ձեր ըմբռնումով իսկ չէք կարող կառավարել տուն մը, ինչպէս կը յանդգնէր կարծիքներ յայտնելու աշխարհի կարգ ու սարքին և ընթացքին վրայ: Մի ըսէք թէ վերջացած է, սնանկացած է Աստուծոյ թագաւորութիւնը, մի ըսէք թէ ան երեւակայութեան մէկ յղացումն է, մի ըսէք թէ այդպիսի թագաւորութիւն մը դորձ չունի: Յիրաւի շատ անգամ՝ այնպէս կը տարուիք խորհելու թէ գահընկեց թագաւորի մը պէս փառքն ու զօրութիւնը կորսնցուցած է Աստուած, բայց զիտցէք թէ ան իրականին մէջ կը դորձէ, կը տիրէ, կը թագաւորէ կարծուածէն աւելի մեծ զօրութեամբ և փառքով: Միայն զիտցէք սպասել, զիտցէք համբերել, զի տալգան միայն պիտի կարենայ ձեզ լուսաւորել և համոզել թէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը իր մեծավայելչութեան մէջ է, թէ « Տէրը կը թագաւորէ »:

Ո՛վ հաւատացեալներ, դուք որ այդ թագաւորութեան զինուորներն էք, դուք որ անոր թագաւորութեան զրօշակակիրներն էք, վեր առէք ձեր սիրոյ և հնազանդութեան զէնքերն, վեր առէք ազատութեան զրօշներն, վեր առէք ամուր վահաններն հաւատոյ, որպէսզի ճանչցնէք աշխարհի թէ « Տէրը կը թագաւորէ »:

« Համբարձէք իշխանք զդրունտ ձեր ի վեր, համբարձցին դրունք յաւիտենից և մտցէ թագաւոր փառաց »: Ամէն:

ԺԵ.

Մի՛ շնար

Մ Ի Շ Ն Ա Ր

« Մի՛ ընար : »

(Եկից- Ի. 14:)

ԱՐԴԱՌԻՔԻՆԸ տառապեցնող մեծամեծ
չարիքները բառնալու համար, բոլոր
առաջարկուած դարմաններէն առաջնակարգ կարեւո-
րութիւն ունեցողը կը նկատուի ընտանեկան կեանքը:
Ընտանեկան կեանքը մարդկային ամենէն վաղեմի և
սքանչելի մէկ հաստատութիւնն է որ անհատներու
ֆիզիքական, մտաւորական և բարոյական պէտքերուն
գոհացում՝ կուտայ և սեռին շարունակութեան ու զար-
գացման կը ծառայէ: Ընտանեկան կեանքով է որ այր
և կին իրարու թերին կը լրացնեն, հաճելի և օգտակար
գաղափարներ կ'ըզհանրացնեն և այլու կարելի կ'ըլլայ
թէ երջանիկ և թէ դժբաղդ օրերու մէջ ուրախութիւն-
ները բազմապատկել, ցաւերն ու վիշտերը մեղմացնել
և զանազան հոգերու և տառապանքի ծարն բեռերը
թեթեւցնել: Վերջապէս ընտանեկան կեանքը ոչ միայն
մարդուն ծնարանն ու սնարանն է, այլ և անոր հան-

գաղափարներն ու սպաստանարանն է, ընտանեկան կեանքով է որ մարդկային անհատներու ֆիզիքական գոյութիւնը կը պաշտպանուի և բարոյական դիրքը բարձր կը պահուի:

Այս տեսակէտին հակառակ կայ շարժում մը որով կ'ուզեն հաւատացնել թէ ընտանեկան կեանքը կաշկանդում մը և սեղմում մըն է մարդկային ազատութեան, թէ պէտք է ջնջել ընտանեկան կեանքը եթէ կ'ուզենք որ վերնայ մարդոց մէջէն առելութիւնը, նախանձը, հակառակութիւնը, և այն ամէն չարիքներ որ կուգան առելութենէ: Այս ուղղութեան ջատագով եղաւ առաջին անգամ ինքն Պղատոն խմաստասէրն որ ընտանեկան կեանքը կը նկատէր անհաշտ թէ ընկերութեան, թէ հայրենասիրութեան և թէ մարդասիրութեան, և կը կարծէր թէ ընտանիքը ջնջելով հայրենիքը կը դորանայ. նա կ'ուզէր որ պետութիւնը մանուկներու կրթութեան պաշտօնն ստանձնէ ընտանիքի տեղն անցնելով: Ասիկա իր « Հասարակապետութիւն » (La République) անուն գրքին մէջ տիրող հիմնական գաղափարներէն մէկն է: Թէեւ նոյն ինքն Պղատոն՝ առաջինն էր որ իր տեսութեան ցնորական ըլլալը յայտնեց և Արիստոտէլի ալ պատճառաբանութեամբ վճռապէս հերքելով մերժեց այդ տեսութիւնը:

Կեանքի մէջ սէրն ու ծանօթութիւնը միւսնոյն օրէնքով կը զարգանան, անոնց բնական ընթացքն է պղտի-

կէն դիմել դէպի մեծը: Մեր սիրտը կը յարի նախ մեր անձին, յետոյ ընտանիքի անդամներուն, այսինքն անոնց որ զմեզ կը շրջապատեն և ապա մեր հայրենակիցներուն, վերջապէս ամբողջ մարդկութեան: Այս չորս շրջաններէն կ'անցնի սէրը և մին միւսէն կախում ունի և գոյութիւնը կրնայ ապահովել. եթէ ոչ կրնայ սէրը տկարանալ, այլայլի և տարափոխիլ: Անոնք որ մարդկութեան սէրը զօրացնելու համար ընտանիքի սէրը ջնջել կ'ուզեն Պղատոնի ըրածին պէս, անոնք բնական կարգը խանդարած կ'ըլլան և կը նմանին անոնց՝ որոնք դեռ մեծցնելու համար անոր ակը կը ցամբեցնեն: Ընտանիքի սէրը մարդասիրութեան աղբիւրն է և ընտանիքը մարդկային ընկերութեան խարխիւն է:

Արդ՝ պղատոնական տեսութեամբ և արդի պայմաններով ըմբռնուած կեանքը հետշհետէ միզ կը հեռացնէ օճախի, տան առաւելութիւններէն և քաղցութիւններէն և կը կարծենք թէ ստիպողական է զադրեցնել դէպի դուրս, դէպի ամուրիութիւն շարժումը որ մարդուն բարոյական և ֆիզիքական գոյութիւնը վտանգելէ դատ կը դարձնէ զայն յուսահատօրէն խոտան, մակերեւոյթային և դատարկ: Պէտք է չհղորցնել այս շարժումը կեղրոնացնելով և ինքնամիտիելով մարդուն միտքն ու սիրտը դէպի տունը, դէպի սուրբ խորանը շարժումով մը: Արդ՝ այս բանին ոչ մէկ բան այնքան կը նպաստէ որքան ընտանեկան, բարի, անոյշ, պարզ և խաղաղ

կեանքը որ միշտ նկատուած է զօրաւոր ազդերու զօրութիւնը և առանց անոր մարդ արագօրէն կ'ընթանայ ամենածանր վտանգներու: Զնջելով ընտանիքը, ջնջած պիտի ըլլաք ընկերութիւնը կամ՝ առնուազն ամենածանր հարուած մը տուած պիտի ըլլաք անոր և պիտի պատուատած ըլլաք վերադարձ մը դէպի բարբարոսական շրջաններն, դէպի ցեղային երամակներն և հոյլերն որոնք կ'ապրէին սպաննութիւններով և յելուզակութիւններով:

Ընտանիքն իր բարձրութեան և արժանեաց մէջ պահելու համար, անհրաժեշտ է անոր տակ իւր ճշմարիտ խորխորը, իւր անվիճելի հիմը, այսինքն ամուսնական հաւատարմութիւնը և այս իսկ է անկիւնաքարը ընտանեկան հաստատութեան: Ընտանեկան կապերուն թուլացումին խորունկ պատճառը, պէտք է փնտռել ամուսնական կապերու թուլացումին մէջ: Խօսիլ այս կարեւոր և ծանր հարցին վրայ ճառել է Եօթներորդ Պատուիրանին վրայ:

« Մի՛ շնար »: Շնացողը իր ամուսնոյն, իր լծակցին հանդէպ անհաւատարիմ մըն է. այս անհաւատարմութիւնը միշտ և ամէն տեղ արդիւրուած է. ինչ որ ալ ըլլան պատճառներն որով կը փորձեն արդարացնել իրենց մեղապարտ ընթացքն՝ անոնք անհաւատարմօրէն շարժած կ'ըլլան իրենց լծակցին հանդէպ: Ուշադիր եղէք որ չեմ՝ ըսեր որ ամուսնական հաւատարմութիւնը

միշտ ղիւրին և հաճելի կրնայ ըլլալ: Այդ հաւատարմութիւնը պահելու համար կան կատարելիք պարտականութիւններ որոնք յաճախ դառն տառապանքներով կարելի է տանիլ և նոյն իսկ զոհողութիւններ հարկ է ընել: Բայց խնդիրը հոս չէ. խնդիրը այն է թէ՛ այս հաւատարմութիւնը պարտականութիւն մըն է թէ՛ ոչ:

Բարոյական խղճի հրաման մը, բացորոշ հրամայական պահանջ մը կուգայ մեզ հաւաստիացնելու թէ՛ հաւատարմութիւնը պահանջ մըն է: Եւ վիճաբանութիւն չվերցնել որ այս հարցը՝ հարկ է ինչ դնով որ ալ ըլլայ հնազանդիլ:

Ասիկա այնքան ճշմարիտ է որ շնութիւնը ամէն ժամանակ նկատուած է յանցանք մը նոյն իսկ թերակիրք և վայրենի ժողովրդոց մէջ: Ահա թէ ինչո՞ւ համար երբ թերակիրք վայրենի ժողովրդոց կ'ուսուցանեն ծանաբանեան, երբ կարգը կուգայ եօթներորդ պատուիրանին, վայրենի մարդուն խիղճը կը խոնարհի առանց առարկութեան այդ պատուիրանի պահանջումին առջև: Շատ թերակիրք երկիրներու կամ՝ քրիստոնէութիւնը չքարոզուած երկիրներու մէջ շնացողը կը պատժեն մահուան դատապարտելով: Հրէից մէջ՝ քարկոծմամբ իսկ ասիական երկիրներու մէջ ողջ ողջ թաղելով կամ ցցահարելով յանցաւորները կը մեռցնէին:

Դիտուած է որ ամէն ժամանակ և ամէն տեղ մարդկային սիրտը կը փնտռէ միջոյններ լռեցնել տալու հա-

մար խիղճը, զժբաղդաբար սիրտն իր բնական անմաք-
րութենէն. իր ցանկութիւններէն և իր կիրքերէն տար-
ուած՝ շատ անգամ՝ զանազան պատճառներով կը դրժէ
Աստուածային օրէնքը: Ասոր հետեւանօք ընտանեկան
ակումբներ կը խռովուին, ներքին տագնապներ ծանր
համեմատութիւն կ'առնեն և մեծ վնաս կը պատճառեն
թէ ընտանեկան մաքուր կեանքի, թէ անմեղ զաւականց
և թէ հասարակական կեանքի: Յաւօք պէտք է ըսել
թէ գրէթէ շատ տեղեր՝ այրեր և կիներ ոտքի տակ
առած են իրենց խիղճը, հետեւելու համար իրենց վատ
սրտին, և չեն ունեցած բարոյական անհրաժեշտ զիւ-
ցազնութիւնը մնալու համար հաւատարիմ՝ իրենց խղճի
ձայնին և անոր պահաջքներուն, որով պիտի կարենային
ըլլալ անշուշտ նուազ ցանկասէր, նուազ զգայական և
նուազ կրքոտ:

Ինչ վիճակի մէջ է այսօր ամուսնական հաւատար-
մութեան դատը. շահուած դատ մը կրնայ նկատուիլ
արդեօք: Պիտի ուզէի ըսել այո, բայց զժբաղդաբար չեմ
կրնար ըսել այո: Վասնզի ինչ ինչ տեսակէտներով
ուրիշ ժամանակներէ աւելի կարգ մը ընտանեկան շրջա-
նակներու գրէթէ մեծ մասին մէջ, ներքին կեանքը
հիւանդ կը ներկայանայ, զուրկ ստուգութենէ, զուրկ
իրական գուարթութենէ, զուրկ ուժէ, զուրկ կենսունա-
կութենէ, հակառակ որ լուսաւորուած և քաղաքակիրթ
դարու մը մէջ կ'ապրինք:

Եթէ կայ բան մը որ ամենաահաւոր չարիք մը
դարձած է այն ալ շնացողին հանրութեան առջև յան-
ջապարտ չնկատուիլն է: Կարգ մը խորհողներ՝ որոնց
մէջ լուրջ դէմքեր չեն պակսիր, ամուսնութիւնը կը
նկատեն ներկայ պայմաններու մէջ անբնական բան մը,
գրէթէ անհեթեթ, քանի որ կ'ըսեն ան կը կապուէ
մարգոն աղատութիւնը և անողորմ՝ բռնապետ մը կը
դառնայ ստիպելով որ ամուսնացեալները միասին ապրին
երբ սրտերը արդէն միացեալ չեն: Ո՛րքան աւելի ար-
դար պիտի ըլլար կ'աւելցնէին անոնք, որ ամուսններ
աղատ ըլլային և ուղած ատեննին բաժնուէին առանց
նոյն խիղճ պաշտօնական զիմուծի, առանց դատարանե-
րու առջև երեւալու, և կարենային կնքել նոր միութիւն
մը աւելի լաւ պայմաններով և փորձառութեամբ: Ժա-
մանակ մը յետոյ այս նոր ամուսնացեալք նոյն աղա-
տութիւնը կիրարկելով երբ հարկը պահանջէ կարենային
իրարմէ բաժնուիլ վերստին կնքելու համար նոր օձախ
մը, դարձեալ ըստ իրենց կարծեաց աւելի լաւ պայման-
ներու տակ: Զմայլելի և հեշտաբոյր չալիտի ըլլար այս
դրութիւնը կը հարցնեն մեզ: Այսու արդեօք չալիտի ու-
նենայինք բաղադրութիւնը սիրոյ և աղատութեան, այ-
սու արդեօք չալիտի ունենայինք գրաւականը անհունօ-
րէն աւելի հաճելի կեանքի մը՝ քան այն հին գրու-
թեամբ զժբաղդ ամուսնոց կեանքը, որ ուրիշ բան մը
չէ բայց եթէ ծանրաբեռնուած և անասնիկի կեանք մը

որ կարծես իւր ձանձրանալի տեսողութեամբ չի վերջանար:

Ո՛չ սիրելիներ, ո՛չ հակառակ ձեր բոլոր կարծած գեղեցիկ և հաճելի երեւոյթներուն, հակառակ ձեր թէզին գրաւիչ ոճին, չենք կրնար ընդունիլ ձեր այդ տեսութիւնը: Մենք զայն կը նկատենք փտանդաւոր, մենք զայն կը նկատենք ահաւոր չարիք մը. փանդի ձեր այդ տեսութիւնը ուղղակի ընդդէմ է բարոյական օրէնքի՝ որ գրուած է ոչ թէ միայն Տասնաբանեային մէջ. այլ աղիէ առաջ արդէն բոլոր մեր սքտերուն խորը: Ո՛հ, պէտք է բոլոր ուժով ամէն հակադրեցութիւն ի գործ դնել այն ամուսնութիւններուն դէմ որք կը կրկնուին բոլորովին անյարմար և աններդաշնակ պայմաններու մէջ, և որուն հետեւանքով ամուսնական կեանքը ճըշմարտապէս դժոխք մը կը դառնայ: Հանրութիւնը յիշուի չտեսներ շատ բան ընտանեկան ներքին անցքերէն, բայց տխուր իրականութիւնը կայ ու կը մնայ երկիւղ աղբիւրով ներկայ երկտասարդութեան: Ասոր հետեւանքով ամուսնութեան դէմ գործադուլ հռչակուած է կարծես, և կը հանդիպինք երկտասարդութեայ որոնք իրաւամբ ինքզինքնին տուած են ուսումնասիրութեանց կամ գեղարուեստից կամ բարենախտակ ձեռնարկներու և այլ ևս չեն ուզեր խորհիլ և պատրաստուիլ ամուսնութեան՝ որ պէտք էր նկատուէր անհրաժեշտ ու ընտան օրէնքը կեանքի: Պէտք է բոլոր ուժով ամէն

հակադրեցութիւն ի գործ դնել այն մեղաւարտ, այն ստալոյ ամուսնութեանց դէմ՝ որք կ'ըլլան առանց սիրոյ, առանց փոխադարձ յարգանքի, որք կը կնքուին զրամի հիմերու վրայ, և կարծես երկու զրամազուկներ են. որ իրարու կը մօտենան և ոչ թէ երկու սիրտեր, ինչպէս Ափրիկէի վայրենիներուն մէջ զոյգ եղներն են որ զրամի տեղը կ'ընկերակցին ամուսնացեալներուն: Թէ մէկ և թէ միւս կողմին համար բարոյական անկում մը՝ չընկու համար վայրենութեան զրոշմ մը կայ այսպիսի ամուսնութեանց մէջ: Ես պիտի ըսէի վայրենիին ընթացքը՝ արդարանալի է, փանդի անկա բարի խղճով կ'ընէ, յայտնապէս կ'ընէ, պատուաւոր կերպով կ'ընէ և կ'ընէ զայն իր երկրին սովորութիւնը կատարած ըլլալու համար, մինչդեռ սպիտակամորթ քաղաքակրթեալը իր քսակովը, կեղծիքի երեւոյթին ասի, սիրոյ ամուսնութիւն մըն է որ կը կնքէ և հաստատել կուտայ աւելի ծանր ստութեամբ մը որ կը կոչուի կրօնական արարողութիւն: — Նաեւ կարելի չէ հասնիլ այն պայմանադրական ամուսնութեանց, որք կը կնքուին մօտեցնելու նպատակաւ միեւնոյն ընտանիքի կամ միևնոյն ընկերային դասակարգի անդամներ, նման հնդիկ ամուսնութեանց՝ յորում ներքի չէ երբեք արենակցական ամուսնութիւնը: Միայն սէրն է որ պէտք է ամուսնութեանց մէջ իբր նուիրական պայման պահանջուի, զի այդ անկեղծ և մաքուր սէրն է որ երկու

կողմերն կը պահէ պարտականութեան լուծին տակ՝ անտրտունջ: Ընդհակառակը երբ չկայ սէր, ամուսնացեալք պարզապէս թէ ինքզինքնին և թէ ամուսնութեան աստուածային օրէնքը անկումի և նուաստացումի ենթարկած կ'ըլլան: Դարձեալ անհանդուրժելի են այն ամուսնութիւնները որք կը կնքուին վերջ մը դնելու համար անհանդարտ և աններելի կենցաղ ունեցող երիտասարդաց վարույց: Դժբաղդ երիտասարդուհւոյն համար ինչ տխուր բաղդ, որուն պաշտօնը կարծես եղած պիտի ըլլար կարգի բերել յիմար մը, զգաստացնել անասնձ և անկարգ մէկը, ճերմկցնել « գերեզման մը որ արտաքոյ կ'երեւի գեղեցիկ և ներքոյ լի է ոսկերօք մեռելոց և ամենայն պղծութեամբ⁽¹⁾ »: Կը հասկնամ որ երբ մարդ փոթորկալից երիտասարդութենէ մը վերջ կը զոյջայ անկեղծօրէն, երբ բազմաթիւ և տեւական ապացոյցներ կուտայ իւր կեանքի կերպարանափոխութեան, և երբ երիտասարդ կին մը մտիկ ընելով անոր զգայուն սրտին, կը հաւանի միացնել իւր բաղդը այդ մարդուն բաղդին, անոր օգնած ըլլալու համար կեանքի զաւիժայրը երեւու գործին: Ի՛նչ գեղեցիկ և վսեմ նպատակ պիտի ըսէին: Բայց քանի՜ քանի անդամներ չէ իրականացած բոլոր այն ակնկալութիւններն:

Դարձեալ քանի՜ երիտասարդուհիներ խաբուած են

(1) Մատթ. ԻԳ. 27:

աւանդ, իրենց ծնողաց ստիպումով՝ « Այո », ըսելու ամուսնական խնդրանքի մը, որ իրենց ուղղուած է այնպիսի անձէ որ ոչ սկզբունք, ոչ բարոյական, ոչ կրօն ունեցած է, և որուն հետեւանքով զժբաղդ երիտասարդուհին, հարսնութեան յաջորդ օրն իսկ ծնողաց թեթեւամտութեան զոհ եղած ըլլալը ի յայտ եկած է:

Անշուշտ բոլոր մեր այս նկարագրած ամուսնութիւններն ծաղրանկարներ են, և երբ հասարակութիւն մը այսպիսի ամուսնութիւններ է որ կը կնքէ, ոչ, այլպիսի հասարակութիւն մը հիւանդ, ախտաւոր միացն կրնայ նկատուիլ և անկէ միայն կարելի է սպասել ամենաստիպիլ չարիք և աղէտ: Ահա հոս է որ կը բացատրուի այն աղատ սիրոյ հոսանքը որ կ'առնէ կը տանի իրեն հետ անհամար անձեր դէպի գահալիժում:

Այս հոսանքին դէմ պէտք է բոլոր ուժով մաքաւիլ: Մարդու սիրտը շատ ետատէր է, շատ չար է, շատ զգայական, շատ ցանկատէր է, և հետեւաբար չէ կարելի համոզուիլ որ աղատ սիրով մարդկութիւնը կարենայ կերպարանափոխուիլ: Կը հաւատանք և կը պնդենք որ մարդկութեան մէջ դէպի բարին յեղաշրջում մը բերելու միակ միջոցը գաղափարական ամուսնութեան խմացումով կրնայ ըլլալ և այդ ալ ուրիշ բան չէ բայց եթէ մաքուր և անշահախնդիր սիրոյ վրայ հիմնուած ամուսնութիւն մը, որով միայն կ'ապահովուի աղատագրումը և սրբութիւնն ընտանեկան յարկերու:

Պօղոս առաքեալ Եփեսացւոց ուղղած թուղթին մէջ այս գաղափարական ամուսնութեան ականարկելով՝ կ'ըսէ. « Կիները իրենց այրերուն հնազանդ ըլլան որպէս թէ Տիրոջը, վասնզի այրը կնոջը գլուխն է՝ ինչպէս որ Քրիստոս ալ գլուխն է Եկեղեցւոյն՝ որ է իր մարմինը և որուն Փրկիչն է: Արդ, ինչպէս որ Եկեղեցին հնազանդ է Քրիստոսի, կանայք եւս պէտք է հնազանդ ըլլան իրենց այրերուն ամէն բանի մէջ: Այրեր սիրեցէք ձեր կիները, ինչպէս որ Քրիստոս ալ սիրեց Եկեղեցին և իր անձն խկ մատնեց անոր համար, որ զանկա սրբէ խօսքով, աւաղանին ջուրովը մաքրելէ յետոյ. որպէսզի Եկեղեցին իրեն առջև ի յայտ բերէ փառաւոր և ոչ մէկ արատ կամ՝ աղտ և կամ՝ որևէ ասոնց նման ուրիշ բան մը չունենայ, այլ սուրբ և անարատ ըլլայ: Նոյնպէս ալ պէտք է որ այրերը իրենց կիները սիրեն իրենց մարմիններուն պէս. ան որ իր կինը կը սիրէ՝ իր անձը կը սիրէ. վասնզի երբեք մէկը չատեր իր մարմինը այլ զայն կը սնուցանէ և կը դարմանէ, ինչպէս Տէրն ալ Եկեղեցին, վասնզի մենք Անոր մարմնոցն անդամներն ենք: Ահա թէ ինչո՞ւ համար այրը պիտի ձգէ իր հայրն ու մայրը և իր կնոջ պիտի կապուի և երկուքը մէկ մարմին պիտի ըլլան: Այս խորհուրդը մեծ է. ասիկա կ'ըսեմ Քրիստոսի և իր Եկեղեցւոյն նկատմամբ: Սակայն ձեզմէ ամէն մէկը թող իր կինն իր անձին պէս

սիրէ և թող կինն ականածանքով չարգէ իր այրը^[1]:

Երբ այսպէս զիրար կը սիրեն, ամուսնութիւնը ոչ խենթութիւն, ոչ խօլական կիրք և ոչ ալ զաղփաղփուն սրտի մը քմահաճոյքը եղած կ'ըլլայ, այլ հաստատուն, տեւական, և անասան հանգամանք մը կ'ստանայ նման Աստուծոյ սիրոյն որ նոյնն է երէկ և այսօր և յաւիտեան: Այսպիսի պայմաններու մէջ ամուսնական միութեան եաստիրական մասն ալ հետզհետէ տարիներու ընթացքին կը նուաղի և սէրը կը մաքրուի, կը զտուի և զարգացմամբ կը հոգիանայ և կարծես ան այլեւ կը բաժնուի մարմինէն և աւելի կը դառնայ խորունկ, տեւական և անմահ. «Բուռն է իբրեւ զմահ սէր^[2]»։ Ամէն ամուսիններ որ զիրար իրականապէս և ըստ Աստուծոյ սիրած են՝ համաձայն են այս խօսքերուն: Երբ լաւ կը սիրեն զիրար, ընդ միշտ է որ կը սիրեն, ժամանակը չկրնար այլեւս բաւել անոնց, անոնք անմահութեան պէտքը՝ կ'զգան: Ո՛րքան հեռու է ըստ Աստուծոյ ամուսնութեան ըմբռնումն մարդկային ըմբռնումով ամուսնութենէն՝ որ անցաւոր է, որ չունի ուրիշ նպատակ բաց եթէ գոհացնել միայն մարմինը:

Եօթներորդ պատուիրանը իր տառովը և ոգիովը պահպանելու համար պէտք է յիշել նաև Առաքեալին սա ուշադրաւ խօսքը. « Զէք գիտեր որ դուք Աստուծոյ

(1) Եփես. Ե. 22-23:

(2) Երգ. Ը. 6:

տաճար էք և Աստուծոյ հողին ձեր մէջ կը բնակի, եթէ մէկը Աստուծոյ տաճարը ապականէ Աստուած զանիկա պիտի ապականէ, որովհետեւ Աստուծոյ Տաճարը սուրբ է, ինչպէս որ դուք էք^[1] : » Մարմինը յայրատութեան համար չէ. Տիրոջը համար է և Տէրը մարմնոյն համար է. « Մարմինը պոռնկութեան համար չէ. հասկա Տիրոջը համար և Տէրը մարմինին համար: Եւ Աստուած որ Տէրը յարոյց, մեզ ալ պիտի յարուցանէ իր զօրութիւնովը: Փախէք պոռնկութենէ. ամէն մեղք որ մարդ կը գործէ՝ իր մարմնէն դուրս է, բայց ան որ կը պոռնկի՝ իր մարմնին դէմ կը մեղանջէ: Չէք գիտեր որ ձեր մարմինները տաճար են Սուրբ Հոգիին որ ձեր մէջն է, որ Աստուծմէ ստացած էք և որ դուք ձեր անձին չէք պատկանիր: Վասնզի շատ մեծ գնով ծախու առնուեցաք, ուրեմն փառաւորեցէք զԱստուած ձեր մարմիններուն մէջ^[2] : »

Մեր մարմինները այսպէս սանձահարած ըլլալով, զայն ճշմարտապէս սրբազան տաճար մ'ընելու և զայն մեր հոգւոյն հրաշալի գործիքը զարձնելու համար անհրաժեշտ է որ « մեր մարմինները Աստուծոյ ընծայենք իբր կենդանի, սնուրբ և հաճելի զոհ մը, որը պիտի ըլլայ մեր կողմէ բանաւոր պաշտօն մը^[3] » :

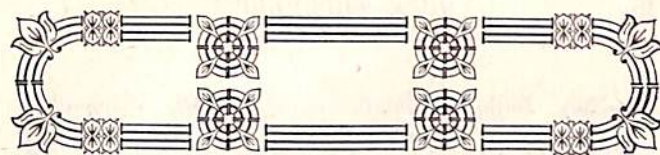
(1) Ա. Կորնթ. Գ. 16-17:

(2) Ա. Կորնթ. Զ. 13-20:

(3) Հռովմ. ԺԲ. 1:

ԺԶ.

Մի՛ ցանկանար

ՄԻ՛ ԾԱՆԿԱՆԱՐ

«Մի՛ ցանկանար սան ընկերի բռ...
եւ մի՛ ամենայնի զիցի ընկերի բռ իցէ:»
(Եւրից. Ի. 17:)

ՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ կ'ըսուի թէ Տառնաբանեան
պատրաստուած է ոչ թէ մարդուն զեկու-
ցանելու համար թէ ինչ պէտք է ընէ, ալլ աւելի հաս-
կըցնելու անոր թէ ինչ պէտք է ընէ: Ան հայելի մըն
է որով մարդ կրնայ ինքզինքը ճանչնալ և տեսնել
ճշդագոյն իւր հոգեւոր և բարոյական վիճակը: Այս
հայելին այնքան անհրաժեշտ կը դառնայ մարդուն որ-
քան երբ ան իր մէջ կ'զգայ զանցառութեանց, թերու-
թեանց և շեղումներու, մէկ խօսքով մեղքերու աւել-
նալը: Տառնաբանեան չափանիշ մըն է որ ի յայտ կը
բերէ այն մեծ զանազանութիւնը որ կայ մարդկային
կողմերու մէջ: Խիղճը միշտ մարդուն մէջ կը մնայ իբր

Աստուծոյ ձայնը. սակայն յայտնի է թէ մարդու մը բարոյական զարգացման համեմատ այս ձայնը աւելի կամ պակաս որոշ լսելի կ'ըլլայ: Այսպէս մէկը որ այս-ինչ մեղքը աննշան մեղք կը նկատէր, ուրիշ մը զայն կը նկատէ ծանր մեղք, վասնզի առաջինը հալիւ ուշադիր եղած է խղճի յուզող ձայնին: Արդ՝ մարդ մը կ'արժէ այն, ինչ որ կ'արժէ իր խիղճը, և ներկայ դաւումս մէջ անհրաժեշտ է որ խղճի մարդը կազմուի, եթէ կ'ուզենք որ մարդն իսկապէս ազնուանայ:

Խորացելի մեծ Օրէնսդիրին այնքան պարզ և սակայն այնքան խորունկ Հին Օրէնքին ուսումնասիրութիւնը արդի ժամանակիս համար իր կարեւորութիւնը ունենալէ չէ դադրած: Ուշադիր ուսումնասիրողը ծանոթանալիս մէջ պիտի տեսնէ թէ Մովսէս կ'ուզէ աստիճանաբար յառաջանալ դէպի սիրտը: Ան ահա իր ծաներորդ Պատուիրանով ուղղակի սիրտն է որ կը հետապնդէ, մինչեւ անոր վերջին խրամատները, որպէսզի անկէ դուրս հանէ ամէն խուսափումներն և ամէն պատճառանքներն: Բանիւ և գործով մեղքէն վերջ, Մովսէս՝ խորհրդով մեղքն ալ կը դատապարտէ ըսելով, « Մի՛ ջանկանար »:

Խորհրդով, մտօք մեղքն ալ կրնայ նկատուիլ մեղք. չգործածուած մեղք մը ինչպէս կրնայ մեղք համարուիլ միթէ խօսքի և գործքի սահմանին մէջ պէտք չէ սահմանափակել մեղքը: Թերեւս այն հարցումները ծա-

գին ոմանց մտքին մէջ: Ընդհակառակը համոզուած ենք որ ներքին մեղքը նոյնքան իրական է և չարաշուք, որքան արտաքին մեղքը. « Ինչու որ ներսէն, մարդոց սրտէն է որ կ'ելլեն չար խորհուրդները, շնութիւնները, պոռնկութիւնները, սպանութիւնները, գողութիւնները, ազահութիւնները, չարութիւնները, նենգութիւնը, զիճութիւնը, չարակամութիւնը, հայհոյութիւնը, ամբարտաւանութիւնը, անդգամութիւնը: Այս բոլոր չար բաները ներսէն կ'ելլեն և կը պղծեն մարդը [1] »:

Վերաբուժները կը պատմեն որ շատ անգամ իրենց վերաբուժական գործողութեան ձեռնարկելու առթիւ երբ հիւանդին թմրեցուցիչ դեղը կուտան, կը լսեն անոր շրթներէն այնպիսի արտայայտութիւններ որ չպիտի ուղէիք պատշաճեցնել հիւանդին, քանի որ հիւանդը ծանցեցուած էր շատ պարկեշտ քրիստոնեայ: Որքան ճիշդ է այն խօսքը թէ « Մարդուն սիրտը ի միտս չարին արձանագած է: »

Եւ ինչո՞ւ մտօք մեղքը՝ որ այնքան իրական է, նկատուի յանցանք բանիւ և գործով մեղքին նման: Յիշենք շատ մը պատճառներէն գլխաւորաբար երեքը:

1. — Խորհրդով մեղքը յանցանք է, վասնզի Աստուած սրտին կը նայի և երեւոյթէն չի դատեր: Ան գիտէ թէ որքան յաճախ մարդուն մէջ « երեւիլ » չի

(1) Մարկ. է. 21-23:

համապատասխաներ « ըլլալ » ուն։ Արդ՝ իր ամենասուրբ ակնարկը կը թափանցէ մինչեւ մեր էութեան ամենափերջին խրամատներուն մէջ, և հոն ա՛ն կը տեսնէ աշնալիսի շարժառիթներ, աշնալիսի խորհուրդներ և զգացումներ որոնց բնաւ չկրնար հաւանիլ ու հանդուրժել։ Անիկա աշնալիսի մաքուր աչքեր ունի որ կը տեսնէ չարը իր ամէն կերպերովը, նոյնիսկ երբ չարը ինքզինքը յայտնի չընէր իր զրտերեւոյթովը։ Արդ՝ չմոռնանք որ Աստուծոյ ակնարկներէն չենք կարող ինքզինքնիս ծածկել որեւէ կերպով։ Դաւիթ թագապսակ մարգարէն մեղանչած ըլլալով՝ խորապէս զգաց թէ Աստուած զինքը կը քննէ, և գիտէ իր սրտին ու մտքին խորը անցած դարձածը, թէ իսկ ինք փորձեր փախչիլ, ա՛ն դարձեալ կրնար թափանցել իր գաղտնի խորհուրդներուն. « Ով Տէր զիս քննեցիր և ճանչցար, դուն գիտես իմ նստելս ու ելնելս, իմ խորհուրդներս հեռուէն կ'իմանաս, իմ շաւիղս ու պառկիլս կը քննես, ու իմ բոլոր ճամբաներս գիտես։ Իմ ետեւէն ու առջեւէն պաշարեցիր, և քու ձեռքդ իմ վրաս զրիւր։ Այս գիտութիւնը ինձի խիստ զարմանալի է, բարձր է ու չեմ կրնար հասկնալ անիկա։ Ո՛ր երթամ քու հոգիէդ, և քու երեսէդ ո՛ւր փախչիմ ^[1] »։

2.— Խորհրդով մեղքը յանցանք է. վասնդի մտքով է որ միշտ մեղքը կ'սկսի։ Մտքի, խորհրդի կալուածը

(1) Սաղմ. ձկթ. 1-7:

ընայուծարան մըն է, ուր կը պատրաստուի մեր բոլոր գործքերը և մեր բոլոր խօսքերը։ Մեղքը դուրս ի յայտ գալէ առաջ ներսը խորհուրդի կերպին ներքեւ արդէն գոյութիւն ունի. « Իւրաքանչիւր ոք կը փորձուի իր ցանկութիւններէն հրապուրուած ու խաբուած. ապա այնուհետեւ ցանկութիւնը յղանալով մեղք կը ծնանի, և մեղքը գործուելով մահ յառաջ կուգայ ^[1] »։ Ինչպէս կը տեսնէք այս համարներուն մէջ մեղքի եղանակաւորումին երեք գլխաւորութիւններն յիշուած են։ Նախ՝ ցանկութիւն, ապա՝ մեղք, յետոյ ապա՝ մահ։ Մեղքը ուրեմն ուրիշ բան չէ բաց եթէ ցանկութեան յայտնութիւնը. կամ՝ սապէս ըսենք, մեղքը ցանկութեան լոյս աշխարհ գալն է։ Եթէ ունենայինք մաքուր սիրտ մը չալիտի մեղանչէի՛նք այլ ևս։ Մարբեցէ՛ք աղբիւրը, մաքրուած ալիտի ըլլալ գետակը. եթէ գետակը տղմատ է, պատճառը այն է որ աղբիւրը տղմատ է։ Անկեղծ մարդը շատ լաւ կրնայ կշռադատել՝ որ մինչեւ որ չփոխուի սիրտը, կարելի չէ որ մարդ նկատուի պարկեշտ, թէ իսկ ուրիշներ վկայեն իրեն համար պարկեշտ մը եղած ըլլալը։

3.— Խորհրդով մեղքը յանցանք է վասնդի խորհրդով կամ մտօք եղած մեղքով է որ կը շարունակուի ընդհանրապէս մեղքը։ Թէ իսկ խօսելու և գործելու

(1) Յակոբ. Ա. 14-15:

կինը: Երկրորդը՝ Իսրայէլի թագաւոր Ագաթն է որ Նաբովթի ագիին կը ցանկար, և զայն իւրացնելու համար իր կնոջ Յեզարէլի թեղադուլեամբ սպաննել տուաւ Նաբովթը: Կը հասկցուի ուրեմն որ մարդ նոյնիակ թագաւորական գահու վրայ ըլլալով, ամէն ճոխութիւններով շրջապատուած ըլլալով, և ամենէն բարեպաշտ ճանչցուած ըլլալով հանդերձ, կը միւսի ամենաճանր և գարշելի ոճիրներ գործելու երբ կը փորձուի ցանկական մեղքով: Տասնաբանեայի հեղինակը ուրեմն զորքան իրաւունք ունէր երբ կը զգուշացնէր այս պատուէրով չիցնալու ցանկութեան վտանգին մէջ:

Այն համատարած դժգոհութիւնը որ երթալով մեծ համեմատութիւն կ'ստանայ, զարձեալ հետեւանքն է ցանկութեան: Յաւալի է հաստատել որ քանի մարդ կը զարգանայ, քանի գիտութիւնը և ճարտարարուեստը մարդուն առջեւ կը բանան նորանոր հորիզոններ և քանի մարդ կ'օգտուի այն ուժերէն և առաւելութիւններէն զորս կը պարունակէ երկրագունդը, այնքան աւելի մարդուն մէջ կը նուաղի գոհունակութիւնը և կ'աւելնալ նախանձը միմեանց նկատմամբ, ինչպէս և կ'ունենայ տիրանալու բողձանքը այն ամէն բաներուն զորս չունի: Ընկերական ամէն աստիճաններու մէջ վերէն մինչեւ վար այսպէս է. չեմ կարծեր որ հարուստները աւելի գոհ ըլլան քան աղքատները և ասիկա հետեւանք է այն անյագ ցանկութեան և վա-

յելքի ծարաւին որ կը կիզէ, կը տոչորէ մարդուն մէջ այն ամէն ազնիւ տրամադրութիւններն որք հաղիւ ծիլ տուած էին և կը մղէ զմարդ դժգոհութենէ զրժգոհութիւն մինչեւ ընկերային յեղափոխութիւն: Այս օրուան ոսկիի ծարաւը, ոսկի հորթին տենջանքը, մամնային պաշտումը ներկայ դարուս յատկանշական գիծերէ մին է, մէկ բառով այսօրուան դժգոհութիւնը հետեւանք է մարմնի և աչաց ցանկութեան: Արդ՝ այս չարեաց վրայ յաղթանակ տանելու համար անհրաժեշտ է որ չարիքը յարձակման ենթարկուի արմատէն, մակերեսային դարմանները օգուտ չունին, մեծ չարիքները մեծ դարմաններ կը պահանջեն, այլապէս չպիտի կարենանք վտանգին առաջքը առնել և թափուած բոլոր ճիւղերը ունայն տեղ վտանգուած պիտի ըլլան:

Կը կարծեմ՝ թէ նպատակադարմար պիտի ըլլար ցանկութեան պէս անհրաժեշտ հիմնական դարմաններ աստ յիշել:

Ա. — Յանկութեան յաղթելու առաջին պայմանը կարգապահութիւնն է: Կարգապահութիւնը անձին դաստիարակութեան առաջին պայմանն է. անոնք միայն կրնան կարգապահութեան վարժեցնել ինքզինքնին երբ զիտեն և կրնան ինքզինքնին իրականապէս զարգացնել և արտադրել արժանի գործեր ինչպէս գեղարուեստի և գիտութեան, նոյնպէս և բարոյական և կրօնական կալուածներու մէջ: Երբ մարդ չզիտեր զարգացնել ինք-

զինքը, չգիտեր նաև կարգապահ ըլլալ, և երբ կարգապահ չէ կրցած ըլլալ՝ անսանձ տրամադրութիւններ իր մէջ միշտ ուժգին հանգամանք մը ստացած կ'ըլլան և մարմինը այլեւս կ'սկսի տիրել հոգւոյն վրայ փոխանակ հոգին իշխելու մարմնոյն վրայ:

Այլեւս անասնական վիճակն է որ կը տիրէ մարդուն մէջ, այլեւս հոգեկան մարդը գոյութիւն չկրնար ունենալ, յետ այնու այլեւս անասուն մարդն է որ կը տենչայ, կը պահանջէ անդուստ կերպով: Նզնկ մեղի եթէ տեղի տուած ենք ներքին տենչանքներուն և ցանկութեանց մեր բնութեան, եթէ չենք կրցած իշխել անոնց վրայ, եթէ դարձած ենք անոնց զերինքը. պէտք է ըսել գիտնալ մեր մէջ գոյութիւն ունեցող անասունին. « Տեղդ կեցի՛ր, ոչ աւելի յառաջ: » Այս կերպով է, և միայն այս կերպով է որ մենք պիտի ըլլանք հոգեկան մարդիկ և ընդունակ կատարելութեան:

Բ.— Յանկութեան յաղթելու երկրորդ պայմանը կը կայանայ անձին իրաւունքէն աւելի անձին պարտականութեանց կարեւորութիւն տալուն մէջ: Այսօր որու հետ որ խօսիս իրաւանց մասին կ'արտայայտուի, որպէս թէ միայն իրաւունք գոյութիւն ունենար աշխարհի վրայ: Բայց ո՞վ չմըններ որ առանց պարտականութեան չկայ իրաւունք: Իրաւունքը պարտականութեամբ կը կազմուի: Իրաւունք և պարտականութիւն միեւնոյն սկզբունքին երկու երեսակներն են, երկու կողմերն են:

Այսօր շատ դժուարացած է վայելել կեանքը, վասնզի չէ ըմբռնուած որ պարտականութիւն կատարելով է որ մարդ կրնայ իր կեանքի իրաւունքները վայելել: Ով որ կ'ուզէ վայելել իր իրաւունքները առանց կատարելու իր պարտականութիւնները, զոհացնել է իր մէջ ետասիրութիւնը, և ետասիրութիւնը անյագօրէն կ'ուզէ, կը պահանջէ որքան ալ լիազին արուի իրեն:

Գ.— Յանկութեան յաղթելու երրորդ պայմանը կը կայանայ մեր միտքը միշտ գոհունակ պահելուն մէջ. այս բանին հասնելու համար նախ պէտք է ինքզինքնիս վարժեցնենք ճանչնալու այն ամէն բաները զորս ունինք և ոչ թէ այն ամէն բաները զորս չունինք. և ապա մեր ունեցած բաներուն համար գիտնանք երախտապարտ ըլլալ Աստուծոյ, որ մեր արժանիքին համեմատ գիտէ վարձատրել և յետոյ ապա գիտնանք վարժեցնել ինքզինքնիս պարզ կեանքի, փոխանակ ճիգ թափելու որ ճոխ և շքեղաշուք կեանք մը ունենանք. այսու գտած պիտի ըլլանք գաղտնիքը երջանիկ կեանքի մը և մտքի գոհունակութիւն և պիտի կարենանք անցեալին հետ ըսել. « Զի ես ուսայ որովք կարեմ՝ բաւական լինել, գիտեմ՝ նուազել, գիտեմ՝ առաւելուլ, յամենայնի ամենեւին խելամուտ եմ և՛ յագել և՛ քաղցենալ, և՛ առաւելուլ և՛ նուազել: Յամենայնի կարող եմ այնու որ զօրացոյցն զիս⁽¹⁾ »:

(1) Փիլ. Դ. 11-13:

Եւ այս բանին հասնելու և տիրանալու համար պէտք է սկսիլ այն տեղէն ուրիշ ինքն իսկ Առաքեալն Պօղոս սկսած է. այսինքն կատարել այն պարզ պատուէրն զոր ինքն Պօղոս առաքեալ Հռովմայեցոց ուղղած թղթով կը յանձնարարէ. « Կ'աղաչեմ ձեզի եղբայրներ, Աստուծոյ ողորմութեամբը ընծայեցէք ձեր մարմինները իբր կենդանի, սուրբ և հաճելի զոհ մը Աստուծոյ, որ այսու եղած պիտի ըլլայ ձեր կողմէ բանաւոր պաշտօն մը: Մի յարմարիք ներկայ դարուս, այլ փոխակերպուեցէք նորոգութեամբ ձեր մտքին զխաւալու համար թէ Աստուծոյ կամքը բարի, հաճելի և կատարեալ է ^[1]: »

(1) Հռովմ. ԺԲ. 1-2:

ԺԷ.

Խորհուրդը

ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

« Ենաց Յակոբ եւ ասէ. պատեա՛ ինձ
զանուն քո. եւ ասէ. զի՞ հարցանես զա-
նունէ իմմէ. եւ օրհնեաց զնա անդ: Եւ
կոչեաց Յակոբ զանուն Տեղւոյն այնորիկ
Փանուէլ, զի Տեւի զԱստուած դէմ յան-
դիման, եւ ապրեցաւ զանձն իմ: »
(Ծննդ. ԼԲ. 29-30:)

ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ արտակարգ հմայք մ'ունի.
Կրօնի հրապոյրն է ան և պաշտամի էական
տարրը: Եթէ խորհուրդը մեր պաշտամունքի առարկան
չպարուրեր, այլ եւս պաշտամունք չպիտի ունենա-
լինք, այլ միայն պարտաճանաչութեամբ պիտի բաւա-
կանանայինք: Առանց խորհուրդի չպիտի զգայինք ո՛չ
ներքին սարսուռ և ո՛չ հոգեկան վերասլացում, վերջա-
պէս չպիտի գիտնայինք թէ ի՞նչ է կրօնը:

Շատ անդամ՝ նոյնիսկ անկեղծ և ազնիւ անձերէ
կը լսենք սա խօսքերը. — Կրօնը զիս չհետաքրքրեր,

վասնդի կրօնի վերաբերեալ ամէն բան մտնի և ստուերի մէջ է. չեմ կրնար զայն հիմնովին ըմբռնել: Եթէ Աստուած, եթէ յաւիտենական կեանքը և գերբնական իրականութիւնները հասկնալի ըլլային մտքիս, եթէ անոնց կարենայի թափանցել, եթէ զանոնք ճանչնայի ամէն կողմերով՝ այն ատեն կրօնը կարելի էր հաստատուն և ղրական համարել. բայց որքան ատեն սքօղուած են անոնք խորհուրդով, զանոնք պիտի նկատէի միայն իմ երեւակայութեանս երազները: Ի՞նչ հարկ կապուիլ այդպիսի երազներու, ինչո՞ւ գերի դառնամ այդ ստուերներուն, ինչո՞ւ ետեւէն երթամ այդ անպոյ առարկաներուն, որոնք միշտ կը խուսափին և կը ծածկուին ինձմէ:

Ըստ երեւոյթին այս առարկութիւնները իրաւացի պիտի նկատուէին, բայց հիմամբ սխալ ու անիրաւ են. պէտք է կ'զգամ որ կրօնի բնութիւնը բացատրեմ ձեզ: Կրօնը շօշափելի ծանօթութիւն մը չէ. կրօնը՝ ապացուցուած վարդապետական տեսութիւն մը չէ. վերջապէս կրօնը՝ արարողութիւն մըն ալ չէ: Կրօնը՝ ուրիշ բան մըն է: Կրօնը հոգւոյն յաւիտենական հառաջանքն է, յաւիտենական թուիչքն է, դէպի անդենականի իրականութիւններն ըղձանք մըն է:

Այս իրականութիւնները մասամբ արդէն դուք կ'ըզգաք, կը տեսնէք զանոնք արդէն յայտնատեսութեամբ, անոնք արդէն ձեր վրայ կը ճնշեն, ձեզ կը խռովեն և ձեր հոգւոյն բոլոր ալբերովը կը յուզեն զձեզ: Անոնք

վրայ խորհելու կամ չխորհելու ուժը և ազատութիւնը չունիք: Ինչ որ ալ մտածէք անոնց մասին, անոնք ձեր վրայ կը պարտադրուին, ձեր վրայ կը ծանրանան և կը բռնանան, ձեզ կ'ստիպեն և զձեզ իրենց կը գերեն: Արդ՝ այդ մեծ իրականութիւնները որ կ'ուզէք քննել, անոնց շուրջը դառնալ և զանոնք ճշդորոշել, ձեզ կը փտահաշնեմ թէ երբեք չպիտի կրնաք ձեր նպատակին հասնիլ և ձեռք ձգել այդ իրականութիւնները. թէև անոնք ձեզի ասպարէզ պիտի կարդան զիրենք հասկնալու համար և սակայն պիտի մնան ընդ միշտ անհասկնալի խորհուրդի անթափանցելի ամպերուն ներքեւ: Այո՛, ձեր բանականութիւնը ասոր հետեւանքով պիտի ընկճուի, պիտի վիրաւորուի և պիտի յաղթուի. յիրաւի ձեր մշտքին համար ասիկա մեծ պարտութիւն մը պիտի ըլլայ, բայց միեւնոյն ատեն սրտին համար յաղթութիւն մը և օրհնութիւն մը պիտի ըլլայ: Որքան մօտենաք այդ սուրբ իրականութեանց, նոյնիսկ երբ անոնք բացարձակ անհասկնալի մնան, այնքան անոնցմէ պիտի զգաք զօրութիւն մը, մեծութիւն մը, անսահման փառաւորութիւն մը, վեհութիւն մը: Յիրաւի անոնք զձեզ մեծապէս կը նուաճեն, չէք կրնար տանիլ, ըմբռնել զանոնք, բայց անոնք յուզիչ են, փրկարար են, սուրբ են, զի անոնք իրենց անսահմանութեամբ կը բերեն ձեր հոգւոյն մէջ սուրբ սարսուռ մը, խորունկ երկիւղ մը և իսկոյն ձեր հոգւոյն մէջ կը թրթռայ պաշտումի խորունկ լարերը,

ձեր շրթներուն վրայ աղօթքի մրմունջը կ'սկսի և ձեր հոգին կը վերադառնայ դէպի երկինք: Անսահմանին հետ ձեր ունեցած կռիւին մէջ թէև դուք կը վիրաւորուիք, բայց միեւնոյն ատեն ահա կ'օրհնուիք:

Յակոբ Նահապետին Աստուծոյ հետ ունեցած կռիւը, այդ մեծաշուք հրաշալիքները իւր վաղնջական ձեւին մէջ գաղափարական աշխարհի ամենէն բարձր և ամենէն վսեմ՝ հաւաստարանն է: Գիշեր էր: Յակոբ իր ինքնամփոփումի՝ աղօթքի պահուն, գիշերուան այդ խորհրդաւոր վայրկեանին կռիւի կը մտնէ Յաւիտենականին հետ: Կ'ուզէր զայն հասկնալ, անոր անսահմանութիւնը ըմբռնել. կ'ընէ Անոր. « Ըսէ ինձի քու անունդ »: Եւ Յաւիտենականը թէ յայտնուեցաւ անոր և թէ ծածկուեցաւ իրմէ: Յայտնուեցաւ իր հոգւոյն, ծածկուեցաւ իր մտքին. բայց հակառակ այս ամենուն, հակառակ անոր որ իր մարմինը ճմլուեցաւ, Յակոբ տեսաւ զԱստուծ. ան ճանչցաւ թէ որու հետ էր գործը. ան գիտցաւ թէ Յաւիտենականն է ամէն օրհնութեանց պարգեւատուն: — Այս, դուն կը ծածկուիս իմ սահմանափակ մտքէս, կ'ընկճես զիս, կը վիրաւորես զիս, բայց զքեզ ահա կը տեսնեմ, կը տեսնեմ՝ զքեզ պաշտելու և սիրելու համար: Մ'նայիր իմ քով. մի՛ հեռանար ինձմէ, և չպիտի ձգեմ՝ զքեզ մինչեւ որ չօրհնես զիս:

Եւ այս անմահ կռիւէն յետոյ, Նահապետը թէև կը քաշուի վիրաւորուած, բայց կը մեկնի օրհնուած:

Այսպէս է նաև մեր բոլոր բարոյական և հոգեկան պայքարները, մեր բոլոր ձգտումները անհունին համար: Անհունը ինքնին արդէն մեզ կը հրապուրէ, մենք կ'ուզենք զայն ընդգրկել իր ամբողջութեան մէջ, հասկնալ զայն և սակայն անկարող զայն ընդգրկելու, կը մնանք հոն ուր որ էինք և թէև այսու մեր բանականութիւնը կ'ընկճուի, կը յոգնի, կը վիրաւորուի, այլ սակայն այս պայքարէն յետոյ մեր և Յաւիտենականութեան միջեւ փառքի և մեծութեան ճառագայթ մը կ'անցնի, նոյն իսկ պիտի ըսէի խորհուրդի ամպերուն մէջէն: Այս պայքարը անհունին հետ թէև մահացու է, բայց միանգամայն սրբացում մըն է: Ահա այս պայքարն է որ ցայժմ կը մղուի երեք մեծ կրօնական խնդրոց, երեք մեծ խորհուրդներու շուրջ որք են. Աստուած, Յիսուս Քրիստոս և մարդը:

*
* *

Հին ժամանակի փիլիսոփաներէն Թաղէս յատկանշական պատասխան մը տուած է Կրեսոս Թաղաւորին այն հարցումին թէ. « Ի՞նչ է Աստուած ըսուածը: » Թաղէս այս հարցումին չպատասխանեց անմիջապէս, այլ խնդրեց օր մը պատրաստելու համար պատասխանը. երբ օրը լրացաւ, Կրեսոս իր հարցումը վերստին ըրաւ. « Ի՞նչ է Աստուած ըսուածը: » Թաղէս կրկին երկու օր պայմանաժամ ուզեց և երբ պայմանաժամը լրացաւ ա

խնդրեց որ իրեն չորս օր եւս պայմանաժամ տայ: Եւ վերջապէս իրաւամբ թագաւորը սրտնեղած պահանջեց որ փիլիսոփան անպայման պատասխանէ. յայնժամ Թաղէս ըսաւ. « Տէր արքայ, մի սրտնեղիր պատասխանս ուշացնելու համար. դուն ինծի ըրիր հարցում մը, որուն հետեւանքով միտքս ընկճուած, խորտակուած է. դի քանի կ'ուզեմ սահմանել թէ ի՞նչ է Աստուած, այնքան ան կը խուսափի իմ մտքէս և կ'զգամ անկարող լինելու գոհացնելու համար զքեզ: » Եկեղեցւոյ վարդապետներէն Տերտուղիանոս մեծապէս անիրաւ է երբ արհամարհանքով կ'արտայայտուի այս իմաստուն պատասխանին առթիւ: Բանականութիւնը ստուգել չի կրնար սահմանաւորել անսահմանը: Ան թէև զայն կ'ընդնշմարէ մէկ կողմէն, բայց կը տեսնէ թէ ան կը խուսափի իրմէ միւս կողմէ: Անսահման վեհափառութիւնը կը ծածկուի խնայփելի խորհուրդին մէջ:

Արդ՝ բանականութեան և Աւետարանի լոյսով՝ Աստուծոյ մասին երկու գիծեր ի յայտ կուգան, որոնք զԱստուած մեղի աւելի մեծ և աւելի սիրելի կ'ընծայեն: Մէկ կողմէ անոր անհունութիւնը, միւս կողմէ անոր անձնաւորութիւնը: Արդ՝ մեր մտքին մէջ հակասութիւն մըն է անհունութիւնը և անձնաւորութիւնը: Մենք կ'ըսենք, անհունութիւնը անձնաւորութիւն չկրնար ըլլալ, կամ անձնաւորութիւնը անհունութիւն չկրնար ըլլալ:

Աստուծոյ մասին մեր գաղափարը կ'ընդարձակուի

երբ տիեզերքը մօտէն կ'ուսումնասիրենք: Արդի գիտութիւնը մեղի կուտայ մեծ և գրաւիչ կերպարանքը Աստուծոյ երբ կը տեսնէ անոր ներկայութիւնը տիեզերքի անսահմանօրէն մեծ և անսահմանօրէն փոքր հրաշալիքներու մէջ, այն զգլխից մանր բայց ահաւոր զօրութեանց մէջ՝ որոնք մանրացոյցով միայն կարելի է տեսնել և որոնց մասին երէկ տակաւին աշխարհ տեղեկութիւն չունէր թէ գոյութիւն ունին: Միթէ աւելի լաւ չէ լռել և պաշտել Արարիչը արարածներու, անսահմանօրէն մեծի և փոքրի, որոնց թիւը մեղ կը սարսափեցնէ և մեր միտքը կը մթաղնի: Իմացականութիւնը և երեւակայութիւնը այս իրականութեանց առջեւ կը պարտուին: Ի՞նչքան ծանրալուծ պարտութիւն մըն է մեր խեղճ ու աղքատ մտքին: Սաղմոսերգուն՝ Աստուծոյ այս անսահմանութենէն շփոթուած և յուզուած, և հաղիւ ճանչցած ըլլալով սահմանաւորները կը գոչէր. « Յո երթայց ես յողոյ քումմէ և յո փախեայց յերեսաց քոց: » Մենք արդեօք ի՞նչ պիտի երգէինք, ի՞նչ պիտի բացագանչէինք: Չէ մի որ նոյնը մենք ալ պիտի գոչէինք աւելի մեծ սարսափով և շփոթութեամբ. — Երբ կը վերանամ երկինք, ո՞չ այն կապուտակ կամարը, այլ երկնից երկինքը, որուն խորութիւնը միտքս չէ կարող չափել, երբ կը սլանամ ծովերէն անդին, ո՞չ այն ջուրերը որ կը ծածկեն մեր երկրագունդը, այլ աշխարհներու այն ովկիանոսները որոնց գոյութիւնը չեմ կրնար

մտքիս մէջ նոյն իսկ երեւակայել, ով ամենազօր Աստուած, ամէն կողմ քու ներկայութիւնդ կ'զգամ, ամէն կողմ զքեզ կը տեսնեմ, դուն կ'ապրիս ամէն կողմ, դուն գոյութիւն ունիս ամենուրեք, քու ձեռքդ ամէնուն վրայ է: Ո՛վ մեծութիւն անսահման, որ զիս կ'ընկճես, որ զիս կը մղես սոսկումի, որ զիս կը սարսափեցնես: Ո՛հ, երկիւղով կը ծնրադրեմ՝ քու առջեւ, և կը պաշտեմ՝ զքեզ...:

Միւս կողմէ սակայն մեր գիտակցութիւնը, մեր բանականութիւնը կը պնդեն միեւնոյն ուժգնութեամբ Աստուծոյ անձնաւորեալ հանգամանքին վրայ: Անձնաւորեալ Աստուած մը միայն մեր խղճին և գիտակցութեան կրնայ համապատասխան ըլլալ, զի բարոյականի կատարելութիւնն անձնաւորութեան մէջ կարելի է ըմբռնել, առանց անձնաւորութեան բարոյական չկայ: Վարի աստիճանի էակաց մէջ անձնաւորութիւն գոյութիւն չունի. տուն-կերու, ծառերու մէջ շատ անորոշ կերպով կը տեսնուի ուրուադիժ մը անձնաւորութեան: Աւելի վեր՝ կենդանեաց մէջ քիչ մը աւելի որոշ է անձնաւորումը: Աւելի բարձր՝ մարդոց մէջ երեւցածը ազատութիւնն է, որ պատասխանատուութիւն կը կոչենք, և բարձրագոյն տեսլապաշտ մարդուն մէջ կամ ներշնչուած մարդարեւին մէջ և կամ հանճարեղ մարդուն մէջ այս անձնաւորութիւնը աւելի յայտնի և խօսուել կ'ըլլայ: Հետեւաբար Աստուած բարձրագոյն անձնաւորութիւնն է, Անիկա էականերու և

իրերու ամբողջութիւնը կամ արեղերական օրէնքը չէ: Ան կեանքն իսկ է, բուն անձնական կեանքը, եթէ ոչ ան չափի ըլլար Աստուած, վասնզի իրեն պիտի պակասէր նշանը բարձրացումի և կատարելութեան: Այս հաւատիքը խղճի և գիտակցութեան կը բերէ՝ մեծ ուրախութիւն մը բոլոր իմ էութեանս մէջ. այլ ևս Աստուած կ'զգամ իմ մօտս, կ'զգամ թէ զիս կը զիտէ, հոգ կը տանի ինձ, այլ ևս կ'սկսիմ խօսիլ անոր հետ, կ'զգամ թէ ան կը պատասխանէ, սուրբ հաղորդակցութիւն մը հաստատուած է արդէն Տիրոջ և ծառային միջև, Հօր և որդոյ միջև: Անիկա ՀԱՅՐ է, և ստուգապէս ամենէն բարձր փիլիսոփայութիւնն է որ կայ Տիրոջ ուսուցած աղօթքին մէջ: « Հայր մեր » ով Աստուծոյ անձնաւորութեան, իսկ « Որ երկինքն էս » ով Աստուծոյ անսահմանութեան է որ կ'ականարկուի: Այս երկու իրողութեանց մէջ իմ՝ բանականութիւնս կը տենչայ միութիւն մը, կը փնտռէ համաձայնութիւն մը: Ահա հոս է որ կ'սկսի ներքին պայքարը, ահա հոս է որ կը փայլատակի անհամաձայնութիւնը, և իմ՝ տրամաբանութիւնս անկարող կ'ըլլայ ըմբռնելու: Կը փնտռեմ միջոց մը, կ'աշխատիմ ըմբռնելու այս երկու հակադրողէմ՝ իրողութիւնները, կը խորհիմ կրկին, կը խորհիմ... Ի դժուր, և ճարահատ միայն կ'աղօթեմ. « Ըսէ ինձի ով դուն, որ ամենայն ինչ էս, ինչպէս կ'ըլլաս անձնաւորութիւն մը: » Ձեմ՝ կրնար ըմբռնել դարձեալ:

Ինչպէս կրնայ ըլլալ որ Ան՝ որ ամէն բան է, որ անսահման է, որմէ դուրս ոչ մէկ բան կայ, կրնայ ունենալ նաեւ սահման մը, այսինքն է Ես մը կրնայ ունենալ, ինչպէս անսահմանութիւն մը կրնայ համաձայնիլ անձնականութեան հետ: Անթափանցելի, անքննելի խորհուրդ մըն է, որուն առջեւ կը մնան ապիկար հակառակ բոլոր ուժերս ժողովելուս. բոլոր ճիգերս ունայնութիւն են և ցաւ միայն կը պատճառեն: Ի գոհ կը հաւաքեմ, կը գոչեմ, « Ըսէ ինծի քու բնութիւնդ, ըսէ ինծի քու անունդ », պատասխան չեմ ստանար: Կը խռովիմ և կը յուսահատիմ գոչելով. « Ո՛վ խորհուրդ, ո՛վ խորութիւն »: Այո, իմ մտքովս պարտուած եմ, վիրաւորուած եմ:

Բայց նաեւ օրհնուած եմ. ինչու որ թէև այս հայեցողութիւնը վերիվայր կը շրջէ միտքս բայց կը բոցավառէ նաեւ սիրտս: Որքան ալ զայրագնդ բնոյթ ունենայ խորհուրդը, թերեւս նոյն իսկ խորհուրդ ըլլալուն համար է որ կարող կ'ըլլամ ընդհանրելու Աստուծոյ անսահմանութեան և անձնականութեան կրկնակ հանգամանքները: Թէև Աստուծոյ անսահմանութեան առջեւ սարսափով կը մնամ, բայց անոր անձնականութեան հետեւանօք է որ կը վայելեմ իր գուրգուրանքը որ կը լեցնէ սիրտս սիրով և յուսով: Այլ ևս միայնակ չեմ, անոր հետ կ'ըզգամ ինքզինքս, կ'զգամ որ իր ձեռքով կը բռնէ զիս: Անսահման ուրախութիւնով մը կը

լեցուի հոգիս, կը նշմարեմ լուսափայլ դէմքը Երկնաւոր Հօր, որուն օրհնութիւնը կ'զգամ թէ կը վայելեմ: Թէև վիրաւորուած եմ տրամախոհութեամբս, բայց սրտովս կը վայելեմ օրհնութիւն մը անպատում: Անոր ուղղած կը գոչեմ. « Կ'ուզեմ՝ զքեզ տեսնել միշտ, քեզ փնտռելը սուրբ բերկրութիւն մըն է ինձ, փոյթ չէ թէ չկարենամ երբեք քեզի հասնիլ. մի հեռանար ինձմէ, մնացիր քովս. չալտի ձգեմ՝ որ երթաս մինչեւ որ զիս չօրհնես: Օրհնէ զիս քու զօրութեանդ, քու սիրոյդ ճառագայթովը: Օրհնէ քու լոյսիդ և քու սրբութեանդ ճաճանչովը. ինչ փոյթ թէ բոլոր քօղերը ծածկեն քու խկութիւնդ, քու դէմքդ. ինչ փոյթ թէ ապիկարութեամբս չհասկնամ և չմբռնեմ զքեզ. ինչ փոյթ թէ միտքս վիրաւորուի, ճմլուի և մահանայ: Սրտովս զքեզ պաշտեցի, սիրեցի, աղօթեցի, տեսայ Փանուէլը, տեսայ քու երեսդ և զգացի հոգիիս փրկուած ըլլալը:

*
* *

Հոգւոյն նոյն վիճակը կը ներկայանայ Յիսուսի Քրիստոսի նկատմամբ: Անոր վրայ խորհրդածելով միտքս կ'ընկճուի, կը վիրաւորուի, բայց սիրտս կը հրճուի: Պատմութեան հետ ունեցած մտքիս կռիւէն դուրս կ'ելեմ՝ ճմլուած, բայց օրհնութիւն ստացած: Անոր չարին դէմ՝ արտայայտուած պահուն, կամ փարիսեցւոց հետ իր անմահ խօսքերով պայքարած պահուն, կամ Գալի-

լիտյ մէջ քարոզած պահուն, կամ մահուան դէմ՝ իր յաղթանակը յայտարարած պահուն, զինք մտիկ ընելը սրտիս համար իրապէս երկնային քաղցրութիւն և փրկարար շնորհ մըն է։ Բայց միտքս իր պատճառաբանութիւններով կը խռովուի. մտքիս համար անհրաժեշտութիւն մըն է հասկնալ և բացատրել թէ Յիսուսի հեղինակութիւնը ուրիշ կողմէ կուգար, ինչ էր այդ հեղինակութիւնը, ինչպէս՝ կրնար այդքան զօրեղապէս պահել իր ազդեցութիւնը և օր քան զօր աճեցնել ժամանակի ընթացքին մէջ։ Ահա հոս է որ միտքս կը շփոթի, կը խռովուի, անթափանցելի խորհուրդ մը զիս անհանգիստ կ'ընէ և կը յուզէ։ Կը տեսնեմ որոշ Անոր արտակարգ վսեմ կեանքը, երկու երեք տարի հաղիւ աշխարհի թատերաբեմին վրայ կ'երեւի, և կ'աներեւոյթանայ, բայց իւր հեղինակութիւնը կը բերէ այնպիսի խանդավառութիւն մը իր բարեկամներուն մէջ՝ որ զանիկա կը բարձրացնէ մինչեւ երկինք։ Հրեայ աշխարհը ապշած Անոր հեղինակութեան վրայ, կըսէ. « Անիկա Մեսիան է », Յոյն աշխարհը կը տեսնէ անոր մէջ գերբնական իմաստութիւն մը ու կ'ըսէ. « Անիկա Բանն է » երկու աշխարհն ալ միայն հիացումի խօսքեր ունին։ Այս բարձրացումը կ'աւելնայ անդադար և ահա Աստուծոյ դահուն աջակողմը կը դասուի. ան կը թաղաւորէ և անոր թաղաւորութեան ազդեցութիւնը անսահման է. երկիրը իր անունով կը լեցուի, իրմէ բարոյական և նիւթական

օրհնութիւններ կը հոսին, ան կը խռովէ աշխարհը, իր անունին երկիրը կը սարսի, կը դողայ, ոմանք հիացման և այլք ատելութեան աղաղակներ կ'արձակեն, այս աղաղակները տակաւին կը շարունակուին և պիտի շարունակուին յաւիտեան։ Ուրեմն ինչ է այն, որ այսպիսի մեծապահ զօրութիւններ յառաջ բերած է ըստ երեւոյթին այնքան աննշան պատճառէ մը յետոյ. ինչպէս այս անշուք նազովրեցին քանի մը տարի քարոզելով բոլոր դարերը յուզումի մատնած է. ինչ է այն, ուր պէտք է փնտռել գաղտնիքը։ Միտքս կը չարձարուի իրողութիւնները բացատրելու համար, ան կը ճգնի դէպքերու մէջ մտնել զայնս ուսումնասիրելու համար, սակայն չեմ կրնար։ Հաղիւ կրնամ մեծ դժուարութեամբ զայն ընդշմարել։

Թէ իսկ բանավարականաց տեսութեամբ ուզեմ բացատրել զԱնիկա, դարձեալ պատմականօրէն և գիտականօրէն խնդրոյն դժուարութիւններն կը մնան անլուծելի, որուն հետեւանօք կը վերաւորուիմ, կը ցաւիմ։ Թէ իսկ ուղղափառ եկեղեցւոյ բացատրութիւններուն հաւանիմ, այդ կերպով ալ չեմ կրնար գոհացում ստանալ, վասնոր յեկեղեցւոյ տուած բացատրութիւններն շատ իմաստասիրական են և մանաւանդ կամայական։ Վերջապէս ուր որ ալ դիմեմ, չեմ կրնար տիրանալ այն էակին որ իրաւամբ որքան մաքուր և մարդկային է նոյնքան և սրբափայլ և աստուածային կը ներկայ-

յանայ: Նորէն ես ինծի կ'անդրադառնամ, կը փնտռեմ մտքովս եղանակ մը լուծելու համար այս անդձ հարցը: Դարձեալ չեմ կարող լուծել: Մ'իտքս կը խռովուի անհամբեր, կ'զգամ քայքայուած իմ բոլոր պատմական հմտութեանս մէջ, իմ տրամախոհութեանս մէջ, քննադատական ամբողջ ուժերուս մէջ, կ'զգամ թէ վիրաւորուած և ճմլուած եմ:

Բայց նաև կ'զգամ թէ սրտովս օրհնուած եմ: Որքան կը նայիմ՝ Յիսուսի, այնքան անիկա զիս կը զրաւէ, այն սուրբ հաղորդակցութիւնը ինձ համար ամենամեծ ուրախութիւն մը կը պատճառէ: Այո, թէև խորհուրդի անթափանցելի քողերը կը ծածկեն Անոր ծագումը, Անոր զարգացումը և Անոր հրաշալի կեանքը, բայց որքան ալ այդ քողերը կը ծածկեն, այնքան Անոր կեանքը ինձ կը դառնայ գերազանց զօրութեամբ, սրբութեամբ և յաւէտ պաշտելի: Անոր խօսքերը իմ մէջ արձագանգ կը գտնեն մեծ հեղինակութեամբ և իւր գործքերը կը դառնան այնքան աւելի սրբութեամբ, գթութեամբ և կենդանութեամբ ղեզուեն: Երախտագիտական զգացմամբ և ուրախութեամբ կը հիանամ հոգիները առինքնող այդ մեծ աննման հեղինակութեան հանդէպ, սրտերու խաղաղութիւն բերող այդ հրեշտակին հանդէպ, որ փոխակերպած և պայծառացուցած է մարդկային սիրտն ու հոգին և՛ վիաներու լուսեղէն ամպեր արդէն կը վերացնին սիրտս ու հոգիս դէպի երկինք: Ի՞նչ փոյթ թէ Անոր էութեան

բնութեան հարցը կը մնայ անլուծելի հարց, ինչ փոյթ թէ անթափանցելի խորհուրդը կը ծածկէ անոր ծագումն ու կեանքը, ինչ փոյթ թէ իմ բանականութիւնս և քննադատութիւնը կը մնան շփոթուած, ապիկար և վիրաւոր: Այո, ես պարտուած, վիրաւորուած եմ իմ գիտութեամբս և տրամաբանութեամբս և չեմ կրցած պատկերացնել իրականօրէն Յիսուսի կեանքը պատմական վերլուծումներով, ինչ փոյթ: Բաւ է որ ես զայն կը տեսնեմ շնտ մօտէն, Ան իմ ուրախութիւնս է, կը ձգտիմ այլեւս Անոր հետեւելու, զի Ան իմ փրկութիւնս է: Անոր հետ սաղրիլ, Անոր հետ մեռնիլ և Անոր հետ յարութիւն առնել կ'ուզեմ: Ան իմ գերադոյն օրհնութիւնս է: Վերջապէս հակառակ անհասանելի խորհուրդին, և նոյն իսկ խորհուրդին պատճառով ահա կը տեսնեմ՝ Աստուծոյ յայտնուիլը Անոր էութեան մէջ:

*
* *

Գալով մեր էութեան, մեր անհատական բնութեան, մենք կը տեսնենք մարդկային էակին մէկ կողմը, մէկ երեսը միայն: Թողունք անոր ծագումի և իր հանդամանաց խորհուրդը, նկատի առնենք միայն անոր ապագան, այսինքն այն հանդերձեալ կեանքը որ մեր սրտին պահանջն է և որուն համար Աւետարանը այնքան զրաւիչ եղանակաւ մը կը խօսի: Հակառակ ոմանց կարծեաց մենք կը մտածենք որ ներկայ գիտական մեծ շարժումն

չի կրնար տկարացնել յաւիտեանական կեանքի գաղափարը, ընդհակառակը անոր կը նպաստէ և զայն կ'ամրապնդէ: Մասնաւորապէս երկու իրողութիւններ կը թուին մեզ այս մասին շատ նշանակալից: Նախ՝ տիեզերական այն օրէնքը, որ ի յայտ բերուած է ժամանակակից գիտութեան ճիգերով, մեզ այն համոզման կ'առաջնորդէ թէ ոչ մէկ բան չկորսուիր և ոչ մէկ բան չմեռնիր, ո՛չ նիւթական աշխարհի մէջ, ո՛չ ընկերական աշխարհի մէջ և ոչ ալ բարոյական աշխարհի մէջ: Ներկայ դարուս բեղուն մտածումներէն մին այն եղած է թէ կեանքը անվերջ տեւականութիւն մըն է նորանոր ձեւերու ներքեւ, և ասիկա հոգիին Յաւիտեանական կեանքի համար ունեցած ըղձանքին գոհացում է որ կուտայ և այսու կ'ստանայ արիացնող և սրտապնդող լոյս մը: Իսկ այն միւս իրողութիւնը որ ներկայ գիտութիւնը ի լոյս բերած է, աշխարհներու բազմութիւնն է, և անշուշտ ամենայն հաւանականութեամբ աչդ աշխարհներն ալ բնակիչներով լեցուն են մերինին նման, ուր միտքերը կը զարգանան և հոգիները կը լուսաւորուին Աստուծոյ հայրական հայեացքին ներքեւ և շրթունքներ կ'օրհնեն անոր սէրը և զօրութիւնը: Այսու ուրեմն խանդավառ միտքը կը վերանայ դէպի տիեզերական անջրպետը և բացուած կը տեսնէ անսահման ասպարէզ մը, և սրտի փափաքները կը յագենան և կ'զգան տեսնել երկնաւոր Հօր բնակարաններն, օթե-

ւաններն, և կը նպաստեն Յաւիտեանական կեանքի գաղափարին:

Բայց յառաջ կուգան ընդլիցթ մտքին առարկութիւնները: Բանականութիւնը իր օրինաւոր պահանջները ունի. ներկայ դարուս մտաղբաղումներէն մին է մարդկային էակին միութիւնը, մենք չենք կրնար ըմբռնել մարմինը առանց հոգւոյն և ոչ ալ հոգին առանց մարմնոյ: Արդ՝ երբ կ'ըսենք թէ մարմինը կը մեռնի, հոգին կ'ապրի, ինչպէս կ'ըլլայ որ երբ մարմինը կը մեռնի, հոգին կ'ապրի, և եթէ կ'ապրի հոգին ի՞նչ պիտի ըլլայ իւր նոր կազմը: Ո՞ւր, և ո՞ր միջոցներուն և կամ ո՞ր աշխարհներուն մէջ պիտի ըլլայ իւր գոյութեան շրջանակը: Ինչպէս պիտի կրնայ ճանչցուիլ իրեննեւրէն: Ասոնք անթափանցելի խորհուրդներ են, մեր հայեացքը կ'ընկղմի անհունութեան խորհրդին մէջ. միտքը դողահար կը շփոթի, պայքարը կ'սկսի մտքին մէջ, միտքը կ'ընկճուի և կը պարտուի վիրաւորուած:

Եւ սակայն հակառակ մտքի վիրաւորուելուն, հոգին կ'ստանայ գերազոյն օրհնութիւն մը, զի որքան կը մօտենանք յաւիտեանական կեանքի, որքան կ'ուզենք զայն ուսումնասիրել, հակառակ որ խորհուրդը զայն կը ծածկէ, ահա մեր սրտին մէջ ան կը զեղու խաղաղութիւն, մխիթարութիւն և ուրախութիւն: Ան կ'ըլլայ մեղի աւելի ստոյգ, աւելի էական: Մենք կը տեսնանք այն նոր երկինքին և նոր երկրին ուր արդարութիւնը կը հաւատանք

թէ կը բնակի: Անոր կը ձգտինք մեր բոլոր անհամբերութիւնով, մենք լոյսի ծարաւի ենք, կը տենչանք երկնային Երուսաղէմին, կ'ուզենք պաշտօն տեսնել զայն: Կը ձգտինք անոր բոլոր մեր սուգերովը, մենք զայն կ'ուզենք և կոչ կ'ընենք մեր այն սիրելեաց անունով որոնք մեզմէ հեռացած են անվերադարձ կերպով: Եւ քանի կը մօտենանք անոր, ան չհեռանար, ան այլ ևս երազ մը չէ, ան կ'զգանք մեզի շատ մօտ, մենք զայն նոյն իսկ կը տեսնենք, կը հպինք նոյն իսկ անոր: Ան կը ժպտի մեզ և մենք անոր կը ժպտինք: Անշուշտ բանականութեան ուժով չենք կրնար ըսել ինչպէսը, ինչո՞ւն. մենք վիրաւորուած կը նկատուինք մեր բանակաւորութեամբ, բայց նոյնիսկ այդ հանգամանքին մէջ մենք տեսած ենք Յաւիտենական կեանքը, տեսած ենք Փանուէլը, ո՞հ տեսած ենք երկնքի լուսացնցուղ ճառագայթովը:

Զխռովուինք և չգայթակղինք խորհուրդէն: Բացարձակ անհրաժեշտութիւն մըն է խորհուրդը պաշտամունքի համար: Թող խորհուրդը մեզի համար պատուական մը չըլլայ մերժումի և սրտաբեկութեան, այլ աւելի թող ան ըլլայ սուրբ և աստուածային զրգիւռ մը: Մտքի այդ պայքարներուն մէջ վիրաւորուելը իրապէս օրհնութիւն մըն է. զի եթէ ան մեզ ցաւ, վիշտ կը պատճառէ ու կ'ընկճէ, բայց աւելի մեր պաշտամունքի առարկային նշանակութիւնը կը բարձրացնէ:

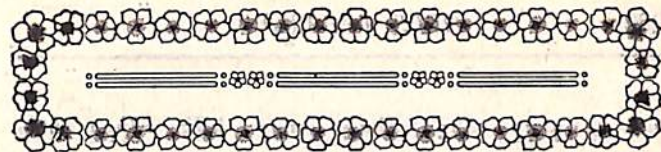
Մարդ բարձրութիւններու հոգւով կը վերանայ և զայնս կը պաշտէ այն ատեն միայն երբ չկրնար հասնիլ անոնց: Այն գերզգայական իրականութիւնները, որոնց թէև հազիւ աննշան մէկ մասը կը նշմարենք և թէև միւս անսահման մասը խորհուրդի մէջ պարուրուած է, պէտք է մնան անթափանցելի և անհասանելի նոյն իսկ մեր հոգեկան ազնուացման և կատարելութեան և սրբութեան համար: Անոնք թէևս պիտի ընկճեն մեր իմացականութիւնը, բայց մեր սրտերը պիտի բոցավառեն, մեր հոգիները պիտի աղնուացնեն և սրբացնեն:

Ո՛վ սուրբ իրականութիւններ աստուածային վեհափառ անսահմանութեան, ո՞վ վսեմ և գերագոյն բարձրութիւններ Յիսուսով ի յայտ եկած գաղափարականի, ո՞վ Յաւիտենական կեանք անմահութեան, եղէք մեզի համար միշտ հրապոյր մը և յափշտակութիւն մը: Մեր հոգւոյն աջաց առջեւ մնացէք անչափելի, անթափանցելի և մթին: Մի՛ աներեւութանաք: Մենք ձեզի կ'ուզենք անդադար գալ, վստեղի ձեզմով պիտի զգանք օրհնուած: Ո՛վ Փանուէլ, մեր հոգոյն աղաղակն ես դուն, թէ իսկ վշտաղին և սուրբ վիրաւորունքի, մենք կ'ուզենք տեսնել միշտ քու երեսդ, ո՞վ կենդանի Աստուած: Ամէն:

ԺԸ.

Մի՛ գողանար

ՄԻ՝ ԳՈՂԱՆԱՐ

« Մի՝ գողանաւ: »
(Եւից. Ի. 25:)

ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐԷՍ ոմանք թերեւս իրենք իրենց բռնն. միթէ մենք գող ենք որ այսպիսի նիւթի մը վրայ մեզ կը խօսուի. գողերը բանտ կը տարուին և հետեւաբար հոն խօսելու է այսպիսի նիւթի մը վրայ: Այդպիսիք եթէ քիչ մը համբերութեամբ հետեւին խորհրդածութեանցս պիտի համոզուին թէ մարդիկ կան որոնք թէև կատարեալ ազատութեամբ կ'ապրին և կեանքերնուն մէջ ալ բանտի երես չեն տեսած, թէև նոյն իսկ բարձր դիրքերու հասած են և համբաւի թեւերով կը սաւառնին և ամենուն յարգանաց կ'արժանանան, այլ սակայն իրականին մէջ գողեր են: Այսպիսիք շատ ճարպիկ ու ճկուն գողեր են և մեծ ճարպիկութեամբ օձիւքնին ձեռք տուած չըլլալնուն, տակաւին գողութիւննին կը շարունակեն: Լիկուրգոսի օրէնքներուն մէջ գողութիւնը արտօնուած էր պայմա-

նաւ որ գողը օձիքը ձեռք չտար. եթէ օձիքը ձեռք տար պատիժը սարսափելի էր: Կարծես այդ օրէնքը լռելեայն տակաւին ի գորու է:

Դժբաղդաբար մարդկային արդարութիւնը երբեմն կը դառնայ ծայրագոյն անարդարութիւն: Ան կը դատապարտէ դժբաղդ և թշուառ աղքատը որ անգործ մնալուն և իւր ընտանեօք անօթի ըլլալուն կը գողնայ հաց մը. բայց նոյն արդարութիւնը լուռ կը մնայ երբ անդին առևտուրի մէջ երկու չափ և երկու կշիռ կը գործածուի, երբ խարդախութիւն ի գործ կը դրուի ապրանքներուն մէջ և գէշ ապրանքները իբր առաջնակարգ կը քշուին. ասոնք քաղաքավարօրէն լիկուրգոսեան գողութիւններ են: Առակացը կ'ըսէ. « Կշիռք նենգութեան պիղծ են առաջի Աստուծոյ,^[1] » և « Պիղծ է առաջի Տեառն չափ կրկին և կշիռ նենգութեան ոչ է բարուր Աստուծոյ ^[2] »:

Թերեւս առարկողներ ըլլան որ եթէ առևտրական գործոց մէջ այս ճարպիկութիւնները և աչքաբացութիւնները չըլլան՝ առևտրական հրապարակի վրայ շարժում չըլլար, և վաճառականը կը մնայ հոն ուր որ էր և թերեւս սնանկութեան նոյն խոսք առաջնորդուի: Բայց ինչպէս պիտի բացատրենք այն անխարդախ և մաքուր

(1) Առակ. ԺԱ. 1:

(2) » Ի. 23:

գործունէութիւնը առևտրականներուն որոնք աննշան նենգութիւն մը նոյն խոսք չեն ուղեր որ ըլլայ իրենց առևտրական գործոց մէջ և այս ուղղամտութեամբ անոնք պանծալի զիրքի մըն ալ հասած և հիացման արժանացած են:

Ընկերաբանական երեւոյթներ ուսումնասիրած ատեն նիս կը տեսնենք որ գողութեան ախտանշանը կ'երեւի մեր վրայ նոյն խոսք մեր մանկութեան շրջանէն սկսեալ. և մանուկները ընդհանրապէս պզտիկ չարաճճի գողեր են. ծնողաց բացակայութեան շաքար գողնալու կամ՝ պտուղէն զգուշութեամբ մաս մը վերցնելու միտումներ, ներքին դրուամներ չեն պակսած տղոց մէջ, և այսօր հակառակ դատարարական և ծնողաց յորդորներուն տակաւին չափաւր այդ գողնալու տրամադրութիւնն առաւել կամ՝ նուազ չափով կեանքի ամէն խաւերուն մէջ:

Հասարակական կեանքի մէջ ալ շատ անգամ գողութիւնը կը մնայ անպատիժ: Հասարակութեան հանդէպ ամէն անհատ ուղիական զգարտականութիւն մը ունի, որ է աշխատիլ հասարակութեան շահուն համար, բայց կը տեսնենք երբեմն որ անոնք որ հասարակութեան գործի գլուխ կ'անցնին՝ փոխանակ հասարակութեան շահը խորհելու իրենց անձնական շահը կը խորհին և ինչպէս ըսած է հմուտ խորհող մը, « Անձին շահը փնտռողը հասարակութեան ամենամեծ թշնամին է: »

Արդ՝ հակառակ այնքան կազմակերպուած արդա-

րութիւն մը ըլլալուն, հակառակ ընկերական կազմակերպութեանց կարգ ու կանոնին, հակառակ դատարաններու և օրէնքներու գոյութեան, հակառակ ոստիկանական և ժանտարմըրի խիստ հսկողութեան, տակաւին լոյս աչքով գողութիւններ կ'ըլլան: Ահա այս խսկ պատճառներով մեր խիղճը՝ որ Յիսուսի սուրբ հոգւոյն ազդեցութեամբ այնքան զգայուն է, այն հարցումին թէ մենք գողեր ենք միթէ, ան ակտի պատասխանէր. « Այո, գողեր էք »:

Աչքի առջեւ ունեցէք ամէն բանէ առաջ աղքատութիւնը, որ ոչ թէ իր մոլութեանց հետեւանքով, այլ անգործութեան հետեւանքով ամենաթշուառ վիճակի մը ենթարկուած է, որ ոչ միայն անօթութեան հետեւանօք կը տուայտի, այլ և սնունդի անբաւականութեան հետեւանօք հիւանդագին վիճակովը կը տառապի, երբ այսպիսի աղքատներու կը վճարուի հաղիւ չորաբեկ հաց մը ապահովող օրավարձը մը գողութիւն ըրած չենք ըլլար արդեօք:

Ազահութիւնն ալ տեսակ մը գողութիւն է: Թէեւ ազահութիւնը մեղք չեն նկատեր, և սակայն մահացու մեղք մըն է այն: Ազահները իրենց խիղճը կը կարծեն հանդարտեցնել այլոց կարծեցնել տալով որ խնայողութիւն է որ կ'ընեն և ոչ թէ ազահութիւն: Այս ազահութիւնն է որ մոռցնել կուտայ մեր պարտականութիւնը մեր մերձաւորին հանդէպ, ան կը մղէ զմեզ տեն-

դագին պահելու ինչ որ իբրեւ ստացուածք կամ սեփականութիւն ունինք առանց անկէ գէթ վտրք բաժին մը հանելու դժբաղդին՝ զայն հրճուեցնելու համար. ան նկատողութեան չառներ որ « Երանելի է մանաւանդ տալն քան առնուլն^[1] »:

Ծայրայեղներ ալ կան որոնք մեր սա օրերուն ամէն ազգաց մէջ հետզհետէ ուշագրաւ հանգամանք մը ստացած են, որոնք ընկերվարական անունը կը կրեն և որոնց տեսութեան համեմատ « Սեփականութիւնը գողութիւն է » կամ ինչպէս կ'ըսեն. « Կալուածատիրութիւնը գողութիւն է: » Ասիկա հիմամբ սխալ տեսութիւն մըն է: Մենք եթէ հարուստ ազահին ընթացքը գողութիւն կը նկատենք, որ թէ իրմէ կը զրկէ, թէ իր ընտանիքէն ու զաւակներէն և թէ աղքատներէն, բայց երբեք պարկեշտ, խղճամիտ և ուղղամիտ հարուստը գող չէ և կամ իր հարստութիւնը գողութիւն չէ. ընդհակառակը ինչպէս կ'ըսէ Առակացը. « Հարստութիւնը մարդուն իմաստութեան պսակն է^[1] »: Յայտնի է թէ ընկերվարականներուն անհատական ստացուածոց դէմ պայքարը ուրիշ նպատակաւ չէ բայց եթէ տիրապետել տալ հաւաքական սեփականատիրութիւնը: Մեզ կը յիշեցնեն քրիստոնէական ծագման առաջին տարիներն, այսինքն առաքելական շրջանն, յորում հաւաքական սեփականա-

(1) Գործք. Ի. 35:

տիրութեան կարգադրութեամբ ամէն ոչ իր ունեցածը, իր կալուածը ընդհանուր կեդրոնական մատակարարութեան պիտի յանձնէր: Բայց այսպիսի կազմակերպութիւն մը երկար չտեսցայ, վասնզի փոխանակ բարդաւաճումի և յառաջդիմութեան աղբյուրութիւնը կրկնապատկուեցաւ, այն աստիճան՝ որ Երուսաղէմի հաւատացեալներուն համար առաքեալն Պօղոս ստիպուեցաւ քանիցս հանդանակութեան ձեռնարկել անոնց թշուառութիւնը մեղմացնելու համար: Ուրեմն այն տեսութիւնը թէ սեփականութիւնները պէտք է հասարակութեան տրամադրութիւն և հաւատարմութեան ձեռով մատակարարուի, արդէն առաջին վայրկեանէն իսկ ծնունդ տուած պիտի ըլլայ նորանոր թշուառութեանց և անկումներու:

Հարստութիւնները պէտք է յարգուին: Հարուստները պէտք է մեծապէս պատուուին. հարուստ չունեցող ազգերը գնչուներու և թափառաշրջիկներու կարգը անցնելու արժանի կ'ըլլան. հարուստներն են որ մեր աղքատներուն օգնութեան կը հասնին, որքան ալ անոնք իրենց ստացուածքները աւելցնեն, ոչ ոք իրաւունք չունի զանոնք գող նկատելու, բաւ է որ որոշ գումար մը խղճմտանքով տրամադրեն աղքատի: Ս. Գիրքը յաճախ կը յիշէ հարուստ սեփականատէրներ: Յիսուս ինքն՝ որ աղքատի մը զաւակն էր չունեցաւ մտածումը նշաւակելու հարուստները:

Ամենէն զարհուրելի դրութիւնն այն է որով ընկեր-

վարական խմբակներ ժողովուրդի խաւերուն մէջ մտնելով կ'ուզեն դժգոհներուն թիւը աւելցնել և միշտ զանոնք գողութեան, իբր թէ գողութիւնը օրինական բան մը ըլլար:

Ինչ միջոցներ պէտք են այս հոսանքին դէմ և ինչ պէտք է ընել Աստուածային օրէնքին մաքուր և պարզ հնազանդութեան համար: Ամէն բանէ առաջ պէտք է այն անիրաւ զրկանքը զոր կ'ընենք աղքատներուն հարկ է կարգադրել ամէն հնարաւոր միջոցներով: Երբ Զաքէոս մաքսաւոր Յիսուսը իր տան մէջ ընդունեց, անոր ըսաւ. « Տէր, ահա զկէս ընչից խմոց տաց աղքատաց, և եթէ զոք զրկեցի, հատուցից չորեքկին ^[1] »:

Երկրորդ՝ պէտք է նկատողութեան առնենք ամենէն աւելի մեր պարտականութիւններն քան մեր իրաւունքները՝ ամէն ինչ խնդրի մէջ որ ալ ըլլայ:

Երրորդ՝ պարզասիրութեան հետեւիլ, չափաւորութեամբ ապրիլ, նիւթական բաներու մէջ փառասիրութենէ ետ կենալ, ինչպէս նաև այն բաներէն որոնք աչքի կը զարնեն:

Չորրորդ՝ շահածէն աւելի չծախսել: Օրինակի հաւար, ամսական 25 սթէրլին շահողը պէտք չէ 30 ծախսէ, եթէ ոչ պարտքի տակ կը մնայ և զեղծումներու կ'առաջնորդուի: Հարկ է Պօղոս առաքեալի հիանալի խորհուրդներուն հետեւիլ՝ այլոց օգնելու համար. « Որ գողանայր մի՛

(1) Ղուկ. ԺԹ. 8:

ևս գողացի, այլ մանաւանդ վաստակեսցէ: գործել ձեռօք իւրովը զբարիս զի բաւական իցէ տալ, ումպխոոյ իցէ^[1]»:

Հինգերորդ՝ պէտք է մշակել մեր մէջ գոհունակուած թեան ոգին, Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ թէ գոհունակութիւնը մարդուն համար ամենամեծ շահ մըն է. « Սաւակայն աստուածապաշտութիւնը գոհունակութիւնով միայն մեծ շահ մըն է, ինչու որ բան մը չբերինք աշխարհ, և յայտնի է թէ անկէ բան մըն ալ չենք կրնար տանիլ: Քանի որ կերակուր և հանդերձ ունինք անոնցմով բաւականանանք: Իսկ անոնք որ հարստանալ կ'ուզեն կ'իշխան փորձութեան և որոգայթի մէջ և շատ յիմարական ու վնասակար ցանկութիւններու մէջ, որոնք սատակուծի և կորստեան մէջ կ'ընկնեն մարդիկ: Ինչու որ ամէն չարութեանց արմատը արծաթասիրութիւնն է, որուն մէկ քանիները անձնատուր ըլլալով հաւատքէն մոլորեցան, և ինքզինքնին շատ ցաւերով խոցեցին^[2] »: Առաքեալը պէտք զգաց սորվելու գոհ ըլլալու եղանակը. անիկա տիրացաւ աշխարհին ինքզինքը վարժեցնելով, և իր կեանքին վերջերը կրցաւ գրել Փիլիպպեցիներուն. « Զի ես սորվեցայ գոհ ըլլալ իմ գտնուած վիճակիս մէջ. գիտեմ՝ չքաւորութիւն քաշելը, գիտեմ՝ շատը ունենալը, ամէն բանի մէջ ամէն

(1) Եփես. Գ. 27:

(2) Ա. Տիմ. 2. 6-10:

կերպով աղէկ սորվեր եմ թէ կշտանալը, թէ անօթեալը, թէ շատ ունենալը և թէ պակասութիւն քաշելը: Ամէն բանի կարող եմ անով որ զիս զօրացուց^[3]»: Նոյնը չէ միթէ որ Առաւելյ գրքին հեղինակներէն մին արդէն յայտնած է. « Քեզմէ երկու բան կը խնդրեմ, մեռնելէս առաջ զանոնք ինձմէ մի արգիլեր: Ունայնութիւնը և սուտ խօսքը ինձմէ հեռացուր. ինձի աղքատութիւն կամ հարստութիւն մի տար, իմ սովորական հացովս կերակրէ: Զըլլայ որ կշտանամ և քեզ ուրանամ, ու Տէրը նմ է ըսեմ. և չըլլայ որ աղքատանամ ու գողութիւն ընեմ, և իմ Աստուծոյս անունը պարապ տեղը բերանս առնեմ^[4] »:

Եթէ այս հինգ պայմաններով զինուած ըլլանք շատ դժուար է որ թշնամին կարենայ փորձել մեզ նոյն իսկ գողութեան մտածումով: Իսկ եթէ կարեւորութիւն չենք ընծայեր Տասնաբանիայի այս պատուէրին և մենք ազատ շրջող գողերուն նման ծածկաբար կը շարունակենք մեր գողութիւնը կրնանք օր մը Գէլղիի պէս բորոտիլ^[5], կամ Աքարի պէս քայքայուիլ^[6], կամ Անանիա և Սափիրայի պէս յանկարծամահ^[7] ըլլալ, ոչ մէկ բան բերած ենք աշխարհ և ոչ մէկ բան կրնանք տանել աշխարհէ:

(1) Փիլիպ. Գ. 11-13:

(2) Առակ, Լ. 7-9:

(3) Գ. Թագ. Ե. 20-27:

(4) Յես. Է. 17-26:

(5) Գործք. Է. 1-8:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

« Եկայք երթիցուք մինչեւ ցֆեթդենեմ
եւ տեսցուք զի՞նչ է բանս այս որ եղեւ
զոր Տէր եցոյց մեզ: »

(Ղուկ. Բ. 15:)

« Ո՛ւր է որ ծնաւ արեայն Հրէից. զի
տեսաք զաստիճանն ցաւոյ յԱրեւելս եւ եկայք
երկիրս զապաւնել նմա: »

(Մատթ. Բ. 2:)

ՔՐԻՍՏՈՍԻԱՄ իր ողորմութեամբ ընտա-
նիքի մը զաւակ կը շնորհէ, հորն է այն
մայրը որ իր քնքուշ նորածին մանկան առաջին սիրուն
ժպիտին մէջ, անոր զուգամառ նայուածքին մէջ, անոր
ձայնին ողորտներուն մէջ չպիտի ուզեր գուշակել փա-
ռալից ապագան: Եթէ մէկը ըսէր իր զաւակին համար
թէ մեծ պիտի ըլլայ, հորն է այն մայրը որ չպիտի
հրճուեր և հաճոյք չպիտի զգար այդ խօսքերէն. և
միթէ չպիտի ուզեր առաջունէ զարդարուած տեսնել իր
սրտի հատորին պսակուն ճակատը լուսապսակով մը և
յաղթական դափնիով:

Կրնաք ըմբռնել հետեւաբար այն ուրախութիւնը որ կը ցայտէր Ս. Կոյս Մայրամի սրտէն, երբ Բեթղէհէմի կիսաքանդ աշրին մէկ անկիւնը, մսուրին մէջ հաղիւ հանդէսեցողացած իր հրաշալի մանուկը՝ արդէն կը տեսնէր շրջապատուած անմեղ հովիւներէ և Արեւելքի մոգերէ որոնք իրենց մատուցած նուէրներով իրենց հիացումը և գոգուրանքը կը յայտնէին օծեալ մանկան:

Հակառակ որ բարի հովիւները առաջնորդուած էին « բարձունքի փառքը » թրթռացնող հրեշտակային ձայներէ, հակառակ որ անհատնում ասպարէզներով հեռու տեղերէ եկող մոգերը առաջնորդուած էին երկնային անձանօթ լոյսէն, անոնք ամէն կողմ հարցուցին. « Ո՞ւր է նորածին թագաւորն հրէից: » Ո՞ւր է ան՝ որուն համար ուրախութեամբ պիտի լեցուէր Աբրահամը և բոլոր Հին Ուխտի սուրբերուն սիրտը: Ո՞ւր է ան՝ որուն համար Նաայի վեց դարեր առաջ մարգարէական շունչով երգեց. « Զի մանուկ ծնաւ մեզ, որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր եղեւ ի վերայ ուսոց իւրոց և անուն կու չեցաւ նմա Սքանչելի-Խորհրդակից, Աստուած-Հօր, Հայր յաւիտեականութեան, Իշխան խաղաղութեան⁽¹⁾: » Եւ անշուշտ երբ գտան այս աղբատիկ փոքրիկ մանուկը գեղերփնտուած և հանդգած մսուրին մէջ, անոնք մեծագոյն հրճուանքը զգացին: Ինչ փոյթ թէ աղտեղի իջե-

(1) Նաայ. Թ. 6:

ւանէ մը աւելի անշուք անկիւնի մը մէջ էր որ զայն կը գտնէին. Ինչ փոյթ թէ կը մտնէին տեղ մը ուր ոչ մէկ նշան կար պերճանքի, անոնք անպատում ուրախութիւն կ'զգային դարերու ակնկալութեան մարմնացումը տեսնելով:

Բայց անդին, ահա տեսէք թէ Հրեայ ժողովուրդը հակառակ 600 տարիներ յաղթական Մեսիա մը երազած ըլլալուն, չկրցաւ գիտնալ թէ իր երազած աղատարարն արտաքին փայլերով և աշխարհի զօրութիւնով չէր որ պիտի դար. ան չկրցաւ երեւակայել թէ իր աղատարարն կրնար մռայլ խորշի մը մէջ ծնած ըլլալ, թէ կրնար հաղիւ ունենալ կարկատուն խանձարուր մը ծածկելու համար իր մերկութիւնը, թէ կրնար իր օրօրոյցը մսուր մը միայն եղած ըլլալ:

« Աստուծոյ ճամբան մարդոց ճամբաներուն չնմանիր ».
Ս. Գրքի այս խօսքը քանի՜ անգամներ արդեօք կարդացած, երգած էր Հրեայ ժողովուրդը և չէր կրցած տեսնել աստուածային արտակարգ նշանը որ կը հանգչէր Բեթղէհէմի մսուրին մէջ: Եթէ Հրեայ օրինականը չտեսաւ, բայց իր ճշմարիտ ժողովուրդը զինքը ճանչցաւ: Ահա հրեայ ժողովուրդի ծոցէն, ինչպէս և հեթանոսներու մէջէն կուգան աշխարհի աղատարարին առաջին երկրպագուները: Ճամբորդներու երկու խումբեր որոնք կուգան կը հանդպակցին Բեթղէհէմի մսուրին առջեւ: Ըստ երեւոյթին ամէն բան զիրենք կը բաժնէ, զի

մոգերուն խումբը, իբր հարուստներու և գիտուններու խումբ և Արեւելքի մէջ ամենէն հին ու յարգուած դասակարգ, ոչ մէկ առնչութիւն ունէր միւս խումբին, խեղճուկ, տգէտ և ւարդ սրտով հովիւներու խումբին հետ: Ո՞րկէ կուգար այն զգացումը որ զիրենք կը միացնէր միեւնոյն ուրախութեան և կը մղէր զիրենք երախտագիտութեամբ երկրպագելու երկնային փառքերու փառքին առջեւ: Ահա բուն հարցը, որուն շուրջ այսօրուան Աւետարանը զմեզ կը հրաւիրէ խորհրդածելու մտամբիով:

Ուսումնասիրենք այդ կրկնակ ճամբաներն, որուն հետեւեցան մոգերն և հովիւներն մինչեւ որ Փրկչին օրօրոցին առջեւ զիրար գտան: Թերեւս այդու կարեւոր ճանչնալ թէ ի՞նչպէս Աստուածային շնորհի աղդեցութեան ներքեւ մոգերուն խմբատութիւնը և հովիւներուն անմեղութիւնը առաջնորդեց զիրենք հաւասարապէս Յիսուսի: Թերեւս կարենանք սորվիլ նաեւ թէ այս երկու ճամբաները հակառակ այնքան տարբեր ճամբաներ ըլլալուն, տակաւին այս օր ալ կրնան անկեղծ և ուղիղ հոգիները առաջնորդել Աշխարհի Փրկչին:

Ի՞նչպէս..., պիտի հարցնէին թերեւս ոմանք, միթէ գիտութիւնը կրնայ առաջնորդել Յիսուս Քրիստոսի: Ի՞նչպէս..., պիտի հարցնէին սկեպտիկներ, կարելի է յարմարիլ այնպիսի Աւետարանի մը որուն հիմնադրին դահը իբր վերելք մտուր մը և խաչ մը ունի: Ինչպէս...,

պիտի ըսէին մանաւանդ թերահաւատներ, միթէ կարելի է համաձայնիլ կրօնի մը որ կ'սկսի իր քարոզութեան՝ հաւատք պահանջելով իր հետեւողներէն:

Ստույգ է որ կան թերեւս գիտուններ որ առանց հիմնովին ուսումնասիրելու իրողութիւնները կը յայտարարեն թէ հաւատքը ցնորք մըն է, անոնք կ'ուզեն ջնջել մարդուն իմացականութենէն, սրտէն Աստուծոյ բնազդը, ճշմարիտ Աստուծոյ պէտքը: Այսպիսիք չեն ուզեր յղճնութիւն ստանձնել ուսումնասիրելու այն ամէնը որ իրենց գիտութեան սահմանէն դուրս է: Հմուտ խորհող մը զանոնք կ'անուանէ « Աշխարհի պատուհասներ: » Այս պատուհասները ինչպէս ուրիշ երկիրներու՝ նմանապէս և մեր ժողովուրդին մէջ սկսած են աւելնալ: Անոնք կը կարծեն թէ գիտեն և չեն ուզեր հետամուտ ըլլալ սովորելու:

Բայց կայ ճշմարիտ գիտութիւն մը որ վերանալով իրերու բնական ծագումին, քննելով անկողմնակալօրէն իրողութիւնները կուտայ միանգամայն լոյս և կը ներշնչէ խոնարհութիւն: Աւետարանը երկու չունի բնաւ ճշմարիտ գիտութեան: Ան թոյլ կուտայ որ ամենէն ուժեղ քննութեան իսկ ենթարկեն Ս. Գիրքը. « Քննեցէք զգիրս »: Ս. Գիրքը ենթարկուած է և տակաւին կ'ենթարկուի ամենէն խիստ քննութեանց քուրաքիմ, և ահա ան միակն է բոլոր կրօններու գրքերուն մէջ որ կը մնայ յոյժին կանգնած կարծես ի լուր աշխարհի հրօշակելու թէ ինքն է ճշմարտութիւնը:

Տեսէք ահա աստեղագէտներ, երկրաբաններ, լեզուաբաններ, հոգեբաններ կուգան իրենց գիտութեան լուսովը քննելու Ս. Գիրքը. բոլորն ալ կուգան կարգաւ Աստուածային ճշմարտութեան առջեւ յարգանք ընծայելու:

Հետեւեցէք ահա աստեղագէտներուն, գիտութեան փառքը կազմող այդ մարդոց, որոնք նման Արեւելքի մոգերուն կը փորձեն խորաչափել երկնքի խորհուրդները, և ահա կը լսուի նեւտոններու, Կոպերնիկոսներու, Քեպլըրներու շրթունքներէն աղաղակն պաշտումի: Անոնց գիտերէն իւրաքանչիւրը նման հրաշալի աստղի մը կ'առաջնորդէ զանոնք Արարչին Աստուծոյ ոտից առջեւ:

Հետեւեցէք դարձեալ երկրաբաններու յարատեւող պեղումներուն, և դուք որ կը կարծէիք թէ անոնց յայտնութիւնները պիտի քանդեն Ս. Գրքի պատմութեան հեղինակութիւնը, որուն հետ նաեւ Աւետարանի կրօնը, ահա ծովազրկու, երկրի ընդերքներու, լեռներու կողերուն պեղումները կը բերեն համաձայնութիւն մը հրաշալիօրէն համապատասխան հին պատմութեան Մովսէսի և իր խիճեռամբ գրուած ստեղծագործութեան շրջաններու պատկերներուն:

Հարցուցէք լեզուաբաններու որոնք գիտական վերլուծումներով լեզուներու ներքին աղբյւր երեւան հանած և ի յայտ բերած են թէ բոլոր լեզուները կը վերահասն նախնական միակ լեզուի մը, և և այսու արդէն

կուգան հաստատելու այն իրողութիւնը՝ զոր Ս. Գիրքը մեզ կը խօսի:

Հարցուցէք վերջապէս այն մարդոց որոնք իրենց կեանքը նուիրած են կրօններու բաղդատական ուսումնասիրութեանց, անոնք պիտի ծանուցանէին յաղթական նոր շեշտով մը թէ որքան ալ կրօններու մէջ նախապաշարումներ, աւելորդապաշտութիւններ և հրաշավեպեր ըլլան, դարձեալ այդ ամէնն կուգան տապալուցանելու թէ մարդկութիւնը կարելի է որ առանց կրօնական զգացումի կեանք մը ունենայ: Ինչպէս ըսած է կրօններու բաղդատական ուսումնասիրութեան մէջ հեղինակութիւն ունեցող դէմք մը. « Մարդ այն ատեն կը դադրի կրօնական զգացումէ երբ կը դադրի մարդ ըլլալէ[1]: » Այսպէս ահա անոնք որ կը կարծէին ջնջել կրօնը նկատելով զայն նշանակ տգիտութեան, ահա գիտական հիմերու վրայ ուսումնասիրողներ կուգան յանուն լոյսի և յառաջդիմութեան ըսելու թէ Կրօնը չկըրնար ջնջուիլ որքան ատեն մարդ կ'ապրի երկրի վրայ, և անոնք որ կը յանդգնին ըսելու թէ կրօնքը ցնորք մըն է, ապացոյցը տուած կ'ըլլան տխուր և ամենաանհերքելի ազդեցութեան մը:

Այո, գիտցէք թէ ինչպէս Արեւելքի մոգերը առաջնորդուեցան Յիսուսի, տակաւին և ընդ միշտ գիտու-

(1) Մաքս Միլլեր:

թիւնը պիտի առաջնորդէ Աւետարանին, Փրկչին, Սիրոյ Աստուծոյ: Ահա ուրեմն բաց է ձեր առջեւ ճամբաներու առաջինը որով կրնաք ձեր կարգին հասնիլ ճշմարտութեան լոյսին: Դուք որ տակաւին կը տարակուսիք, դուք որ շատ տկար կ'զգաք ձեր հաւատքին մէջ, տոգոյն ձեր սրբութեան մէջ, խռովեալ ձեր սրտին մէջ, մօտեցէք և հարցուցէք Յիսուսի նոյն իսկ ձեր տարակոյսի երեւումներով. « Դ՞նչ ես որ գալոցն ես, եթէ այլում ակնկալցուք⁽¹⁾, » դուք պիտի զգաք անոր ձեզի մօտեւալը և պիտի բերէ այն անպատում ուրախութիւնը հոգւոյն զոր զգացին մոգերը երբ գտան փրկիչը:

Եթէ Աւետարանը կրնայ պատասխանել ամենէն բարձր իմացականութեան ձգտումներուն, եթէ գիտութեան հետազոտութեանց դէմ կրնայ վստահ իւր դօրութեան՝ ապացուցանել ճշմարտութիւնը, ասիկա չի նշանակեր սակայն թէ միայն գիտութեան փորձնալով կարելի է ճանչնալ ի Յիսուս Քրիստոս իւր փրկիչը: Կայ ուրիշ ճամբայ մը, աւելի ուղիղ և աւելի պարզ ճամբայ մը գտնելու համար Աստուածային ճշմարտութիւնը: Հաւատքի ճամբան է այն: Դուք ունիք ուշադրաւ օրինակ մը յանձնին անմեղ և բարի հովիւներուն: Երբ որ անոնք կը հսկէին Բեթղեհեմի դաշտին մէջ իրենց հօտը նման Դաւիթ թագաւոր հովիւին որ

(1) Ղուկ. Է. 20:

կը պահպանէր իր հօտը, երբ անոնք դիշերուան աստղազարդ կամարին նայելով թերեւս կը կրկնէին նոյն իսկ Դաւիթի երգած « Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ » Սաղմոսը, կամ « Յորժամ տեսից զերկինս, զգործս մատանց քոց, զլուսին և զաստեղս, զորս դու հաստատեցեր. ո՞վ է մարդ զի յիշես դու զնա, կամ որդի մարդոյ, թէ այց ինչ արասցես դու նմա⁽¹⁾ » Սաղմոսը, անոնք պատասխան կ'ստանային. « Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն » երկնային երգերով, որով և առաջին անգամ իրենք կ'արժանանային լսելու այն բարի լուրը որ երջանկութիւն պիտի բերէր աշխարհի:

Եթէ ան ճնամ ըլլար պալատի մը մէջ, այս միամիտ հովիւները չպիտի համարձակէին երթալ երկրպագելու, անոնք պիտի խորհէի թէ գուցէ կրնան վռնտուիլ: Մինչդեռ ախոռի մը մէջ կամ մսուրի մը առջեւ անոնք իրենց տան մէջ եղածի պէս պիտի զգային և պիտի ըմբռնէին որ մինչեւ իրենց միժակին խոնարհող փրկիչը ճշմարիտ փրկիչն էր աշխարհի և որուն այնքան իրենք պէտք ունէին: Քրիստոնէական կրօնի պարզութիւնը Քրիստոնէական կրօնի ամենէն գեղեցիկ տիպոգոսներէն մին է անշուշտ առանց կորսնցնելու նշոյլ մը իր Աստուածային վսեմ հանդամանքէն, այնպէս որ այս կրօնը

(1) Սաղմ. Ը. 4-5:

ոչ միայն զխտուններու և խմաստուններու համար է՝ այլ հաւասարապէս տղէտներու և խոնարհներու սահմանուած կրօն մըն է:

Գիտեմ՝ Աւետարանին պարզութեան համար նոյն իսկ մեղադրանքներ եղած են սկսեալ առաջին հակառակորդներէն Լուկիանոսներէ, Կելսոսներէ և Պորփիրոսներէ, որոնք չեն դադրած հեղներու և ծաղրելու բոլոր այն ժողովրդական նկարագիրը Աւետարանին, որ սակայն իր պարզութեան մէջ այնքան խորունկ կերպով կրնայ ազդել սրտերու վրայ:

Յիսուսէ առաջ կրօնի ճշմարտութիւններով կ'զբաղուէին միայն խմաստասէրներն, և անոնց միայն վերապահուած էր կրօնի բարձր ճշմարտութիւններն սորվեցնել ցանցառ թուով խումբ մը աշակերտներու: Նոյն իսկ արգիլուած էր ժողովուրդին սորվեցնել կրօնի էական գիծերը: Յիսուսէ առաջ ի՞նչ կ'արժէր աղքատը Աթէնքի մէջ: Սիւնազարդ սրահներու մէջ Սոկրատ մը կամ Պլատոն մը հազիւ կրնար բացատրել մարդկային նախազգացումը անմահութեան: Տղէտը կամ աղքատը չէր կրնար լուսաւորուիլ ապագայ խորհուրդներու մասին և արիւնաւ մահուան արհաւիրքին առջեւ: Յիսուսով ամէն բան փոխուեցաւ: Աւետարանի կրօնը ծանուցուեցաւ քաղաքի ամենապարզ լեզուաւ և ամենէն ընտանի պատկերներով, այնպէս որ նոյն իսկ տղան իր հրեշտականման անմեղութեամբ պիտի կարենար ձեռնամաճ

Յիսուսի խօսքերը հասկնալ և կրկնել Անոր հրաշալի աղօթքը և օրհներու երկնաւոր Հայրն:

Մոգերուն մօտ ինչպէս և հովիւներուն մօտ միեւնոյն զոհողութեան ոգին է որ կ'երեւի. առաջինները կուտան Յիսուսի ոսկի, կնդրուկ և զմուռս, նուէրներ՝ որ Արեւելք միայն վերապահած է թաղաւորներու. մինչդեռ հովիւները կուտան միայն իրենց խեղճուկ բայց անմեղունակ նուէրներն: Թէ մոգերուն և թէ հովիւներուն վերաբերումին մէջ կ'երեւի յայտնի մաքուր սրտի խոնարհութիւն և խանդ, որով կ'ուզեն ապացուցանել թէ կը սիրեն ապրիլ ընդ միշտ իրենց փրկչին հետ: Ահա բուն այն յատկանիշը որ զիրենք կը բաժնէ երուսաղէմի անտարբեր ամբօխէն, որ թէեւ մոգերուն ժամանակէն կը խուփուի, բայց դարձեալ շուտով կը ձեռնարկէ իւր գործերուն և իր հաճոյքներուն: Ահա բուն այն յատկանիշը որ զիրենք կը բաժնէ այն զպիրներէն, օրինականներէն, որոնք յաւակնութիւն ունէին Աստուծոյ պատգամները մեկնաբանելու, որոնք թէեւ զիրքերը կարդացած ըլլալու մեծ վստահութիւնը ունէին և նոյն իսկ սորվեցնելու ճիշտ տեղը ուր կրնար Մեսիան ծնած ըլլալ, որոնք թէեւ զիրքերու գիտութեան բանալին իրենց ափին մէջ շփելով կրնային ըսել. « Բեթղէհէմի մէջ պիտի ծնանի խորայէլի ժողովուրդը հովուելու սահմանուած մանուկը », բայց իրենց անբարհաւած գիտութեամբ դարկացած՝ մութ վարանդամներու մէջ մնացին:

միշտ թաղուած, և իրենց նախապաշարումներէն կուրացած չկրցան նոյն իսկ քայլ մը առնել դէպի սրբութեան ճաճանչն: Գիտցէք որ ոչ ոք չկրնար մօտենալ Յիսուսի, եթէ իր մէջ կը պակսի զոհողութեան ոգին:

Մոգերու և հովիւներու երկրպագութիւնը չէ դադարած հակառակ 20 դարեր անցած ըլլալուն: Փառաբանութեան և երախտագիտութեան երգը տակաւին կը շարունակէ և կը թնդացնէ դարերու կամարները: Ամէն ուր որ թափանցած է փրկչին Աւետարանը հոն չէ դադրած երբեք անպատում ուրախութիւն մը: Այդ ուրախութիւնը իրականացած է արդեօք մեր մէջ ալ: Արդեօք կ'զգանք այն երջանկութիւնը զոր զգացին մոգերը և հովիւները: Այս օր որ Ս. Եկեղեցին իր խորանը վերածած է Յիսուսի մսուրին, կ'իտաքանդ այրին Բեթղեհեմի, կը մօտենանք անոր զոհողութեան ոգիով: Եթէ չունիր այդ զոհողութեան ոգին՝ չպիտի կրնար տեսնել անոր հոգեւոր ներկայութիւնը այս երկնքի նմանութեամբ գեղազարդուած կամարին տակ, չպիտի կրնար լսել անոր աստուածային ձայնը Սուրբ Ծննդեան տօնի երգերուն և փառաբանութեանց մէջէն:

Ձենէ ոմանք թերեւս վշտակիրներ են. ո՞վ չունի սուգ. ո՞վ չունի սիրելիներու ցաւ. եկէք շրջապատեցէք այս աստուածային մանուկն որուն ամբողջ կեանքը ցաւոյ և տրտմութեան շարք մը եղաւ. ան նոյն իսկ աղաղակեց. « Տրտում է անձն իմ »: Իր ցաւերու սաստկու-

թեան մէջ նոյն իսկ մեծ հառաչանքով մը ըսաւ. « Աստուած իմ, Աստուած իմ ընդէր թողեր զիս », բայց այդ ցաւերուն մէջ իսկ գիտցաւ համբերութեամբ տանիլ իր լսածը և զգաց անհուն գոհունակութիւն մը երբ մշտակիրներու առթեց հոգեկան հանգիստ մը. « Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք և ես հանգուցից զձեզ⁽¹⁾: » Եկէք, ո՞վ վշտացեալներ, շրջապատեցէք այս զոհողութեան մարմնացումը և գիտցէք որ ոչ արցունքներ և ոչ սուգեր չեն կրնար մեղմել ձեր վիշտը, միակ միջոցը վշտի թեթեւացման կը կայանայ այն անձնուիրութեանց մէջ որով կ'ուզէք այլոց վշտերուն մեղմացումին նուիրուիլ:

Ձենէ ոմանք հարուստներ են, մօտեցէք դուք ալ ո՞վ աղին և բարի հարուստներ, մօտեցէք զոհողութեան այս մարմնացումին, փոյթ չէ թէ ան անշուք ըլլայ. ան եղաւ մէկը որ ամենէն աւելի յարգեց հարուստները. ան զանազանութիւն չզրաւ աղքատին և հարուստին մէջ. ան միայն ծառայաւ ազա՛հ հարուստին դէմ. ան հարըստութիւնը մարդուն իմաստութեան փառքը նկատեց, օրօրոյցէն սկսեալ մինչեւ գերեզմանը կը տեսնենք շրջապատուած հարուստներէ. չէ՞ մի որ մոգերը հարուստներ էին, և իր գերեզմանը հարուստի մը կողմէ տրամադրուեցաւ: Եկէք ուրեմն շրջապատեցէք զԱնիկա, որ

(1) Մատթ. ԺԱ, 28:

երկնքի բոլոր հարստութիւնները զոհեց երկրի փրկութիւնը ապահովելու համար:

Մօտենանք ուրեմն ամէնքս ալ այս արդարութեան արուեստակին, այս իմաստութեան մարմնացումին, այս լոյսերու լոյսին և սորվինք թէ զոհողութեամբ միայն կարելի է նմանիլ իր անմեղութեան, և ըմբռնել նշանակութիւնը քրիստոնէական կրօնի և ապահովել մեր երանութիւնն:

Եկէք մօտենանք և շրջապատենք ծնրադիր զԱնիկա աշնպէս, ինչպէս ծնրադիր շրջապատեցին պարզամիտ սուրբ հաւատքով հովիւներն և աստուածային իմաստութեան լուսով մոգերն, և սորվինք անկէ իրական և տեսական խաղաղութեան պայմանները:

Իր խանձարուրին մէջ գուցէ աղքատ գտնէք զինքը, բայց Կրեսոսներէ աւելի հարուստ է: Թերեւս զինքը անշուք գտնէք, բայց Յուլիանոսներէ և Օգոստոսներէ աւելի շքեղ և փառաւոր է: Թերեւս զինքը տկար գրտնէք, բայց Աղեքսանդրներէ և Նաբոլէոններէ աւելի զօրաւոր է: Թերեւս ռամիկ գտնէք զինքը, բայց Պղատոններ և Արիստոտելներ պէտք է զարեբով աշակերտին անոր: Անիկա մեր կեանքի Արեւն է, անիկա հոգւոյ արդարութեան Արուսեակն է. անիկա մեր փրկութեան Ճամբան է, անիկա մեր Կեանքն և Յաւիտեանականութիւնն է. անոր կը վայլէ փառք պատիւ և երկրպագութիւն յաւիտենից յաւիտեանս. Ամէն:

Ի.

Նոր փահանայութիւնը

ՆՈՐ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

« Ի փոփոխել ֆահանայութեան հարկ
էր եւ օրինացն փոփոխումն լինել: »

(Եբր. է. 12:)

« Այլ դուք ազգ էք բնօր, քաղաւորա-
կան ֆահանայութիւն. ազգ սուրբ, ժողո-
վուրդ սեպհական, որպէս զի ցուցանիցէ՛ք
զառաքինութիւնս այնորիկ որ զծեղ ի խա-
ւարէն կոչեաց յիւր սմանչիկ լոյսն: »

(Ա. Պետ. Բ. 9:)

Ե ԲՐԱՅԵՑԻՈՅՑ Թղթին հեղինակը Մովսիսական
և Քրիստոնէական եկեղեցւոյ քահանայութեանց
բաղդատականը ընելով ցոյց կուտայ, թէ Հին Ուխտի՝
քահանայութեան կապեալ բոլոր օրէնքներն ալ փո-
խուած են Քրիստոսով ստեղծուած նոր քահանայութեան
մէջ: Ի՞նչ էր պաշտօնը Հին քահանայութեան, եւ ի՞նչ
էր նոր՝ այսինքն է Քրիստոսով ստեղծուած քահանայու-
թեան պաշտօնը: Հին քահանայութիւնն որոշ դասա-
կարգ մըն էր, որուն բացարձակ իրաւունքն էր քահա-
նայապօրծութիւնը, ուրիշ յեղ կամ դասակարգ իրաւունք

չունէր երբեք քահանայադործելու, միայն Ղեւտական քահանայն էր որ խունկ, զոհ, պատարագ մատուցանելու պաշտօն ունէր, միայն ինքն էր որ իրաւունք ունէր խորանի վարագուրէն ներս մտնելով ժողովուրդին մեղքերն և անօրէնութիւններն խոստովանելու առաջի Աստուծոյ⁽¹⁾: Երբայցեւոյ թղթին հեղինակը կը բացատրէ թէ Քրիստոսով քահանայութեան դասակարգային դրութիւնը վերցած, խափանուած է: Քրիստոս եղաւ քահանայապետ ըստ կարգին Մեղքիսեղեկի, և Քրիստոսով փրկուածներուն վրայ ամբողջ տարածուեցաւ քահանայութեան պաշտօնն ու պարտականութիւնը: Առաջ որ միայն ցեղի մը կամ սերունդի մը կը պատկանէր, այժմ Քրիստոսով քահանայութիւնն այսինքն հոգեւորականութիւնը, ամբողջ ժողովուրդին սեփականուեցաւ:

« Ի փոփոխել քահանայութեանն հարկ էր և օրինացն փոփոխում լինել » . քահանայութեան փոփոխմամբ օրէնքն ալ պէտք էր փոխուիլ. նոր օրէնքը հին օրէնքին պէս չէր այլեւս: Ի հնումն Մովսիսական օրէնքը՝ կենդանիներու արեան, զոհերու և զուարակներու ճենճերունմէնքուն մէջ կը տեսնէր և կը հաւատար ապահովել փրկագործութիւնը, բայց՝ « Ի փոփոխել քահանայութեան », փոխուեցաւ և օրէնքն, որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ իւրաքանչիւր անձի անձնազոհութեան, նուիր-

(1) ՂԵՒՏ. ԺԶ. 23-26:

րումի մէջ տեսնել փրկութիւնը: Քրիստոսով բերուած օրէնքի փոփոխութիւնը ուրիշ բան չէր բայց եթէ արդարութեան օրէնքը, պարտուց և իրաւանց օրէնքը, որ չպիտի մարէր տրոփող կուրծքերու տակ:

Թերեւս տարօրինակ գայ բոլորիդ երբ կը կրկնեմ՝ թէ քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ քահանայական դասակարգը վերցուած է Քրիստոսով, և ըստ այնմ՝ հին փրկագործութեան օրէնքի պայմանները փոխուած են. պիտի ըսեն թերեւս, միթէ մեղանջած չէնք ըլլար եկեղեցւոյ կարգին, օրէնքներուն երբ քահանայութեան, հոգեւորականութեան դասակարգը կը ջնջուի, հապա ինչ պիտի ըլլան այն քահանայն, վարդապետը, եպիսկոպոսը, ինչ պիտի ըլլայ ուրեմն այդ դասակարգի գոյութիւնը եթէ Քրիստոսով վերցուած է կրօնականութեան դասակարգը: Տիեզերական այն բարոյական յեղաշրջումը որ քրիստոնէութեամբ յառաջ եկաւ, ուրիշ բան չէր պատճառը բայց եթէ բարձումն քահանայութեան, հոգեւորականութեան դասակարգային դրութեան: Մինչ ցայն վայր ժողովուրդը գերի էր, ստրուկ էր քահանայութեան, հոգեւորականութեան և առանց հոգեւորականութեան ոչ մէկ բան կարելի չէր իրագործել. քրիստոնէութիւնը եկաւ ջնջեց այդ դասակարգային դրութիւնը որ իր բռնապետութեամբ և միապետութեամբ աղէտ մը, վտանգ մը դարձած էր: Ժողովուրդներու բարգաւաճման, յառաջացման ու բարձրացման, և այդ քահանայութեան

գործը և պաշտօնը տարածեց ամբողջ մարդկութեան վրայ ըսելով. « Այլեւս քահանայական դասակարգութիւնը վերացուած է, ասկէ վերջ դուք, ո՞վ ազգ և ազինք, դուք էք, ամէնքդ էք քահանայութիւն, դուք սուրբ և ընտիր ազգ մըն էք, մեծով ու փոքրով, աղանդաւորով, հերետիկոսով, ուղղափառով. դուք թագաւորական քահանայութիւն էք: » Այս մասին Պետրոս Առաքեալ նուրազարձ քրիստոնէից ուղղեալ թղթին մէջ կ'ըսէ այնքան որոշ և յստակ կերպով. « Այլ դուք ազգ էք ընտիր, թագաւորական քահանայութիւն, ազգ սուրբ, ժողովուրդ սեփական որպէսզի ցուցանիցէք զառաքինութիւնս այնորիկ, որ զձեզ ի խաւարէն կոչեաց յլւր սքանչելի լոյսն⁽¹⁾ »:

Եկեղեցւոյ մը համար, այսինքն Յիսուսի հետեւող ժողովուրդի մը համար չկայ աւելի մեծ վտանգ քան այն դադափարը թէ Եկեղեցի բառով պէտք է եկեղեցականութիւն հասկնալ, իբր թէ Եկեղեցւոյ բարոյական և հոգեւորական գործերը միայն որոշ դասակարգի մը ձեռքով այսինքն եկեղեցականութեան ձեռքով պէտք էր կատարուէր, իսկ աշխարհականները ձեռքերնին ծալած պիտի նստէին: Ո՛չ երբեք: Ասիկա մոլար վարդապետութիւն է, մոլար գաղափար մըն է՝ որ ներս սարկած է Եկեղեցիէն, և վտանգ կ'սպառնայ քրիստոնէութեան:

(1) Ա. Պետ. Բ. 9:

Հին դրութիւնը, հին օրէնքը քրիստոնէական Եկեղեցիէն պէտք է ի սպառ ջնջուի եթէ կ'ուզենք որ Եկեղեցին իր Աստուածային լուսեղէն զիրքին մէջ պահպանուի: Նաև պէտք է համոզուիք թէ Եկեղեցին և Եկեղեցւոյ գործերը միայն եկեղեցականութեան, հոգեւորականութեան, քահանայութեան չափականիր, այլ Եկեղեցին և եկեղեցականութիւնը բուն իսկ դուք էք, դուք ո՞վ եկեղեցւոյ առողջ և հիւանդ անդամներդ, դուք ամէն մէկերնիդ « Քահանայութիւն », « Սուրբ քահանայութիւն » կոչուած էք: Քահանայութիւնը մեզի չափականիր՝ այլ ձեզի, ո՞վ դուք կենդանի որթի պտղաբեր և փծացած ոստերդ. նորա հոգեւոր շինութեան ընտիր և անպիտան քարերդ: Փոփոխուած, յեղաշրջուած է այն հին դրութիւնը, այժմ՝ դուք ամէնքդ « Քահանայութիւն էք » « Ազգ սուրբ էք », « ընտիր ազգ էք », և հետեւաբար քահանայի կոչումը, իրաւունքը ձեր վրայ տարածուելով՝ « ի փոփոխել քահանայութեան հարկ էր և օրինացն փոփոխում լինել »: Երբ քահանայութեանն սուրբ և նուիրական իրաւունքը դուք էք ստացած, ձեր ամէն մէկերնուդ՝ արանցդ և կանանցդ վրայ պարտք կը ծանրանայ այդ Եկեղեցւոյ սրբազան խորհուրդները անթերի կատարել, անդու ջանքերով բարւոքել ընկերական-կրօնական աշխարհի բոլոր բարեսիրական, մարդասիրական գործերը: Գիտցէք որ Եկեղեցւոյ բարւոքումը, բարձրացումը չիրագործուիր, և ան զգալապէս կը տկարանայ

եթէ ձեզմէ իւրաքանչիւրը եկեղեցւոյ ընկերային—մարդասիրական գործերը իր անձնական գործին պէս նկատողութեան չառնէ և իբրեւ քահանայ չգործէ: Դուք և ձեր զաւակները այս փոփոխեալ քահանայութեան շնորհին իրաւանց արժանացած ըլլալով պարտականութիւններ ունիք կատարելիք:

Չկարծուի որ այս խօսքերովս կ'ուզեմ նուազեցնել հոգեւորականութեան, եկեղեցականութեան իսկական նշանակութիւնը. ծանր և մեծ են նորա պարտականութիւնները. գործին մէջ պէտք է ժողովուրդին զգացումը մարմնացուցուած ըլլայ. քանի որ ժողովուրդը ինքն է որ կարգապահութեան համար իր մէջէն արժանաւորագոյնները կ'ընտրէ հոգեւորական գործին, ուղելով անոնց մէջ տեսնել անձնութիւն, իմաստութիւն, ջանք, գուհողութիւն. և այսպէս ընելով կ'ապացուցանէ թէ ժողովուրդն է տէրը հոգեւորականութեան, ինքն է բուն քահանայութիւնը: Երբ արժանաւորագունին կը յանձնուի հոգեւորական գործը, յանձնողները չեն դադրիր հոգեւորականութենէ, գործին տէրը ժողովուրդն է. դարձեալ կը կրկնեմ թէ այս բացատրութիւններով չեմ ուղեր նուաստացնել հոգեւորականութեան, եկեղեցականութեան նշանակութիւնը. ընդհակառակը առաւելապէս կ'ուզեմ ձեր մտքին մէջ արթնցնել ձեր անձնական և ուղղակի պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը: Մենք հոգեւորականներս որ ձեր ձայնով կոչուած ենք Յիւ-

սուսի սպասաւորը լինելու, մեզմէ չգտնուիր մէկը որ իր սրտին խորը չզգայ իւր տկարութիւնները և թուութիւնները, եպիսկոպոսներէն, վարդապետներէն, քահանաներէն ամէն մէկը ամօթով կ'զգայ թէ ինքը անարժան ծառայ մըն է Աստուծոյ: Հոգեւորական, աշխարհական, ամէնքս ալ նոյն խմորէն ենք, նոյն հողէն շինուած ենք, ամէնքս ալ անարժան որդիներ ենք Աստուծոյ, ամէնքս հաւասար ենք առաջի Աստուծոյ:

Եթէ մեր ընկերական—առեւտրական—անհատական կեանքը այնպէս մը կազմակերպած և կարգադրած ըլլայինք որ հոգեւորական, քահանայական գործերը ուղղակի կատարելու դիւրութիւններ ունենայինք, յայնժամ երկնային արուած շնորհին և մեզ ինկած կարգին և բաժնին համեմատ, պիտի կարենայինք իւրաքանչիւրս քարոզելու, պատարագելու, աղօթելու, նախագահելու օրհներու և այլն: Բրիտոսով եկեղեցին ընկերվարական է և ինչպէս ըսինք եկեղեցական դասակարգութիւնը քրիստոնէութիւնով վերցուած է: Այս ուղղութեամբ կը դեկավարուին ~~++~~էյ+ըները, այսինքն երեքականք, որոնք Ամերիկեան բողոքական եկեղեցեաց մէջ աչքառու յաւանուանութիւն մըն են. ասոնք կը վարդապետեն թէ սկզբանէ քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ գոյութիւն չէ ունեցած եկեղեցական յատուկ դասակարգութիւն մը, և Բրիտոսոս գլխովին հակառակ էր այդպիսի դասակարգի մը գոյութեան, այդ հիմամբ Բուէյքըրները չունին ոչ

եպիսկոպոս, ոչ երէց, ոչ սարկաւազ և ոչ այլ ինչ որ դասակարգութիւն մը յիշեցնէ. ասոնք կը հաւաքուին ժողովատեղին և հոն ով որ տրամադիր կ'զգայ և կաբող, կը խօսի, կը մատակարարէ, կը միթարէ, կը բացատրէ Ս. Գիրքը, կը լուսաբանէ կարգ մը հարցեր որոնք մտքեր կրնան զբաղեցնել. ասոնք կը ջանան այնպէս մը պատրաստել զիրենք որ ամէն հաւատացեալ ինք իր և իր տան քահանան իսկ կարենայ ըլլալ. Գողթններու այս վարդապետութեան բաւական հետեւողներ կան և իրենց նուիրական պարտականութիւն համարած են անխտիր բարութիւն ընել. զթութիւն, սէր սնուցանել միմեանց նկատմամբ և ամէն ձեռնադրութիւն չը զլանալ աղքատաց և կարօտելոց. առանց դաւանանքի, ազգի, կրօնի խտրութիւն դնելու: Այս ընկերութեան եկեղեցին հաստատուած է Ժէ. դարուն Անգլիոյ մէջ Գէորգ Փօքս անուն կօշկակարի մը ձեռամբ և ապա փոխադրուած է Ամերիկա, ուր մեծ ծաւալ գտած է այժմ:

Եթէ ամենաքաղաքակիրթ այդ երկու երկիրներուն մէջ Ժէ. դարէն ի վեր խորհուած է Աւետարանի մասքուր սկզբանց համեմատ քահանայութիւնը տարածել ժողովուրդի վրայ, Հայ Եկեղեցին սակայն, տասն և հինգ դարերէ ի վեր Աւետարանի բուն ըմբռնումին համեմատ և ընկերութեան հիման վրայ քահանայական իրաւունքը և սեփականութիւնը ժողովուրդին վրայ տարածած է: Թէև արտաքինապէս շատ յայտնի կ'երեւի դա-

սակարգային, այսինքն է կրօնականութեան և աշխարհականութեան որոշ դրութիւնն, այլ սակայն ներքնապէս իրականութիւն չունի այն: Հայ Եկեղեցին անշուշտ կարգապահութեան տեսակէտով և այդ ըմբռնումով պահած է որոշ դասակարգութիւնը կրօնականի, եթէ ոչ իրականին և ներքինին երբ դիմենք պիտի տեսնենք թէ աշխարհականը կրօնական դործոց մէջ նոյնքան իրաւունք ունի որքան կրօնականը. ոչ մէկ հին Եկեղեցւոյ մէջ այս պարագան այնքան շեշտուած է, որքան Հայ Եկեղեցւոյ մէջ: Պատմութեան հետեւողը հիացմամբ պիտի տեսնէ թէ մեր ազգային-կրօնական-հոգեւորական գործերն աշխարհականներու ներկայութեամբ և մասնակցութեամբ կարգադրուած են և ոչ թէ կրօնական ժողովներով: Շահապիլանի ժողովէն սկսեալ մինչև մեր ազգային սահմանադրական ներկայ դարու ժողովներն՝ միշտ եկեղեցական-ազգային խնդիրներու մէջ աշխարհականը և կրօնականը համահաւասար ձայնով և իրաւունքով կը ներկայանան:

Ոչ միայն այսչափ այլ և եկեղեցական պաշտամանց մէջ որքան քահանայն՝ նոյնքան և աշխարհականը մասնակցութեան իրաւունք ունի. ինչպէս ըսի միայն կարգապահութեան համար է որ կրօնականին կը տրուի արձակում տալ, պատարագել և կամ՝ ձեռնադրել: Օրինակի համար պատարագիչ քահանայն պատարագ մտնելէ առաջ դառնալով ժողովուրդին թողութիւն կը խնդրէ,

անշուշտ նկատելով՝ որ ժողովուրդը մեղքերու թողութիւն տալու իրաւունք ունի՝ կ'ըսէ. « Առաջի ձեր հարք՝ և եղբարք՝ զամենայն մեղս զորս գործեալ եմ... և զն. » և ի դիմաց ժողովուրդի, դարձեալ կարգապահութեան նպատակաւ, քահանայն արձակում կուտայ. կը տեսնէք թէ ժողովուրդը քահանայութեան իրաւունքը ունի որ պատարագիչը կը դառնայ ժողովուրդին և արձակում կը խնդրէ: Նաեւ քահանայն չպատարագեր երբ ժողովուրդը չմասնակցիր, երբ չէ ներկայ կամ երբ չուզեր. պատարագի մատուցումը կը կարծուի թէ միայն կրօնականի կը պատկանի, բայց ուշադիր ուսումնասիրեցէք աղօթքները, պիտի տեսնէք որ ամբողջ ժողովուրդի բերնով կ'ըսուի աղօթքները. խորհրդատետրը աչքէ անցուցէք, պիտի տեսնէք թէ քահանայն միջնորդ չէ ժողովուրդին, այլ ի դիմաց ժողովուրդին կ'աղօթէ, կը կարդայ, որպէս թէ ժողովուրդը ամէնքը մէկ բերան կարդացած ըլլային, որպէս թէ ամէնքը մէկ պատարագ մատուցած ըլլային. ժողովուրդը ընդհանրապէս կ'ըսէ. « Երթամ՝ պատարագ տեսնեմ », սխալ է, պէտք է ըսէ. « Երթամ՝ պատարագի մասնակցիմ » կամ « Պատարագ մատուցանելու մասնակցիմ »: Եկեղեցիին մէջ պատարագը չէ թէ պատարագիչ քահանայն կը մատուցանէ այլ ամբողջ ժողովուրդը միասնաբար: Նոյնն է ձեռնադրութեան համար. վաւերական չըլլար. եպիսկոպոսի մը ձեռնադրութիւնը՝ երբ ժողովուրդի հաւանութեամբ չէ, որքան ալ ձեռնա-

դրողը և ձեռնադրեալը արժանաւոր ըլլան՝ երբ ժողովուրդին կամքը, ձայնը նկատողութեան առնուած չէ՝ արժէ՞ մը չունենար ձեռնադրութիւնը և անվաւեր կը համարուի:

Այդ՝ երբ կը բացատրենք ժողովուրդի քահանայական իրաւունքը անշուշտ իբրեւ հետեւութիւն ամէնուդ ուսերուն վրայ կը ծանրանայ պարտակարութեան հարկը. երբ կ'ըսենք թէ դուք այլեւս ստրուկները, գերիները չէք կրօնականութեան, հոգեւորականութեան, երբ կ'ըսենք թէ ամէնքդ ալ քահանայութեան կոչուած էք և խտրութիւն չկայ աշխարհականի և քահանայի, և այլևս ի Քրիստոս մի եմք և Աստուծոյ առջև հաւասար ենք, պէտք չէ զանազանութիւն դրուի միւր և ձեր բարոյականին մէջ ևս: Ինչպէս որ բարոյականի խտրութիւն կը պահանջուի կրօնականէն, նոյնը պէտք է պահանջուի աշխարհականէն. կրօնականին բարոյականը պէտք չէ զանազանուի աշխարհականի բարոյականէն: Ան որ չուզիր հետաքրքրուիլ իր բարոյական իրաւունքներով և իր նուիրական պարտականութիւններով, այնպիսին մարդ ըսուելու արժանի չնկատուիր, այնպիսին անասուն մըն է. ան որ կ'ըսէ թէ ինչո՞ւ պէտք գիտնալ թէ ի՞նչ են իմ իրաւունքներս և իմ պարտականութիւններս՝ այնպիսին դուրի է Աստուածային դրոշմ՝ կրող հոգիէ, այնպիսին ճաշիճներու մէջ տապալուող և ճահնային աղտոտութիւններէն ակտրժող խողի մը կը նմանի, որու մէջ չկայ

մաքուր հայեցողութիւն, աստուածային յայտնատեսութիւն. ան որ իրմէ դուրս եղողներով չհետաքրքրուիր, այնպիսիին կեանքը կը նմանի լորձուկոտ խխուղի մը որ հաղիւ իր պատեանէն դուրս կը հանէ իր ականջներն ու ապա աննշան ձայնի մը ներս կը քաշէ ու կը կծկի, կրամ կը նմանի կրիային որ իր պատեանէն դուրս չկըրնար ելնել և միշտ ստիպուած է ծածկեալ մնալ: Ամէն անհատի վրայ պարտք կը ծանրանայ գիտնալ իրաւանց և պարտուց օրէնքը և ըստ այնմ դեկավորել իր կեանքը:

Արդ՝ սիրելիներ քանի որ քահանայական նուիրական իրաւունքն ամբողջ աշխարհականաց վրայ կը տարածուի, անհրաժեշտ է որ աշխարհականք նախանձախնդիր լինին քահանայութեան բարձրացման, ազնուացման, բարգաւաճման: Յաւալի է տեսնել որ այսօր քահանայութիւնը ստրկական դիրքի մը հասցուած է ժողովուրդի անտարբերութեան հետեւանքով: Հին Ուխտի Եկեղեցւոյ մէջ քահանայական դասակարգին գերին էր ժողովուրդը, հիմա շրջափոխուած՝ քահանայն գերի դարձած է ժողովուրդին: Այո՛, կրօնականը ոչ թէ գերի ըլլալու՝ այլ ծառայելու համար ի պաշտօն կոչուած է. հոգեւորականները ծառաներ են ժողովուրդի ամէն խաւերուն առհասարակ՝ մեծաց և փոքունց, հարուստին և աղքատին, գիտունին և տգէտին, ուղղափառին և հեթաթիկոսին, անմեղին և մեղաւորին, բայց բնաւ երբեք

անոնց գերիները չեն: Այսօր նիւթական քայքայեալ վիճակի մը ենթարկուած են կրօնականները, և ասոր հետեւանօք բարոյական գայթակմանը գրեթէ միշտ անխուսափելի կ'ըլլան. որպէսզի զանոնք իրենց բարձր դիրքին մէջ կարենանք պահպանել՝ հարկ է նախանձախնդիր լինինք բարոյական և նիւթական վիճակին կրօնականաց, և իրենց համապատասխան և արժանաւայել դիրքի մը մէջ դնենք. ասիկա ամէնուս նուիրական գործը պէտք է ըլլայ: Քահանայութեան անկումով կ'իյնայ Եկեղեցին, կ'իյնայ և ժողովուրդի բարոյականը և կրօնականը, կը խեղդուի ժողովուրդը կրօնական անտարբերութեան և ամէն տեսակ անբարոյականութեան ալիքներուն մէջ, որ աւելի վտանգաւոր է մեր ազգի ապագայի համար քան սովն ու սուրբ. առանց արժանաւոր քահանաներու Եկեղեցին քարերու կոյտ մը պիտի դառնար, անխօս շինութիւն մը պիտի ըլլար:

Մաղթենք որ Տէրը այցելէ մեր տարաբաղդ և հարուածեալ Եկեղեցիին, որ զթութեան և բարութեան շնորհներն հնչէ մեր Եկեղեցիէն ներս, և մեր ամէն մէկը գիտակից իր հանգամանքին և դիրքին Եկեղեցւոյ հանդէպ, գործէ ի փառս և ի պատիւ Եկեղեցւոյ. Ամէն:

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

« Արդարութիւն եւ խաղաղութիւն
համբուրեցին: »

(Սաղմ. 26. 11:)

ՍԱՂՄՈՍԻ այն գլուխը ուրկէ առած եմ՝ բնա-
բանա, երեք մասերու բաժանուած է: Առա-
ջինին մէջ Սաղմոսերգուն կը փառաբանէ Աստուծոյ սէրը
և շնորհած բարիքները. երկրորդ մասին մէջ ընդհակա-
ռակը կը նկարագրէ Աստուծոյ բարկութիւնը և պատիժ-
ները մեղանշող ժողովուրդին հանդէպ, իսկ երրորդ մա-
սին մէջ կը խօսի խաղաղութեան և արդարութեան միջև
իրականացած գիրընդխառնումի մը մասին. « Արդարու-
թիւն և խաղաղութիւն համբուրեցին: Ճշմարտութիւն
յերկրէ բուսաւ արդարութիւն յերկնից երեւեցաւ: »

Երկնքի և երկրի այս հանդպակցութիւնը, արդարու-
թեան և խաղաղութեան այս համահաճ հաշտութիւնը և
ողջագոյութիւնը քրիստոնէութեան բուն կեդրոնական վար-
դապետութիւնն է, նոյն իսկ քրիստոնէութիւնն է: Այս
վարդապետութիւնն է որ կը գտնեմ՝ ամէն կողմ՝ Աս-

տուժոյ մեղ հետ ունեցած յարաբերութեան պատմութեան մէջ, ինչպէս և Յիսուսի կեանքին և մահուան մէջ: Եւ այս պարագան ցոյց տալէ առաջ պիտի ուղէի զայն ցոյց տալ Ս. Գրքի մէջ, ինչպէս և ցոյց տալ ձեր իսկ կեանքին մէջ և Աստուծոյ ձեզ նկատմամբ ունեցած իր նախախնամական վերաբերումին մէջ: Տար Աստուած որ քարոզս աստուածային սիրոյ խորհրդովը ներգործող և զմեզ մեր հաւատքին մէջ զօրացնող դեր մը ունենար:

Ա.

Ձեզ խոստովանիմ՝ արդեօք որ բնաբանիս ուսումնասիրութեան թելադրուած եմ՝ ուղղակի մեր ժողովուրդին քարոլիչներու Աւետարանը քարոզելու եղանակի մասին ըրած գնահատումներէն: Եղած գնահատումներէն դատելով մեր ունկնդիրները կը բաժնուին շատ որոշ և միանգամայն զգացումներով հակընդդէմ՝ երկու դասակարգելու: Ոմանք կողմնակից են, եթէ կարելի է այսպէս ըսել ուժգին և խիստ լեզուաւ քարոզելու: Անոնք ոչ միայն կը համակերպին քարոզութեան սուրբ խոստութիւններուն, այլ նաեւ այդ խոստութիւններն կը սիրեն, կը բաղձան և կը փառաբանեն ամէն կողմ: Անոնք կ'ըսեն քարոլիչներու: Ա՛հ, խօսեցէք, միշտ այդպէս խիստ և յայտնապէս. զարկէք ուղղակի և անխնայ մեր թերութիւններն. մի՛ կիրարկէք ձեր խօսքերուն մէջ դար-

ձուածքներ և տնորոշ խօսքեր, յանդիմանեցէք մեր թերութիւններն և այսպէս կողմերն, նկարագրեցէք զանոնք առանց մեղմացնելու, պախարակեցէք զանոնք առանց տկարութիւն ցոյց տալու: Մենք պիտի սիրէինք եկեղեցի զալ այն ատեն երբ տեսնէինք մեր քարոլիչը ուժգին և խիստ իր արտայայտութեանց մէջ: Ունկնդիրներէս ոմանց անկեղծ այս արտայայտութեան համար պիտի փորձուէի իմ հիացումս յայտնել եթէ չընդհմարէի քարոզութեան այս ուժգնութեան և խստութեան մէջ ամբոխավարական բնոյթ մը, որուն հետեւանքով Ս. բեմը վրէժխնդրական թատերաբեմի մը հանգամանքը պիտի ստանար, և շինարար դեր կատարելու տեղ քայքայումի մը առաջնորդած պիտի ըլլար բոլոր այն հոգիները որոնք փրկութեան կը կարօտին: Պատմութեան մէջ ծանօթ է Յովհան Ոսկեբերանի խիստ և ուժգին քարոզութեան եղանակը, որուն հետեւանքով Եւդոքսիա կայսրուհին իր գահուն վրայ կը սասանէր: Բացց ոչ կայսրուհին և ոչ ալ ժողովուրդին վրայ ունեցաւ որ- ևէ շինարար դեր մը: Ծանօթ է նաեւ Պուրտալուի խիստ և դաժան պերճախօսութիւնը Լուդովիկոս Ժ. Ի պալատան մէջ, որուն համար Մատամ տը Սէվինիէ կ'ըսէր. « Ան կը խարաղանէր անխնայ, կը հարուածէր անողորմ կերպով »: Ոչ մէկ ունկնդիր թերեւս լսած ըլլայ Պուրտալուի շառաչիւն քարոզութեան սաստկութիւնը և սակայն ան ոչ մէկ օգուտ կրցած է ընծայել իր ուն-

կնդիրներուն: Ստույգ է որ ան խօսած ատեն իր ունկնդիրները հիացած և յափշտակուած կը պահէր, բայց այդ յափշտակուողներուն բարուց մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն կը տեսնուէր, ընդհակառակը ապականուած և մեղի կեանքը կը շարունակուէր անայլայլ և անխռով: Անշուշտ չեմ ուզեր նմանցնել իմ ունկնդիրներս անոնց որոնք Սինայ լեւան որոտումները կ'ուզեն լսել և սակայն չեն դադրիր պաշտելէ նոյն այդ լեւան ստորոտը ոսկի հորթը:

Այս ուղղութեան համակիր ունկնդիրներու քով կան մեծ թիւ մը կաղմոդ ուրիշ ունկնդիրներ որոնք կողմնակից են աւելի խաղաղութեան և կը փափաքին որ քարոզութեան մէջ միշտ կիրարկուի քաղցրութիւն և երբեք սաստկութիւն: Մխիթարեցէք մեզ, մխիթարեցէք մեզ կ'ըսեն անոնք. կեանքը արդէն տաժանելի է, կեանքի պայքարը արդէն շատ ուժգին է. մենք պէտք ունինք աւելի քաջալերութեան և եթէ կուգանք եկեղեցի միայն այդ բանին համար է որ կուգանք: Թողուցէք խռովայտ յիւթերը և խիստ յորդորները, թողուցէք արդարութեան սպառնալիքները, թողուցէք մերկացումները: Խօսեցէք միայն մեղի երկինքէն. մի խօսիք ուրիշ յիւթի վրայ, մեղի ըսէք միայն խաղաղութեան խօսքեր:— Այսպէս արտայայտուողներն չունին այնքան իրաւունք, որքան չունին և միւսները: Պահանջել որ դադրեցնենք արդարութեան սպառնալիքները և չքննադատենք չարիք-

ները կը նշանակէ ծալրատել, կրճատել քրիստոնէութիւնը: Քրիստոնէութիւնը չէ միայն մխիթարութեան կրօնք այլ է նաև և ամէն բանէ առաջ է պարտականութեան կրօն, և պարտականութեան կրօն ըլլալուն համար ալ է նաև կրօն մխիթարութեան: Քրիստոնէական կրօնը մարդոց արցունքները չարքեր մինչեւ որ վանոնք չարքադործէ. ան չմեղմացներ մեր վիշտերը մինչեւ որ վանոնք չճառայեցնէ մեր հոգեւոր զարգացումը. ան չփոխեր պատիժը մինչեւ որ տրտմութեան մէջ ուրախութեան առիթ մը չգլխանանք ստեղծել: Որքան ատեն փորձութիւններէն չենք դիտել օգտուիլ ոչ մէկ ուրիշ բան պիտի կարենայ մեզ մխիթարել մեր վիշտերուն մէջ:

Կը սխալին ուրեմն ամէն անոնք որ կ'ուզեն լսել միայն շանթահարող արդարութեան քարոզներ, ինչպէս և հաւատարապէս կը սխալին անոնք որոնք միայն կ'ուզեն լսել քաղցր և մեղմ խաղաղութեան քարոզներ: Ունկնդիրները պէտք է խնդրեն իրենց քարոզիչէն ոչ թէ իրենց զգացումներու համապատասխան քարոզներ, այլ պէտք է խնդրեն որ անոնք խօսին Աստուծոյ խօսքին համեմատ:

Արդ՝ ինչ կ'ըսէ Աստուծոյ խօսքը: Բանանք Ս. Գիրքը ուրեմն. ինչ կը գտնենք հոն. ահաբեկող եջեր ուղղակի բոլոր այն մեղաւորներուն որոնք կը սիրեն մնալ չարութեան մէջ և կը մերժեն դարձի գալ: Եջեր լեցուն

սպառնալիքներով, այնպիսի սպառնալիքներ որ մենք քաղաքացիներս քաջութիւնը չպիտի ունենայինք նոյն իսկ անոնց խմատը մեղմացնելու զանոնք ձեզի յիշատակելու առթիւ: Ս Գրքի այդ էջերը կարդալով կը հասկնանք թէ պատուածային արդարութիւնը սնտոյի բառ մը չէ, թէ « մեր Աստուածը », Հին և Նոր ուխտի Աստուածը մաշող կրակ է. « Հուր ծախիչ է⁽¹⁾ »: Ասիկա պէտք չէ մոռնանք և որ ոչ ոք կրնայ անոր արդարութենէն խոյս տալ:

Եթէ Ս. Գրքի մէջ կը գտնուին զարհուրելի էջեր, հոն կը հանդալինք նաև ամենէն աւելի մխիթարական էջերու: Բարկութեան սպառնալիքներէն յետոյ ահա սիրոյ հրաւերներ, կոչեր կ'ըլլան: Ահա ներում, կատարեալ ներում, ճրի ներում՝ կը շնորհուի: Կը շնորհուի որով: Անշուշտ այն արդար մարդուն՝ որ մեղանչած էր երբեմն: Հիանալի խոստումներ որոնք կը գլեն կ'անցնին եւ բոլոր մեր ակնկալութիւններն: Այդ տառապող հոգիներու ուղղեալ մխիթարական խօսքերը այնքան յայտնի և մեկին են որ պէտք չպիտի ըլլար նոյն իսկ լուսաբանութեան և մեկնութեան:

Ինչպէս որ Ս. Գրքի մէջ արդարութիւն և խաղաղութիւն զիրար կ'ողջագուրեն, այնպէս ալ պէտք է որ մարդսն ամէն խօսքին մէջ արդարութիւն և խաղաղու-

(1) Եբր. ԺԲ. 29

թիւն զիրար ողջագուրեն, եթէ կ'ողէ ըլլայ հաւատարիմ արձագանքը Աստուածային խօսքին: Քարոզել արդարութիւն և միայն արդարութիւն ճանչցնել էւարդուն իր պարտականութիւնը, բայց զայն սիրել տալ չէ. մարդ իւր պարտականութիւնը այն ատեն միայն լաւ կ'ընէ երբ զայն կը սիրէ: Միւս կողմէ միայն աւետել խաղաղութիւնը և միայն խաղաղութիւնը, խաղաղութիւն մը առանց արդարութեան, խաղաղութիւն մը առանց պարտականութեան, ասիկա հոգիները մխիթարել չէ՝ ասիկա հոգիները քնացնել կը նշանակէ:

Պէտք է թէ մէկը և թէ միւսը: Պէտք է Գողգոթայի բարձունքէն երթալ Սինայի բարձունքը և Սինայէն կրկին հարկ է վերադառնալ Գողգոթա: Պէտք է զողովով ծունկի գալ և երկրպագել Աստուծոյ ոտից առջև որուն դէմ մեղանչած ենք և ապա երթալ ինքզինքնիս յանձնել վստահութեամբ յաւետենական սիրոյ այն բազուկներուն որ տարածուեցաւ Գողգոթայի բարձունքի վրայ: Պէտք է որ երբ փրկութեան պատգամը կը լսուի մարդուն շրթունքներէն կամ նոյն իսկ Աստուծոյ բերնէն, այդ պատգամին մէջ արդարութիւն և խաղաղութիւն հարկ է որ զիրար գտած, զիրար ողջագուրած ըլլան:

Բ.

Բայց չէ թէ միայն Ս. Գրքի մէջ կը յայտնուի արդարութեան և խաղաղութեան այս զուգախառնումը, այլ

Նաև բոլոր մեր կեանքին ընթացքին Աստուծոյ մեզ նկատմամբ ցոյց տուած վերաբերումին մէջ: Աստուած խնամտուն և բարի հայր մըն է և դաստիարակութեան գործին մէջ չընեն մարդուն ըրած սխալները: Շատ անգամ կը հանդիպենք ծնողներու որոնք դաստիարակութեան միակ եղանակ մը գիտեն. անոնք իրենց զաւակները կը դաստիարակեն խստութեամբ, և հեղինակութիւն միշտ կ'իրարկելով անոնց հանդէպ: Ասոր հետեւանօք ահա պիտի տեսնէք որ իրենց զաւակները կը մեծնան երկչոտ, տկար, ամէկոտ, ապիկար, առանց կորովի, առանց արիւթեան, և առանց անհատականութեան: Կը հանդիպենք նաև ուրիշներու որոնք իրենց զաւակաց դաստիարակութեան մէջ կը կիրարկեն հակառակ դրութիւն մը, այսինքն է քաղցրութիւն և միայն քաղցրութիւն: Կը գոցեն աչքերնին իրենց զաւակաց թերութեանց և զանցառումնրու մէջ և կ'անտեսեն անոնց ամենէն ծանր յանցանքները այնպիսի ներդամութեամբ մը որ ոչ մէկ կերպով ներելի և քաջալերելի պիտի նկատուէր. և ասոր հետեւանօք ահա պիտի տեսնէք որ իրենց զաւակները կը մեծնան անկարգ, խօլական, բարկապիտ, եսասէր, թշնամի պարտականութեանց և անկարող տանելու կեանքի լուծը:

Հարաւային Ֆրանսայի կարգ մը գաւառներու մէջ ծառերը և տունկերը բոլորն ալ հակած են մէկ կողմին, շատ շնորհազուրկ երեւոյթով մը, վասնզի տարւոյն

սկիզբէն մինչեւ վերջ հով մը որ կը կոչուի mistral (հիւսիսային արեւմտեան) շարունակական աղդեցութեամբ զանոնք ծուռ թողած է և չկայ նոյնքան ուժգին հակընդդէմ հողմ մը որ զանոնք ուղիղ պահէր: Այսպէս են նաև արդիւնքները միակողմանի դաստիարակութեան: Մարդիկ կան որ ուղիղ չեն, որոնք միշտ չար հակում մը կը պահեն իրենց կեանքին մէջ, վասնզի մեծցած են զօրեղապէս միակողմանի հողմի աղդեցութեան ներքեւ, ըլլայ այն ուժգին կամ քաղցր:

Այս կերպով չէ որ Աստուած մեզ հետ կը վերաբերուի: Անոր մեզ նկատմամբ ունեցած յարաբերութեան մէջ կայ յայտնի խառնուրդ մը գուրգուրանքի և խստութեան, զոր ուշադիր մարդը միայն կրնայ տեսնել:

Նկատի առէք ամենէն բարեբաղդ կարծուած անձանց կեանքը: Հեռուէն դիտած ատեննիւ պիտի ըսէք զարմացմամբ. այս ինչ բարօրութիւն, այս ինչ ճոխութիւն, այս ինչ հանգստութիւն, կարծես Աստուած դիւրենք մասնաւոր հոգածութեան առարկան է ըրեր: Ստուգիւ հեռուէն դիտած ատեննիւ այնպէս պիտի կարծէք թէ բաղդաւորութեան տեսակէտով ոչինչ կը պակսի անոնց կեանքին մէջ, բայց եթէ մօտենաք քիչ մը, եթէ դիտէք աւելի մօտէն՝ ի յայտ պիտի գայ շատ շուտով որ իրենց կարծեցեալ բարեբաղդութեան մէջ խոշոր պակաս տեղ մը կայ: Կամ ներքին աշտ մը, կամ երերուն առողջութիւն մը կը հիւժեցնէ և կը մաշեցնէ

ղիբներ, կամ դաւակի մը կամ եղբօր մը մոլի և անխաշել ընթացքը տան մէջ արտմութիւն մը, սառն անսիրելութիւն մը յառաջ բերած է: Փնտռեցէք, պրպտեցէք մօտէն և ամենայն հաւանականութեամբ մէկուն մէկը պիտի գտնէք: Թէ իսկ չկարենաք գտնել մի եղբակացիէք որ կատարեալ երջանկութիւն կը տիրէ հոն: Այդ կարծեցեալ բարեբաղդները զխոցէք որ ունին մարդոց տեսողութենէն հեռու իրենց բազմահոգ խռովեալ ճակատը և արցունքներով ծածկուած աչքերը:

Լեռնաշղթաներու ծոցին մէջ կը հանդալինք լիճերու որոնց ջուրերը կուգան շրջակայ լեռներէ հոսող առուակներէ: Այս մշտահոսան առուակներէն սակայն չեն յորդիր լիճերը, վասնզի լճերուն խորը ճեղքուածներ, պատառուածքներ կան ուրիշ ջուրերը կը սուզին, կ'անցնին կ'երթան ու կ'անհետան անձանօթ ուղղութեամբ: Նմանապէս և կեանքեր կան յորում բոլոր բարեբաղդութիւնք ամէն կտրմէ կը զեղուն, առանց սակայն կատարելապէս գայն յորդեալ, այդ կեանքերը պէտք էին բարօրութեամբ յորդած ըլլալ, բայց չեն յորդիր, վասնզի բոլորին յատակը, մարդոց տեսողութենէն հեռու ծածկեալ ճեղքուածքներ կան, ուրիշ կը սուզին բոլոր բարեբաղդութիւնք և ուրախութիւնք: Մի նախանձիք ոչ մէկուն կեանքին. վասնզի ամենէն առանձնաշնորհեալ կարծուածներու կեանքն մէջ իսկ գրեթէ միշտ կայ ծածկեալ մաս մը վշտի և ցաւի:

Այժմ՝ նկատի առէք բոլորովին այլ կեանք մը. կեանք մը որ փոխանակ ունենալու բոլոր պայմաններն բարօրութեան, ենթարկուած ըլլայ դժբաղդութեան և փորձութեան: Մեղմէ որոն չէ խնայուած դժբաղդութիւնը կամ փորձութիւնը. ամէնքս ալ վշտի հարուած ստացած ենք որեւէ կերպով մեր կեանքին մէջ: Թերևս ոմանք նոյն իսկ յառաջ երթան ըսելու թէ բարեբաղդութիւնը երբեք իրենց չէ մօտեցած. վստահ էք ձեր ըսածին, կոչում ըրէք ձեր յիշողութեան և հարցուցէք թէ ունեցած չէք ձեր կեանքին մէջ օրեր ուր ձեր կեանքի երկնակամարը աստեղապարզ եղած ըլլայ, ուր ձեր կեանքին ճամբուն վրայ ծաղիկներ սփռուած ըլլան, ուր ձեր սիրտը ուրախութիւն և սէր երգած ըլլայ: Յիշաւի անցած են և այլ ևս յիշատակ մը կը մնան անոնք, բայց անոնք իրենց դերերը կատարած են ձեր կեանքին վրայ և որուն համար պէտք է երախտապարտ ըլլաք Աստուծոյ: Եւ նոյն իսկ ներկային մէջ կարելի է միթէ ձեր կեանքը միօրինակ և տխուր նկատել. միթէ չունիք իր բարեբաւոյնի կողմը. քննեցէք և տեսէք: Բոլորովին չբաւժնէք. փնտք Տեառն, առօրեայ հացերնիդ կը ճարէք որքան ալ անտեսական տաղանապը սուր հանգամանք մը առած ըլլայ: Հիւանդ էք, փնտք տեառն կատարելապէս առողջ էք և այս բարիքը արդէն ամենայն ինչ կ'արժէ: Միայնակ էք. փնտք տեառն, Աստուծոյ ողորմութեամբ ունիք ձեր սիրելին, կամ ձեր

հայրը, կամ ձեր մայրը, կամ ձեր կինը, կամ ձեր քույրը, կամ ձեր զաւակը, վերջապէս մէկը որուն սըրտերնիդ տուած էք: Ուշադիր եղէք որ այս բարեբաղդութիւնն ալ կը գերազանցէ քան զամէն բարեբաղդութիւն: Շարունակեցէք այս բնութիւնը և հաշուի առէք Աստուծոյ բարիքները և դուք պիտի համոզուիք թէ եթէ զժբաղդութիւնները չեն հեռացած ձեզմէ, բարեբաղդութեան առիթներ չեն պակսած ձեր մէջ, ձեր մօտ և ձեր շուրջ:

Ասկէ ինչ կը հետեւցուի ուրեմն: Սա կրնանք հետեւցնել թէ ամենէն երջանիկ կարծուած կեանքին մէջ անպայման կայ տեղ մը տառապանքի, ինչպէս և ամենէն զժբաղդ կարծուած կեանքին մէջ կայ տեղ մը երջանկութեան: Ասիկա բացարձակ ստույգ իրողութիւն է, վասնզի չենք կրնար ի բաց թողուլ մեզմէ ոչ երջանկութիւնը և ոչ տառապանքը, երկուքն ալ մեր կեանքին դաստիարակութեան անհրաժեշտութիւններ են մեր հոգւոյ զարգացման և փրկութեան տեսակէտով: Մեր հոգւոյն սրբազործումն ալ այս խորհրդաւոր և փոխ ի փոխ իրար յաջորդող ուրախութեան և վշտի հանդակցութեամբ է որ կ'իրադրուի: Ինչպէս որ տունկը աճելու համար պէտք ունի իրար յաջորդող անձրեւի և արեւի այնպէս ալ մարդկային կեանքը պէտք ունի խտութեան և քաղցրութեան, և Աստուածային դաստիարակութիւնը ամենուս կեանքին մէջ իր դերը կը կատարէ ըստ իւր

խօսքին թէ « արդարութիւն և խաղաղութիւն համբուրեացին: »

Գ.

Եւ ստուգիւ Յիսուսի անձին մէջ այս արդարութիւնը և խաղաղութիւնը աւելի ևս իրականացած կը տեսնենք: Ոչ մէկ կրօնի հիմնադրի մէջ այնքան չենք տեսնար միացած խստութիւնը և քաղցրութիւնը որքան Յիսուսի անձին մէջ: Յիշեցէք Քանանացի կնոջ պատմութիւնը: Այս զժբաղդ հեթանոս կինը որ կը կարծէր թէ Հրէից պէս նոյն իրաւունքներն ունի, կը զիմէ Յիսուսի ի նպատակ իր դստեր բժշկութեան: Իւր խնդրանքին Տէրը նախ և առաջ արհամարհոտ լուծութիւն մը կը պահէ և այնքան խիստ ձեռով մը՝ որ երբ կ'ստիպուի բերանը բանալ խօսելու, աւելի ևս նախատալից վերաբերում մը կ'ունենայ կնոջ հանդէպ. վասնզի զժբաղդ կինը կը բաղդատէ շան մը հետ: Ահա պատմութեան սկիզբը. բայց տեսէք նաև թէ այդ պատմութիւնը ինչպէս կը վերջաւորուի. Յիսուս ոչ միայն Քանանացի կնոջ կը շնորհէ խնդրուած անմիջական փրկութիւնը այլ նաև կը գովէ անոր հաւատքը բոլոր աշխարհի առջեւ:

Կարդացէք իր քարոզները, որքան խիստ են: Ան կը նշաւակէ մեղաւորները, զանոնք կեղծաւոր, բռնալ գերեզման և օձի ծնունդ կ'անուանէ: Լսեցէք ամենէն ծանր նշուիքները, « Վայ ձեզ » երբ, զոր կը կրկնէ իւրաքան-

չիւր իր խօսքերուն սկզբնաւորութեան: Բայց դարձուցէք Աւետարանի աչս էջը և մտիկ ըրէք Հիմա Տիրոջ քաղցր և խոնարհ սրտի արձագանքը եղող « Երանի՛ ձեզ » երբ, մեղաւոր կնոջ ուղղեալ սա խօսքերը. « Եւ ոչ ես դատաւարտեմ՝ զքեզ, երթ, յայտմ՝ հետէ մի մեղանչեր^[1]: » Կամ՝ վշտակիրներու՝ ուղղեալ սա յոյս և ուրախութիւն առթող խօսքերը. « Եկա՛յք առ իա ամենայն վատտակեալք և բեռնաւորք և ես հանգուցից զձեզ^[2]: »

Այսպէս ուրեմն Տեառն մերոյ կեանքին և խօսքին մէջ ևս խտտութիւնը և քաղցրութիւնը, այսինքն արդարութիւնը և խաղաղութիւնը կը հանդակցին իրարու:

Քրիստոնէին կեանքն ալ պէտք է արդարութեան և խաղաղութեան, այսինքն է խտտութեան և քաղցրութեան հանդակցութիւն մը, ողջագոյութեան մը ըլլայ: Այն հանդակցութիւնը որ իրականացաւ Յիսուսի անձին մէջ կրնայ իրականանալ նաև մեր կեանքին մէջ: Հասարակական կեանքի ղեկավարներն եթէ կ'ուզեն կազմել իմաստուն ուժ մը, ներդրծող զօրութիւն մը, պէտք է որ արդարութիւնը և խաղաղութիւնը ձեռքէ չձգեն: Միայն արդարութիւնը առանց խաղաղութեան կը դարձնէ զմարդ ամբարտաւան, վրէժխնդիր, ետասէր, յանձնապատտան և անիրաւ: Մինչդեռ արդարութեան զու-

(¹) Յովն. Ը 11:

(²) Մատթ. ԺԱ. 28:

գակցուած խաղաղութիւնը կը դարձնէ զմարդ ուղիղ, խոհական, բարեսէր, հանդարտ և լուրջ: Մեր ընտանեկան յարկերու մէջ այսպիսի ծնողներու պէտք ունինք. նմանապէս հասարակական գործերու մէջ պէտք ունինք արդարութիւնը և խաղաղութիւնը իրենց մէջ ողջագուրուած հովիւներու:

Աղօթենք Աստուծոյ որպէսզի յարուցանէ մեր մէջ այդ ոգիով սնած և պատրաստուած անձեր ի գովեստ և և ի փառաբանութեան անուան իւրոյ. Ամէն:

hA.

Զբօսանիւ

ԶԲՕՍԱՆՔԸ

« Ուրախ լեր երիսասարդ 'ի մանկութեան փութեմ եւ զուարճացուցէ զեզ սիրտ քո յաւուր երիսասարդութեան քո եւ զհա դու 'ի հանապարհս սրտի քո ամբիժ, եւ զիսացես քէ վասն այսր ամենայնի անցէ զեզ Աստուած 'ի դասասանս »: (Ժող- ժԱ. 9):

« Այսուհետեւ ուրախ լերուք 'ի Տէր. դարձեալ ասեմ ուրախ լերուք »: Փիլիպ. Դ. 4):

ՄԵՐ մարմնոյ առողջութիւնը կամ մեր հոգեկան առաքինութիւնները, մեր մտքին ու շինութիւնը, վերջապէս կեանքի երջանկութիւնը միայն աշխատութիւնով չէ կարելի ապահովել: Յիրաւի թէ եւ աշխատութիւնը կեանքի օրէնքներէն առաջինն եւ գլխաւորն է, զբօսանքն ու զուարճութիւնն ալ կեանքի համար կենսական ու առաջնագոյն կարեւորութիւն ունեցող պայմաններէն է: Մարդուն համար առողջապահ կան բացարձակ մի անհրաժեշտութիւն է իւր սովորական աշխատութիւններէն դուրս զբօսնուլ, զուարճանալ,

ուրախանալ, ցնծալ, պարել և աշպէսով կաղրուրել իւր մարմինն ու միտքը, և ղիտուած է որ երբ կեանքի այս երկու կարեւոր օրէնքները և պայմանները մարդ չկըրնար գնահատել, կամ մէկը միւսէն կը գերադասէ, անիկա չկրնար իր մարդկային պարտականութիւնը կատարել իր սահմանեալ շրջանակին մէջ, որովհետեւ այն որ աշխատութեան աւելի նախապատուութիւն տալով գիշեր ու ցորեկ կ'աշխատի, անփոփոխ և անընդհատ տաժանեկօրէն կը գործէ, անիկա հետզհետէ կը կորսնցնէ մարմնոյն առողջութիւնը, մտքին եռանդը, խանդը, և ուշ կամ կանուխ ղինքը կը շրջապատէ մեղկութիւնը ու թուլութիւնը: Անշուշտ երբ աշխատութենէ վերջ ծամանակ մը յատկացուի զուարճութեան, զբօսանքի, կամ ուրախութեան, յայնժամ՝ աւելի առողջ, աւելի կայտառ եռանդեամբ, համարձակ ու զուարթ պիտի փարի մարդ իր աշխատութեանց: Միշտ աշխատելով և երբեք չզուարճանալով, մարդ ապուշ կը դառնայ ի վերջոյ. չափաւոր զուարճութիւնները. երգերը, թատրոնները, հաճոյքները, ասոնք կարեւոր և անհրաժեշտ են ամէն անհատի: Կը կարծուի թէ զբօսանքներն ու զուարճութիւնները, հաճոյքներն ու ուրախութիւններն քրիստոնէական կրօնի բարոյական սկզբանց հակառակ են. խստակրօն և մոլեռանդ կրօնականաց հնարած վարդապետութիւնն է այդ սխալ մեկնաբանուած քրիստոնէութեան մնասնները խցովի կրօնականներու կողմէ մարդկու-

թիւնը շատ կրած է: Տիեզերքի բովանդակութեան մէջ ոչ միայն աշխատութիւնն այլ և զբօսանքը, ուրախութիւնն է որ կը տեսնենք ամէն կողմ. հոն ոչ միայն ընդունակ կը տեսնենք ամէն բան աշխատութեան և գործելու, այլ և զբօսելու, խաղալու, ցնծալու և զուարճանալու:

Դի հնումն անմեղ և չափաւոր զուարճութիւններն նոյն իսկ կը կարծուէր թէ Համապատասխաներ քրիստոնէական կրօնի սկզբանց և բարոյականի, բայց այդպէս կարծողները չափազանց սխալեցան: Հին աւանդութեան մը համեմատ կը պատմուի որ Յիսուսի սիրեցեալ աշակերտը Յովհաննէս Եփեսոսի մէջ՝ երբ անգամ մը բլրակին կուշտը նստած աղանի մը կը շոյէր, որսորդ մը տեսաւ Առաքեալին աղանիով զբօսնուլը և զարմացմամբ ըսաւ.

— Ո՛ր սուրբ Առաքեալ զուն որ տեսած ես Յիսուսը, զուն որ Առաքելութեան մէջ ծերացած ես, ի՞նչպէս պիտի յարմարէր քեզի զբօսնուլ թռչունի հետ:

Առաքեալը առանց պատասխանելու որսորդին, հետեւեալ հարցումը ըրաւ.

— Ինչո՞ւ միշտ լարուած չես պահէր աղեղդ:

— Վասնդի ըսաւ որսորդը, եթէ միշտ լարուած պահեմ՝ լարը իր առաձգականութիւնը կը կորսնցնէ:

— Նոյնը ես կ'ընեմ, պատասխանեց Առաքեալը, եթէ մտքիս աղեղը միշտ լարուած ըլլայ իմ լուրջ զբա-

դուսներով օր մը անխուսափելիօրէն կ'աւրուի:

Մարդկային գործունէութեան աղեղն ալ չկրնար միշտ լարուած և ձգտեալ մնալ, պէտք է թուլցնել զայն մերթ Եւրթ, որպէսզի պահէ իր առաձգականութիւնը:

Յրանաացի թագաւոր Լուդովիկոս Թ. որ պատմութեան մէջ Ս. Լուդովիկոս անունով ծանօթ է, և միջին դարու ամենէն գեղեցիկ և ուշագրաւ դէմքերէն է, օր մը իր պալատին պատշգամին վրայ նստած սատրիճ՝ կը խաղար իր բարեկամներէն միոյն հետ, հարցունեցաւ իրեն՝ թէ եթէ այդ պահուն հրեշտակ մը գար ծանուցանելու թէ մահուան վայրկեանն հասած է, ի՞նչ պիտի ընէր:

— « Խաղս պիտի շարունակէի նոյն աշխուժով և և նոյն եռանդեամբ պատասխանեց, ինչու որ յարեց, խաղս խաղալով Աստուծոյ կամքն է որ կը կատարեմ »:

Այսպէս ուրեմն զուարճութիւններն պարկեշտ և չափաւոր սահմանի մէջ՝ նախախնամական օրինաց և կանոններու համաձայն են, և անհրաժեշտ մաս կը կազմեն կեանքի: Անուրանալի մի պարագայ է թէ զբաղուած, խոնջեալ, պարտասեալ մարմինը, ինչպէս յոգնած միտքը պէտք ունի հանգստի, զբօսանքի և զուարճութեան. բայց շատ թէ քիչ, ահա բուն ուշադրութեան առնելիք կէտը: Եթէ երբեք բացարձակ կերպով արդիւեայ ըլլար զուարճութիւնը, հաճոյքը, անշուշտ քրիստոնէութիւնը պիտի արգիլէր զայն, մինչդեռ ընդ-

հակառակը պէտք մը ըլլալը կը շեշտուի, միայն թէ պէտք է դնենք անոր մէջ զգուշութիւն և չափաւորութիւն: Կեանքը պահպանելու համար բժիշկները իբր դեղ տեսակ տեսակ թոյներ կուտան մարդուն, բայց ոչ թէ առանց յանձնարարութեան, այլ կշիռով, չափով, համեմատութեամբ, որպէսզի այդ դեղը որ թոյն է, մարդուն վնաս չպատճառէ. այսպէս նաև զուարճութիւնը չափով, համեմատութեամբ պէտք է ըլլայ: Այդ չափը ի՞նչպէս կրնանք գիտնալ: « Այսուհետեւ ուրախ լերուք ի Տէր » կ'ըսէ առաքեալը: Ահա իր յանձնարարութեան մէջ յատկապէս կը յիշէ. « Ուրախ ըլլալ ՏԻՐՈՋՄՈՎ »: « Տէրը » որ Աստուած է, մեր ուրախութիւնն ու զուարճութիւնն ալ Անով և Անոր շուքին տակ պէտք է ըլլայ պարկեշտութեամբ, չափաւորութեամբ և համեստութեամբ: Կեանքի մէջ երբ ամէն բանի չափ մը դրուած է և սահման մը գծուած, երբ ամէն բանի պայման մը որոշուած է, պէտք է ուրեմն որ մեր ուրախութիւններն, զբօսանքներն ալ պայման մը ունենան: Մեր կեանքի մէջ մեզի հանդիպող շատ մը ձախորդութիւններ և կերպ կերպ վնասներ այս կամ այն սխալանքին, այսինչ կամ այնինչ հաճոյքներու երեսէն չեն, այլ այդ ուրախութիւնները չարաչար գործածելու հետեւանքէն է. կը նուիրուինք չափազանց ծարախդ հաճոյքներու, այսինքն այն բանը որ իբր դեղ պէտք է լինք գործածել, իբր սնունդ կը գործածենք. մեր կեանքը դեղով

կրնանք սնուցանել, ասլրեցնել. եթէ սովորական սնունդը չըլլայ, այն ատեն ինչ կրնանք ընել միայն դեղով: Դեղը զօրութիւն կ'ուտայ մարմնին, կը կազդուրէ, կը նորոգէ, ու կը մաքրէ մարմինը, բայց անով չէ որ կը սնանինք: Հաճոյքը, ուրախութիւնը միշտ պէտք է նկատենք իբրեւ դեղ և ոչ թէ իբրեւ սնունդ: Սխալը այն ատեն կ'ըլլայ, երբ հաճոյքը որ պիտի գործածէինք իբրեւ դեղ, ընդհակառակը իբրեւ սնունդ կը գործածենք առանց չափի, առանց կշռի, առանց համեմատութեան ու առանց պայմանի: Այս ընթացքն է որ կը սխալեցնէ մեզ և միշտ զբօսանքի, հաճոյքի, զուարճութեան վայրերուն մէջ բարոյապէս և ֆիզիքապէս կը սահինք կ'իջնանք: Այդ հաճոյքի վայրերուն գետինը լարծուն է ու սահեցնող և ուր իյնողը մեծ զժուարուութեամբ ինքզինքը կը գտնէ: Չափ մը ու կանոն մը պէտք է, հակառակ պարագային հաճոյքները կը վատթարացնեն մեր կեանքը ու կը վնասեն անոր. մենք միշտ կը կարծենք թէ անմեղ զբօսանք մըն է այսինչ կամ՝ այսինչ ըրածնիս, բայց որովհետեւ գծուած կանոն մը ու որոշ չափ մը չունինք, մեր անմեղ նկատած զբօսանքները կ'ըլլան մեղանշական:

Չափազանց հաճոյքներն ոչ միայն բարոյականին այլև մարմնին, մտքին, պատիւին կը վնասեն. Կիկերոն կ'ըսէ. « Մարդ անուան արժանի չէ այն՝ որ յօժար է ամբողջ օր մը վատնել զուարճանալով »: Չափազանց

զուարճասէր և հաճոյասէրը կենդանւոյն մեռած կը նկատուի. միայն խաղի և զուարճութեան յատկացուած կեանքը կեանք չէ բնաւ, այնպիսին անօգուտ է մարդկանց առջև և մեղապարպ Աստուծոյ առջեւ: Չափաւոր, բանաւոր, պարկեշտ հաճոյքներն, զբօսանքներն կ'աղնուացնեն և կը կատարեւագործեն մարդուն մտաւոր, հոգեկան ու բարոյական բարեմասնութիւններն և ինչպէս աշխատութենէն կը հասկցուի ժողովուրդի մը նկարագիրն ու յառաջդիմութիւնը, նմանապէս և իր զբօսանքներէն և զուարճութիւններէն կը հասկցուի իր բարոյական մեծութիւնը, նկարագիրը և ընդունակութիւնը. վասնզի զբօսանքները ժողովուրդի բարոյական մեծութեան, նկարագրի եւ յառաջդիմութեան հայելին կը համարուին:

Դժբաղդաբար մեր մէջ զբօսանքներն և զուարճութիւնները չափազանցութեան տարուած են. օրինակի համար **ԴՐԷՇՆ**. Ես չեմ՝ այն խտտակրօն և մոլեռանդ եկեղեցականներէն որ կը դատապարտեն պարերը իբրեւ անբարոյացուցիչ և քրիստոնէական ոգւոյն հակառակ: Պարերը այնքան հին են որքան մարդկութեան ծագումը, վայրենիներէն սկսեալ մինչեւ ամենէն քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ պարեր գոյութիւն ունին, ոչ այսչափ միայն, այլև կրօնական արարողութեանց մէջ խակ պարեր ընդունուած են. Նթովպական եկեղեցւոյ տօնացոյցին համեմատ, պատարագի սկզբնա-

ւորութեան եկեղեցականը խորանին շուրջ պար կը բռնեն « Ծափս հարէք ամենայն հեթանոսք աղաղակեցէք առ Աստուած ի ձայն ցնծութեան » Սաղմոսը երգելով: Պարերը չէ կարելի բառնալ ընկերութեանց մէջէն և պէտք չէ բառնալ քանի որ պարերու, ոստումներու, ծածանումներու, կայթումներու միջոցաւ է որ մարդ իր ուրախութիւնն, եռանդն ու ցնծութիւնը կ'արտայայտէ: Սակայն երբ պարերու մէջ ազնուացում՝ չկայ, երբ լիտի, խենեշ և անաղիւ պարերը կը նախապատուեն՝ հոն բարոյական անկում և քայքայում անխտասափելի է. այդպիսի պարերը պէտք է խափանուին, և շնորհալից և գեղեցկադիտական պարեր պէտք է ընդհանրացուն որոնք չեն յուզեր անաղիւ տրամադրութիւններ:

Դժուար է զբօսանքներու համար որոշ և յայտնի կանոններ դնել և ցուցակներ պատրաստել այն զուարճութեանց և զբօսանաց որոնցմէ պէտք է զգուշանալ: Ոմանք փորձած են թուել և դասաւորել շնորհալից և գեղեցկադիտական զբօսանքները և զուարճութիւնները ինչպէս և լիտի, անաղիւ զբօսանքները, բայց չեն յաջողած, վասնզի զբօսանք մը որ մէկուն համար կրնայ անաղիւ տրամադրութիւններ յառաջ բերել, ուրիշի մը համար որեւէ գայթում կամ անկում չպատճառէ: Զբօսանքի և զուարճութեան մէջ ճշմարիտ առաջնորդ պէտք է ունենանք Պօղոս Առաքեալի սա պատուէրը.

« Վերջապէս, եղբայրներ, ինչ որ ճշմարտութիւնով է, ինչ որ պարկեշտութիւնով, ինչ որ արդարութիւնով, ինչ որ մաքրութիւնով, ինչ որ սիրով, ինչ որ բարի համբաւով, ինչ որ առաքինութիւնով և ինչ որ գովութիւն է, այն բաները խորհեցէք և գործեցէք »: Այսպէս ուրեմն մեր բոլոր գործերուն մէջ ըլլայ աշխատութեան մէջ, ըլլայ զբօսանքի կամ՝ ուրախութեան մէջ պէտք է վարուինք ուղղութեամբ՝ առանց սուտի և խարդախութեան, պէտք է ամէնանք մեր այն ընթացքներէն որոնք դուրս են պարկեշտութեան սահմաններէն, պէտք է ջանանք անուննիս մաքուր պահելու և բարի համբաւ մը ունենալու և ինչ որ գործենք, խօսինք, զբօսուենք պէտք է գովասանքի արժանի ըլլանք թէ Աստուծոյ և թէ մարդկութեան առջեւ:

Արդ՝ քանի որ կրօնը և եկեղեցին երբեք նպատակ չունին մեր հաճութիւնները և զբօսանքները արգիլելու, հետեւինք ուրեմն Իմաստունին և Առաքեալին այն պատուէրներուն, որոնք մեր բնաբանն ընտրեցինք և ըստ այնմ « Տիրոջմով », անարատ վարքով ու չափաւորութեամբ՝ ուրախութիւններու և զուարճութեանց մէջ նպատենք մեր կեանքի առողջութեան և բարօրութեան, հետեւաբար և յառաջդիմութեան և յաջողութեան, հակառակ պարագային դիտնանք թէ « Աստուած մեզ դատաստանի պիտի բերէ »:

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՋՆԵՐ. — Գ. Հասոր. 354 էջէ բաղկացեալ, գինն է՝ շիլին 2.6.

ԲՈՂԱՆԴԱՆԻՆ. — Երջանկութիւնը: — Ճշմարտութիւնը: — Կրկնակ նշանաբանը: — Աղօթքը: — Խմորոյ առակը: — Մատթէոսի Աւետարանը: Ո՛ւր է Աստուածդ: — Մի՛ դատէք: — Տասը բորոտները: — Մարկոսի Աւետարանը: — Ղուկասու Աւետարանը: — Աշխատութիւնը: — Իմ Աստուածս: — Սուրբ սիրտը: — Հանդիսաւոր հարցումը: — Լռութիւնը: — Ողբացեալ Տիգրան Պարթեանի յիշատակին: — Յովհաննու Աւետարանը: — Աստուծոյ կիսմբը: — Աստուծոյ սէրը:

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՋՆԵՐ. — Դ. Հասոր. 360 էջէ բաղկացեալ (ընդ մամլոյ), գինն է՝ 2.6.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՋՆԵՐ. — Ե. Հասոր. 352 էջէ բաղկացեալ, գինն է՝ շիլին 2.6.

ԲՈՂԱՆԴԱՆԻՆ. — Աղքատը և հարուստը: — Զոհողութիւնը: — Միամտութիւնը: — Տրամութիւնը: — Աստուածաշունչը: — Մի՛ սպանաներ: — Յոյսը: — Ո՛ւր է եղբայրդ: — Երկրաշարժ բաց ոչ սրտաշարժ: — Թերահաւատութիւնը: — Ազատութիւնը: — Հաւատքը: — Հանդիսաւ օրը: — Տէր թագաւորեաց: — Մի՛ շնար: — Մի՛ ցանկանար: — Խորհուրդը: — Մի՛ գողանար: — Քրիստոսի ծնունդը: — Նոր քահանայութիւնը: — Արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը: — Զբօսանքը:

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ. — 84 էջէ բաղկացեալ, [սպառած]

ԲՈՂԱՆԴԱՆԻՆ. — Նախաքրիստոնէական Մկրտութեանց պատմութիւնը: — Նորահաւատներու մկրտութիւնը: — Յովհաննէս Մկրտչի մկրտութիւնը: — Քրիստոնէական մկրտութեան պատմութիւնը: — Մկրտութեան խորհուրդին հաստատութեան ժամանակը: — Մկրտութեան բանաձեւը, ենթական, պաշտօնեայն, նիւթը: Եղանակը և կանոններ: — Քրիստոնէական մկրտութեան վարդապետութիւնը:

2ՈՐՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆՆԵՐԸ. — Բ. սպար. սրբադրեալ, 97 էջէ բաղկացեալ, գինն է՝ շիլին 1.6
ԲՈՂԱՆԴԱՆԻՆ. — Երեք խմբագիր Աւետարաննրու հեղինակները: — Իւրաքանչիւրին խմբագրութեան նպատակը, թուականը: — Արտաքին և շներքին վկայութիւններ Ատարաններու ծագման և վաւերականութեան մասին: — Երեք խմբագիր աւետարաններու իրարու հետ ունցած աղերսը: — Յովհաննու Աւետարանը: — Սոյն Աւետարանին խմբագրութեան հեղինակը: — Նպատակը և թուականը: — Արտաքին և ներքին վկայութիւններ Աւետարանի ծագման և վաւերականութեան մասին:

ՔԱՐՈՋԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ. —

պատկերազարդ [կը մնայ անտիպ]:

THE RIGHT REV. LEON TONIAN
ARCHBISHOP OF MANCHESTER
220 WATER STREET
MANCHESTER

<< Ազգային գրադարան

NL0158591

1001
ՀԱՅԻ.—

THE RIGHT REV, LEON TOURIAN
ARMENIAN BISHOP OF MANCHESTER
229 UPPER BROOK ST.
MANCHESTER

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ ՂԵԻՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՉՆԵՐ. Ա. Հասոր.— 308 էջէ բաղկացեալ
[սպառած]

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՉՆԵՐ. Բ. Հասոր. — 315 էջէ բաղկացեալ.
զինն է շիլին 2. 6.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՉՆԵՐ. Դ. Հասոր.— 354 էջէ բաղկացեալ,
զինն է շիլին 2. 6.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՉՆԵՐ. Դ. Հասոր.— 360 էջէ բաղկացեալ
[ընդ ժամկով] զինն է շիլ. 2. 6.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՉՆԵՐ. Ն. Հասոր — 356 էջէ բաղկացեալ.
զինն է շիլին 2. 6.

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒԲԴԸ. — 84 էջէ բաղկացեալ
[սպառած]

ՉՈՐՍ ԱԻԵՏԱՐԱՆՆԵՐԸ. — 97 էջէ բաղկացեալ.
Բ տպ. զինն է շիլին 1. 6.

ՔԱՐՈՉԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ. — Պատկերազարդ (անկիպ).

ԴԻՆ՝ ԾԻԼԵ 2. 6.